

HUSITSKÝ TÁBOR

SBORNÍK
MUZEA HUSITSKÉHO REVOLUČNÍHO HNUTÍ

2

TÁBOR 1979

OBSAH

HUSITSKÝ TÁBOR V ČESKÝCH DĚJINÁCH Vědecké sympozium, Tábor, 6. - 7. září 1978

Úvodní slovo	5
Miloslav Polívka Tábor v českých dějinách	7
Amedeo Molnár O táborském písemnictví	17
Jiří Kejř Tábor a pražská univerzita	33
Michal Svatoš Husitští mecenáši pražské univerzity	47
Diskuse	55
Miroslav Richter Archeologický výzkum Sezimova Ústí (výťah z referátu)	61
Miloš Drda Archeologický výzkum Tábora	63
Rudolf Tecl Tábor v druhé polovině 15. století	69
Diskuse	91
Jiří Rak Zrod novodobé husitské tradice	97
Jiří Kořalka Výzkum husitského Tábora v počátcích táborského muzea	107
Petr Čornej Pojetí husitského Tábora v díle Zdeňka Nejedlého	119
Jaroslav Vrbata — Jiří Kořalka K tradici husitského Tábora v revolučním dělnickém hnutí	129
Diskuse	143

OBZOR LITERATURY

Předpoklady husitství	149
Husitská revoluce	154
Husitské tradice	164
Mezinárodní význam husitství	169
Novodobé dějiny Táborska	171
Seznam zkratk	175

HUSITSKÝ TÁBOR V ČESKÝCH DĚJINÁCH

VĚDECKÉ SYMPOZIUM

Tábor, 6. - 7. září 1978

Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře uspořádalo ve dnech 6. — 7. září 1978 u příležitosti stého výročí svého založení ve spolupráci s Ústavem československých a světových dějin ČSAV a Komisí pro starší československé dějiny při vědeckém kolegiu historie ČSAV symposium Husitský Tábor v českých dějinách. Po osmi letech se v Táboře sešli přední českoslovenští husitologové z vědeckých ústavů, vysokých škol, muzeí, archivů a dalších vědeckých pracovišť, aby zhodnotili výsledky dosavadního bádání na tomto poli. Jedenáct hlavních referátů symposia bylo rozděleno do tří tematických bloků:

1. Tábor a husitská revoluce
2. Husitský Tábor ve světle archeologického a historického výzkumu
3. Pokrokové tradice husitského Tábora

Ve všech tematických částech bylo předneseno větší množství diskusních příspěvků, které se v mnoha případech opíraly o původní badatelský přínos k základním tématům. Veškeré materiály symposia se odborné i širší veřejnosti předkládají v tomto svazku sborníku Husitský Tábor.

V diskusi na symposiu i při neoficiálních přátelských rozhovorech se mnohokrát objevila myšlenka o naléhavé potřebě častějšího přátelského kontaktu odborníků na husitskou problematiku z různých vědních oborů. Po celkovém zhodnocení nepovažujeme táborské symposium ze září 1978 za jednorázovou akci, vztahující se pouze k oslavám stého výročí vzniku táborského muzea, ale za první vlašťovku mezi podobnými, pravidelně se opakujícími vědeckými konferencemi, které bezesporu přispějí k šíření pokroko-

vých tradic husitské revoluce a poskytnou také četné podněty k dalšímu rozvoji husitského bádání.

Muzeum husitského revolučního hnutí proto považuje za svůj úkol organizačně zajistit a připravit konání dalších husitologických symposií v Táboře i v budoucnosti, pokud možno ve dvou — až tříletých intervalech.

TÁBOR V ČESKÝCH DĚJINÁCH

Miloslav Polívka

Pojem Tábor vystupuje v českých dějinách do popředí neoddělitelně spjatý s husitským revolučním hnutím. Vznik, vývoj i výrazná úloha Tábora jako jádra radikálního lidového husitského křídla a problém jeho hodnocení přitahoval a stále znovu a znovu poutá pozornost české i cizí historiografie. Zatímco pozitivistické dějepisce, pokud se ovšem chtělo pokusit o objektivní zvážení významu Tábora, s rozpaky hledalo jeho místo v husitství a často šmahem odsuzovalo táborskou radikálnost a revoluční bojovnost, zůstává nepopiratelnou zásluhou moderní marxistické historiografie, že přispěla podstatným způsobem k pochopení historického významu husitského Tábora a že celou řadou prací dokázala zaujmout původní stanovisko k různým aspektům táborské problematiky. Shrneme-li v největší stručnosti výsledky výzkumu z uplynulých tří desetiletí, můžeme je vyjádřit přesvědčivou periodizací táborských dějin, vytyčující tato základní období ve vývoji husitského Tábora:

První období, vymezené časově přibližně lety 1412/13 a březnem roku 1420, bylo dobou, kdy se na Táborsku začaly vytvářet revoluční podmínky a kdy také vzniklo husitské centrum v Sezimově Ústí.

Druhé období je dobou táborské komuny. Jeho trvání je možno předpokládat od jara 1420 do podzimu téhož roku, kdy se Tábor rozešel s konečnou platností s nejrevolučnějšími ideami. Už v tomto období, v plném souhlase s jeho narůstajícím významem, dostal pojem Tábor nový širší význam a vedle vlastního osídlení dřívějšího města Hradiště označoval i celé revoluční křídlo, jemuž stála táborská husitská obec v čele.

Poměrně dlouhé třetí období, přetrvávající až do smíru Tábora s králem Zikmundem v roce 1436, by sice bylo možno dále členit do kratších dílčích epoch, ale taková podrobnější periodizace by

do značné míry setřela zásadní ráz ucelené epochy, v níž Tábor představoval levé křídlo husitského hnutí za převahy měšťansko-šlechtické opozice.

Zatímco pozitivistická historiografie, jestliže chtěla zaujmout k husitství a k Táboru kladné stanovisko, zdůrazňovala ve vývoji Tábora význam třetího období, přičemž často přezírala nebo dokonce znevažovala krátkou dobu táborské komuny, marxističtí historikové vyzdvihovali období komuny jako vrchol dějin husitského Tábora a jako jeden z nejpozoruhodnějších projevů proti-feudálního boje v evropském středověku vůbec. Ačkoliv zůstává marxistická historiografie v tomto hodnocení i v uvedené periodizaci nekompromisní, nepřehlíží nikterak složitost celého vývoje a snaží se dalším bádáním prohloubit jeho poznání a zbavit jeho výklad schematických závěrů i v dílčích otázkách.

Pro poznání předhistorie Tábora, tedy období mezi lety 1412/13 (tj. kolem počátků Husova působení na nedalekém Kozím hrádku) a 1420, kdy vzniklo husitské centrum v Sezimově Ústí a kdy byla celá rozsáhlá oblast kolem pozdějšího Tábora ovlivněna šířením husitské ideologie, jsou stejnou měrou důležité obecné předpoklady vývoje reformního hnutí i jako specifické místní podmínky. Poměrně rychlá diferenciací reformního hnutí, podmíněná společenskými, politickými a ekonomickými cíli jednotlivých tříd a vrstev české společnosti, která se stala průvodním jevem aktivního rozmachu celého hnutí po Husově smrti, měla za následek ostré vyhranění rozporů nejen mezi katolíky a husity, ale také uvnitř husitského tábora, jehož jednota byla už od počátku velmi poruchlivá.

Růst selsko-plebejského křídla reformního hnutí a jeho radikalizace začal vyvolávat vážné obavy vládnoucích tříd, až když se projevil mohutnými shromážděními na horách roku 1419, i když potencionální hrozbu protifeudálního boje představoval už dříve. Na horách i v některých městech volali kazatelé v duchu chiliastických myšlenek po obnovení království božího na zemi a vzpírali se přímo i nepřímo zákonům stávajícího společenského řádu. Pokusy umlčet tento nebezpečný proud reformního hnutí, obsahující zjevné revoluční prvky, musely nutně vést ke konfliktu. Signál k němu vzešel 30. července 1419 od Novoměstské radnice v Praze a po několik následujících měsíců se odehrávala dalekosáhlá konfrontace lidového křídla s ostatními proudy revolučního hnutí, v níž se rozhodovalo o charakteru revoluce. Proti lidové mase, dovolávající se křesťanské rovnosti a napadající spolu s církví i instituce feudálního společenského řádu, se postavila husitská šlechta, odmítající jakoukoliv myšlenku na hlubší společenské změny, i měšťanstvo, které vidělo v revoluci především příležitost k uplatnění vlastních politických ambicí.

Další existence lidového křídla, a tím vlastně revoluce samotné, se obratem stala závislou i na politických podmínkách: na

možnosti organizovat široké lidové masy k boji a na nutnosti vytvořit stálá a pevná centra revolučního hnutí. Nebylo nikterak náhodné, že se právě v souvislosti s odchodem stoupenců lidového křídla z Prahy v listopadu 1419 vynořila v chiliastických projevech idea pěti měst, která jedině mohou zůstat zachována, protože jsou a budou revolučními centry, zatímco všechna ostatní města v Čechách budou zničena. Tato prorocká myšlenka, vycházející z představ o budoucím, lepším uspořádání společnosti, měla ve skutečnosti velmi konkrétní politické jádro. Jednak proto, že hledala oporu lidového křídla v těch pěti městech, kde počítala se silnými pozicemi místních husitů, jednak z toho důvodu, že opěrné body hnutí hledala ve velkých sídlištních útvech s dobrým opevněním, s dostatkem prostoru pro nové příchody a s vynikajícími předpoklady pro organizaci života celého osídlení.

Přes všechnu zřejmou živelnost nelze v akcích lidového křídla reformního hnutí před defenestrací i po ní přehlížet zjevné známky organizovanosti. Teprve budoucímu bádání se snad podaří s jistotou prokázat, do jaké míry je oprávněný předpoklad, že útok na Novoměstskou radnici v Praze 30. července 1419 byl předem připraven, jakož i to, že je třeba hledat těsnější organizační souvislost i mezi jinými akcemi. Zdá se však jisto, že se v průběhu roku 1419 v hnutích lidových mas objevily některé známky strategie, ať už zásluhou politicky uvažujících kazatelů nebo laických vůdců lidového křídla revoluce. Tím reálnější se zdá být spojitost mezi konkrétní situací selsko-plebejského křídla na sklonku roku 1419 a hledáním městského centra nebo většího počtu takových center, která by poskytla stoupencům revoluce pevné útočiště. Jak se záhy ukázalo v Plzni, zůstávala v těchto plánech velkou neznámou síla městského prostředí: jeho vnější i vnitřní organizovanost, jeho politická omezenost i jeho nesnášenlivost ke všem rušivým prvkům. Ještě v průběhu zimy 1419—1420 se Václav Koranda s Janem Žižkou z Trocnova se svým zástupcem přesvědčili o hranicích, které oddělují měšťanstvo od stoupenců revolučního křídla; a v těchto zkušenostech patrně pohasla poprvé naděje, že si může revoluce beze zbytku podmanit některé městské osídlení a proměnit je ve svou oporu.

Vraťme se však ještě k otázce specifických podmínek rozmachu revolučního hnutí v jihočeské oblasti a zvláště na Táborsku. Pomineme-li dnes už proklamačně znějící teze, spojující původ čelných postav reformního a revolučního hnutí od Matěje z Janova až po Chelčického se zvláštními podmínkami pro šíření revoluční ideologie právě v jižních Čechách, a necháme-li stranou i ne právě přesvědčivě rekonstruovanou návaznost husitské ideologie na starší protifeudální a proticírkevní tradice, můžeme některé zvláštní okolnosti hledat především v působení Jana Husa a ve zvláštních politickomocenských poměrech, ovlivněných zejména rozmachem rožmberské domény. I když v životních podmín-

kách českého venkova na začátku 15. století zůstávaly možnosti zprostředkování názorů a myšlenek krajně omezené, soudobé zprávy shodně naznačují, že účinek Husových kázání za nuceného pobytu na Kozím Hrádku v letech 1413 a 1414 byl zcela mimořádný. Je sice nepochybné, že rozmach husitského centra v Sezimově Ústí v této době příznivě ovlivnila i jeho proticírkevně smýšlející vrchnost, zejména vdova po Janovi z Ústí, Anna z Mochova, spravující panství v letech 1414—1417, avšak bezprostřední účinek Husových kázání, projevující se v poměrně širokém okruhu, představoval pro jeho vznik zřejmě nejsilnější impuls. Jisto je, že husitská obec v Sezimově Ústí projevila velkou životaschopnost i po Husově odchodu a že se stala proslulou i mezi nepřáteli reformního hnutí. V letech po Husově smrti se husité v Ústí nezaletkli žádného zápasu s nepřáteli. Brzy po Praze začali přijímat z kalicha, a co bylo ještě důležitější, přimykali se k radikálním kazatelům a jejich názorům. Nebylo tudíž nikterak náhodné, že se kazatelé Hromádka, Bydlínský, Kániš a další, působící v letech 1415 až 1420 v Sezimově Ústí a v jeho okolí, objevili vzápětí na Táboře mezi hlasateli revolučního radikalismu.

Mezi městy, v nichž se v období 1412—1419 vyhrcovaly předpoklady revolučního hnutí, patřilo Sezimovo Ústí k nejmenším a hospodářsky nejslabším. Také poslední archeologické výzkumy potvrzují domněnku, že šlo o město řemeslnicko-zemědělského typu bez zvláštních ekonomických ambicí, v němž je možno sotva předpokládat ostré sociální zvraty jako ve velkých a lidnatých městech. Příznaky latentní hospodářské krize, postihující od konce 14. století celé Čechy, sice musely nutně poznamenat i toto skromné měšťanské prostředí, velmi těsně spjaté se zájmy okolního venkova, stěží zde však mohly připravit samy o sobě výraznou základnu protifeudálního boje. Oč nevýraznější se jeví toto prostředí malého města v konfrontaci s velkým, hospodářskou krizí těžce postiženým městem, jako byla Praha, o to účinnější se zdá bezprostřední působnost Jana Husa a jeho radikálních následovníků. Hus a ostatní husitští kazatelé propůjčili nedefinovatelnému sociálnímu neklidu ideový program a navíc odhalili i jeho spojitost se stejnými příznaky mezi vesnickým obyvatelstvem. Jestliže se Sezimovo Ústí vzhledem ke své předpokládané sociální struktuře zdá být kontinuálním vývojem husitské opozice až do revolučního stadia spíše výjimečným zjevem, na druhé straně právě jeho příklad ukazuje, že revolučnost prostředí nemusela být vždy bezprostředně ovlivněna tíživou ekonomickou a sociální situací.

Pokud jde o mocensko-politickou situaci, sám politický a hospodářský nástup Rožmberků vytvářel v průběhu 14. století v celých jižních Čechách napětí, postihující všechny třídy a vrstvy obyvatelstva a deformující na různé úrovni vztahy mezi nimi. Toto napětí, zachycené jen v malé míře například v pramenech typu rožmberské popravčí knihy, bylo na začátku 15. století živnou

půdou proticírkevní opozice, kterou po smrti Jindřicha z Rožmberka (roku 1412) pomohla ještě oživit poručnictví svěřené panu Čeňkovi z Vartemberka, který začal roku 1417 dosazovat na fary rožmberských panství kališnické duchovní. Nad jeho krokem zůstává vážný otazník: byla to zkouška, jak daleko mohou feudální páni zajít ve svých proticírkevních záměrech, uskutečněná bezohledně na účet Rožmberků, nebo tu jen Vartemberk vycházel vstříc poddaným, aby si usnadnil vlastní situaci? Jisto je, že se v jihočeské oblasti otevíraly dveře husitské ideologii na poměrně rozsáhlé panské doméně právě v okamžiku, kdy do této ideologie začaly pronikat zjevné revoluční prvky.

Pokusím-li se shrnout předpoklady vzniku revolučního Tábora a specifické podmínky šíření husitské ideologie na Táborsku v předvečer novoměstské defenestrace, nemožu dospět k jednoznačným závěrům. Nelze prozatím s určitostí tvrdit (a tady je dlužno poznamenat, že v české historiografii nebyly dosud s potřebnou důkladností analyticky zkoumány dílčí otázky ekonomického vývoje regionu jižních Čech v předhusitském období), že by se v jižních Čechách vytvořily zvláštní ekonomické předpoklady pro vznik revoluční situace. Zdá se spíše, že jak v ekonomickém, tak v sociálním smyslu měla situace městského obyvatelstva a venkovských poddaných v celé této oblasti podobu latentního úpadku jako jinde v zemi. Rozmach revoluční ideologie měl zřejmě v největší části Čech shodné podmínky a záleželo proto hodně na aktivitě husitských center na jedné straně a na reakčním nátlaku na druhé straně, kde dojde dříve k revolučnímu konfliktu. Z tohoto aspektu se zdá být úloha husitského centra v Sezimově Ústí, kde se oba tyto faktory střetly v roce 1419 (vyhnání husitů Oldřichem z Ústí), obzvláště významná, což konečně potvrzuje i bezprostřední podíl ústeckých husitů na založení Tábora.

Rekonstrukce událostí, vedoucích v únoru a březnu roku 1420 k osídlení trosk někdejšího města Hradiště a k založení husitské komuny, zůstává přes všechnu pečlivost historiků neúplná. Dne 21. února 1420 se lidové houfy husitů, mezi nimiž zaujímal čelné místo husité vypuzení ze Sezimova Ústí, za podpory kamenické družiny Prokopa z Ústí a na Kamenici zmocnily tohoto města v naději, že zde založí vlastní obec, dostatečně bezpečnou proti nepřátelským útokům. V následujících týdnech se však husité ze Sezimova Ústí přesunuli do prostoru opuštěného města Hradiště na ostrohu nad Lužnicí a 30. března 1420 Ústí zapálili. Příčiny tohoto přesunu nikdo ze soudobých zpravodajů blíže neobjasnil; podle mínění historiků byl nejpravděpodobnějším důvodem ohled na možnosti obrany sídliště, na Hradišti mnohem výhodnější. Vzhledem k nedostatku pramenů zůstane zřejmě neobjasněno, zda a do jaké míry se v dobytém Sezimově Ústí projevily i nějaké jiné překážky jeho proměny v husitské město, ať už máme na mysli dostačující plochu k osídlení nebo konfliktní vztahy mezi původním obyvatelstvem města a novými přichozími.

Pokud se jednou podaří blíže rekonstruovat vnější podobu Tábora na jaře roku 1420 (a zde se za daného stavu pramenů můžeme prakticky spoléhat jen na výsledky výzkumu archeologů), vznikne nepochybně nesmírně působivý a pestrý obraz osídlení, jehož podobu bychom stěží našli někde jinde. Do opuštěných trosek města z konce 13. století přišla masa nových obyvatel z poměrně širokého okolí a v nejprimitivnějších podmínkách zde začala budovat spotřební komunu v duchu chiliastických představ o rovnosti všech křesťanů. Existenční nutností i konkrétním symbolem této komuny se staly kádě na náměstí, do nichž všichni obyvatelé odkládali cenné předměty a peníze, aby posloužily ke krytí společných potřeb. Rovnostářské tendence, vyjádřené oněmi památnými káděmi, se sice dočasně objevily i v Písku a ve Vodňanech, nikde však neměly tak hluboký význam jako v Táboře, kde osídlení přerušilo všechny své staré svazky a rozvíjelo se bez jakékoliv závislosti na petrifikovaných místních poměrech. Základním kritériem existence všech obyvatel Tábora se stal Boží zákon a podle něho se ustavila nová pravidla života celé pospolitosti i jednotlivce, která vyústila v zásadním popření hierarchických vztahů církve, státu i společenského řádu.

Chiliastický program, předurčující formování tábořské komuny, představoval nepochybně jeden z vrcholů revoluce. Podle dosavadních výzkumů tvořila nejméně tři čtvrtiny nového osídlení venkovská a městská chudina, a právě jí náležela zásluha o to, že se tábořská komuna začala uskutečňovat. Její vznik daleko předbíhal konkrétní ekonomické, společenské a politické předpoklady, a proto byl každý den existence komuny pádným důkazem o síle a účinnosti revoluční myšlenky, popírající principy feudálního společenského řádu a proklamující beztřídní společnost jako jedinou přijatelnou možnost pozemského bytí člověka. Věrnost této revoluční myšlence se nakonec stala jedním z pilířů, na nichž takřka přes noc Tábor vyrostl v opravdové centrum revolučního křídla a získal si autoritu jako základna ideologického vývoje i hlavní politická a vojenská moc revoluce.

Je sice určitou ironií, že proměna Tábora ve vůdčí složku revoluce byla vyvážena postupným rozkladem spotřební komuny, ale tento vývoj byl naprosto logicky předurčen reálnou historickou situací. Už některé základní životní podmínky nové obce v troskách města Hradiště byly v jasném rozporu s nadnesenými záměry jejích vůdců, přehlížených politickou a společenskou realitou, stejně jako hospodářské otázky. Zásobování obyvatelstva, jehož počet rychle rostl, nutnost uspořádat jeho základní sociální potřeby a v neposlední řadě i starost o řádnou obranu před nepřáteli a hmotné zabezpečení sídliště si vynucovaly organizační opatření překračující rovnostářské zásady a podněcující individualistické zájmy. Je třeba považovat za pozoruhodný důkaz o síle původních chiliastických idejí v prostředí tábořské komuny, že se první kom-

promisní kroky neobešly bez ideologických sporů mezi kazateli a jinými vůdčími osobnostmi a že se ústup od původního programu až ke konečné proměně Tábora ve středověké město protáhl na mnoho let.

Pro vývoj Tábora od jara do podzimu 1420 však měly význam vedle vnitřních poměrů v sídlišti především zápasy lidového husitského křídla o prosazení revoluce. V prvních dnech své existence byl Tábor téměř bezbranný proti všem hrozbám nepřátelských útoků a kazatelé, vedoucí tábořský lid, se dovolávali pomoci u Žižky a dalších spojenců. Zváží-li se společenská situace na Hradišti v této době, i jeho naprosto nedostačující opevnění, odpovídalo toto volání o pomoc skutečnosti. Po příchodu Žižky a dalších houfů však nastala radikální změna. Táborští zahájili vítěznou ofenzívu proti nepřátelům v jižních Čechách a už v červenci 1420 byli dost silní, aby mohli poskytnout rozhodující pomoc Praze, ohrožené křížovou výpravou krále Zikmunda. Ať už je bezprostřední zásluha Jana Žižky na této proměně interpretována jakkoliv, zůstává nepopíratelnou skutečností, že se Tábor stal v nejkratší myslitelné době nejvýznamnějším opěrným bodem lidového křídla revoluce a díky vojenské síle si také získal odpovídající politickou váhu. Název z bible, přenesený na trosky opuštěného středověkého města, se pomalu, ale jistě rozšiřoval na celé revoluční křídlo.

Růst autority znamenal i rozhodující impuls k rozkladu tábořské komuny. Už sama válka proti nepřátelům slova božího musela nutně ovlivnit vnitřní vývoj Tábora. Na jedné straně sice přispívala k utvrzování rovnostářského povědomí a k vyburcování bojového protifeudálního nadšení, které se stalo jedním z největších pramenů síly lidových vojsk, na druhé straně však zvyšovala ekonomické a organizační nároky na život v Táboře. Je snad možno říci, že vojenské potřeby, ať už jde o zásobování nebo o výrobu zbraní, zbroje a oděvů, podnítily výrobu i směnu na Táboře rychleji než základní životní požadavky stálého obyvatelstva. Tyto skutečnosti spíše tušíme, protože je prameny nemůžeme dokázat; zdá se však velmi pravděpodobné, že průvodním znakem rozvoje tábořského osídlení v průběhu jara a léta 1420 byly i první náznaky městské ekonomické struktury.

Za ještě závažnější hybný moment v odklonu od původních rovnostářských idejí však je třeba považovat politický vývoj Tábora. V osobách čtyř hejtmanů, zvolených na jaře 1420 za tábořské vojevůdce, stanuli v čele tábořského společenství lidé, kteří sice projeví až dosud lidovému křídlu revolučního hnutí naprostou, až obdivuhodnou věrnost, ale kteří se ve svých postojích k revoluci nemohli ztotožňovat s chiliastickým zápalem kazatelů, protože se nedokázali povznést nad politickou realitu revoluce. Už samo toto rozložení moci mezi kazatele a vojáky předurčovalo budoucí vážné rozpory, a jak pokračoval zápas proti nepřátelům, zvyšovalo i autoritu světského vedení Tábora, i když se nikdy

nerozvinula tak, aby zatlačila do pozadí táboorské kněží. Tíha vojensko-politických problémů nakonec musela ovlivnit i táboorské duchovenstvo a způsobit mezi ním kritický rozkol, odsuzující postupně od podzimu roku 1420 se vydělující nejradiálnější ideologickou složku — pikarty — k izolovanému postavení, a tím i k pozdějšímu vyloučení z táboorské pospolitosti.

Zvláštní zamyšlení v této souvislosti zasluhuje úloha představitelů nižší šlechty v čele revolučního Tábora a lidového křídla revoluce vůbec. Tento problém nebyl dodnes uspokojivě objasněn a zůstává jednou z ožehavých otázek husitské problematiky. — V počátcích dějin husitského Tábora vystupují do popředí především osobnosti Jana Žižky z Trocnova a Mikuláše z Husí, vedle nich se však uplatnili na Táboře i jiní zemané. Původem patřili všichni ke šlechtě a ve společenském povědomí se nikdy nezbařili pout ke své třídě, i když dali do služeb revoluce všechny své schopnosti a zkušenosti. Náležela jim nepochybně hlavní zásluha na organizování polních vojsk a na jejich slavných vítězstvích. Projevovali oddanost revoluční ideologii a jejím cílům, přece však je nelze zbavit podezření, že si zachovávali určitý odstup od rovnostářství a jiných radikálních profeudálních idejí. V této souvislosti se nabízí i otázka, zda si tito tábořští vojevůdci ponechávali i nějaký prostor pro realizaci politiky podle vlastních představ, samozřejmě za pomoci vojenské síly Tábora a táboritů. Známa fakta o dočasných vzájemných projevech řevnivosti mezi Žižkou a Mikulášem z Husí by dokonce nasvědčovala tomu, že vzestup jejich autority se neobešel bez prosazování prestižních zájmů, daleko vzdálených revolučním ideálům. Bylo však již řečeno, že nad těmito problémy visí otazník a bude úkolem budoucího bádání, aby je objasnilo.

Závěrečný mezník pro vrcholné období táboorské komuny, a tím i prvního období husitské revoluce, bývá kladen buď do podzimu 1420 nebo do jara roku 1421, kdy bylo na Táboře násilně likvidováno Janem Žižkou nejradiálněší lidové křídlo, odsouzené samotnými táboři jako ideologický extrém. Z hlediska vývoje Tábora se zdá mnohem přijatelnější datování prvé, protože volbou Mikuláše z Pelhřimova za táboorského biskupa na podzim roku 1420 zvěřila mezi táboorským duchovenstvem strana směřující ke stabilizaci revolučních výdobytků. Biskupec a lidé jeho smýšlení nevažovali ani v nejmenším o kompromisu s církví (ten ostatně vylučovala už volba táboorského biskupa), hledali však stejně jako Jan Žižka východisko z anarchie, která stále více hrozila od radikálů, odmítajících ve věroučných (a zřejmě i v organizačních) otázkách jakoukoli kázeň, rozvíjejících původní chiliastické představy daleko za hranice reálných možností a stavících se nakonec i proti samotnému symbolu celého husitství — kalichu. To spolu s jinými faktory, vzniklými z potřeb vojenské ochrany, správní organizace a hospodářského zabezpečení Tábora i jeho vojsk, vedlo k rozhodnému oslabení a nakonec k zanikání původní revoluční selsko-

plebejské komuny. Z tohoto hlediska se zdá být podzim roku 1420 významným mezníkem pro další osud táboorské komuny. Nucený odchod a především likvidace pikartů v průběhu roku 1421 byla již provedena z pozic předcházejícím vývojem upevněného postavení Biskupcova křídla a Žižkovy vojenské moci.

Volbou Mikuláše z Pelhřimova táboorským biskupem vstoupil historický vývoj husitského Tábora do nové fáze. V ideologickém, politickém a vojenském smyslu směřoval Tábor v tomto okamžiku k úloze opravdové hlavy lidového křídla v husitském revolučním hnutí a tuto roli si udržel až do Lipan. Rozchodem s nejradiálněšími lidovými proudy si sice usnadnil sblížení s měšťansko-šlechtickou opozicí, ale na svou revoluční roli v žádném případě nerezignoval. V dlouhých zápasech let 1421—1434 prošel Tábor ve vnitřním i vnějším vývoji mnoha peripetemi. Jeho polní vojska se stala postrachem domácích i zahraničních nepřátel, z jeho kazatelů se nepřestávaly šířit odvážné ideologické názory, v jeho zdech docházelo k vášnivým diskusím kněží všech směrů, jeho hejtmanům se nikdo neodvážil odepřít slovo v rozhodování o osudech celé země. Tábor se rozešel s Žižkou a často stál před nutností bojovat s dřívějšími vlastními spojenci, musel přežít období plná hrozivých vnitřních sporů. Nic z toho však nemohlo oslabit jeho klíčovou úlohu v revoluci, úlohu protihráče měšťansko-šlechtické koalice, na jehož pevnosti a věrnosti revoluci závisela rovnováha sil v husitských Čechách. Tato úloha mu vynesla vítězství i porážky, slávu jeho polních vojsk i znechucení nad nesnášenlivostí jeho kněžstva, ale více než osud města ovlivnila konečný osud revoluce.

V průběhu tohoto čtrnáctiletého období, které proslavilo Tábor v celé Evropě, zmizely poslední stopy původní chiliasticky motivované spotřební komuny. Růst nároků na hospodářský potenciál města pokračoval úměrně s růstem jeho politického a vojenského významu. Ve městě začala pracovat řemesla, rozvinul se tu obchod a celé osídlení se krok za krokem ocitalo v zajetí pravidelného městského hospodářského rytmu. Společenské důsledky se projevíly vzápětí. Vznikaly městské instituce všeho druhu, vnitřní život města se podroboval pevným pravidlům, ustálila se majetková práva k nemovitostem. Na prvý pohled je patrné, že tato vnitřní hluboká proměna do značné míry odrážela i určitě otupení revolučních idejí, které stály u kolébky Tábora a táborství, a není to jistě dojem klamný. I když v Táboře revoluce doznívala pomaleji než jinde v Čechách, její ústup se musel projevit i zde, přestože se s ním tábořští kněží a kazatelé nesmiřovali ochotně. Roku 1436 našlo táboorské měšťanstvo cestu ke smíru s králem Zikmundem a nechalo si svou ochotu zaplatit řadou privilegií. Nejvýznamnější z nich, Zikmundova zlatá bula pro Tábor z ledna 1437, zahrnuje hlavní výsledky předchozích jednání a smluv a stala se výrazem uznání Tábora jako plnoprávného královského města. Tento historický paradox byl v podstatě epilogem husitského Tábora.

Historický význam Tábora v českých dějinách našel hlubokou odezvu i v tradicích husitského revolučního hnutí, jejichž neodlučitelnou součástí se Tábor a táborství stalo. Tábořská tradice překlenula vnitřní rozpory a proměnu centra lidového revolučního křídla ve společnost středověkého města a udržela si navzdory přídech radikality a revolučnosti. Její bojový duch vystupoval v minulosti do popředí zejména ve ztotožnění s tradicí významných osobností tábořských hejtmanů polních vojsk, především Jana Žižky z Trocnova. Pokroková úloha tábořské tradice se uplatňovala od 16. století zvláště ve chvílích největšího ohrožení národa, jeho státní suverenity a duchovního bohatství s cílem mobilizovat síly k jejich obraně. Silný rys českého nacionalismu, který tábořskou a husitskou tradici provázal, vrcholil v době zápasu o národní svébytnost v 19. a na počátku 20. století, kdy se přístup všech vrstev české společnosti k těmto otázkám stával rozlišujícím měřítkem vlastnictví a pokroku v období utváření moderního českého národa.

Bibliografická poznámka

Obsažná bibliografie i nový přehledný souhrn celé husitské a tábořské problematiky jsou uvedeny v Přehledu dějin Československa I, toho času v tisku. Zevrubný bibliografický soupis podává Jarold K. Zeman, *The Hussite Movement and the Reformation in Bohemia, Moravia and Slovakia (1350-1650). A Bibliographical Study Guide (With Particular Reference to Resources in North America)*. Published under the auspices of Center for Reformation Research by Michigan Slavic Publications, Ann Arbor 1977.

Mimoto upozorňuji na několik novějších studií, které zaujmají různá hodnotačí stanoviska k tábořské problematice a přinášejí zajímavé postřehy:

- František Hoffmann, K povaze drobné války, zášti a násilných činů před husitskou revolucí, in: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1975, str. 55—75;
- Jiří Kejř, Vznik městského zřízení v Táboře. JSH 40, 1971, zvláštní číslo Tábor a husitská revoluce, str. 31—44;
- Jiří Loukotka, Humanismus v naší filozofické tradici a dnešek. Praha 1976, str. 76—116;
- Amedeo Molnár, Zur Frage der Trennung zwischen Jan Žižka und Tábor. *Communio viatorum* 17, 1974, str. 123—140;
- A. I. Ozolin, Bjurgerskaja opozicija v gusitskom dvizenii (Social'no-političeskije trebovanija). Saratov 1973;
- A. I. Ozolin, Nacionalnyj vopros i gusitskaja bjurgerskaja opozicija v gody narodnogo vosstanija (1419—1437), in: *Srednevekovyj gorod* 2, Saratov 1974, str. 111—145;
- P. I. Rezonov, K voprosu o proischoždenii i razvitii social'opolitičeskich vzgljadov taboritov, in: *Voprosy istoriografii i istočnikovedenija slavjano-germanských otroženij*, Moskva 1973, str. 123—146;
- B. M. Rukol, Elementy utopičeskogo socializma u taboritov, in: *Istorija obščestvennoj mysli*, Moskva 1972, str. 507—533;
- Ferdinand Seibt, Tabor und die europäischen Revolutionen. *Bohemia* 14, 1973, str. 33—42;
- František Šmahel, Tábor a husitská revoluce: problémy interpretace. JSH 40, 1971, zvláštní číslo, str. 9—21;
- František Šmahel, Antiideál města v díle Petra Chelčického. Příspěvek k sociální charakteristice středověkého města, ČSČH 20, 1972, str. 71—94.

O TÁBOŘSKÉM PÍSEMNICTVÍ

Amedeo Molnár

Mluvit o písemnictví tábořů se může zdát nadsázkou. Český literární dějepis si nezvykl pojednávat o slovesných projevech, vzešlých z tábořských řad, jako o svérázném celku. Smělý náběh Sabinův z roku 1866 vylíčit „mohutný vzlet duševní“, jímž mu táboři „přestoupili meze názorův časových, připravující takto dobu docela novou, s minulostí nikde nesouvisící“,¹⁾ zůstal torzem. Nenašel pokračovatele už proto, že nadlouho převládl dojem, jako by nám byl přístup k původní tábořské literární produkci navzdory zatarasen a my byli odkázáni jen na prameny odvozené a kalné.²⁾ A ještě celých dvacet let po tom, co Zdeněk Nejedlý vytěžil z dochovaného písňového fondu podmanivý obraz vzrušené citovosti tábořských dětí a tábořských válečníků, mohl přední český literární historik vyřídít husitské a tábořské písemnictví větou, že z něho burácí vášnivé fortissimo starozákonního fanatismu, spojené s obhroublostí prorockých polemik.³⁾

Ta záměna věcného poznání za soud domněle mravní nebo estetický leží ostatně na tábořské kultuře skoro od první chvíle. Už bystrý, houževnatý a znalý odpůrce tábořů Jan z Příbramě zahrnoval všechno jejich kulturní snažení pod záhlaví zpupné opovržlivosti. Superba praesumptio prý dohnala tábořské vzdělance k nastolení jakési oblundné antikultury, ze vzdoru vlastně parodující

¹⁾ Karel Sabin, Dějepis literatury československé staré a střední doby. Praha 1866, str. 546.

²⁾ Sabin nebyl bez viny na vzniku této představy. Napsal: „Jaká to tedy ztráta, že duševní plody právě této, novými a na onen čas velkolepými myšlenkami nejbohatší strany se nám než v odvozených jen a kalných pramenech zachovaly.“

³⁾ Arne Novák, Dějiny české literatury, in: Československá vlastivěda VII. Písemnictví, Praha 1933, str. 42.

hodnoty, vytvořené vyvrátenou tradicí západního křesťanstva.⁴⁾ Nic vlídnějšího netvrdil o tábořském prostředí ani jiný současný svědek, Enea Silvio Piccolomini, i když doznal, že „tento proradný druh lidí má aspoň tu dobrou vlastnost, že miluje písemnictví“, že pěstuje vzdělanost.⁵⁾

Je tedy nepochybné: představitelé soudobé kultury sice bezděky dosvědčili existenci tábořské vzdělanosti, v tom i tábořského písemnictví, ale předznamenali je varovným odsudkem jakožto produkt generis perfidi, nepřátelské společenské síly, kterou je třeba potlačit a umlčet. A pro svůj útočný náboj ideový bylo tábořské písemnictví také ničeno dílem už v době svého vznikání,⁶⁾ dílem v období polipanském, zvláště poděbradském,⁷⁾ nepřihlížím-li ke globálnější zkáze, jakou celé husitské písemnictví postihl vítězný nástup protireformace.

Uvážíme-li, že „tábořská literatura, tak žalostně většinou zničena“,⁹⁾ vznikala opravdu inter arma, tedy za podmínek krajně ztížených a její rozsah omezujících, může překvapit, že dosud nemáme ani soupis toho mála, které se z ní dochovalo.⁹⁾ Takový soupis by se, pravda, rozrostl, kdyby měl na jedné straně obsáhnout i čilý polemický ruch, jímž hned po roce 1414 vřelo to, co bylo právem nazváno pražským ohněm tábořství,¹⁰⁾ a na druhé straně zase zahrnout jedinečnou literární tvořivost Petra Chelčického, tak neodmyslitelně spjatou s tábořskou skutečností. Zřekneme-li se však tak širokého záběru a budeme-li mít za tábořské písemnictví jen slovesnou produkci vzešlou z tábořského hnutí po roce poutí na hory až do umorění tábořských kněží v poděbrad-

4) Jan Příbram, *Professio fidei* z roku 1430, u J. Cochlaea, *Historia hussitarum, Moguntinae* 1549, str. 516—517.

5) Rudolf Urbánek, *Lipany a konec polních vojsk*, Praha 1934, str. 180, pozn. 99.

6) Už roku 1424 (datování u F. M. Bartoše, *ČČM* 88, 1914, str. 150, pozn. 4) se mohl sám Prokop Holý ohlížet na dobu, kdy tábořské písemnictví prošlo prvním zničujícím ohněm v souvislosti s likvidací pikartů. Způsob, jakým to podle Příbrama učinil (*Život kněží tábořských u Josefa Macka, Ktož jsou boží bojovníci*, Praha 1951, str. 304), naznačuje, že akce, v níž došlo ke zničení zejména eucharistických traktátů tábořské levice, nevznikla bez podnětu pražských univerzitních mistrů a že se k ní Prokop odhodlal také z ohledu na ně.

7) Tábořský senior Mikuláš Biskupec z Pelhřimova hleděl zachránit své knihy a tábořské písemnosti před svým zatčením tím, že je svěřil roku 1452/53 bakaláři Janu Morávkovi. Po deseti letech přechovával tábořskou literaturu M. Mikuláš z Hořepníka, už v době, kdy na příkaz krále Jiřího bylo zahájeno pátrání po Biskupcových spisech (duben 1461). F. M. Bartoš, *Konec Mikuláše Biskupce*. *ThPř KR* 28, 1961, str. 90—93.

8) F. M. Bartoš, *Postila Mikuláše Biskupce na evangelní harmonii*. *ČČM* 93, 1919, str. 176.

9) Podnětný rozběh tím směrem učinil Bohuslav Souček, *Veritas super omnia: z biblických studií a odkazu Mikuláše Biskupce z Pelhřimova*. *ThPř KR* 28, 1961, str. 73—90.

10) Tak je nazval F. M. Bartoš, *Do čtyř pražských artikulů*, str. 45n.

ských žalářích, zbude i v takto vyměřeném časovém rozpětí mezi léty 1419 a 1452 ještě dost podnětů pro naši zvědavost.

Budeme se ptát, kam se poděly všechny ty traktáty a traktátce, artikuly, knížky a knihy, napsání a kázání i písňe, které táboři „jsú rozdali téměř po vši zemi“, „po obcích a městech“ a „latině i česky po zemi lidu rozepsali“ a „kteréž jsme my“, jak dodával Jan z Příbramě, „i mnozí jiní mistři i kněží viděli“.¹¹⁾ Příbram sledoval tábořskou literaturu s rozhněvanou dychtivostí a podal o ní cenné informace zvláště ve své snůšce postřehů o Životě kněží tábořských. Odjinud víme, že těmto kněžím dával jejich senior Mikuláš Biskupec z Pelhřimova přímo za povinnost „non ociari, sed in manu sua tenendo legem scribere“.¹²⁾ I když z takového opisovačství¹³⁾ a spisování měla především prospěch bible a její výklad, musíme s jistotou předpokládat, že se nejedno kněžské pracoviště tábořského svazu proměnilo ve skriptorium, z něhož se šířily i programové projevy tábořské strany. Z polipanského období máme dosvědčenu pro německé země existenci několika skladů husitských, jmenovitě pak tábořských spisů. Pečovala o ně valdenská diaspora vedená cestujícími kazateli, kteří se všichni vyškolili v Čechách v rámci akce, jež původně měla podpořit propagandistickou zahraniční politiku prokopského období spanilých jízd.¹⁴⁾ Za okolností dosud ne zcela vyjasněných se z těchto knižních depozit ještě v 15. století pozoruhodně obrodila literatura románských valdenských, a to na základě tábořských vzorů a předloh.¹⁵⁾ A v 16. století, už v době nástupu Lutherovy reformace, bylo lze z rozptýlených zbytků těchto skladů vynést na světlo vedle spisů Matěje z Janova a Mikuláše z Drážďan¹⁶⁾ také jinak zcela neznámý německý tábořský manifest, daný asi v Chebu dne 25. května roku 1430,¹⁷⁾ a dvojí tábořské latinské rozpracování kriticky úderného motivu antikristovského.¹⁸⁾ Mohla-li tedy dějepisná heuristika posbírat těchto několik plodů tábořské slovesné tvořivosti ještě na suchém dřevu období polipanského, zastřeného, podle slov Palackého, tmou a zármutkem, oč větší úroda smíme očekávat na zeleném dřevu tábořského revolučního rozmachu.

11) Vydal J. Macek, *Ktož jsou boží bojovníci*, str. 299, 300, 304.

12) Z Biskupcova výkladu na Apolykapsu u B. Součka, *ThPř KR* 28, 1961, str. 86, pozn. 16.

13) Viz R. Urbánek, *Lipany . . .*, str. 37.

14) Amedeo Molnár, *Les Vaudois au Moyen Age*. Torino 1974, str. 238—252.

15) Tamtéž, str. 274—282; Amedeo Molnár, *Ohlas Tábořské konfese u románských valdenských*. Strahovská knihovna 5—6, 1970—1971, str. 271—283.

16) Pět svazkůk vydanych Otto Brunfelsem v letech 1524—1525 ve Štrasburku pod jménem Husovým, poslední jako *Processus consistorialis*, vydal za mé redakce W. F. A. Jacobsmeier v Hildesheimu (Olms) 1975 s názvem *Matthias Janov, Opera*.

17) Viz níže pozn. 41.

18) Viz níže pozn. 42.

Nicméně proti přehnaným nadějím v tomto směru musíme rovněž slyšet svědectví o hlubokém tábořském odporu k oficiální školní učenosti a k tradičnímu způsobu provozování literatury. V prvních letech hnutí se ozývají na horách i jinde selské plebejské hlasy valdenského přídechu o zbytečnosti a škodlivosti škol, založených na církevním právu a počítajících i s utlačovatelským právem světským, přežvykujících výroky svatých doktorů a propadlých akademické honbě za tituly, plané vášni disputační a intelektuálskému chytračení, hlasy proklínající výtvarné umění ve službách náboženství, ať se podílelo na stavbě klášterů a kostelů, kaplí nebo oltářů, ať na výzdobě obrazové, ať na ornátové strůji liturgické, hlasy zamítající responsorní zpěv a varhany jako přehlušující (tumultuosus) zvěstné slovo kázání a proto také ještě menšího prospěchu než štěkot psů. Ostatně praktický ikonoklasmus zakladatelských let Tábora, vzpoura proti „kúzedlniči“ kultické magii, se stal neposlední příčinou tábořského rozchodu s univerzitní Prahou. Roztrpčen tímto vandalstvím, zapsal Příbram ve jménu ochrany kulturních statků národa tuto zdrcující obžalobu táborů: „... jali sú sě librařii předrahých a přešlechtilých kaziti a v ně násilně vpadati a všecky kněhy, jenž sú najdražší klenot české země, každý sobě rozírňovati, a jedni je kaziti a jedni prodávati.“¹⁹⁾ A nebylo by nesnadné přimnožit obdobná obvinění z per souvěkoců — je přece známo, že Josef Pekař především na nich založil svou čtyřsvazkovou monografii o tábořech doby Žižkovy, aby vtiskl tábořské vzpouře nesmazatelný znak národního neštěstí, škleb revoluce, jež prý zemi zbavila „většiny památek krasoumy a dílen kulturních“ a odcizila ji „duchovnímu proudění evropskému“.²⁰⁾

U nás a dnes je sotva třeba se zdržovat obranou společensky pokrokového dosahu revolucí vůbec a husitské zvlášť. Nechceme zde vyvracet naznačená obvinění táborů z obrazoborecké ničivosti, nýbrž se pokusit o nejstručnější celkovou charakteristiku písemnictví táborů jakožto projevu jejich revoluční kultury, svým způsobem alternativní k vzdělanosti světa, jemuž se vzepřeli. Vše, co plynulo z tábořských per, bylo napořád ve službách lidové reformace přerostlé v revoluci. I když víme o citelném rozdílu a dialektickém napětí mezi písemnostmi, vzniklými v kvasivém období nadvlády chudiny v prvotním Táboře, a mezi tábořskou literaturou psanou po roce 1421, patrná zůstává ideová kontinuita její stranickosti. Mikuláš z Pelhřimova se nejspíš nemýlil, když tábořskému boji duchovnímu přiznával ústrojnou vnitřní souvislost, nepřerušenu ani „periodizačními“ zářezy předválečných, válečných a poválečných let (ante moderna bella, tempore illorum bellorum et post illa bella). Po celou tu dobu, soudil už z polipanského od-

¹⁹⁾ Vydal J. Macek, Ktož jsou boží bojovníci, str. 274.

²⁰⁾ Josef Pekař, Žižka a jeho doba IV, Praha 1933, str. XIII.

stupu, spočívala specifičnost tábořství v úzké souvztažnosti mezi kazateli a věrným lidem. Jejich sdruženému úsilí patří výlučně reformační propositum. „Populus una cum sacerdotibus cum eodem laborantibus“ jsou konkrétní instancí tábořské reformační a revoluční praxe, zahrnující i rány, zasazované „utlačovatelům nevinných a ostatním zatvrzelým přestupníkům božího zákona, kteří se od svých zločinů nedají odvrátit jinými, mírnými prostředky“.²¹⁾

Je pochopitelné, že z takového předpokladu se musel dostat do prudkého pohybu a zvichření také sled a hodnotová stupnice literárních jevů a v nich zase sklad jednotlivých literárních složek. Bylo zjištěno, že sama větná skladba tábořských projevů dávala přednost srozumitelnosti před složitými vazbami.²²⁾ Chtěl bych navíc zdůraznit, že slohová prostota tábořského spisování byla zásadní, nikoli tedy nutně důsledek neumělosti, a že závisela jak na uvědoměném tábořském biblismu, tak na tábořské sociální revoluci. Biskupec přímo vyslovil přesvědčení, že vzorové vyjadřovací formy Písma svatého i jeho „logika“ mají bytostně blízko k plebejskému a selskému výrazu. Radikální žáci Jakoubka ze Stříbra sdíleli se svým učitelem názor, že v Písmu je pravda „vyslovena s podivuhodnou hloubkou a pokorou“.²³⁾ Když středověcí spisovatelé přiznávali Písmu tuto pokoru, humilitas, nízkost až škaradost nesouměřitelnou s literární sublimitas vyššího slohu, vyznávali tím, že se v bibli „zrodil zcela nový druh vznešenosti, který nevylučuje, ale zahrnuje to, co je všední a nízké, takže ve stylu právě tak jako v obsahu splývá nejnižší s nejvyšším“.²⁴⁾ Táboři se odvážili ještě dalšího kroku, když z biblické nízké slohovosti vyčítali bezmála třídním viděním angažovanost biblického poselství na straně ponížených. Biskupec se svými druhy výrazně konstatoval, že „jiná je řeč pánů a jiná řeč lidí ztotočených“ (aliter locuntur domini et aliter servi),²⁵⁾ a že právě touto druhou řečí, mluvou ztotočených, zaslibuje Písmo osvobození. A s hrдостí až provokativní obhajoval právo tábořských bohoslovců užívat jaderného selského jazyka. Bylo to přiznání k zástupům, které tábořský program shromáždil a postavil do odboje proti starému mocenskému a majetkovému rozdělení společnosti. Pravdu Kristova zákona je třeba šířit až k jejímu zlidovění, a to tak, že se tábořský vzdělanec bude učit od řeči lidu. „Je lépe věci skryté vysvětlovat selskou řečí než

²¹⁾ Doklad srov. Amedeo Molnár, Réformation et Révolution. Le Cas du senior taborite Nicolas Biskupec de Pelhřimov. *Communio viatorum* 14, 1970, str. 137—170.

²²⁾ Jaroslava Pečřrková, Husitské manifesty jako literární díla. *AUC Phil. et Hist.* 1966, č. 5, str. 91.

²³⁾ Jakoubek roku 1417 v odpovědi Janu Gersonovi. Paul De Vooght, *Jacobellus de Stříbro, premiér théologien du hussitisme*. Louvain 1972, str. 192.

²⁴⁾ Erich Auerbach, *Mimesis*. Praha 1968, str. 137—138.

²⁵⁾ Výklad na evangelijní harmonii. Österreichische Nationalbibliothek Wien, rkp. 4920, fol. 11v.

věci jasné zamlžovat filozofickými frázemi. Kdo volí pro svou řeč plebejský výraz, chce ji zřejmě uzpůsobit tak, aby každý, kdo ji slyší, byl přesvědčováním přiveden k stejnému názoru.²⁶⁾ Kazatel, tedy vlastní tvůrce tábořské literatury, nesmí napodobovat „locuciones pompasticas secularium dominorum“, naopak „pokorný má býti“ — pokorný ve smyslu humilitas, o níž jsme právě promluvili — a „v dobrém s poddanými se sjednávati a tovaryšstvie držeti“.²⁷⁾ Solidarita se společensky poníženými se v tomto osvětlení stává podmínkou funkčnosti všeho tábořského písemnictví. Programové přilnutí k plebejskému výrazu musíme tedy v tábořských projevech chápat jako kritický protest k starému režimu, jako výhost jeho vleklé zaprodanosti životnímu, ale i literárnímu slohu, jehož superba loquela byla výrazem panské, mocenské, vykořisťující nadřaděnosti. „Neliterární“ bezprostřednost některých tábořských slovesných projevů, blízkou hovorové řeči, můžeme označit za účinný způsob sdělení pro obsah radikální, úderný, revoluční.

Písmo svaté. S rozpoznáním biblické slohové humilitas přímo souvisí důraz, jaký táboři položili na skutečnost, že Písmo bylo původně napsáno nikoli v latině, nýbrž v mateřštině lidí, jimž byly jeho jednotlivé knihy určeny. Táboři odtud vyvodili imperativní postulát překladu Písma do národních jazyků. Že se naléhavě přimlouvali za bibli německou, italskou, českou a maďarskou, vzbudilo na basilejském koncilu velké pohoršení.²⁸⁾

Tábořskou práci na české bibli, svérázně ztvárňující takzvanou třetí recenzi českého biblického znění, nám přiblížil Bohuslav Souček.²⁹⁾ Prokázal zejména význam české bible, kterou počátkem roku 1432 na příkaz tábořského hejtmana Filipa z Padařova začal psát a snad i iluminovat písař Jan Aliapars na hradě Ostromeči nad Vltavou. Práci dokončil rok po Lipanech v červnu, nejspíš na Táboře. Uzkostlivé přimknutí k vulgátní předloze, co možná nejneporušenější, charakterizuje tábořské úsilí o biblický text a jeho převod, který právě svou doslovností hleděl čelit „Antikristově úskočnosti“.³⁰⁾ Proto také taková shánka po opravených biblích

a hodnotných konkordancích, kamkoli táboři přišli.³¹⁾ Jejich útokům na kláštery a klášterní knihovny nesmíme rozumět výlučně jako likvidaci vlivných opor starého světa a jako důsledku naléhavé potřeby zásobování, nýbrž také jako projevu vůle vysvobodit zvláště bibli ze zajetí sociálně výsostného prostředí, v němž jí hrozilo ustrnutí. Vždyť s lollardským Opus arduum valde a se Želivským byli táboři přesvědčeni, že nepravem „mniši skrývají knihy a zamykají je za sto zámek“.³²⁾ Bylo pak dalším úkolem bibli, vychvácenou z vazby mocenské, vysvobodit i z porušenosti textové, aby správně promluvila ke všem. Přitom měli táboři dost ostré tušení o tom, že s jazykovou mentalitou původních biblických jazyků je spjat svéráz Písma a jeho zvěsti. Její bytostná jinorodost jim vynikla právě ze srovnání s mentalitou, projadřující se latinou: „Božská moudrost Židů i moudrost Řeků se vysmívá latinské hloupostil“³³⁾ Jak blízko mělo toto rozlišení k převratné větě, kterou do dvaceti let bude formulovat italský humanista Lerezo Valla „Písmo svaté ve vlastním smyslu je jeho znění hebrejské a řecké. V latině není nic těžé povahy!“³⁴⁾

Kázání a biblické výklady. Rozmach lidového kazatelství, spoluvytvářející ovzduší, jež dýchala husitská levice, je sice bohatě doložen svědectvím kronikářským a protitábořskou polemikou, mnohem hůře však přímými doklady.³⁵⁾ Lidoví kazatelé odůvodňovali své jednání, jako již valdenští, zásadou, že každý, kdo poznal pravdu evangelia, je povinen ji hlásat bez ohledu na jakoukoli kanonickou misi.³⁶⁾ O stoupencích Martínka Húsky říká starý letopisec,³⁷⁾ že jejich kázání mělo esoterický ráz, když „pokutně v hospodách počéchu sobě kázati“. U pikartských kazatelů musíme předpokládat odvolání na bezprostřední mystickou inspiraci. Její nekontrolovatelnost jakoukoli normou přikládanou zvnějšku dovolila do kázání vnášet mluvu, představivost, zájmy a touhy obecného lidu v míře, která jinde měla sotva obdobu. Ve výkyvu tak extrémním ztrácelo ovšem kázání své biblické východisko a měnilo se vlastně v nový mluvní útvar.³⁸⁾

²⁶⁾ Tábořská kronika, vyd. Constantin v. Höfler, Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung II, Wien 1865, str. 476.

²⁷⁾ Doklady srov. Amedeo Molnár, K otázce reformační aktivity lidu, ve sborníku Příspěvky k dějinám utrakvismu, Praha 1978, str. 31—32, pozn. 71—75.

²⁸⁾ K dokladům shromážděným u Bohuslava Součka, Česká Apokalypsa v husitství, Praha 1967, str. 70—71, lze připojit pohoršenou reakci Jana z Dubrovnicka, vyd. František Palacký v Monumenta conciliorum generalium saec. XV, Wien 1857, str. 165.

²⁹⁾ B. Souček, Česká Apokalypsa . . . , str. 73—98.

³⁰⁾ O tom výrok Biskupcův, tamtéž, str. 83, pozn. 25. Srov. Antonín Matějček, Bible Filipa z Padařova, in: Sborník Žižkův 1424—1924 (vyd. Rudolf Urbánek), Praha 1924, str. 149—169.

³¹⁾ Viz F. M. Bartoš — Amedeo Molnár, Z dějin biblické konkordance u nás. KR 21, 1954, str. 176—178.

³²⁾ Jan Želivský, Dochovaná kázání z roku 1419 (vyd. Amedeo Molnár), Praha 1953, str. 191, podle Opus arduum valde, Lutherovo vydání vitemberské 1528, fol. 111r. O vztahu táborů ke klášterům Augustin Neumann, Katoličtí mučedníci doby husitské, Hradec Králové 1927.

³³⁾ Mikuláš z Pelhřimova, Vyznání a obrana táborů (vyd. F. M. Dobiáš — Amedeo Molnár), Praha 1972, str. 82.

³⁴⁾ Lorenzo Valla, Antidotum z roku 1452, cituje Salvatore I. Camporeale, Lorenzo Valla, umanesimo e teologia, Firenze 1972, str. 318.

³⁵⁾ Veršované skladby doby husitské (vyd. František Svejkovský), Praha 1963, str. 112.

³⁶⁾ A. Molnár, Les Vaudois au Moyen Age, str. 377—385.

³⁷⁾ Staří letopisové čeští, in: Dílo Františka Palackého II (vyd. Jaroslav Charvát), Praha 1941, str. 395.

³⁸⁾ A. Molnár, K otázce reformační aktivity lidu, str. 11. Viz svědectví Chelčického v Postille (vyd. E. Smetánka), Praha 1900, str. 1, 19.

V Biskupcově retrospektivě na genezi tábořského hnutí neztrátilo sice kázání nic ze svého významu, ale obraz byl nejspíš přizpůsoben ideálu, jemuž se tábořský senior oddal: skrze věrné biblické kázání poznal prostý lid, že byl v minulosti oficiálně odveden od pravé víry, ano podveden. „Nechtěje setrvat v tomto zavedení a máje důvěru v Pána i v jeho pravdu“, uspořádal velká shromáždění na horách, vyhlásil na nich svůj program a stal se iniciátorem reformace, která skoncovala jak se zvykem židovským, tak s dědictvím Konstantinovým.³⁹⁾ Ještě dlouho po vzrušených časech poutí na hory požadoval Biskupec, aby kazatel chodil za svými posluchači z místa na místo a pamatoval, že jeho působišťem je v zásadě celý svět. Poselství, které mu bylo svěřeno, nestačí ostatně sdělovat ústně. Musí sáhnout ke všem dostupným prostředkům sdělení, hlavně také písemným. Jen tak zachová svou výzvu ještě i příštím pokolením.⁴⁰⁾

Za písemné zachycení prototábořských kázání můžeme snad pokládat sbírku osmadvaceti silně asi zkrácených Sermones de Antichristo, jak nám je dochovala edice Otty Brunfelse.⁴¹⁾ Svým odmítavě kritickým soudem o kolísavém postoji „velikého města Pražského“, předčasně jásaajícího nad vlastními vítězstvími (40b), se časově hlásí na sám počátek dvacátých let husitského století. Proti univerzitním mistrům (24a, 25b) hájí autor celou řadu zásad už tábořských, např. ve věci odpustků, očištění, vzývání svatých, svátostí a v živelném odporu k mnichům. Proti antikristovské církvi se ujímá lidí trpících sub statu plebeio (10b, 37b) a straní pohrdaným menšinám. Ale v boji s Antikristem ještě nepočítá s lidovým vojskem ani tam, kde při výkladu Písne písni 6,3 líčí řádnou strategii bitvy. Nekonečné legie, které, jak kazatel doufá, nastoupí po rozprášení hrstky věrných, nemají rysy božích bojovníků tábořské písne; je to ještě naprosto bezbranná successio praedicatorum (27b), jak o ní snil Matěj z Janova.

Zato Anatomia Antichristi,⁴²⁾ časově zřejmě pozdější, ale na Sermones závislá, ví už o fyzických bojích, k nimž došlo za kruciá-

³⁹⁾ Mikuláš z Pelhřimova v Tábořské kronice, in: Výbor z české literatury doby husitské II, Praha 1964, str. 260.

⁴⁰⁾ Vydal F. M. Bartoš, Tábořské bratrstvo na soudě svého biskupa. ČSPS 29, 1921, str. 106. Srov. Ernest Denis, Huss et la Guerre des Hussites, Paris 1878, str. 284.

⁴¹⁾ Sermones de Antichristo vydal Otto Brunfels 1524 ve Štrasburku jako Sermonum Ioannis Hus ad populum tomus tertius (srov. pozn. 16). Popis vydání Brunfelseva a identifikaci předloh jednotlivých jeho kusů podal Jaroslav Prokeš, Brunfelseva edice domněle Husových spisů z roku 1524, ČČM 93, 1919, str. 149—164, 238—256. K řešení otázky datování a autorství přispěl F. M. Bartoš, Sermones de Antichristo a Anatomia Antichristi, ČČM 94, 1920, str. 52—59; týž, Husitství a cizina, Praha 1931, str. 209—217; týž, Záhadná památka literatury tábořské, ThPř KR 25, 1958, str. 11—14; Amedeo Molnár, Od reformace k zítřku, Praha 1956, str. 38—39.

⁴²⁾ Anatomia Antichristi vydána Brunfelsem už v prvním svazčku roku 1524 s názvem Ioannes Hus De Anatomia Antichristi liber unus (reprint v pozn. 16).

ty zdvižené proti Českému království (42b, 23b, 24a, 27b). „Jak velké krveprolití“, volá spisovatel (33b), „způsobila v tomto království a v okolních zemích papežská kruciáta a jak mnoho krve vyteklo v jiných královstvích a krajích, to vědí a znají, kdo to zakusili.“ Ze závěrečných odstavců jednotlivých Sermones de Antichristo zkonstruoval autor Anatomie jakoby na osnově lékařské příručky umnou alegorickou skladbu kypící vzdorem proti římskému papeži, ztělesniteli obludné deformace historického křesťanství. K tomu cíli využil spisovatel, jako už Sermones, ale s dalšími doplňky z antropologické literatury lékařské a filozofické, prací Matěje z Janova, Viklefových, Husových, Jakoubkových a Mikuláše z Drážďan, autorit, které natrvalo zdomácní v tábořském bohosloví. Zcela tábořská je spisovatelova dynamická christologie, shodná s formulacemi Jana Němce z Žatce,⁴³⁾ a snad opravdu jen v tábořském prostředí bylo možno mluvit jménem těch, kdo touží s Antikristem bojovat a zažehnout proti němu válku (bellum contra eundem . . . accendere, 46b).

Zpracováním dlouholetého kazatelského působení mezi tábořy je Biskupcův obsáhlý výklad na knihu Zjevení.⁴⁴⁾ V konečné podobě pochází z konce dvacátých let. Dílo nasvědčuje tomu, že při výkladu Písma dávalo tábořské kazatelství přednost exegezi průběžné (lectio continua) před výběrovými perikopami tradičního církevního roku. Volba poslední biblické knihy, vyhledávané už milíčovci stejně jako lollardy, Jakoubkem i Želivským pro její eschatologický výhled, byla jistě příznačná. Biskupcův výklad osvědčuje navíc velice nadprůměrnou výši sebekritické reflexe tábořského bohosloví. Proto jeho rozbor, k němuž položil základy F. M. Bartoš, je nezbytným a zároveň vděčným úkolem, máme-li se dobrat většího jasná o dialektické jednotě, plně vnitřního napětí, mezi tábořským bojem duchovním a jeho boji fyzickými, mezi tábořským hnutím jakožto „církví“ a tábořským bratrstvem jako politickou mocenskou pozicí.

Poměrně pozdním dokladem odborné zaujatosti tábořského biblismu je Biskupcův několikadílňý komentář na evangelijní harmonii, vznikl-li v letech 1436 až 1448. Vrací se k živným pramenům tábořského chápání Ježíšova poselství a jeho zákonodárné vůle

⁴³⁾ Anatomia Antichristi, fol. 44a: „Christus existens localiter in coelo, est tamen in hoc mundo virtualiter, potentialiter, spiritualiter, vere et realiter, immo et in electis. Srov. s Němcovým De quatuor modis essendi u Jana Šedláka, Tábořské traktáty eucharistické, Brno 1918, str. 44, a s jeho grafickým přehledem, vyd. Zdeněk Soušek, ThPř KR 25, 1958, str. 16. Zejména z této shody usoudil F. M. Bartoš právem na tábořského autora Anatomie, ale důkaz, že jím byl přímo Jan Němec, to ovšem není.

⁴⁴⁾ Annotationes in Apocalypsim ve vídeňském rukopise 4520. Začátek otiskl Bohuslav Soušek v příloze JSH 11, 1938. Obsahový rozbor podal F. M. Bartoš, Tábořské bratrstvo na soudě svého biskupa, ČSPS 29, 1921, str. 102—122. Srov. Amedeo Molnár, Apocalypse 12 dans l'interprétation hussite, Revue d'histoire et de philosophie religieuses 1965, str. 224—227.

a v úvodních statích, podaných formou scholastických kvestií, prohlubuje viklefské teoretické přístupy k biblické exegezi, tedy i starozákonní.⁴⁵⁾

P í s e ň . Z otevřeného Písma vycházel a k němu zase přiváděl i tábořský zpěv,⁴⁶⁾ nejen snad eucharistická píseň Biblí najprv otevřuce. Neznáme však žádný tábořský zpěvník, takže jsme při určování tábořských písní odkázáni skoro výhradně na vnitřní kritiku, metodu, které s tak pronikavým zdarem užil Zdeněk Nejedlý. Z písní o spasení lidu na horách k nám mluví mocná naděje v brzký zvrát poměrů a naprostou palingenezi světa, které ovšem musí předejít odchod na poušť a exodus z dosavadních civilizačních forem. Pedagogickou vemlouvavost dal svým skladbám Jan Čapek tím, že je koncipoval pro děti. Jejich zpěv, rytmizovaný výzvami, jako „Starší, rcetež s námi: Amen!“, strhoval pak k radostnému přitakání i dospělí. Dětem také vložil Čapek do úst děkovnou píseň na vítězství na Vítkově hoře. Jan Čapek, který se ostatně v mohutné válečné písni „Ktož jsou boží bojovníci“ přímo podepsal zpětným akrostichem, jak zjistil Emil Pražák, je z nejsilnějších autorských osobností tábořských. Jeho Knížky o večeři Páně z roku 1417 dovolují sledovat přerod Jakoubkova žáka v táboru, přerod, jaký jistě prožili mnozí další Čapkovi vrstevníci na cestě od reformace k revoluci,⁴⁷⁾ přerod, jímž je tábořská literatura navskrz poznamenána.

Č l á n k y . Pozornost zaslouží v tábořském písemnictví snaha využít jiným, protichůdným směrem scholastickou zvyklost sestavovat naukové články. Je známo, jak vydatně tímto způsobem pracovala inkvizice, pořizujíc celé soupisy bludných zásad. Bývaly buď vypisovány z děl autorů, jejichž kacífství se mělo prokázat, nebo sestavovány z doslechu či podle výsledků, aby sloužily jako směrnice pro výslechy další. I kališnické pražské kruhy univerzitní a kněžské vlastně jen pokračovaly v této tradiční praxi, když pořizovaly soupisy bludů tábořské levice⁴⁸⁾ nebo později vznášely obvinění proti tábořství vůbec.⁴⁹⁾ Roku 1417 se někdejší Husův

advokát Jan z Jesenic pokusil po právníku obrátit jaksi naruby devět tezí, které mu zaváněly valdenským extremismem, a touto cestou protokolárně stanovit program reformace ortodoxní a legitimistické.⁵⁰⁾ Táboři, zdá se, důvěřovali od počátku ve sdělnou účinnost programových požadavků, formulovaných v člancích, v artikulech. Stručnost, pádnost a zapamatovatelnost zastávaných zásad mluvila v jejich prospěch u lidí, kteří jako táboři byli odhodláni skoncovat s „mnohomluvností a zmatenou obšírností“.⁵¹⁾ Sententialiter predicare et annunciare⁵²⁾ je rovnou charakteristický způsob tábořské jazykové komunikace, nejen uplatňovaný při vyhlášení aktuálních článků, ale pronikající i do ostatních tábořských projevů. Pokud jde o články v nejvlastnějším smyslu, známe jich pět a dalších čtrnáct už z doby poutí na hory.⁵³⁾ Počátkem srpna 1420 předložila obec táborů a všech příchozích svých dvacíct požadavků Praze⁵⁴⁾ a podtrhla jejich naléhavost poukazem na bratří, kteří za ně prolili krev, poukazem o to výmluvnějším, že byla v nejživější paměti nedávná bitva vítkovská.

V naznačené souvislosti by se také neměla podceňovat účast táborů na formulaci čtyř pražských článků, tím méně pak na jejich interpretačním klíči, jak jej podal v květnu 1432 sedmý bod dohody o chystaných jednáních mezi husity a koncilem v Basileji, proslulý „chebský soudce“. Sunou-li v pořadí čtyř artikulů tábořské dokumenty důsledně do popředí požadavek sekularizace a veřejné nápravy a zdůvodňují-li tábořské manifesty potřebou obrany a šíření svatých pravd artikulů válku, již se bratrstva odvážila, je tím sdostatek potvrzeno, že Tábor viděl ve čtyřech člancích podstatně víc než jen kompromis z nouze.⁵⁵⁾

Podobu článků mívala ostatně i synodní usnesení a nejedno hádání tábořských bohoslovců s mistry pražskými nebo i se zastupci katolické strany. Přehled těchto usnesení, pokud se dají rekonstruovat, jsem podal jinde.⁵⁶⁾ V mezích jimi určených se na-

⁴⁵⁾ Mnohosvazkové dílo známe ve třech redakcích, dochovaných ve třech rukopisech pražských a čtyřech vídeňských. K tomu F. M. Bartoš, JSH 11, 1938, str. 65—67; B. Souček, Veritas . . . , ThPř KR 28, 1961, str. 75. Druhou z úvodních kvestií De divisione Scripture sacre multiplíci z roku 1437 vydal Amedeo Molnár, Communio viatorum 14, 1970, str. 154—170.

⁴⁶⁾ Zdeněk Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských, 1913, v 2. vyd. Dějiny husitského zpěvu IV, Praha 1955; F. M. Bartoš, Kniha Zdeňka Nejedlého o husitské písni a bohoslužbě, Praha 1915; týž, Kněz Jan Čapek, SH 5, 1957, str. 31—42; Emil Pražák, Ktož jsou boží bojovníci, Strahovská knihovna 4, 1969, str. 5—15; Amedeo Molnár, Knížky o večeři Páně kněze Jana Čapka, KJ 61, 1976, č. 13.

⁴⁷⁾ Např. M. Jan Jičín, z jehož pera vzešlo zdůvodnění odchodu na hory, Amedeo Molnár, Mistr Jičín v době snažné práce, KJ 63, 1978, č. 8.

⁴⁸⁾ Takové povahy jsou soupisy zásad chiliastických z roku 1420. Josef Macek, Tábořské chiliastické články, SH 1, 1953, str. 53—64.

⁴⁹⁾ Tak Jan Rokycana, De septem culpīs Taboritarum roku 1431. O tom Amedeo Molnár v úvodní studii k Vyznání a obraně táborů, str. 21—28.

⁵⁰⁾ Jiří Kejř, Husitský právník M. Jan z Jesenice, Praha 1965, str. 109. Howard Kaminsky, A History of the Hussite Revolution, Berkeley — Los Angeles 1967, str. 230.

⁵¹⁾ Mikuláš z Pelhřimova, Vyznání a obrana táborů, str. 262.

⁵²⁾ Biskupec u C. Höflera, Geschichtsschreiber II, str. 478—479.

⁵³⁾ Tamtéž; Vavřinec z Březové, Husitská kronika, FRB V, 1893, str. 403—405 (překlad F. Heřmanského, Praha 1954, str. 91—93).

⁵⁴⁾ Vavřinec z Březové, FRB V, str. 397—400 (překlad F. Heřmanského, str. 84—86). Srov. H. Kaminsky, A History . . . , str. 376n.

⁵⁵⁾ Luboš Lancinger, Čtyři artikuly pražské a podíl univerzitních mistrů na jejich vývoji, AUC-HUCP III/2, 1962, str. 3—61; v příloze přehled formulací i tábořských. O účasti táborů na formulaci soudce chebského srov. A. Molnár, Les Vaudois . . . , str. 247; Vyznání a obrana táborů, str. 31—32, 39 a 72.

⁵⁶⁾ Vyznání a obrana táborů, str. 43—50.

mnoze pohybovalo i tábořské písemnictví prohlubujíc jejich odúvodnění a odhalujíc jejich zdroje a záměry.

Zevrubně by bylo třeba promluvit o tábořském písemnictví traktátovém. Zahnuje mj. neobyčejně cenné trosky původních projevů tábořské levice.⁵⁷⁾ Jejich vliv se nepřímo uplatnil ještě po roce 1421 také v pozdější bohaté tvorbě tábořské, soustředěné výkladem i polemikou k otázkám večeře Páně.⁵⁸⁾ Omezený rozsah našeho příspěvku nedovoluje se u nich pozdržet. K jiné příležitosti odkládáme i pozoruhodné tábořské rozběhy apologeticky dějepisné, čestně zastoupené Biskupcovou Tábořskou kronikou⁵⁹⁾ a basilejským deníkem Prokopova tajemníka Vavřínce z Reichenbachu,⁶⁰⁾ stejně jako tábořskou snahu povýšit vojenský kázeňský řád na sdělení smyslu družného života tváří v tvář smrti. Jen několika slovy připomenou přece aspoň tábořské písemnictví vyznavačské a tábořské manifesty.

Vyznání. Mluvě o způsobu, jímž tábořští kněží sdělují a obhajují své zásady, Biskupce naznačil, že jde od resumere k dilatate. Shrnující povahu mívaly články, kdežto jejich zdůvodňující rozšíření ústilo ve spis vyznavačský, v konfesi. Přechnodné stádium dobře reprezentuje podání, jež Václav Koranda odevzdal jménem tábořů 3. ledna 1421 na Staroměstské radnici. V podání⁶¹⁾ Biskupce zřejmě resumoval výklad, s nímž se přihlásil na nedávném hádání v domě zmrzlíkovském. Z jeho diskusí tu připomenul některé velmi živé výstupy. Hlavním cílem ovšem nyní bylo prokázat, že závazný příklad Ježíšův a apoštolův příkazně nutí tábořské zjednotit mešní obřad do krajnosti. Přitom se Biskupce přiměl k obvyklé metodě disputační, pěstované na univerzitě (po dvou supposicích formuloval závěr, který opatřil korrelarií a doplnil odpo-

⁵⁷⁾ Např. chiliastické provolání (vyd. F. M. Bartoš, Do čtyř pražských artikulů, Praha 1925, str. 96n.), chiliastický traktát (tamtéž, str. 102—111), napomenutí k lidu (AČ VI, 1872, str. 41—44), chiliastická kvestie u Vavřínce z Březové (v překladu F. Heřmanského, str. 104—111), dvojí traktát Martínkův Píseckým (české výňatky z Příbrama u J. Macka, Ktož jsou . . . , str. 290—294, latinské, vyd. C. Höfler, Geschichtsschreiber II, str. 828—830, opravil František Palacký, Die Geschichte des Hussitentums und Prof. C. Höfler, Praha 1868, str. 48n.). Martínkovo Vyznání o chlebu života vydal Antonín Franta, JSH 1, 1928, str. 8—12, a Kánišovo Vyznání víry dobré tamtéž, str. 6—8.

⁵⁸⁾ Jan Sedláček, Tábořské traktáty eucharistické, Brno 1918. — Srov. Evžen Stein, Dva traktáty Jana Němce z Žatce. ČČH 42, 1936, str. 324—328. Markolita ze Zbraslavic kvestie Utrum mali sacerdotes z roku 1424 u Biskupce, vyd. C. Höfler, Geschichtsschreiber II, str. 590—593. V českém znění František Ryšánek v Pastrnkově Slovanském sborníku 1923, str. 281—293.

⁵⁹⁾ Vydal málo uspokojivě C. Höfler, Geschichtsschreiber II, str. 475—820.

⁶⁰⁾ Jako Liber diurnus Petra Žateckého vydal František Palacký v Monumenta conciliorum, str. 287—357; česky Deník Petra Žateckého (přel. F. Heřmanský), Praha 1953. Autorství Reichenbachovo prokázal F. M. Bartoš, Nový historik tábořský, SH 2, 1954, str. 97—103. Srov. A. Molnár, Les Vaudois . . . , str. 228.

⁶¹⁾ Vydal C. Höfler, Geschichtsschreiber II, str. 488—501.

vědí na námitky mistrů). To je rys pro Biskupce stejně příznačný jako věty přetížené myšlenkovým nábojem a rozlévající se pod tlakem vyznavačského patosu do rytmického zvlnění. Už zde stojí tábořské vyznání na principu pohotovosti vůči pravdě (parati obedire veritati), tedy pokroku v poznání, a to i za cenu rozchodu s váženým učitelem Jakoubkem, protože couvl před důsledky požadavku, který sám pomohl nastolit.

Vrcholným dílem tábořského vyznavačství je ovšem až po deseti letech sepsané Vyznání a obrana.⁶²⁾ Vzešlo z vnitrohustského jednání v pražském Karolinu z konce dubna 1431. Je to zralý plod druhého vývojového období Tábora, v němž se tábořské myšlení konsolidovalo po krátkém počátečním výkyvu doprava a ustálilo nalevo. Válečné úspěchy zabezpečily tábořství navenek a přispěly lvím podílem jak k mezinárodnímu ohlasu jeho revoluční myšlenky, tak také k tomu, že se tábořští kněží nyní mohli odhodlat vyjádřit své zásady bez valně brzdivého ohledu na scholastické formulace poráženého nepřitele.

Manifesty. V 15. století byly okamžiky, kdy husitské manifesty vzrušovaly skoro celou Evropu. Tábor měl na tvorbě a lidovém rozšíření tohoto typicky husitského literárního žánru utvářivý podíl. Sérii tábořských manifestů zahajuje české provolání poutníků z Bzí hor. Tam svolal k 17. září 1419 výmluvný Václav Koranda z Plzně shromáždění, které už napevno mohlo počítat s převratem, který v Praze způsobily zástupy Želivského. Bylo však už také zneklidněno obavou o další vývoj. Proto jeho provolání hlásá myšlenku osvobození z ustálených struktur mocenské a farnostní soustavy odúvodněním poutí na hory a vyhlášením potřeby dalšího jednomyslného postupu na základě dohody. Pro ni mělo jasně připravené požadavky: svobodu božímu zákonu a všemu království počestné dobré cestou rázného odstranění veřejných pohoršení. Tato první formulace pozdějších pražských článků je zde vyslovena ještě za předpokladu, že je možno apelovat na svornou odpovědnost stavovsky uspořádané společnosti, tedy nového „krále, pánů, rytířů a panošů i vsí obce křesťanské“. Nejblíže příští dny a měsíce ovšem ukázaly, že se cesta vpřed nemohla vyhnout narušení třídního smíru.⁶³⁾

Táboři měli také jistý podíl na výzvě spojených husitských vojsk, vydané 5. listopadu 1420, čtvrtý den po vítězství před Vyšehradem, a to podpisem Prokopa z Ústí, syna oddané ctitelky Husovy Anny z Mochova, pána Kamenice nad Lipou, jenž nedávno po svém přispěl ke vzniku Tábora.⁶⁴⁾

⁶²⁾ Viz mou úvodní studii v knize Vyznání a obrana tábořů, str. 13—68.

⁶³⁾ AČ III, 1844, str. 205.

⁶⁴⁾ Manifest zaznamenal Vavřínc z Březové (FRB V, 1893, str. 445; česky AČ III, 1844, str. 217n.). Jen německé znění má o jeden odstavec víc a cenné, i když zkomolené podpisy. Nepovšimnut zůstal Prokop z Ústí (Jocop von

Zvláštní skupina tábořských manifestů souvisí pak s husitskou ofenzívou, jak ji po roce 1428 prosazoval Prokop Veliký. Po jeho přesvědčení by přijetí čtyř artikulů za hranicemi Čech nejenom odstranilo příčinu dosavadních válek, nýbrž i manifestovalo univerzálnost původního husitského ideálu. Odtud tábořská snaha šířit pražské články v okolních zemích, apelovat jimi na možné spojence v prostředí měst a venkova a zjednat pro ně i platformu misijně účinné diskuse. Spanilé jízdy měly této snaze dodat pádnost a přesvědčivost také u držitelů moci. Pod tímto tlakem vskutku slíbil kurfiřt Fridrich Hohenzollernský, že husitům vymůže svobodné slyšení v Norimberce. Slibu však nedostal a minul se i s poselstvem, které Koranda vedl do Chebu. Zde nejspíš byl publikován 25. května 1430 německý manifest jménem obyvatel Českého království. Národnostní zřetel v něm ustoupil zcela dominantní starosti o veřejné blaho všeho křesťanstva. Křivdy, zaviněné „hříchem lidí nejvýše postavených“, nebudou odstraněny, dokud se nesplní čtyři požadavky husitů. Příznačně klade manifest na první místo otázku vyvlastnění církevních statků a o kalichu mluví na posledním místě. Za touto stupnicí hodnot musíme předpokládat stanovisko tábořsky radikální.⁶⁵⁾

Současně, ne-li dříve, poslalo do německých krajín obsáhlý manifest pět předních táborů, z jejichž zkomolených jmen bezpečně rozeznáváme Prokopa a Korandu, hádáme na Markolda ze Zbraslavi a o Závišovi a Smolíkovi nic nevíme. Manifest nepožadoval méně než revoluci. Pronikl jako žádný jiný až do Anglie, Francie a Španělska a vzbouřil konzervativní teology několika univerzit.⁶⁶⁾

Horlivosti kardinála Giuliana Cesariniho se v létě 1431 podařilo vyzbrojit a postavit armádu páté křížácké výpravy proti Čechům. Od hranic, za nimiž houstlo křížácké vojsko, vyšel 21. července toho roku manifest, na jehož textaci nemohli táboři nemít účast.⁶⁷⁾ A oni byli také výlučnými autory německého manifestu, který se o vánocích 1431 objevil přibit na vrata radnice v Basileji, místě koncilu, jemuž předsedal Cesarini, poražený u Domažlic.⁶⁸⁾ Vedle opakovaných starších požadavků nové jsou zde výhrady k nadějším, vkládaným do koncilu, a mistrná zkratka pranýřující

Auster) u Eberharta Windecka ve vydání W. Altmanna, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, Berlin 1893, str. 136—138.

⁶⁵⁾ Vydal roku 1524 v Norimberku pozdější německý reformátor Dánska Martin Reinhart s názvem *Anzayung wie die gefallene Christenheit widerbracht müg werden in iren ersten standt*. Můj překlad vyjde v knížce *Husitské manifesty*, Praha 1979 (v tisku). Srov. F. M. Bartoš, *JSH* 13, 1940, str. 128n.

⁶⁶⁾ Vydal Alexander Reifferscheid, *Neun Texte zur Geschichte der religiösen Aufklärung in Deutschland*, in: *Festschrift der Universität Greifswald* 1905, str. 12—23.

⁶⁷⁾ Psán latinsky a určen hlavně říšským městům. Vydal František Palacký, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges II*, Praha 1873, str. 228—231.

surovou mezinárodní činností inkvizičních soudů. Z prosince 1434 je výzva Jana Roháče z Dubé, vážící vinu na lipanské porážce a stále ještě nepokořeně varující před zradou svobod, které si dlouholetou válkou vybojovala husitská města. A tímto Roháčovým voláním do zbraní⁶⁹⁾ by se řada tábořských manifestů uzavírala, nebýt o deset let pozdějšího otevřeného listu stárnoucího Biskupce, jež poslal na Moravu. List je ovšem dochován jen v pozdním německém přepise a je tak jímavě krásný, že jej Palacký i Nejedlý z kritické opatrnosti prohlásili za falzum.⁷⁰⁾

V manifestech se táborům podařilo oslovit prostředkem slohové humilitas prostého člověka, na němž jim záleželo. Jeho zřetel chtěli „obrátit k závažnosti činů pozemského života“.⁷¹⁾

---

⁶⁸⁾ Manifest byl psán v listopadu 1431. Původní německý text se nezachoval. Překlad A. Kadlece, *JSH* 3, 1930, str. 70—86, podle latinského znění u F. Palackého, *Monumenta conciliorum . . .*, str. 153—170.

⁶⁹⁾ Vydal F. M. Bartoš, *JSH* 4, 1931, str. 55—57.

⁷⁰⁾ K tomu A. Molnár, *Réformation . . .*, *Communio viatorum* 14, 1970, str. 148 a 153, pozn. 66.

⁷¹⁾ Noemi Rejchrtová v recenzi *Biskupcova Vyznání a obrany táborů*, *KJ* 59, 1974, č. 16.

TÁBOR A PRAŽSKÁ UNIVERZITA

Jiří Kejř

Výrok Václava Chaloupeckého : „Bez pražské univerzity nebylo by Husa a nebylo by ani husitství a české reformace,¹⁾ byl už několikrát odmítnut novějšími autory. Opravdu nemohla univerzita ani svými pronikavými viklefovsko-husovskými názory vytvořit hospodářské, politické a sociální podmínky, které stály v základech tak mohutného převratu, jaký v naší zemi znamenalo husitství. Přesto však nelze upřít citované větě oprávnění, pochopí-li se v plném kontextu příslušného místa, které hovoří o „ideovém prostředí husitské revoluce“ a o „myšlence lidského pokroku“. Domyslíme-li dále ve světle novějšího bádání základní rozdíl husitství oproti zhruba současným revolučním vlnám, jež se ve 14. a počátkem 15. století převalily mnohde v Evropě na venkově i ve městech, pak není příznačnou diferencí toliko rozsah a trvání revoluce, jež zachvátila velký a důležitý stát, aby změnila jeho společenskou skladbu a ústavu, nýbrž pronikavost jejího ideového náboje. Žádné soudobé hnutí se nemůže měřit s husitstvím co do teoretického propracování jeho východisek ani co do jeho příštího myšlenkového ohlasu i po staletích v naprosto jiných už historických etapách. Jistě nevyvolala pražská univerzita dalekosáhlou sociální, národnostní i náboženskou bouři, ale dala jí její základní barvu; dala první impuls ke kvalitativnímu jejímu odlišení, k tomu, že se zrodilo opravdu „husitství“, a ne toliko jeden z mnoha pokusů o převrat a o změnu politické moci. A v tomto smyslu by opravdu bez pražské univerzity nebylo husitství.

Pražská univerzita se také v počátcích stále stoupajících politických zvrátů po smrti Husově těšila v širokém okruhu utrakvistického hnutí značné autoritě. Svědčí o tom rozhodnutí památného

¹⁾ Václav Chaloupecký, Karlova univerzita v Praze. Praha 1948, str. 105.

sjezdu husitské šlechty počátkem září 1415, který jí svěřil pravomoc vyšší instance při rozhodování o otázkách víry,²⁾ dotazy měst, adresované nikoli příslušným orgánům církevním, ale univerzitě, jaké má být přijímání večeře Páně,³⁾ či praktické prosazení i teoretická obhajoba nejzávažnější liturgické změny — kalicha. Zde všude pražská univerzita autoritativně rozhodovala ve věcech, u nichž pravomoc k jakýmkoli změnám byla výlučně v rukou nejvyšších orgánů církve. Univerzita se také stala jako první terčem útoků ze strany církve, v jejichž očích nabývala charakteru instituce na výsost podezřelé z kacířství.⁴⁾

Ale současně s rostoucí roztržkou s církevní mocí, která ohrožovala univerzitu v její existenci, nastával utrakvistickým mistrům boj na druhé frontě, proti venkovskému radikalismu, který už daleko překročil i nejmělejší požadavky učené proticírkevní oposice a hlásal názory, které byly pro univerzitu a její představitele nepřijatelné. Od přelomu let 1416 a 1417 nastupuje univerzita do polemického zápasu proti rozhodným myšlenkám, které zaznívaly z úst potulných kazatelů a strhovaly svou zápalností množství prostých lidí, zejména v oblastech jižních Čech v okolí příštího Tábora. Po několik let se seznamujeme s učením radikálního hnutí hlavně ze zpráv univerzity, která svými oficiálními projevy a listy⁵⁾ odsuzovala všechny nové nauky, vybočující z rámce věrouky, ať již šlo o odmítání očištění, obrazů v kostelích, modliteb za mrtvé, úcty ke svatým či složitých obřadů kostelních.

Univerzita sama nepředstavovala ovšem kompaktní jednotu názorovou; i na ní se střetaly vyhraněné rozdíly. Nejméně do roku 1417 zůstávala v odporu proti utrakvistické většině silná menšina mistrů katolických, opřená stále ještě o působící církevní správu a arcibiskupovu pravomoc. Ani utrakvističtí mistři, většinou osobní přátelé Husovi, nebyli v mnoha zásadních otázkách ve shodě, jak zejména ukazuje tvrdý boj o nově zaváděné přijímání dítěte.⁶⁾ V této otázce musela část mistrů, která se rozhodně

⁶⁾ F. M. Bartoš, Do čtyř pražských artikulů, exkurs II, str. 548—549.

²⁾ AČ III, 1844, str. 193—195.

³⁾ Odpovědi univerzity městům — Lounům vyd. Jan Sedláček, Počátkové kalicha, ČKD 55, 1914, str. 115, a Příbramí vyd. F. M. Bartoš, Do čtyř pražských artikulů, SPDP V/2, 1932, str. 493, pozn. 43.

⁴⁾ Srov. Jiří Kejř, Deklarace pražské univerzity z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí. SH 8, 1861, str. 152n., a literatura tam uvedená. Viz také Stručné dějiny Univerzity Karlovy, Praha 1964, str. 61.

⁵⁾ Jsou to zvláště prohlášení univerzity z 25. ledna 1417 (Documenta Mag. Joannis Hus, vyd. F. Palacký, Praha 1869, str. 654—656), jeho opakování ze 7. února 1417 (Monumenta conciliorum generalium saeculi XV, vyd. F. Palacký, Wien 1857, str. 385—386; AÖG 82, 1895, str. 283), dopis M. Křišťana z Prachatic knězi Korandovi (Documenta Mag. Joannis Hus, str. 634n.), projev M. Jana z Jesenice na univerzitě z 25. ledna 1417 (zápis o něm. vyd. F. M. Bartoš, Do čtyř pražských artikulů, str. 493, pozn. 45); z doby pozdější pak zvláště kusy, jež odvolali M. Jesenic a jiní mistři (AČ VI, 1872, str. 37—38).

stavěla proti novotě, nakonec ustoupit před hromadně pronikající praxí a přiznat oprávněnost podávání večeře Páně i dítětem, ale v ostatních zásadích do věrouky i bohoslužby setrvala ve svém odporu.⁷⁾ Radikální hnutí, jež stále silněji mohutnělo a představovalo důsledný odpor proti vžitému řádu sociálnímu, zatlačovalo univerzitu na pozice umírněného husitství, které dělila sice od církve zásadní a tehdy nepřeklenutelná roztržka v eucharistii sub utraque specie, ale které nemínilo přistoupit už na další kroky, jež by je vzdalovaly od možnosti příštího dorozumění s církví. Mezi radikálním hnutím a univerzitou se od samého začátku vyvíjel hluboký rozpor, který nakonec vyústil v principiální nepřátelství. Univerzita stála proti Táboru už před jeho skutečným vznikem.

Které ideové a politické síly předurčily postoj univerzity k Táboru, bylo už několikrát zkoumáno. Stačí tu upozornit aspoň na důležitý svazek univerzitních mistrů konzervativního ražení v čele s M. Křišťanem z Prachatic a M. Janem z Jesenice s utrakvistickou šlechtou, což obě tyto složky ve spojení stavělo do přímého konfliktu s důsledně revolučními představami a cíli. Nelze zanedbat ani zvláštní postavení mistrů vyplývající z jejich vzdělání a rozhledu. Intelektuální prostředí a schopnost domýšlet následky revolučních počinů vedla univerzitního vzdělance k větší opatrnosti a váhavosti i v situacích, jež se zdály být prostému věřícímu jasné.⁸⁾ Kde se jednoduchý poddaný sedlák přidružuje k Táboru a dává se vést jeho lákavou idejí, tam vidí učenec již možné následky převratu, otevřený konflikt s církví, mezinárodní hrozbu válečné síly a nebezpečí občanské války. Nadto v uvolnění myšlenkové vázanosti shledává porušení zásad správných postupů myšlení, irituje ho nevážnost k tradici a vyšším autoritám, samozřejmě autoritu univerzity samé v to počítaje.

Ke vzájemnému napětí duchovních reprezentantů nejmocnějších husitských sil přispíval ve značné míře i postoj Tábora k univerzitní učenosti.⁹⁾ Kritické poznámky na adresu univerzitních studentů, mistrů a doktorů nebyly arci nové a najdeme je už v dílech Miliče z Kroměříže, Matěje z Janova, Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra či Mikuláše z Drážďan. Ale všichni tito myslitelé kárají ne podstatu vědění, ale pýchu vzdělanců, jejich úsilí o dosažení

⁷⁾ Srov. k tomu usnesení tzv. Svatováclavské synody (Documenta Mag. Joannis Hus, str. 677—681). V této souvislosti není třeba se zabývat spornou otázkou, zda synoda patří už do roku 1418, kam se hlásí datem v rukopise, či až do roku 1419, kam ji někteří kladou podle celkové situace v husitském hnutí.

⁸⁾ Situaci univerzitních mistrů charakterizoval Zdeněk Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu V, 2. vyd., Praha 1955, str. 26. Obsáhle vysvětloval pozici mistrů Ferdinand Seibt, Hussitica. Zur Struktur einer Revolution. Köln-Graz 1965, str. 53—57.

⁹⁾ Josef Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí II, Praha 1955, str. 120.

hodností a kariér a odklon od poznání teologických pravd, které jsou nahrazeny úsilím o světské vědění. U Tábora je vztah již pozměněn a nejde tu snad jen o prostředek k odvetě za útoky univerzity. Tábor jednak navázal na starší odmítání univerzitní učenosti, jak pronikalo už v předhusitském sektářství, jednak vycházel i z vlastních představ o potřebě vyššího vzdělání. Základem táboorského potírání školské učenosti byl princip Písma jako obecného základu veškerého vědění, což vedlo i k odmítání všeho, co snad bylo připojeno pouhou lidskou moudrostí. Ze zásadového biblicismu vychází i neúcta k svatým Otcům, jejichž učení se nezakládá v Písmu, a nemají proto být čtení a vykládání,¹⁰⁾ ba dokonce se hlásá, že jejich spisy mají být ničeny. Jsou-li však uvedeni v neváznost i církevní učitelé, jejichž autorita byla přece scholastickou tradicí postavena na vynikající místo, musí se dojíti nakonec i k odnětí důvěry univerzitě a mistrům.¹¹⁾ Nač jsou mistřifistři, kteří maří své dny v pouhé světské moudrosti?¹²⁾ V očekávaném království božím, jež sestoupí na zemi, nebude už lidem zářit slunce lidského poznání a nikdo nebude učit svého bližního, protože všichni budou učení od Boha.¹³⁾

Negace univerzitní učenosti na straně táborů byla zvýšena nejednou i náznaky intelektuální nadřazenosti, kterou dali mistři často nešetně najevo, zatímco táboři dovedli mistry podráždit okázalým pohrdáním učenými argumenty.¹⁴⁾ Vzájemné polemiky jsou tímto způsobem zbarveny až ke snižování odpůrce a jeho úrovně, pronikají i ostré výrazy a argumenty ad hominem. Na tomto obrazu nic nemění skutečnost, že táboorské polemické spisy, ač nečetné, zcela dosahují obsahové úrovně děl vzniklých v učených dílnách mistrů, že i u táborů se objevuje učený aparát s citacemi ze svatých Otců¹⁵⁾ a vžitý způsob polemiky. Vždyť nejvýznamnější táboorský literární tvůrce Mikuláš z Pelhřimova, stejně jako několik jiných významných kněží, byl odchovancem

¹⁰⁾ FRB V, 1893, str. 403. Totéž hlásají i chiliastické články ve svých hlavních variantách, FRB V, str. 460; Ignaz v. Döllinger, Beiträge zur Sekten-geschichte des Mittelalters II, München 1890, str. 699; AČ III, 1844, str. 223.

¹¹⁾ FRB V, str. 404, 461; I. v. Döllinger, Beiträge . . . , str. 699, AČ III, str. 223.

¹²⁾ FRB V, str. 413.

¹³⁾ I. v. Döllinger, Beiträge . . . , str. 698; FRB V, str. 415; Příbram ve spise Contra scripta de adventu Cristi, vydal Howard Kaminsky, A History of the Hussite Revolution, Berkeley - Los Angeles 1967, str. 522 — 525; odtud převzato i v traktátu Ondřeje z Escobaru, vyd. F. M. Bartoš, JSH 11, 1938, str. 70.

¹⁴⁾ O tom Friedrich v. Bezold, K dějinám husitství, Praha 1914, str. 31, s uvedením některých dokladů.

¹⁵⁾ F. v. Bezold, K dějinám . . . , str. 30—31. Viz i Příbramův Život kněží táboorských, vyd. Josef Maček, Ktož jsou boží bojovníci, Praha 1951, str. 274.

univerzity a nedovedl zapřít ve svých spisech tradiční způsob práce.¹⁶⁾

Jakkoli těžké byly od samého začátku spory mezi univerzitou a vznikajícím Tábořem, přece jen nastávaly chvíle, jež přinášely přechodná sblížení v určitých otázkách. Poprvé, jak tomu vše svědčí, se můžeme s podobným zjevem setkat krátce po příchodu venkovských zástupů do Prahy po velkém shromáždění na Křížkách. Mistři pražské univerzity Křišťan z Prachatic a Jakoubek ze Stříbra byli požádáni o rozhodnutí sporu ve věci dovolenosti války mezi dvěma kněžími, Mikulášem a Václavem,¹⁷⁾ v nichž značná část bádání hledá dva přední táboorské představitele Mikuláše Biskupce a Václava Korandu. Mezi jejich dotazy stojí dva, týkající se války: zda je dovoleno hájit pravdu boží mečem a zda má lid právo přistoupit k boji, zanedbávají-li to páni. Výrok mistrů, na němž se poradou podíleli i další členové univerzity, vyzněl v obou bodech kladně. Bylo to první vyjádření v otázce války dovolené a spravedlivé, které vedlo k dalšímu seriálu úvah na stejné téma. Univerzitní diskuse o válce bývala po jistou dobu podceňována především proto, že nemohla prý nic ovlivnit u rozhodných táborů. Ale ukázalo se, že nové a přesnější chronologické zařazení těchto projevů vede k jinému pojetí:¹⁸⁾ diskuse vznikla na dotaz z řad radikálů, mezi nimiž docházelo ke sporům a nejistotám o právo chopit se zbraní. Jsme tu na rozmezí dvou fází táboorského myšlenkového rozvoje, chiliasmu pokory a chiliasmu boje. Příznačné také je, že Biskupec v pozdějších svých spisech prohlašuje, že válka byla vyvolána společným rozhodnutím táborů a univerzitních mistrů.¹⁹⁾ A další závažnou okolností je třeba vidět i ve změně názorů univerzitních teoretiků na oprávněnost lidového boje. Napříště slyšíme už jen o dovolenosti boje pod vedením legitimních pánů,²⁰⁾ což se za změněné situace stávalo polemickou zbraní proti táboorskému vedení války.

K prvnímu přímému střetu mezi mistry pražskými a kněžími táboorskými došlo za dramatické situace v létě 1420, kdy dlely pomocné sbory táboorské v Praze a rozhodně se podílely na porážce křížové výpravy. Ačkoli tu stála bok po boku dvojí hlavní síla husitství k odvrácení společného nepřítele, přece jen propu-

¹⁶⁾ Srov. zvláště poslední kapitulu Biskupcova spisu Vyznání a obrana táborů (vyd. F. M. Dobiáš — Amedeo Molnár), Praha 1972, kde táboorský biskup v polemice proti Rokycanovi prozrazuje své výtečné znalosti učené literatury i obratnost při používání dokladového materiálu.

¹⁷⁾ Vyd. H. Kaminsky, A History . . . , str. 544—547.

¹⁸⁾ Datum rozhodnutí určil F. Seibt, Hussitica, str. 36, který je zařadil i do sledu ostatních projevů o válce, jejichž chronologie je nyní po jeho práci jasnější.

¹⁹⁾ Constantin v. Höfler, Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung II, str. 481, 687—688.

²⁰⁾ Amedeo Molnár, Zwischen Revolution und Krieg. Communio viatorum 10, 1967, str. 40.

kaly vzájemné rozepře o některé zásadní otázky, jako když se jednalo o bohoslužebné oblečení, kdy tábořský obyčej sloužit mši bez ornátů vyvolával odpor na straně pražského kněžstva.²¹⁾ Došlo i k vpádu, vedenému vášnivým Korandou, do Křišťanova svatomichalského kostela,²²⁾ či k naprosto odlišnému postoji při prvním vyjednávání s bohoslovci Zikmundova dvora, jehož se táboři nezúčastnili vůbec.²³⁾ Ztroskotalo i vyjednávání o volbu vlastního biskupa, kterou mistři univerzity rázně odmítli,²⁴⁾ dobře vědouce, že manifestační odtržení od církevní jednoty by bylo zcela zahradilo cestu k dohodě, ve kterou nakonec přes všechny nesnáze věřili a doufali. Jestliže si vkrátku potom táboři zvolili svého biskupa, byl to výraz nelibosti nad pražským zdráháním přistoupit k tomuto rozhodnutí, ale i odhodlání vytvořit zcela svéráznou a nezávislou církevní organizaci a odtrhnout se zjevně od celku katolické církve. Je zřejmé, že nesouhlas pražských mistrů znamenal další podnět k vzájemným trpkostem.

Rozhořčení táborů vedlo 5. srpna 1420 k předložení známých požadavků Praze,²⁵⁾ které mj. obsahovaly i tvrdý útok na mistry. Ti měli být poddáni božskému právu a podle boží vůle přepracovat své spisy a předložit je na radnici, aby byly prozkoumány podle božího zákona. Pro univerzitu, hrdou na své rozhodčí místo ve věcech víry, které si stále osobovala, bylo takové ultimátum zcela nepřijatelné. Sama se měla podrobit laickému přezkoumání svých názorů, a to vlastně od těch, proti nimž vedla energický boj. Byla to ve skutečnosti snaha podrobit univerzitu dohledu světské moci.

Ačkoli Nové Město pražské přijalo tábořské podmínky, zachovalo se Staré Město jinak. Vyžádalo si lhůtu k rozmyšlení a k poradě s mistry, čímž jednak takticky oddálilo nutnost odpovědět na tábořské články, jednak potvrdilo uznání univerzity jako autority ve věcech víry. Opustili-li pak táboři přece Prahu i přes další ústupky ve správě města, tkvěly příčiny toho v povaze i sociálním složení obou hlavních sil husitských, ale nelze podcenit ani tvrzení kronikáře, že k rozchodu došlo pro nesouhlas mistrů s tábořskými řády.²⁶⁾ V každém případě, i přes společný triumf nad křížovým vojskem, znamenal pobyt táborů v Praze další vzájemné rozladění mezi nimi a univerzitou. Ani velkorysý pokus dosáhnout otevřenou disputací rozřešení sporných bodů, při němž došlo při hádání v domě Zmrzlíkově a za nímž vidíme v pozadí sjednocovací úsilí

21) FRB V, 1893, str. 407.

22) Tamtéž, str. 389.

23) Jiří Kejíř, Čtyři pražské artikuly z konce července 1420, JSH 21, 1952, str. 14.

24) Příslušné texty vyd. F. M. Bartoš, Do čtyř pražských artikulů, str. 556—558.

25) FRB V, str. 397—398.

26) Tamtéž, str. 400.

Žižkovo, neměl úspěch, tentokrát spíše pro taktický manévr mistrů, kteří zahájili jednání čtením článků, škodlivých prý všemu království, a sestavili tak jeden ze základních pramenů pro poznání tábořských názorů a pro obsahové pochopení chiliastických představ. Traktátový boj, který se rozvinul zejména v otázce ornátů při mši, prohloubil vzájemné nedorozumění, do té míry, že táboři nakonec prohlásili, že spálí každého kněze, který by sloužil mši v ornátě.²⁷⁾

Nečekaně však mělo dojít k dočasnému sblížení mezi mistry a střízlivější částí tábořského kněžstva. 28. února 1421 došel do Prahy alarmující dopis M. Jana z Jičína a Mikuláše Biskupce, v němž ohlašují, že se na Táboře rozmáhá pikartský blud, jehož podstata, popírání přítomnosti Kristovy ve svátosti oltární, je vyložena. Pražané jsou varováni před pronikáním této nauky i v jejich městě a nakonec jsou žádáni mistři o radu, jak bojovat proti rozmáhajícímu se kacířství, které návodem kněze Martina Húsky, zvaného Lokvis, zachvátilo už čtyři sta osob.²⁸⁾ Pikartství se skrytě ohlašovalo nejspíše už nějakou dobu, ale koncem roku 1420 a počátkem roku 1421 nabylo už natolik na intenzitě, že se stalo vážným problémem, se kterým se museli zabývat hlavní představitelé Tábora, chtěli-li zamezit rozkolu. Proto nakonec i žádost o radu k univerzitě, proto i neprodlená odpověď mistrů nejen okamžitou akcí v Praze proti šíření podobných názorů, ale i rychle sestaveným traktátem Ad occurrendum homini insano M. Jana z Příbramě s ostrým útokem na obsah pikartského učení.²⁹⁾ V tomto okamžiku se spojila vedoucí část tábořského kněžstva s mistry tak blízce jako nikdy předtím ani potom.

Ponuré scény postupné likvidace pikartství i s jeho vyústěním v adamitství jsou tak dobře známé, že nemusíme jim věnovat v naší souvislosti další pozornost, ale přece jen je třeba si všimnout některých stránek této kapitoly tábořských a husitských dějin. Soustavné práce o pikartství³⁰⁾ docházely k mínění, že jde v něm o dovršení chiliastických myšlenek a představ v uceleném systému, že je ideologií chudiny a jako takové útokem proti feu-

27) Tamtéž, str. 470.

28) Zprávu o dopise a jeho obsah zachoval Vavřínek z Březové, FRB V, str. 474.

29) Obsah a rozbor traktátu i jeho datování podal Howard Kaminsky, K dějinám chiliastického Tábora (O traktátu Ad occurrendum homini insano), ČSČH 8, 1960, str. 895—904.

30) Zejména je mít na zřeteli příslušné kapitoly základního díla Josefa Macka, Tábora v husitském revolučním hnutí II, Praha 1955, a Roberta Kalivody, Husitská ideologie, Praha 1961. V této souvislosti není možno rozebrat některé podstatné rozdíly mezi jejich koncepcí, lze se jen zmínit o zajímavé skutečnosti, že to byla až práce Kalivodova, která vyvolala první pochybnosti o správnosti naznačeného pojetí, jež nakonec vedly i k rozsáhlé polemice a k odmítnutí některých základních rysů Mackovy koncepce.

dálům, že je výrazem snahy třídy poddaných sedláků změnit feudální řád revolučním převratem. V rozboru teologických důsledků pikartství byly v jeho krajním vzepětí hledány i prvky ateismu. Násilné potření pikartsko-adamitských skupin bylo interpretováno jako odstranění nekompromisního revolučního selsko-plebejského křídla, které stálo už v cestě měšťanské opozici, jež na Táboře převládla a zmocnila se posléze jeho vlády.

Tyto teze je možno dnes hájit jen s obtížemi. V pikartském učení se jistě prozrazuje subjektivní snaha o další prohloubení revoluce, ale tyto názory nebyly způsobilé vytvořit ideologii přijatelnou pro obecný lid a vedly proto nutně zpět k odstředivému sektářství.³¹⁾ Svým útokem proti eucharistii se pikartství stalo v očích rozhodné většiny všech směrů, nevyjímaje ani táborství, rozvratnou silou. Vždyť právě hluboké a místy až exaltované pojetí přijímání pod obojí bylo vedoucí jednotící myšlenkou husitskou. Rovněž byl důrazně odmítnut i pokus nalézt v pikartských naukách ateistický obsah.

Nadto pikartské skupiny zůstaly vždy jen nepočetné a v žádném případě nelze mluvit snad o masovém hnutí, ač v okamžiku zásahu proti nim se zřejmě v jisté míře rozmáhaly. Všechny údaje, které o jejich počtech podaly zprávy kronik, nepřesahují nejvyšší číslo čtyři sta, udané v poplašném listě Jiřínově a Biskupcově, kteří asi chtěli nebezpečí spíše nadsadit. Ostatní zprávy, včetně počtu upálených pikartů, udávají čísla podstatně nižší. Čteme-li později i o pikartech v Praze³²⁾ či v jiných souvislostech, pak s výjimkou několika málo jednotlivých případů jde nejčastěji o osočování politických odpůrců. Obvinění z pikartství se stalo prostředkem k odstranění nebo ke snižování nepohodlných osob. V Praze muselo být dokonce vydáno nařízení o stíhání těch, kdo nepodloženě obviní někoho z pikartství,³³⁾ a dozvídáme se i o nespravedlivém „pikartování“, k němuž zřejmě docházelo několi ojedinele.³⁴⁾ Ve zprávách, které jsou k dispozici o pikartech, je tedy třeba rozlišovat s velkou obezřetností, zda jde skutečně o vyznače pikartské sekty či o propagační manévry.

Příliš málo víme o složení pikartských skupin. Není nijak zjevno, zda se nějak lišily od vlastního tábořského hnutí, ve kterém rozhodně převládali v té době rovněž chudí sedláci.³⁵⁾ A přece Tábor

zůstal v kritickém okamžiku pod vedením svých kněží, kteří včas rozeznali nebezpečí, málo dotčen pikartstvím a adamitstvím. Je tu možno poukázat i na vystoupení Biskupcovo proti vlastnímu organizátoru pikartské skupiny knězi Kánišovi. Biskupcův traktát byl nejspíše směřovaný pro potírání pikartství v Táboře. Také ani jeden z tábořských kněží, kteří prošli univerzitou, se k pikartské a adamitské sektě nepřipojil.

Z Tábora se nevydělila sociální skupina či dokonce třída, proti které byl snad doveden do konce třídní boj, nýbrž jen nevelká sekta s extremistickými názory. Exkluzivní skupina však svým učěním, které bylo v očích skutečné masy husitského lidu pohoršlivé, ohrožovala základy táborství a husitství nejen svým konáním, ale i pověstí, které bylo zneužito k diskreditaci celého husitství. Toto vše vedlo nakonec vedoucí osobnosti Tábora, zejména Biskupce a Žižku, k odstranění extremistické sekty. Byla to politická nutnost, jež zabezpečila další trvání a vnitřní sílu Tábora.³⁶⁾

Dovedeme dobře pochopit vysoké ocenění pikartství, které projevili před zhruba čtvrt stoletím čelní historikové Tábora, ale kritický přístup k faktům či idejím, který od té doby převlád, uvedl jejich názory na střízlivější základ. „Nejradikálnější“ nebylo ani v době husitské ani kdykoli jindy synonymem k „nejprogressivnější“.

Zdrželi jsme se poněkud u smutné kapitoly v dějinách Tábora, která však znamenala nakrátko i přiblížení tábořských kněží a mistrů pražské univerzity. Ale utichnutí sporů bylo jen dočasné, když po vítězné ofenzivě do východních Čech se znovu ozval disonantní hlas, tentokrát od M. Příbrama, který v dobrém zdání pro právě svolaný sněm čáslavský, v traktátu Quia egressus napadl tábořské vedení války a světskou angažovanost kněží.³⁷⁾ Ostatně ani výsledek čáslavského zasedání nevyzněl příznivě pro tábořské kněžstvo, když případná obhajoba čtyř artikulů pražských byla svěřena mistrům a kněžím pražským a poradci zvolené dvacetičlenné vlády byli jmenováni Příbram a Želivský, ale žádný kněz tábořské strany. Nakonec ani rozhodnutí sněmu o svolání synody veškerého duchovenstva, aby byl stanoven kostelní řád a překaženy veškeré výstřelky, nebylo prosto protitábořské tendence. Prokázalo se to skutečně na synodě, jež na univerzitní půdě v červenci 1421³⁸⁾ položila základ husitské ortodoxie řadou

³¹⁾ Aspoň povšechně lze upozornit na kritické hlasy Bernarda Töpfera, Ernsta Wernera, Františka Šmahela, Jiřího Kejře, Jiřího Loukotky a některých dalších autorů.

³²⁾ Viz zvláště některé zřejmě přehnané zprávy Vavřincovy (FRB V, str. 475, 496, 521), jakož i další údaje o určitých osobách a činech, jež jsou spojovány s pikartskou vírou (tamtéž, str. 479, 508).

³³⁾ AČ I, 1840, str. 206.

³⁴⁾ Známé místo z listu kněze Viléma, jenž po popravě Želivského osočoval univerzitní mistry ze lživého „pikartování“ věrných bratrů. AČ III, 1844, str. 237.

³⁵⁾ Srov. H. Kamínský, A History . . . , str. 398, pozn. 44.

³⁶⁾ K tomu nově Jiří Kejř, Jan Žižka jako politik a státník. JSH 43, 1974, zvláštní číslo k 550. výročí úmrtí Jana Žižky z Trocnova, str. 21–22.

³⁷⁾ Rozbor díla podal F. Seibt, Hussitica, str. 38n. Úryvky z traktátu, zvaného též De conditionibus iusti belli, vydal J. Cochlaeus, Historiae hussitarum libri duodecim, Moguntinae 1549, str. 222, 226–228.

³⁸⁾ Články synody ve FRB V, str. 500–505; Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I (vyd. F. Palacký), Praha 1873, str. 128–134. O povaze synody Zdeněk Nejezlý, Prameny k synodám strany pražské a tábořské, Praha 1900, str. 5–6.

článků umírněné povahy, popřela táborské obyčeje v bohoslužbě a prohlásila, že se mají dodržovat zásady stanovené od univerzity a pražského kléru. Tábor také usnesením synody ihned odporoval³⁹⁾ a v jeho poměru k univerzitě a umírněnému pražskému kněžstvu k sblížení nedošlo. Tábor a pražská univerzita stanuly proti sobě a budou stát na nepřátelské pozici až do konce válek, porážky Tábora u Lipan a jeho konečné likvidace ve čtyřicátých a padesátých letech 15. století.

Frónty mezi dvěma hlavními směry husitskými i jejich ideovými reprezentanty se vyhranily už definitivně. Příští doba sice mohla přinést někdy zmírnění sporů, hlavně tehdy, vyvstane-li potřeba čelit společnému nepříteli, a někdy i jakési zmírnění neústupnosti v obhajobě některého bodu, jak k tomu došlo při konopištském hádání o ornáty, kdy táboři ustoupili od svého zatvrzelého odmítání, a dokonce Prokop Holý na důkaz dobré vůle sloužil mši v ornátu.⁴⁰⁾ Ale věroučné principy byly na obou stranách již tak ustáleny, že se jejich vzájemné přizpůsobení stávalo neustále obtížnější, ba nemožné. Podzimní jednání roku 1424 mezi tábory a mistry staví nakonec proti sobě věroučné články univerzity v tradičním duchu a články táborské, vzešlé z klatovské synody.⁴¹⁾ Jejich juxtaopozice znázorňují zásadní věroučné rozdíly mezi stranami, jež se v podstatě napříště už nezmění, takže i po letech k nim může sáhnout Mikuláš z Pelhřimova pro charakteristiku nauky obojího směru.⁴²⁾ Nelze zakrýt, že daleko více tvrdošijnosti dávala najevo univerzita pod vlivem zapřisáhlého odpůrce táborů M. Jana z Příbramě, jehož neústupnost doháněla na druhé straně tábory na radikálnější pozice.

Na univerzitě se v té době projevuje vnitřní rozpolcení, jehož náznaky se datují už od dřívějších dob, ale nyní se blíží k vrcholu. Proti zcela konzervativnímu křídlu Příbramovu, Křišťanovu a Prokopa z Plzně, které touží po shodě s církví a po návratu do ní, jak nakonec prozrazuje i bolestná polemika o Viklefa, jehož proti Příbramovi hájí M. Payne, stojí skupina sice rovněž protitáborská, ale neopouštějící husitskou linii, v čele se stárnoucím Jakoubkem ze Stříbra a mladým energickým Rokycanou. Je to právě tato skupina, která zabrání roku 1427 Korybutovu převratu a přičiní se i o vyhnání konzervativců z Prahy.

Na poměru mistrů k Táboru to však nic neměnilo. I ze svého mimopražského exilu stupňoval Příbram své útoky proti Táboru a jeho kněžím, takže nakonec se proti němu obrátila táborská synoda z roku 1430 a napadla jej jako rozséváče svárů, který se

³⁹⁾ FRB V, str. 500.

⁴⁰⁾ Josef Macek, Prokop Veliký, Praha 1953, str. 35—36.

⁴¹⁾ Starší literaturu shrnul a příslušné texty nově vydal H. Kaminsky, A History . . . , str. 500—516.

⁴²⁾ Epilogatio u C. Höflera, Geschichtsschreiber II, str. 711—724.

neřídí zásadami prvotní církve, ale scholastickými doktory.⁴³⁾ V odpověď vydal Příbram rozsáhlý traktát *Professio fidei*,⁴⁴⁾ v němž tvrdě odsoudil táborství i jeho vůdce Prokopa Holého a prohlásil, že žádný kněz nesmí vést válku, řídit bitevní šik a navádět k zabíjení. Proti táborským kněžím vystoupil pak Příbram opětovně s největší britkostí, a třebaže jeho odsouzení je schematické a tendenčně zabarvené, nemusíme pochybovat, že byl o jeho správnosti zcela přesvědčen a že jím asi vyjadřoval i mínění svých šlechtických ochránců a spojenců.

Proti Táboru stála i strana Jakoubkova a Rokycanova. O postoji Jakoubkově se napsalo už dost, ač ne vždy se snahou postihnout jeho složitý vývoj v plné historické objektivitě. Ze strany táborské bylo Jakoubkovi často vytýkáno, že zastával původně stejné učení a že v mnohém jeho myšlenky vedly ke vzniku přesvědčení táborského,⁴⁵⁾ ale že se obrátil a přešel na pozici odpůrců.⁴⁶⁾ Jakoubkovi byly tyto výčitky nepříjemné a hájil se opětovně, že jeho výroky jsou překrucovány a z jeho učení vyvozovány přehnané důsledky, které nikdy neměl na mysli. Ale jisto je, že ve skutečnosti — přes svůj daleko volnějším názor na některé otázky, zvláště liturgické, než zastávala konzervativnější část mistrů — byl Jakoubek protivníkem Tábora. Smutné a trpké je čtení jednoho z posledních Jakoubkových projevů *Apologia contra Taboritas*,⁴⁷⁾ v němž se brání proti zneužití svých myšlenek a musí vysvětlovat, jak byly vlastně míněny. Na konci života čeká největšího teologa husitství pocit desiluze a bezvýchodnosti.

Na Jakoubkovo místo vstoupil muž velikých schopností a obratnosti, Jan Rokycana, který krátce potom, co dosáhl mistrovství na univerzitě, vystoupil v disputaci v Karolinu proti Táboru dvěma traktáty *De quinque prioribus sacramentis* a *De septem culpis Taboritarum*. Jde o díla velmi vážná a palčivě zasahující Tábor v jeho ritech, naukách o svátostech i válečné praxi. Třebaže Rokycana nejde v potírání Tábora do krajnosti, vyvolávají jeho spisy nutnost odezvy. Mikuláš z Pelhřimova, hlavní Rokycanův oponent, vytvořil v odpověď velkolepé dílo, snad nejreprezenta-

⁴³⁾ *Urkundliche Beiträge* II, str. 87—89.

⁴⁴⁾ Vyd. J. Cochlaeus, *Historia hussitarum*, str. 503—547.

⁴⁵⁾ Např. C. Höfler, *Geschichtsschreiber* II, str. 489, 494, 499, nebo tamtéž, str. 554, 556, 563.

⁴⁶⁾ O poměru Jakoubka k Táboru posledně Paul De Vooght, *Jacobellus de Stříbro, premier théologien du hussitisme*, Louvain 1972, zvláště v kapitole „La lutte contre Tabor“.

⁴⁷⁾ Vyd. Jan Sedláček, *Studie a texty z náboženských dějin českých II*, Olomouc 1915, str. 161—164. Obsah díla podalo již několik čelných historiků, kteří se shodují na datu 1428, s výjimkou F. M. Bartoše, *Jakoubkův projev o táborech*, JSH 9, 1936, str. 29—34, odtud i F. M. Bartoš, *Husitská revoluce II*, Praha 1966 (= *České dějiny* II/7), kde klade projev do roku 1426.

tivnější táborský spis, Vyznání a obrana Táboritů.⁴⁶⁾ Toto dílo také dovršuje dosavadní spory a je také prozatímně posledním slovem před složitými jednáními o obeslání koncilu basilejského, při kterém důležité místo připadlo Táboru.

V období, kdy diplomatická činnost Čechů i vyslanců koncilu o účast husitských zástupců vrcholila, i při první fázi samotného jednání v Basileji roku 1433 celkem utichly hlučné rivality mezi mistry a kněžími pražskými a kněžími táborskými, ale zákulisní boj mezi husitskými stranami neustával. Univerzita, která se zúčastnila závažným podílem na jednání, nebyla v lehké situaci ani vůči koncilu, který opakovaně v různých narážkách vyslovoval pochybnosti o legalitě univerzity. Ale vyslanci koncilu nacházeli v konzervativně smýšlejících mistrech vítané spojení a byli si vědomi, že jejich informace mají značnou cenu pro porozumění vnitřnímu vztahu husitských stran. Nejednota husitských Čech se stala nakonec hlavním článkem manévrů koncilních diplomatů, kteří dokázali zhruba během jediného roku připravit cestu k Lipanům. Sice ani po zničení polních vojsk neprestal žít Tábor svým vlastním životem, ale byl zatlačen do zoufalé obrany ve smyslu politickém i ideovém, když těžké polemiky s mistry pražskými hlavně při synodách let čtyřicátých tvoří epilog pro vztah Tábora k pražské univerzitě.⁴⁹⁾

V peripetích husitské bouře hráli kněží na obou hlavních husitských stranách důležitou roli ať již přímo politických vůdců či ideových mluvčích. Kolik ale i osobní malichernosti i zatvrzelé neústupnosti na obou stranách i v jejich vlastních křídlech vychází najevo! I současníci si nejednou naříkali na kněžskou nesnášenlivost a obviňovali kněze jako příčinu trvajících rozbrojů. Státníci husitští nenacházeli často náležité pochopení u nesmiřitelných teologů, jejichž vinou se teologické diskuse končily bez úspěchu a dorozumění a vzbuzovaly jen oboustranně rostoucí roztrpčení.⁵⁰⁾

Jestliže vedoucí osobnosti táborského kněžstva byly nejednou i reprezentanty politické moci, nelze přehlédnout podobnou úlohu i u mistrů univerzity. Faktický rozpad vysokého učení pražského a zastavení jeho pedagogické, a tím i vědecké činnosti neznamená ještě konec aktivity mistrů. Mění se tematický okruh jejich li-

⁴⁶⁾ Překlad díla, jakož i okolnosti jeho vzniku a obsah obou spisů Rokycanových, viz Mikuláš z Pelhřimova, Vyznání a obrana táborů (vyd. F. M. Dobiáš — Amedeo Molnár), Praha 1972.

⁴⁹⁾ Srov. Z. Nejedlý, Prameny k synodám ..., kde jsou vydány hlavní prameny týkající se sporů strany pražské a táborské. Mimořádně cenným doplňkem k porozumění obsahu polemik je Kronika Mikuláše z Pelhřimova u C. Höflera, Geschichtsschreiber II.

⁵⁰⁾ Rudolf Urbánek, Tábor a husitství, in: Rudolf Urbánek, Z husitského věku, Praha 1957, str. 46.

terárních děl. I přes teologické jejich zabarvení se literární projevy univerzity stávají dokumenty aktuálního zápasu, dokumenty politické situace; mistři se mění v politiky.⁵¹⁾ I v tomto jejich zaměření je jedna z příčin poklesu ideové průraznosti univerzitních mistrů Husovy generace, nehledíme-li už k jejich základnímu spojení s kališnickou šlechtou a měšťanstvem. Už leckterý znalec doby si povšiml změny kursu na univerzitě v době revoluce.⁵²⁾

Naproti tomu stálo skoro mimo zájem historiků, že stejně skončil i vývoj myšlení táborského. Kromě krátkého vzepětí pikartských názorů v letech 1420—1421 s jejich domyšlením chiliastických vizí, dovedených však do extrému nepřijatelného pro samotný Tábor, nezjišťujeme už v pozdější době žádný táborský ideový výboj. I spisy nejvýznamnějšího táborského myslitele Mikuláše z Pelhřimova jsou nakonec apologetické povahy a setrvávají na ustálené pozici. Vznikl svého druhu táborský dogmatismus, mezi nímž a pražskými, spíše směrem k církevní ortodoxii ustupujícími názory už nemohlo dojít k dorozumění. Stále stejný obsah vzájemných diskusí, prohlášení a osočování nás provází až monotónně po celou dobu existence Tábora, jen zasazen do rámce jiné politické a válečné situace. Vzrušující a převratné události, které mnohdy bezprostředně ohrožily hlavní představitele v zápase stran, se jako by nedotkly hradeb, za nimiž neústupně hájili své mínění leckdy bez ohledu na politickou utilitaritu a potřebu jednoty.

Vlekly zápas mistrů pražských a kněží táborských nepostihl jistě veškerou hloubku rozdílů a rozporů mezi dvěma hlavními husitskými směry a silami, jejich sociálními zájmy a myšlenkovým světem, ale přece jen velmi plasticky znázornil nepřekonatelný konflikt mezi nimi. Na jedné straně důsledná revoluční síla, která nakonec podlehla historickým okolnostem, jež nemohla a nedovedla překonat, na druhé politika ústupků vůči oficiální církvi a kompromisů, ale ve své podstatě bližší reálným možnostem doby — to je scénérie, ve které byl vybojován jeden z hlavních zápasů husitských Čech, který ke škodě společné věci svedly obě nesmiřitelné síly, Tábor a pražská univerzita.

⁵¹⁾ Howard Kaminsky, The University of Prague in the Hussite Revolution: The Role of Masters, in: Universities in Politics, Baltimore—London 1972, podal dosud nejpodrobnější vysvětlení politické role mistrů.

⁵²⁾ Zdeněk Nejedlý, na více místech; F. Seibt, Hussitica, str. 53-57; František Šmahel, Karlova univerzita a husitské revoluční hnutí, AUC — HUČP 4, 1963, str. 113.

HUSITŠTĪ MECENĀŠI PRAŽSKĚ UNIVERZITY

Michal Svatoš

Když mistr Jan Kampanus Vodňanský sestavoval před vánocemi roku 1615 „Kalendář dobrodiní prokázaných pražské Akademii“, byl fascinován mnohostí a různorodostí hmotné podpory Karlovy univerzity v předhusitském období, tak kontrastující se stavem akademie jeho doby.¹⁾

Jaká byla vlastně podoba hospodářského zázemí pražské univerzity v prvních letech její existence? V době Karla IV. spočívala podpora univerzity na jednotlivých institucích českého státu. Před založením Karlovy koleje to byla především církev v čele s pražským arcibiskupem jako kancléřem obecného učení. Poměr duchovenstva Karlovy doby k univerzitě se výrazně projevil ve finanční sbírce organizované Arnoštem z Pardubic. Specifickou úlohu sehrály mnišské řády, které podpořily nový ústav formou inkorporovaných generálních studií, jež na sebe vzaly materiální zabezpečení řádových učitelů a studentů. Vztah šlechty a města Prahy k univerzitě byl původně indifferenční, v případě Starého Města byl zpočátku ve znamení kompetenčních sporů o jurisdikci nad studenty. Zásadní změnu ekonomické struktury pražského obecného učení přinesly až fundace Karlovy koleje a koleje Všech svatých, založené na králově daru kolejních vesnic a beneficíí v hradní kapitule Všech svatých. Ani v počátcích Václavovy vlády se situace nijak podstatně nezměnila. Mezi zakladateli kolejí najdeme samotného krále a stoupá podíl fundátorské a donátorské činnosti univerzitních korporací. Jednotliví příslušníci univerzity odkazovali svému učení především knižní dary.²⁾

¹⁾ Mistr Jan Kampanus, Mecenáši Karlovy univerzity (vyd. Karel Hrdina, doslov F. M. Bartoš), Praha 1949, 80 s.

První donací, která nepocházela z prostředků instituce, byl testamentární odkaz bývalého studenta pražské univerzity a zhořeleckého měšťana Vincence Nýdka z roku 1379 určený na koupi domu pro chudé studenty. Z jeho prostředků bylo na Starém Městě založeno Collegium pauperum. Počátky univerzitní podpory skutečně soukromé povahy jsou spjaty s rozvojem českého národa na pražské univerzitě. Byly to hlavně kaple Betlémská, Božího těla a koleje Národa českého a královny Hedviky, které vděčily za svůj vznik podpoře ze strany pražských měšťanů a nižší šlechty.

Prvním soukromým založením, spojeným s pražskou univerzitou, byla proslulá kaple Mladátek, zvaná Betlémská. Při jejím zrodu stojí postavy dvou významných mužů, Jana z Milheimu a kramáře Kříže, kteří se významným způsobem zapsali do dějin husitského hnutí.³⁾

Jan z Milheimu byl rytířského stavu, pocházel asi z německé porýnské oblasti a v Čechách se objevil v první polovině devadesátých let 14. století mezi členy královské rady Václava IV. Oženil se s Annou z Hazmburka, sestrou pražského arcibiskupa Zbyňka z Hazmburka, a získal tím potřebné kontakty na pražskou politickou reprezentaci. Jeho působení v Čechách je dosvědčeno ještě roku 1404. Zemřel pravděpodobně následujícího roku a byl pochován v Betlémské kapli, jejímž byl spoluzakladatelem.⁴⁾

Milheim se rozhodl k založení Betlémské kaple v roce 1391 a využil k tomu nedávného daru pozemku od měšťana Kříže. Area stála ve farnosti kostela sv. Filipa a Jakuba na okraji Starého Města. Aby mohla kaple sloužit svému hlavnímu účelu, kterým bylo kázání slova Božího v českém jazyce, musel zakladatel přemoci odpor faráře Oldřicha k nové fundaci, získat souhlas pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, jeho generálního vikáře a také krále Václava. Milheim věnoval kapli dostatečný roční plat, získal další dárce a nadto finančně zajistil českého kazatele. Úzké se-
pětí Betléma s univerzitou bylo dáno ustanovením zakládací listiny

²⁾ Michal Svatoš, Hospodářské zázemí pražské univerzity za Karla IV. (1347—1378). AUC-HUCP XVIII/2, 1978 (v tisku).

³⁾ Z početné literatury o Betlémské kapli uvádím jen práce zásadního charakteru: V. V. Tomek, Děje univerzity pražské, Praha 1849, str. 113—119; Václav Novotný, M. Jan Hus. Život a učení I/1, Praha 1919, str. 83—97; F. M. Bartoš, První století Betléma. Betlémská kaple. O jejích dějinách a zachovaných zbytcích, Praha 1923, str. 9—21; F. M. Bartoš, Čechy v době Husově 1378—1415, Praha 1947 (= České dějiny II/6), str. 252—254; F. M. Bartoš, Z dějin kaple Betlémské, Praha 1951, 59 s.; Alois Kubíček, Betlémská kaple, Praha 1953, 82 s.; Stručné dějiny Univerzity Karlovy, Praha 1964, str. 32—33. Písemný materiál k Betlému souborně vydal Josef Teige, Základy starého místopisu pražského (1437—1620) I: Staré Město pražské II, Praha 1915, str. 795—866.

⁴⁾ Údaje o Milheimově životě shromáždil F. M. Bartoš, První století Betléma, str. 10—11.

o výživě chudých studentů teologie při kapli a pozdějším kazatelským působením pražských mistrů v Betlémě. Krom vlastního kazatelského účelu se v prvotních dokumentech ozývají další reformní myšlenky. Kazatel měl být stále v kapli přítomen a dbát o svěřený úřad, neměl hromadit obročí, byl povinen opatřovat kapli knihy a pilně je studovat. Spojení s českým měšťanstvem Prahy bylo založeno na právu obsazovat místo kazatele a dohledu nad ním, které bylo svěřeno třem nejstarším mistrům Karlovy koleje z řad českého univerzitního národa a českým členům staroměstské rady.

Skutečným iniciátorem založení Betlémské kaple v tradici milíčovského Jeruzaléma byl staroměstský měšťan Kříž. Díky jeho značné aktivitě je možno nahlédnout detailněji do života bohatého pražského měšťana, který se stal profilující osobností laického reformního hnutí v Čechách.

Kříž získal nemalý majetek jako kupec z dálkového obchodu. Vlastnil postupně několik domů, z nichž dům Průchoditý na Staroměstském rynku byl jedním ze dvou největších ve městě. K jeho majetku náleželo i několik vinic a venkovské statky. V osmdesátých a devadesátých letech 14. století patřil k reprezentantům samosprávy Starého Města, když jeho jméno často nacházíme v seznamech konšelů.⁵⁾

V souvislosti s opravným hnutím se setkáváme s Křížem poprvé ve svědečně řadě testamentu mistra Vojtěcha Raňkova z Ježova, který byl mj. vykonavatelem poslední vůle Milíče z Kroměříže. Kříž se tu nachází mezi Milíčovými přímými žáky a ochránci spolu s pěti dalšími pražskými měšťany. Nevíme, nakolik se cítil vázán Raňkovým ustanovením o ochraně Milíčova Jeruzaléma a zda jeho proměna v cisterciáckou kolej sv. Bernarda mu nebyla podnětem k založení Betléma. Jisté je, že od počátku roku 1391 se aktivně podílil na zrodu druhého českého kazatelského centra v Praze. Od něho pochází dar městiště v sousedství jeho domu na Starém Městě, které bylo určeno pro stavbu kaple. Kříž věnoval dále s Milheimovým souhlasem potřebné prostředky na zřízení druhého oltáře s kazatelnou. Jeho přičiněním byla celá area osvobozena ode všech městských dávek a poplatků purkmistrem a konšely Starého Města pražského.

V intencích Milheimova zakládacího aktu připojil v následujících letech k Betlému studentskou kolej, která byla nazvána Nazaret. Studenty ustavovala do koleje trojice nejstarších karolinských mistrů z českého národa. Tím však Křížova činnost ve prospěch nových ústavů neskončila. Roku 1406 prodal roční plat

⁵⁾ Křížovo působení je nejpodrobněji popsáno u V. V. Tomka, Dějepis města Prahy VIII, Praha 1891, str. 60—62, 113—114, 427—428, 490 a F. M. Bartoše, První století Betléma, str. 9—12.

v Dráchově knězi Matěji z Mladé Boleslavi s podmínkou, že bude po Matějově smrti věnován nazaretským studentům. Na kolej nezapomněl ani v poslední vůli sepsané roku 1412, když jí věnoval i přední část domu, ve kterém měla sídlo. Od roku 1402 byla Betlémská kaple a nazaretská kolej, jejímž představeným byl betlémský kazatel, spojena s působením mistra Jana Husa.

Křížovo mecenášství se projevilo i při založení další pražské studentské koleje polskou královnou Hedvikou. Fundátorka určila koleji litevských studentů za prokurátory mistra Jana Štěkna a staroměstské měšťany Kříže a Něpra. S Křížovým jménem se tu nesetkáváme náhodou. Mistr Štěkna, který byl po odchodu do Krakova královským dvorským kazatelem a pravděpodobným autorem myšlenky založení koleje určené pro misijní činnost na Litvu, se určitě s Křížem poznal za svého pražského pobytu. Jejich první setkání přichází v úvahu nejpozději roku 1391, protože Štěkna figuruje mezi svědky Milheimova založení a později se stal betlémským kazatelem. Kříž se svěřeného úkolu ujal s opravdovostí provázející celé jeho dílo. V letech 1398 až 1402 zakoupil pro Litevskou kolej 41 kop grošů ročních platů, ke kterým za sedm let poté přidal jiné tři, a nechal je pojistit intabulací do zemských desk. Další nákupy do určené výše 200 kop úroků mu byly zastaveny zásahem zvenčí, protože mušel kancléři českého krále předat zbylou kupní sumu, kterou měl v úschově od mistra Štěkny. S Křížovou iniciativou při zajištění koleje královny Hedviky souvisí významná změna účelu fundace. Původní určení pro chudé studenty z Litvy změnil tak, aby kolej sloužila pro dvanáct chudých studentů pražské univerzity. Jmenovací právo ponechal sobě a betlémskému kazateli. Vazba nové koleje k Betlému byla posílena Křížovým nařízením, aby se kolegiáti pravidelně zúčastňovali bohoslužeb v kapli. I když to nebylo nikde výslovně zdůrazněno, rozumělo se asi samo sebou, že smyslem Křížovy změny bylo posílení českého národa na univerzitě. Spojení s pražským reformním hnutím symbolizuje i první sídlo koleje, které se nacházelo v domě bývalého milíčovského Jeruzaléma. Sepětí Hedvičiny koleje s českým univerzitním národem bylo definitivně potvrzeno roku 1413, když kolej získala darem nové sídlo v původním domě koleje Národa českého na Ovocném trhu.⁶⁾

S podporou českého univerzitního národa ze strany pražských měšťanů souvisí též darování kaple Božího těla na Novém Městě pražském. Roku 1403 předali kapli univerzitě představitelé zakládajícího Bratrstva obruče a kladiva. Není sice známo, zda jmenovaní hejtmani Bratrstva byli stoupenci reformního programu, avšak jejich čin staví do tohoto světla skutečnost, že příjemcem daru

⁶⁾ O koleji královny Hedviky nejnověji Michal Svatoš, Litevská kolej pražské univerzity (1397—1622), ve sborníku Praha — Vilno (v tisku).

za český univerzitní národ byl mistr Jan Hus. S podobnou situací se setkáváme u koleje Národa českého, protože při nákupu kolejního domu na Ovocném trhu vystupuje rovněž Hus jako jeden ze zástupců českého národa.

Jak změnil obraz naší univerzity Dekret kutnohorský, je dnes již dostatečně známo. První pražská defenestrace roku 1419 a na ni navazující bouřlivé události pak znamenaly pro pražskou univerzitu prakticky zastavení činnosti. Počty studentů se výrazně zmenšily a část profesorského sboru, pokud neopustila Prahu, se angažovala spíše v politické sféře. V třicátých letech 15. století začínají sílit snahy po obnově činnosti univerzity, které došly svého vyjádření v Zikmundově a papežově confirmaci univerzitních privilegií. Redukovaný počet kolejí a fakult přiměl pražské měšťanstvo k obnově soukromé podpory univerzity v jejích nepříliš utěšených hmotných poměrech. Tak dochází k založení Rečkovy a Loudovy koleje — dvou posledních kolejí předbělohorské éry.

O Janu Rečkovi z Ledče je známo, že byl měšťanem Starého Města pražského, jehož bohatství bylo uloženo především v domovním majetku. Svě působení začínal asi jako katedrální písař v letech 1409 až 1416. Od tohoto data je pravidelně volen za konšela Starého Města pražského. V radě patří ke kališnické většině a jako staroměstský purkmistr se roku 1419 veřejně zasuzeje proti vyhnání Husova advokáta mistra Jana z Jesenice z Prahy a proti obsazování utrakvistických kostelů německými faráři. O rok poté je oním mužem, který za pražská města přísahá věrnost kališnickým Čechům ohroženým první křížovou výpravou. Krátce nato ustupuje z veřejného života s jedinou výjimkou účasti na vršovickém míru roku 1425. K politické činnosti se vrací až s příchodem krále Zikmunda do Prahy. Reček jím byl dosazen jako první purkmistr obnovené staroměstské rady a až do smrti zachovává svého krále v dobré paměti.

Podnětem k založení studentské koleje byla Rečkovi závěť spoluměšťanky Doroty, jejímž vykonavatelem byl spolu s mistrem Kříštanem z Prachatic. Roku 1438 využívá Dorotina obecně formulovaného ustanovení, aby její věnná vesnice Dolánky byla obrácena na zbožné účely, a zakládá kolej Panny Marie, kterou určuje pro dvanáct studentů bohosloví, českého národa a víry podobojí. Správu koleje svěřuje direktorům českého univerzitního národa a dává jí ves Michli, kterou získal zástavou od krále Zikmunda, určuje poměr koleje ke kostelu sv. Štěpána ve zdi a nakonec přenáší kolejní sídlo do svého domu na Starém Městě pražském.⁷⁾

⁷⁾ Janu Rečkovi byly nově věnovány dvě speciální studie - F. M. Bartoš, Der Grosse Staatsmann der hussitischen Revolution Illuminator Johann Reček. MB I/1, 1969, str. 116—128; Michal Svatoš, Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity. AUC-HUCP XIV/1-2, 1974, str. 121—160 (s edicí listin).

Matyáš Louda z Chlumčan pocházel z řad nižší šlechty, která měla svůj původ na Lounsku. Podle vlastního vyjádření a svědectví Starých letopisů českých studoval na pražské univerzitě, aniž by získal nějaký grad. Mezi přívrženci husitského hnutí ho nacházíme poprvé roku 1411, kdy vystupuje jako veřejný notář v úloze svědka Husovy žádosti o zproštění osobního půhonu do Říma. Roku 1420 se účastní v řadách tábořského vojska bitvy na Vítkově a odměnou získává první domovní majetek na Starém Městě pražském. Působí jako vyjednaváč táboritů, podílí se na jednáních o vršovickém míru, kde se mimo jiné setkává s Janem Rečkem, a stává se významným tábořským hejtmánem, jemuž bylo svěřeno město Písek. Od poloviny dvacátých let 15. století se Louda aktivně podílí na jednáních s králem Zikmundem a basilejským koncilem. Po bitvě u Lipan, kde bojuje mezi tábority, je zajat a vydává Zikmundovi město Písek. Roku 1435 se stává Zikmundovým hofrychtěrem královských měst a získává od něho zástavní ves Smolnici. V době Jiříkově, již jako reprezentant měšťanstva, se přiklání politicky k Poděbradově straně v zemi.

Roku 1439 kupuje Louda dům v sousedství Betlémské kaple a zamýšlí zde po přestavbě umístit studentskou kolej. Svou myšlenku realizoval roku 1451, když založil kolej sv. Apoštolů. Byla určena chudým studentům pražské artistické fakulty a víry podobojí k přípravě pro kněžský úřad. Studenti byli statuty zavázáni řídit se ve svém životě činy apoštolů a doktorů prvotní církve. V poslední vůli z roku 1460 odkázal koleji úrok ze vsi Smolnice, odkud byl vyplácen lounskými měšťany.⁸⁾

Popsané fundace jsou sice reprezentativním vzorkem, ale přece jen nemohou postihnout úplný rozsah podpory pražské univerzity. Avšak i to, co bylo ve stručnosti řečeno, ukazuje na charakter samotných podpor. Jejich společným znakem je spojení s hnutím dožadujícím se reformy společnosti přelomu 14. a 15. století anebo přímá identita zájmů s měšťanským křídlem husitského hnutí. Druhým výrazným rysem je, že dárci byli bohatými představiteli měšťanstva Starého Města pražského nebo nižší šlechty, kteří se na Starém Městě zakoupili. Nezanedbatelnou složkou vztahu k univerzitě byl jejich sociální původ. Ani jeden z nich nebyl sice členem univerzity, ale u všech lze zjistit značný stupeň vzdělání. O Loudovi, který odkázal koleji početnou knihovnu, je známo, že v jeho domě byly knihy opisovány a shromažďovány. Výraz jeho vztahu ke knize nalezneme v zakládací listině koleje, kde jsou knihovně věnovány obsáhlé pasáže. Přestože sami na univerzitě

⁸⁾ Loudův životopis zpracoval v disertační práci Vladimír Hrubý, *Matěj Louda z Chlumčan, husitský hejtmán a autor Starých letopisů českých*. Praha 1975. Kolejní písemnosti vydal Michal Svatoš, *Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan*. AUC-HUCP XVII/1, 1977, str. 71–96.

nestudovali, s výjimkou Matyáše Loudy, přicházeli často do styku s univerzitními mistry a představiteli univerzitních korporací. Reček a Louda se setkávali se členy univerzity v pražském Karolinu, které bylo místem mnoha jednání husitských Čech.

Nejdůležitější otázkou je podle mého mínění motivace jejich zakladatelské činnosti. Můžeme o ní uvažovat prakticky ve dvou rovinách. První je ve 14. a 15. století již klasická forma zbožného odkazu církevní instituci pro spásu duše a charitativní podpora chudých členů společnosti, která se však nezdá být prvořadou. Podstatnější motivační složkou je vědomá podpora reformního hnutí prostřednictvím českého univerzitního národa, jak se projevuje u Kříže a Milheima. V jejich donacích se silně ozývají myšlenky hnutí „devotio moderna“ s charakteristickým českým zdůrazněním kazatelského působení v národním jazyce. U Rečka a Loudy k tomu přistupuje výslovně vyjádřená snaha kališníků po obnově dřívější slávy Českého království, města Prahy a pražské univerzity. Bylo by možné uvažovat i o rezonanci myšlenek „reformatio studii“, tak typické pro evropské univerzitní prostředí této doby,⁹⁾ ale tím bychom se dostali na pole pouhých dohadů. Reček a Louda patří k předním osobnostem husitských Čech, u nichž se projevil vzrůst národního sebevědomí, které spolupůsobilo při jejich rozhodnutí podpořit pražskou univerzitu. Přestože bylo motivováno především konfesionalně a má zřejmý defenzivní charakter, je jasným projevem pokročilého vývoje českého prostředí, které rozšiřuje chápání politického národa minimálně o další společenskou vrstvu — měšťanstvo. U Rečka se setkáváme s jazykovým pojetím národa předjímajícím vývoj o celá staletí.¹⁰⁾

I když lze tyto muže označit za mecenáše ve smyslu antických a renesančních představ jen s určitou nadsázkou, není mišlím sporu, že si takové označení plně zaslouží. Jejich činnost lze nejlépe vystihnout parafrází slov Milheimovy zakládací listiny pro Betlémskou kapli: dokud se bude česky kázat pouze v soukromí, není možno uvažovat o pozitivním výsledku opravného hnutí. Kříž, Milheim, Reček a Louda z toho vyvodili patřičné závěry a vytvořili českému reformnímu hnutí skutečný institucionální základ

⁹⁾ Z nepočetné literatury k tomuto tématu lze zatím zaznamenat: A. L. Gabriel, *Motivation of the Founders of Mediaeval Colleges*, in: *Beiträge zum Berufsbewusstsein des mittelalterlichen Menschen* (vyd. P. Wilpert), Berlin 1964 (= *Miscellanea Mediaevalia* 3), str. 61–72; F. J. P. G. u. e. s., *Philanthropy and the Universities in France and England in the Later Middle Ages*, in: *The Economic and Material Frame of the Mediaeval University* (vyd. A. L. Gabriel), Notre Dame 1977 (= *Text and Studies in the History of Mediaeval Education*, XV), str. 69–80. Autoři dospívají k podobným závěrům pro západoevropské univerzity v období po velkém moru let 1348–1350, kdy se změnil charakter donátorské činnosti ve prospěch soukromých darů.

¹⁰⁾ O národním sebevědomí souhrnně František Šmahel, *Idea národa v husitských Čechách*. České Budějovice 1971, str. 177–186.

v podobě dobře dotovaných kazatelských míst a kolejí, v nichž byla vychována celá řada vynikajících husitských osobností, počínaje samotným Husem a konče Rokycanou. Tato stará zkušenost měšťanstva, spočívající na vědomí nutnosti institucionální podoby radního zřízení města a na fixaci svých privilegií písemným právním pořízením, i když v našem případě asi nevědomky reflektovaná, se uplatnila ve změněné politické struktuře Čech, v níž se města stávala plnohodnotnou politickou složkou země. Ve vztahu k univerzitě využilo především pražské měšťanstvo vzniklé situace, v níž panovník a církev v podstatě rezignovali na svá zakladatelská práva, a vyjádřilo to přímou podporou univerzity jako svého intelektuálního a ideologického centra.

DISKUSE

Emanuel Michálek

Jak naznačil prof. A. Molnár, vyznačuje se tábořské husitství charakteristickými jevy také v oblasti jazyka. Staročeský materiál ukazuje dost zřetelně, že jazykové prostředky táborů mají společné rysy s českým jazykem mistra Jana Husa, k němuž se také radikálně hlásili. Tzv. Tábořské bludné články zaznamenaly naději chlístů na brzký příchod Kristův, jehož mnozí živí dočekají a užíje svaté, jenž zemřevše vstanú z mrtvých a mezi nimi užíje mistra Husi. Podobně jako Hus ve svém českém jazyce nevyhýbali se ani táboři slovům nově utvořeným obvyklými slovo-tvornými postupy: například ředitel, třenice, pikhartovati. Mezi neologismy tábořských radikálů nenajdeme slova složená, která Hus někdy vytvářel podle latinských vzorů, např. prázdnomluvcé podle vaniloquus, bláznomluvenie podle stultiloquium apod. Tento rozdíl je však pochopitelný, šlo tu o typ povahy skoro knižní, mluvenému jazyku vzdálený, nežádoucí pro tábory, kteří se snažili strhnout k revolučnímu zápasu nejširší vrstvy obyvatelstva. Hus uchovával v této věci ještě starší klaretovskou tradici, podobně jako v tvoření neologismů za některé přejaté názvy běžné, např. ukázka za monstranci, hlavizna za kapitola. Táboři užívali především již existujících jazykových forem výrazů a nové skutečnosti nebo pojmy jinak chápáné vyjadřovali sémantickými posuny. Takový postup vyplýval ze snahy o co největší sdělnost a srozumitelnost projevu potřebnou v revolučních bojích. Husovy projevy jsou ovšem také zaměřeny na sdělovaný obsah a srozumitelnost, ale nevyhýbají se ani jistému jazykovému experimentování příznačnému pro dobu předchozí (tvoření kalkových kompozit, domácí neologismy za některé běžné výrazy přejaté ap.). Jiný jazykový rys společný tábořským radikálům i Husovi lze vidět v užívání výrazů expresivních. Ani zde nechybějí neologismy jako buchtnice (o věřících často přijímajících svátost oltářní), ošistec, purgač, fistři. Jsou zase utvořeny obvyklými slovo-tvornými postupy, purgač má základ latinský (purgare = čistit) a fistři je utvořeno jako rýmové slovo k plurálu místři; obdobně je tvořen ošistec k ošistec změnou hlásky č – š, tím se dosáhlo sblížení se slovy ošidný, ošiditi apod. Tyto případy připomínají Husova spojení: rádcé – zrádcé, páscé – spáscé, vódcé – svódcé.

Řada expresivních pojmenování je utvořena obvyklými sémantickými posuny, např. plachty o ornátech, modla, motýl, škvarek o hostii, papežova večere o obřadu přijímání, kněžie ciesařovi o netábořských kněžích. Expresiv se užívá o jevech Husem ještě nezpochybňovaných (obřady, ornáty). Mezi expresivy nenajdeme slova původu německého, jinak v staré češtině pro svou formální odlišnost v této funkci obvyklá. Je zde rozdíl proti výrazům latinským (charakter bestie) a jejich odvozinám (purgač), které zastoupeny jsou. Latinské vlivy lze vysvětlit tím, že tábořskými ideology byli kněží, jimž se dostávalo latinského vzdělání. Svědčí o tom také

latinismy syntaktické, např. v listě Martina Húsky toto vás žádáje věděti, „žádáje, abyste věděli toto“.

S tradicí Husovou je rovněž ve shodě nedostatek slov německého původu u táborů. Jak známo, Hus nepotřebně německé výrazy odmítal. Ukazuje to také na převážně venkovský původ tábořských husitů: na venkově bylo na rozdíl od měst méně příležitosti setkat se s němčinou. Pro posouzení situace ve městech si připomeňme známé výtky Husovy Pražanům ve Výkladu Desatera, že mluví otpoly česky a otpoly němečsky. Vcelku jde jazyk tábořských husitů za vzorem Husovým, odlišnosti vyplývají z rozdílné situace společenské. V době Husově se společenské krizové jevy teprve vyhrcovaly, působnost tábořského svazu spadá již do údobí vlastní revoluce. Diference souvisí i s rozdíly ve společenské skladbě publika, jemuž jsou projevy určeny: Hus, sám univerzitní mistr, se obracel k vrstvám vyšším i nízkým, k univerzitním vzdělancům stejně jako k prostému lidu pražskému i venkovskému. České projevy tábořských kněží musely počítat převážně s nejširšími vrstvami obyvatelstva. Mezi stoupenci táborů bylo málo příslušníků vyšší šlechty, málo univerzitních mistrů, i tábořský biskup byl bakalář, ne mistr. Všechny tyto skutečnosti se odrážejí v jazyce tábořských husitů.

Václav Huňáček

K předneseným příspěvkům připojuji čtyři malá sdělení:

1. Slyšeli jsme tu, jak významné místo si zachovala latina v tábořském písemnictví a písemnostech. Avšak na rozdíl od pražských utrakvistů, kteří zpočátku zachovávali latinu i ve svých mších, povýšila strana tábořská od samého počátku na bohoslužebný jazyk češtinu své doby. To je skutečnost daleko závažnější než odstranění ornátu tábořskými kněžími. V tábořských bohoslužebných shromážděních se pak mohly daleko více uplatnit známé sborníky českých duchovních zpěvů, z nichž první je Vyšebrodský a druhý Jistebnický – nejstarší známé zpěvníky v lidové řeči (Guinness Book of World Records považuje např. za nejstarší datovatelnou duchovní píseň francouzský hymnus z roku 1490).

Při zavádění češtiny do tábořské bohoslužby však nejde o změnu tak nenadálou a převratnou, jak by se zdálo na první pohled, a ukazuje se, že není vyloučeno ani uplatnění našich nejstarších tradic. Byl to totiž již sám nejbližší vyjadřovatel názorů Karla IV. kronikář Přibík Pulkava z Radenína, jenž se v souvislosti s Cyrilem a Metodějem uchyluje k autoritě samých nebes, aby proti papeži uhájil právo každého jazyka „chválit Hospodina“. Prakticky bylo toto právo demonstrováno roku 1347 založením pražského kláštera na Slovanech, který se roku 1419 stal utrakvistickým. Od založení v něm byl gregoriánský chorál zpíván nikoliv latinsky, nýbrž církevněslovansky a psal se nejen chorvatskou hlaholicí, ale také tehdejší českou latinkou (gotickou bastardou), jak nám dosvědčuje např. známý strahovský zlomek církevně slovanského graduálu (inv. č. 290/zl. Tres. I-7//m). Odtud byl již jen krůček k českému gregoriánskému chorálu kancionálu Jistebnického a jeho neliturgickým českým zpěvům, a to tím spíše, že čeština byla u nás tehdy považována za přímé pokračování cyrilometodějské staroslověnštiny (Jan z Hořešova), a psala se proto na Slovanech zase naopak nejen latinkou, ale také hlaholicí. Osobně nesdílím názor, že utrakvisté zavedli na Slovanech místo církevní slovanštiny latinu (srov. E. Bronč, Remešské evangelium a pražské Emauzy, in: Se znamením kříže, Řím 1967, str. 137–140).

2. Je všeobecně známo, že z utrakvistického kláštera na Slovanech vyšel organizátor jednoty bratrské Řehoř Pražský, jenž kolem sebe soustředil posluchače týnských kázání svého strýce Jana Rokycany a čtenáře spisů Petra Chelčického, vlastního duchovního otce jednoty. Pátráme-li, které Chelčického dílo připadá v úvahu jako první základní kamínek budoucího učení čtvrtého směru české reformace, dojdeme k závěru, že je jím traktát O boji duchovním z roku 1421. Stálo by za úvahu a zkoumání, zda napsání této dříve zamýšlené polemiky s Jakoubkem ze Stříbra přímo nebylo vyvoláno nebo alespoň uspišeno masakrováním adamtů na Klokotech a na Nežárce Janem Žižkou právě onoho roku 1421. Mějme

přítom na zřeteli, že Chelčický před tím osobně poznal vůdčího ideologa adamtů Martina Húsku-Loquise. Přestože k organizačnímu vykrystalování jednoty dojde až za Jiřího z Poděbrad, sahají zřejmě nejzaší kořínky učení tohoto čtvrtého směru české reformace až k roku 1421, kdy první směr (pražští utrakvisté) neváhá do svého středu přijmout arcibiskupa Konráda z Vechty, zatímco druhý směr (táborité) se brutálně vypořádá se směrem třetím (adamtité).

3. O sto let později se s církví definitivně rozešel Martin Luther, a to na disputaci v Lipsku, kde se jako hlavní kámen úrazu ukázal jeho vztah k husitství, i když o něm tehdy ještě věděl dost málo. Ve vlasti Husově byl Luther roku 1542 doslova jen na skok, a to v působišti svého „Tischgenosse“ a prvního svého životopisce Mathesia v Jáchymově. Již předtím byl v Jáchymově vybudován v letech 1534–1540 první luterský kostel na světě a první církevní stavba světové reformace vůbec (předtím byly kostely jen přejímány od katolíků). Je jím dnešní děkanský kostel sv. Jáchyma. Navzdory této skutečnosti se za první protestantskou církevní stavbu stále vydává kaple kurfiřtského zámku Hartenfels v Torgavě na Labi, vysvěcená Lutherem v roce 1544 (srov. např. W. Fläschendräger, Martin Luther, Leipzig 1967, str. 62). Naše zjištění o prvenství Jáchymova otiskl luterský měsíčník NDR Die Zeichen der Zeit 1976/6, str. 218.

4. Mluví-li se o husitských a protihusitských tradicích v jižních Čechách, na Tábořsku a přímo v Táboře v době nedávno minulé, bývá zpravidla neprávem opomíjen jeden zajímavý fakt z naší monasteriologie. Jednou z málo známých reakcí katolické církve na hnutí „Pryč od Říma“ na počátku první republiky bylo roku 1922 založení nejmladší latinské mnišské řehole ve slovanských zemích – Kongregace těšitelů Božského srdce z Gethsemane (konsolátorů, konsolationistů). Zakladatelem, organizátorem a prvním generálním superiorem nového řádu byl rodák z Tábořska Josef Litomiský (1884–1956), jemuž se roku 1934 podařilo usadit těšitele na tábořských Klokotech. Následujícího roku byl řád, šířící se po republice a působící také mezi našimi krajany v zahraničí (sám generální superior sídlil ve Vídni), jako první a jediná slovanská řehole uveden také do Palestiny a usazen v klášteře při nově vybudovaném československém chrámu sv. Cyrila a Metoděje přímo na Olivetské hoře v Jeruzalémě. Poloha kláštera byla tak výhodná, že byl řádu zanedlouho odňat přímo Vatikánem a umístěna v něm apoštolská delegatura pro Palestinu. Zde došlo ke známým setkáním papeže Pavla VI. s pravoslavným patriarchou cařihradským Athenagorosem I. Dodnes je v budově rzye československé zařízení a výzdoba (srov. A. Bartoš, Cyrilometodějská smírná kaple v Jeruzalémě, Brno 1936).

Pavel Floss

Měl bych jen malou poznámku, která se týká doznívání myšlenek husitství v pozdější době, především v 16. a 17. století. Bylo řečeno, že druhé období vývoje husitství, zejména Tábořa, bylo krátké, ale velmi intenzivní. Je zajímavé že u některých myslitelů 16. a 17. století splývalo pojetí husitství anebo Husovo jméno právě s tímto druhým obdobím, tedy s tábořskou komunou. Tomáš Campanella ve svém spise Sluneční stát připojuje k závěru krátké úvahy o problematice společného nebo soukromého vlastnictví a snaží se tam shrnout nejen námítky proti společnému vlastnictví a jakémusi spotřebnímu komunismu, jak bychom řekli dnes, ale také možné kladné přijetí této skutečnosti a této struktury. Vypočítává řadu teologů a církevních myslitelů, kteří se víceméně vyslovili pro společné vlastnictví nebo kteří odsuzovali vznik soukromého vlastnictví jako násilí a lup, tedy něco nepřírozeného. V tomto výčtu se vyskytuje velká plejáda církevních otců a objevuje se zde i zmínka o Husovi. Campanella tam říká, že „koncilem kostnickým byl odsouzen Jan Hus jako kacíř za hlásání společného vlastnictví“, a uvádí, že tuto informaci má ze spisu španělského dominikána Dominika Sota O právu a spravedlnosti; dokonce přesně cituje místo (Domingo de Soto, De iustitia et iure, Salamanca 1566, kniha 3, článek 2, otázka 1).

Dominik Soto (1494–1560) patřil mezi velké postavy scholastiky, která se začínala v 16. století znovu probouzet. Navazovala především na proud tomistický

(Tomáš Akvinský) a stala se mohutným nástrojem protireformace. Dominik Soto patřil mezi ty, kteří se snažili rozpracovat scholastické teorie v oblasti práva a státu, takže pro Campanellu byl Sotův soud o Husovi, husitství a společném vlastnictví velmi závažný. O něco dále potom Campanella vynakládá velké úsilí, aby názory Dominika Sota kritizoval, a tvrdí, že ne Hus je kacír, protože hlásal společné vlastnictví, ale že z hlediska křesťanského je kacírem Dominik Soto a jemu podobní, kteří hlásají opak. Zajímavé je, že když jsem se díval do Dominika Sota, jak je to v jeho textu skutečně formulováno, zjistil jsem, že Soto mluví o Husovi pouze ve vztahu k problematice společného nebo soukromého vlastnictví u kléru. Je tedy možné, že Campanella, který psal mnohé své spisy v kriminálech inkvizice, si už přesně nevzpomínal, jak formulace zněla. Je zde vysvětlení ještě pádnější, že Hus a husitství splyvali Campanellovi s hlásáním jakési první komunistické společnosti a že on, který se ve spise Sluneční stát snažil tyto teorie podepřít, viděl v husitech a především v Husovi svého přímého spojence. Jsou zde mnohé nepřesnosti, není zde rozlišen Hus, táborité, husitství atd., Hus je pouze jakýmsi obecným symbolem určitého myšlenkového proudu, který se v historii křesťanstva nejvíce zasadil o nové pojetí uspořádání společnosti.

František Šmahel

Nedalo mi, abych nevystoupil na obranu radikálů z let 1420 až 1421. Slyšeli jsme, do jakých jemností se posunulo bádání o této nejpohnutější kapitole tábořské historie. Dnes se již v adamitech a pikartech jednostranně nespátřuje nejprogresivnější složka revolučního husitismu a znovu se zvažují proporce, společenská role i dějinný význam všech ostatních stran. Nic proti tomu, nebude-li se zapomínat, že bez revolucionářů by nebylo revoluce a že to byli právě krajní radikálové, kteří svým úsilím proměnili reformní hnutí v revoluci. I když nejsem plně přesvědčen o celozemské hegemonii Tábora, musela Praha i další střediska husitských sil po dobu několika měsíců chtít nechtět respektovat mocenské vzepětí této revoluční základny. Rodikálové však byli početnou skupinou i uvnitř Tábora. V dimenzích 15. století komuna dvou až tří set lidí tvořila již mocenskou jednotku. A také se proti ní mocensky postupovalo. I zde platí, že výsledný profil Biskupcova Tábora se utvářel nikoli sám o sobě, nýbrž v konfrontaci s excentrickými a extremistickými proudy.

Plným právem se lze ptát, jaké myšlenkové podněty krajní táborství přineslo. Ledacos bude třeba pečlivě uvážit, neboť dozajista nešlo o nadčasový filozofický supersystém, jemuž nebylo v 15. století nic rovno. Opět však přitom netřeba ztráct ze zřetele, že máme co činit s výbuchem neučené hereze v takovém rozsahu a v takové uvolněnosti od dogmatické věrouky, jaké bychom ve středověku marně hledali. Přes všechnu nejasnost, vizionářství a religiózní omezenost je rané období Tábora velkým myšlenkovým vřídlem. A proto vedle Chelčického, jehož převratné názory namnoze vděčí za svůj vznik právě těmto letům, nezapomínejme ani na pikarty i adamity.

Amedeo Molnár

Diskuse začíná být zajímavá a připomněla neobvykle závažné otázky, jejichž určitou nevyřešenost musí cítit každý husitský badatel. Co víme o dějinách husitské bohoslužby, jsou nepatrné zlomky a hodně omylů. Jak a z čeho máme rekonstruovat tzv. tábořskou mši? Je to velmi obtížné. Je to mše redukováná na minimum podle ideálu tzv. petrské mše. Táboři ji rekonstruují podle prostředků, které mají k dispozici, ani ne tak podle Pisma, nýbrž podle Pseudodinsia Areopagického, jehož mají za cenného svědka prvokřesťanského. To je iluze, stejně jako to, čemu husitství říká ecclesia primitiva. I míru iluze v husitství bychom měli zkoumat historicky.

Adamitství bych také rád vzal v ochranu. Je pravda, že se vývoj tábořského písemnictví a tábořského myšlení zastavuje po Lipanech, ale přece dobíhá až do padesátých let. Je ovšem zastaven také násilím. Lipany způsobily, že táborství, které ještě vystupovalo do té doby i ve svém myšlení s určitým veřejnostním nárokem uspořádat společnost, je stlačeno na minimum. Nemluvíme o Táboru jako sociální realitě, ta je také v té době změšťanštělá. Ale bohoslovci, kteří si nedali říci a byli i potom dost radikální, jsou stlačeni na okraj, marginalizováni. Přirozená je jejich reakce, že si připouštějí otázku existence jako menšinový útvar, tedy ecclesia in ecclesia. Dost zákonitě vzniká z tohoto postoje i z té reality jednota bratrská.

Vznik jednoty bratrské bude třeba znovu zkoumat a provést radikální revizi. Dosud jsme historikové – já také a mnozí jiní – podlehlí těm dojmům, které na nás dělají prameny první bratrské generace. Četli jsme pietně Akta jednoty bratrské a dost málo jsme si uvědomili, že dokumenty, z nichž rekonstruujeme vznik jednoty, jsou tendenční, určené Rokycanovi, muži, který v rámci husitství reprezentuje již určitou prelátskou kastu, vůči němuž se reaguje určitým způsobem. Tak historikům spadla pod stůl postava Martina Lupáče, který žije po boku Rokycanově, marginalizován pro svou přílišnou radikalitu. Lupáč není tábor, ale není to také Rokycana, nýbrž je to pozoruhodný myslitel, který právě domýšlí pozitivní motivy Tábora a má vliv na jednotu. Teprve ve své druhé generaci, jejíž prameny nebyly dost užitekované, může jednota bratrská mluvit svobodně vůči Praze. První generace je ještě konsternována, ještě příliš o Rokycanu stojí, než aby mohla říkat ve svých pramenech pravdu. Je to pak druhá generace, která objeví Tábor a provede vlastně v našem kulturním povědomí první obranu Tábora. Jsou to známé výroky Lukáše Pražského o konci kněží tábořských. Pak to utichne, až zase v druhé polovině 16. století to budou marginalizovaní melanchthonovci, jako Esrom Rüdinger, který bude poučovat jednotu i Blahoslava, že si mají víc všimnout Tábora.

Jiří Kejř

Diskuse, která dosud proběhla, se opětovně vracela k palčivé otázce tábořského pikartství a jeho likvidace. Je vhodné připomenout, že dva znalci otázky, kteří se jí také nejlouběji zabývali, Josef Macek a Robert Kalivoda, nestojí přes příbuznost závěrů na stejných stanoviscích. Mackovi – i přes jeho nelíčené sympatie k radikálnímu pikartství – nakonec vyplynula z analýzy situace neudržitelnost pikartských pozic a plně pochopil historickou nutnost jeho odstranění z politické scény. Byla to také až kniha Kalivodova, která vyvolala literární polemiku o povaze pikartství. Kromě historiků českých to byli zejména znalci z Německé demokratické republiky, zvláště Bernhard Töpfer a Ernst Werner, kdo sice s ohleduplnou šetrností, věcně však jednoznačně ukázali pravé místo pikartství ve vývoji Tábora. Sotva lze dnes chápat pikartství jinak než jako extrémní sektu, ohrožující sám Tábor v jeho podstatě a jednotě.

Mimořádnou cenu mají vývody přednášky Amedea Molnára o myšlenkovém náboji tábořského písemnictví. Ještě nedávno mohl učenec, o jehož ušlechtilosti a sympatiích nelze pochybovat, Paul de Vooght, v knize o Jakoubkovi ze Stříbra polemicky reagovat na mínění Ernsta Wenera, který ocenil vysoko přínos lidového Tábora české kultuře, a namítnout, že tábořské spisy jsou latinské a pro naši kulturu mnoho nepřinášejí. Takový hlas by nyní po práci Molnárově nebyl možný, a je proto Molnárový závěr možno ocenit též jako podstatné obohacení znalostí o českém kulturním životě v husitské době.

Milým překvapením byla úvodní přednáška dr. Polívky. Lze plně projevit souhlas s jeho periodizací vnitřního vývoje táborství a zvláště s jeho vysokým oceněním tábořského rozhodnutí o volbě vlastního biskupa. To je vskutku čin znamenající veliký předěl jak ve smyslu zjevného oddělení Tábora od obecné církve, tak i ve vztahu k Praze a umírněnému husitství, které se k podobnému kroku neodhodlá. Dřívější pokusy o nalezení historických mezníků ve vnitřním vývoji Tábora volbu biskupa nesprávně podceňovaly, a je proto vítáno, jestliže je jí dáno její zasloužené místo.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM SEZIMOVA ŮSTÍ

(Výtah z referátu)

Miroslav Richter

Miroslav Richter zhodnotil dosavadní výsledky archeologického výzkumu v Sezimově Ůstí. Po úvodu do historické a urbanistické problematiky města seznámil účastníky symposia s průběhem výzkumu předměstí Nového Města na levém břehu Lužnice, k němuž došlo v souvislosti se stavebními pracemi ve sportovním areálu. Původně záchranný výzkum byl přeměněn ve výzkum systematický, zahrnující v globále také problematiku okolních zaniklých středověkých osad i samotného Tábora.

Z topografického hlediska tvoří osu předměstí dvě řady domů po obou stranách potoka a paralelní komunikace. Osídlení zasahovalo i do dnešního lesa, kde se soustřeďovalo kolem velké vodní nádrže, související snad se spotřebou vody při výrobě.

Technologicky lze rozdělit ústecké stavby na podsklepené (většinou v předních traktech domů) a nepodsklepené, jejichž stěny spočívaly na podezdívkách nebo přímo na terénu. Tyto dřevěné objekty byly stavěny buď srubovou nebo brázděnou technikou a jejich stěny byly omazány jílem. Kvalita zdí podsklepených staveb i pouhých podezdívek se velice různí, ve všech případech jsou však kameny spojovány pouze hlinou či jílem. Cihly byly používány výjimečně, hlavně při obezdívkách dveřních rámu.

Dále hovořil dr. Richter o usedlostech jednotlivých řemeslníků, jejich dispozicích, výrobních objektech i vlastních výrobcích, které ukazují nejen životní prostředí, ale i myšlení obyvatel města. Svůj výklad doprovázel množstvím diapozitivů.

Samostatnou část referátu věnoval osídlení 13. a první poloviny 14. století, které vedle zemnic či polozemnic vykazuje četnější objekty kůlové. Podle hmotných pramenů hrála v tomto osídlení důležitou úlohu kovářská výroba.

V závěru Miroslav Richter shrnul poznatky archeologického výzkumu Sezimova Ústí

1. z hlediska husitologické problematiky, v níž rozhodující roli hraje rekonstrukce hmotné kultury, se kterou přicházejí husité na Tábor;

2. z hlediska obecné historie, pro niž v evropských poměrech ojedinělý výzkum předměstí přináší mnoho nového. V tomto bodě se zabýval problematikou skladby obyvatel, urbanistickými změnami v polovině 14. století a pramenným fondem, dovolujícím v mnohém rekonstruovat úroveň hmotné kultury od poloviny 13. století do doby husitské.

Bibliografická poznámka

Podrobnější informaci o průběhu a výsledcích dosavadního archeologického výzkumu Sezimova Ústí podávají především tyto studie a články Miroslava Richtera:

Některé výsledky a problémy výzkumu v Sezimově Ústí. AR 19, 1967, str. 712—717;

Archeologický výzkum v Sezimově Ústí, in: Tábor. Sborník k 550 výročí města. Tábor 1970, str. 22—38;

Der archäologische Beitrag zur Kleinstadtforschung in Böhmen, in: Vor- und Frühformen der europäischen Stadt im Mittelalter, II. Göttingen 1974, str. 239—257;

České středověké město ve světle archeologických výzkumů. AR 27, 1975 str. 245—258.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM TĀBORA

Miloš Drda

Historie národní kulturní památky Tábora je z jedné strany pro české dějiny natolik charakteristická, že si jedno bez druhého těžko můžeme představit, z druhé strany je v rámci obecných, a tedy i našich dějin jevem dosti výjimečným. Tento rozpor se projevuje nejen v oblasti politických a sociálních dějin, ale zřetelně vystupuje, i když v poněkud jiné podobě, i v problematice dějin osídlení. Některých neobvyklých prvků či doslova protikladných jevů v urbanistické dispozici historického jádra města Tábora si povšimlo již několik starších i současných badatelů, kteří je z různých hledisek vykládali.¹⁾ Alespoň na některé ze zmíněných rozporů bychom chtěli upozornit. S pověstnou nedobytností táborské husitské pevnosti se rozhodně neslučuje absence vody na ostrožně. V určitém protikladu k ní stojí i nepravidelný až chaotický půdorys města, který sám o sobě vykazuje nesourodé dispoziční záměry.

Chceme-li objasnit tento úsek táborské historie a poznat charakter jeho husitského osídlení, musíme obohatit v první řadě pramennou základnu a vzít v úvahu všechny podmínky, v nichž Tábor vznikl, a zároveň všechny činitele, kteří na jeho urbanistický vývoj působili. Nové prameny k husitskému osídlení Tábora dnes přináší především archeologický výzkum. Konfrontujeme-li jeho výsledky s dosud známými skutečnostmi, získáváme postupně představu nejen o urbanistických počátcích husitské pevnosti, ale i o ostatních aspektech jejího denního života.

1) Srov. zejména Karel Thir, Hradiště hory Tábor jako pevnost v minulosti. Tábor 1895, str. 16—17, 44—46; Karel Thir, Staré domy a rodiny táborské, díl II. Tábor 1920, str. 661—662; Roman Cíkhart, Bylo město Hradiště nad Lužnicí ve XIII. století či nebylo?, JSH 4, 1931, str. 136—137; Dobroslav Líbal, Stavební vývoj historického jádra Tábora, in: Tábor. Materiály z kolokvia 17.—20. června 1969. Tábor 1969, str. 33—34.

Při výběru místa pro nové revoluční centrum jihočeské chudiny hrály vedle určitých majetkoprávních hledisek hlavní roli důvody strategické. Vysoká skalnatá ostrožna nad řekou Lužnicí, na dvou místech zaškrbená úzkou šíjí, tvořila sama o sobě ochranu pro větší množství špatně ozbrojených povstalců, a je tudíž základním topografickým činitelem působícím na charakter husitského osídlení. Rozsah i základní půdorys nového sídlištního celku jí bylo nutné bezvýhradně přizpůsobit.

Druhým důležitým činitelem, který zvýhodňoval využití této polohy před ostatními strategicky vhodnými místy v okolí, byla existence hradu Hradiště, majetku pánů z Ústí, chránícího jihozápadní šíjí ostrožny, a především pak ruiny města Hradiště (pobořeného ve 13. století), které pokrývaly beze zbytku celou plochu ostrožny. S naprostou samozřejmostí o tom hovoří narativní prameny doby husitské a každou pochybnost o této skutečnosti vyvracejí výsledky nového archeologického a historického výzkumu.²⁾

V této souvislosti bych se chtěl zmínit pouze o jednom zjištění. Rozbořené a zpustlé objekty 13. století hrály patrně ve strategickém záměru prvních budovatelů husitské pevnosti důležitou roli. Táboři bojovali roku 1420 nejen s jihočeskými pány, ale i s časem. Proto bylo každé využití byť sebevíce pobořeného stavebního pozůstatku staršího období velkým ušetřením sil, a tím i značným přínosem pro vlastní stavbu fortifikace. Toto druhotné využití starších objektů máme již zřetelně prokázáno. Za jeho přímé doklady považujeme takové superpozice, kdy terénní deprese po zahloubeném objektu 13. století jsou přímo použity jako základna pro stavbu objektu 15. století, nebo je mladší objekt zahlouben do měkkého zásypu objektu předhusitského (skalnaté podloží na ostrožně totiž vystupuje dosti vysoko pod povrch dnešního terénu, a přestože je navětralé, působí každý hlubší výkop do něho značné obtíže).

O záměrném a patrně systematickém využití starší sídlištní situace hovoří i shodná orientace předhusitských a husitských objektů. Velmi cenná jsou tato zjištění především v těch místech, kde později středověká zástavba poněkud změnila uliční síť, a tím nutně i dispozice jednotlivých domů či bloků. Jeden z těchto případů je již publikován,³⁾ druhý byl zachycen roku 1978 v Široké ulici čp. 161. Do měkkého zásypu jímky na vodu ze 13. století byla zahloubena válcovitá jáma s požárovou výplní s přelomu 15. a 16. století. V zásypu polozemnice, patrně ze 13. století, bylo situováno pecní zařízení z 15. století.

2) Miloš Drda — Rudolf Tecl, K předhusitskému osídlení Tábora. ČSČH 25, 1978, str. 740—764; Miloš Drda, Archeologický výzkum Tábora 1974—1977. Tábor 1978 (= ediční řada Tábor, 11/1); v obou statcích také další literatura.

3) Miloš Drda, Archeologický výzkum čp. 279 v Táboře. AR 30, str. 76 až 86, 120.

Z výše řečeného vyplývá, že živelnost prvotní husitské zástavby, o níž hovořil roku 1451 Eneáš Silvius Piccolomini, byla od samého počátku značně vymezena existencí viditelných zbytků města Hradiště ze 13. století, na jehož urbanistickou tradici budování husitské pevnosti vědomě navazovalo.

Přestože trvání města Hradiště bylo velmi krátké a ve své urbanistické podstatě šlo tedy vlastně o jakési provizorium, byly jeho stavební pozůstatky (doposud máme zjištěny zemnice a polozemnice, kúlové konstrukce a jímky na vodu), docela dobře akceptovatelné pro vesnickou a městskou chudinu, která tvořila největší část tábořského obyvatelstva. V jejím původním životním prostředí, tedy v Sezimově Ústí a zaniklých středověkých osadách v jeho okolí, musíme také hledat nejbližší analogie původní husitské zástavby v Táboře.

Výzkum Tábora, stejně jako výzkum každého žijícího městského jádra, prakticky neposkytuje nálezkové situace celých sídlištních jednotek, tedy komplexně prokopaných půdorysů domů či parcel. Při tomto výzkumu není možno odkrývat velké plochy, neboť jsme omezeni rozsahem asanačních prací v tom kterém čísle harmonogramu a prostorovými možnostmi stavby včetně stavebního harmonogramu. Určité úseky původní situace bývají také porušeny pozdějšími stavebními zásahy. Naše představa o husitském osídlení Tábora bude tedy zákonitě daleko více poplatná analogickému srovnání a rekonstrukčnímu skládání jednotlivých prokopaných stavebně situačních prvků než představa o osídlení ústec-kém.

Jedním z nejčastěji nalézaných objektů je zemnice nebo polozemnice. Přestože můžeme analogicky k nálezům ze zaniklé osady Kravína předpokládat pro první fázi husitského osídlení její obytný charakter,⁴⁾ dosud se ho nepodařilo nálezy prokázat. Víme však, že již záhy, ale i později byly některé z těchto objektů přeměňovány v suterénní či sklepní prostory nových městských domů, jiné byly pro nesoulad s pozdějšími stavebními záměry zasypávány. V prvním případě jde především o zemnice v předních traktech parcel. Typickým příkladem této situace je objekt 1 v čp. 279 v Betlémské ulici. Prostor zahloubený (v průměru 1,5 metru) do podložního terénu byl obezděn kamennou zdí založenou do obvodového žlabu. Z ní se zachoval pouze negativ. Plochý dřevěný strop tohoto suterénu byl patrně podpírán dřevěným sloupem zasazeným do kúlové jamky. Vchod byl zjištěn u jihovýchodní boční strany.⁵⁾

4) Zdeněk Smetánka, Archeologické výzkumy zaniklých středověkých osad v Čechách v letech 1965—1971. AR 24, 1972, str. 425—426; Zdeněk Smetánka, Archeologický výzkum zaniklých osad na Táborsku, in: Tábor. Sborník k 550. výročí vzniku města. Tábor 1970, str. 41—42.

5) M. Drda, AR 30, 1978, str. 77—79.

Podobnou situaci dokládá výzkum v Dlouhé ulici čp. 340. Rozšířený a zkrácený prostor původní zemnice východní parcely byl obezděn maltovou zdí tvořící základ domu.⁶⁾

Podle písemných pramenů byly již před polovinou 15. století z těchto sklepů hloubeny tzv. lochy do zvětralého skalnatého podloží. Archeologicky je tento případ ověřen v domě čp. 39 na náměstí Mikuláše z Husí. Rovnoměrné prolomení jihozápadní stěny sklepa I. zjištěné fáze dvěma vstupními otvory,⁷⁾ z nichž jeden spojoval sklepní místnost s ulicí a druhý s tesaným lochem, svědčí o původním stavebním záměru a vznik lochu lze logicky spojit s přestavbou hypotetické zemnice na sklep domu.

Hlavním znakem dalších přestaveb sklepních prostor domu je patrně krom rozšiřování jejich počtu přeměna plochého stropu na valenou klenbu. Zvláště dobře je tato skutečnost dokumentována na II. fázi domu čp. 39 z druhé poloviny 15. či počátku 16. století.

Lze tedy konstatovat, že poznatky archeologického výzkumu o podzemních částech tábořské zástavby 15. století jsou v plném souladu s výsledky výzkumu stavebně historického.⁸⁾

O nadzemních částech tábořské husitské zástavby hovoří stručně, ale výstižně zpráva bystrého renesančního pozorovatele Eneáše Silvia z roku 1451. Podle ní byly stěny domů stavěny ze dřeva nebo z hlíny. Archeologický výzkum skutečně prokázal, že kombinace dřeva a hlíny byla důležitou stavební technikou mnoha tábořských domů 15. století. Nadzemní části objektu 1 v čp. 279 byly podle nálezů spálené mazanice s otisky dřeva v mocné požárové vrstvě konstruovány na bázi hrázděné košatiny. Nálezová situace z II. fáze domu čp. 39 ukazuje způsob uložení trámů hrázdění v prošlapané koruně základového zdiva loženého na sucho.⁹⁾ Zároveň dokládá, že kamenné průčelí domu mohlo být hrázděnou technikou doplňováno v zadních traktech.

Tím se prakticky dostáváme k dispozici tábořského domu, která je dosud jednou z nejsložitějších a nejméně známých otázek husitského osídlení města. Krom podsklepených prostor nacházejících se v předních traktech domů byly na dvou místech zachyce-

6) M. Drda, Archeologický výzkum Tábora (= Tábor 11/1), str. 26.

7) Tamtéž, str. 31–33, plán č. 6.

8) Srov. zejména D. Líbal, Stavební vývoj..., in: Tábor. Materiály..., str. 36; Milada Radová–Štiková, Poznatky a otázky o nejstarší zděné městské zástavbě plynoucí ze stavebního průzkumu sklepů, in: Středověká archeologie a studium počátku měst (Sborník příspěvků přednesených na celostátní konferenci středověkých archeologů v Hradci Králové 22.–27. září 1975), str. 150–156, obr. 26–31; Jan Klápště – Tomáš Velímský, Mostecké zemnice 13. století. *Archaeologica historica* 3, 1978, str. 125; Jiří Škabrada, Sýpky domů v Pfaffenschlagu ve světle struktury vesnického domu jihočeské oblasti. Tamtéž, str. 355–369.

9) M. Drda, Archeologický výzkum Tábora (= Tábor 11/1), str. 31–33, foto 9.

ny půdorysy dalších místností. V čp. 340 jsme odkryli poměrně dobře zachované pozůstatky prkenné podlahy uložené na trámových polštářích. Podlaha navazuje v zadním traktu domu na zemnici, původně dosahující asi do průčelí. Na západní straně vymezovala obě prostory společná obvodová zeď z kamenů kladených na sucho.

Druhá stavební fáze čp. 39 je dosud jediným archeologicky zjištěným příkladem dispozice prakticky celého domu 15. či přelomu 15. a 16. století. Na podsklepenou průčelní místnost se třemi zděnými stěnami, dodnes zachovanými v jádře domu, navazovaly v zadním traktu vedle sebe dvě místnosti, z nichž jedna byla podsklepená, druhá nikoliv. Konstrukce stěn nepodsklepené místnosti byla dřevěná se silnou vrstvou hlinité omítky (patrně hrázděná košatina či srub). Její podlaha byla vyložena keramickými dlaždicemi. Krytinu domu tvořily keramické prejzy.¹⁰⁾ Stejnou krytinu můžeme doložit i na domě čp. 279. Z domů čp. 6 a 7 na Žižkově náměstí se zachovaly i dřevěné šindele.

Důležitou součástí domovních parcel byly jistě dvorky sloužící k různým hospodářským účelům. Ohrazeny mohly být celokamennou zdí, jak dokládá nálezová situace v čp. 39, nebo plotem. Jeho pozůstatky se zachovaly v původní západní parcele v čp. 340. Do nízké kamenné zídky ložené na sucho byly v pravidelných intervalech zapuštěny kůly, tvořící nosný základ dřevěného ohrazení. Přestože dnešní parcela domu dosahuje až k městské hradební zdi, končil středověký dvorek asi jeden metr před její vnitřní lící, což vytvořilo úzkou uličku podél hrady. Zájem města na respektování takovéto fortifikační komunikace máme doložen i z pozdějších písemných pramenů.¹¹⁾

Značnou část plochy dvorka původní východní parcely v čp. 340 zabírala velká hromada chlévského hnoje.

Na dvorcích v zadních traktech parcel, v některých případech přímo ve sklepech domů, se nacházely strategicky nesmírně cenné objekty, jímky na povrchovou vodu. Do roku 1492, kdy podle pozdějšího svědectví byla započata stavba jordánské hráze a s ní vodovodu zásobujícího kašny, byly tyto rezervoáry jediným zdrojem vody přímo ve městě. Teprve od konce 15. století ztrácely na významu a byly postupně likvidovány. V poslední době bylo díky asanačním pracím zjištěno a vytěženo několik jímek. Jejich tvar i objem je dosti různorodý — negativem válce či kvádrů počínaje, baňkou a šachtou s rozrážkou konče. Hloubka se pohybuje od cca 2 do cca 10 metrů. Jsou vytesány do skalnatého podloží a dosud pouze v jediném případě bylo zjištěno dřevěné roubení. Archeologicky vytěžít a dokumentovat jsme dosud mohli dvě jímky z 15. století, a to v domech čp. 6 a čp. 7 na Žižkově náměstí.

10) Tamtéž, str. 31–33, plán č. 6 a 7.

11) K. Thir, Hradiště hory Tábor..., str. 26.

U roubené jímky v čp. 7 byly zjištěny i stopy svažujícího se dřevěného koryta, svádějícího patrně dovnitř povrchovou vodu. Jeli-kož vytěžené výplně těchto objektů, které byly bahnitého, jílovitého, někdy i hnojivitého charakteru, nejsou dosud zcela proplaveny, nemá smysl provádět na tomto místě rozbor nálezů. Jímky jsou neobyčejně bohaté především na keramiku, dřevo, nejrůznější organické zbytky, včetně kůže a textilu, osteologický materiál. Nacházejí se však i luxusní předměty ze skla a kovu.¹²⁾

Z objektů výrobního charakteru, které se vyskytují také na dvorcích domů, měli dosud možnost dokumentovat tři pece. Objekt 3 z čp. 161 v Široké ulici je patrně pecí kovoliteckou nebo spíše součástí kovolitecké baterie pecí. Slitky mědi ve výplni předpecní jámy i přímo ve výmazu podlahy tomu nasvědčují. Větší množství železné strusky ve starších vrstvách 15. století, do nichž byla pec zahloubena, hovoří o určité kovozpracující tradici v tomto domě.

Druhé dvě pece byly objeveny při záchranném výzkumu děkanského chrámu v Táboře¹³⁾ a s největší pravděpodobností jsou součástí hutě, která kostel stavěla.

Mezi nalezené výrobní nástroje patří zatím jen běžné tvary, jako je dláto, kladívko, kovadlinka.

Starší nálezy zbraní a výzbroje lze doplnit o hroty šípů, ostruhy, hřeblo a některé další tvary.

K základní výbavě domácnosti řadíme vedle soustruženého, dlabaného, bednářsky i jinak zpracovaného dřeva především keramiku, tvarově i výzdobně vycházející z náplně ústeckého zánikového horizontu. Některé starší nálezy i početné soubory celých či rekonstruovatelných tvarů z obou zmíněných jímek, doplněné střepovým materiálem, stratigraficky dobře dokumentovaným, nám umožní v brzké době rekonstruovat sortiment keramických dílen. Krom jednoho sporadického torza základů kamen (II. fáze čp. 39) se dosud nepodařilo nalézt otopné zařízení domu. Velice četné jsou však nálezy kachlů, většinou tyglíkových nebo komorových s reliéfní vyhřívací deskou. Vedle geometrických a heraldických motivů jsou zdobeny převážně scénami figurálními. Mezi nejoblíbenější patří náměty biblické, husitské a rytířské, což ve všech směrech odpovídá živé husitské tradici i v druhé polovině 15. stol.

TÁBOR V DRUHÉ POLOVINĚ 15. STOLETÍ

Rudolf Tecl

Poznání dějinného vývoje města Tábora v období druhé poloviny 15. století je znesnadňováno krajním nedostatkem dochovaných písemných pramenů. Badatelé jsou odkázáni jen na velmi torzovitou a nahodilou tříšť pramenů rozličné povahy, pracně shledávanou v nejrůznějších domácích i zahraničních edicích a v řadě fondů našich archivů a knihoven, zpravidla bez širších souvislostí. Chybí jakýkoliv základní pramen k vnitřnímu vývoji města Tábora, na rozdíl od předcházejících dvou desetiletí, kdy pramenem základního významu je nejstarší dochovaná městská kniha (rychtářský rejstřík, případně trhovářská kniha) z let 1432—1450.¹⁾ Všichni historikové, zvláště regionální, kteří se podrobněji zabývali dějinami města, počínaje Martinem Kolářem, Karlem Thirem a konče Romanem Cikhartem, se shodují v názoru, že v důsledku téměř úplné absence písemného materiálu je druhá polovina 15. století jedním z nejtemnějších období v dějinách Tábora.²⁾

1) OA Tábor, fond AMT, kniha č. 118. Přehled základní literatury věnované tomuto prameni srov. Jiří Kořalka — Rudolf Tecl, Historické osudy tábořské městské knihy z druhé poloviny 15. století. Husitský Tábor (dále HT) 1, 1978, str. 54, pozn. 42.

2) Většinou si badatelé všímali tohoto období okrajově, zpravidla v rámci širše pojatých studií. V případě Martina Koláře jsou to stati přetištěné ve Sborníku historických prací prof. Martina Koláře k dějinám Tábora (red. Jan Kolář), Tábor 1924: Obrazy z dějin města Tábora (zvláště str. 21—22); Královské město Tábor (zvláště str. 84—85); částečně též Obraz města Tábora a jeho okolí v letech 1432—1450 (str. 94—112); Domy a majitelé jejich na náměstí v Táboře (str. 113—129); Historické paměti města Tábora II: Statky města Tábora (str. 133—134); O erbovních rodinách tábořských (str. 135—150); Školy na Táboře (zvláště str. 157—159); Některé památky strany podobojí na Táboře (str. 205—208); Obrázky z Tábora 16. století (str. 227—235). Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl I—II, Tábor 1920, na různých místech při popisu staveb a osudů rodin; k druhé polovině 15. století hlavně str. 3

12) Tento materiál bude souborně zpracován v jednom z příštích sborníků ediční řady Tábor.

13) M. Drda, Archeologický výzkum Tábora (=Tábor 11/1), str. 34—35.

Toto konstatování je o to závažnější, že podle dosavadních poznatků došlo ke skartaci, či lépe k živelnému zničení původního tábořského městského archivu až někdy v letech 1848—1850.³⁾ Součástí tohoto starého městského archivu byla zcela určitě (jak to dosvědčuje Karel Jaromír Erben, který na tábořské radnici studoval městské knihy roku 1844)⁴⁾ také druhá nám známá, pravděpodobně dnes v originále nedochovaná městská kniha, patrně kšaftovní, z let (1463) 1465—1500.⁵⁾

Dalším, tentokrát originálním pozůstatkem, pocházejícím snad z tábořské městské kanceláře, je papírový lístek (cedulka, patrně též z nějaké městské knihy) s pěti zápisy z let 1491—1497, které se týkají řízení o pozůstalosti a poručení po zemřelé Dorotheě Smolové. Uvedená archiválie je dnes uložena v Archivu Národního muzea, kam se patrně dostala též někdy během 19. století.⁶⁾

K vnitřnímu vývoji města Tábora se z období let 1450—1500 nedochovalo v originále skoro nic. Jedinou výjimkou je zde blíže nedatovaný, fragmentární lístek s poznámkami (radního?) o věcech nutných k projednání a jejich obstarání a s konceptem závěti „staré rychtářové“, přičemž i tábořská provenience této písemnosti je hypotetická.⁷⁾

Ve vidimusu ze dne 20. října 1614 se dochoval opis tábořských soukenických statut z 27. prosince 1482. Smíme-li posléze věřit starší literatuře (konkrétně Zikmundu Wintrovi), měla se v tábořském městském archivu ještě v 19. století nacházet další archiválie z cechovní oblasti, údajná statuta kožešnická z r. 1450.⁸⁾

(absence pramenů), str. 25—26 (poprvé uveden jmenovitý soupis členů tábořské městské rady z let 1465 a 1491). Roman C i k h a r t, Šlechtické a erbovní rodiny z Táborska. JSH 5, 1932, str. 61—68, 104—110, 133—139; týž, Petr Růže z Ústí. JSH 8, 1935, str. 11—13 (biografie významného a bohatého představitele města Tábora z 15. století, s nesprávnostmi vzniklými neznalostí pramenů), týž, Odúmrť po Petru řečeném Růže z Tábora, JSH 17, 1948, str. 84; týž, Pět set let Tábora. JSH 10, 1937, zejména str. 21—23 (s přehledem starší regionální literatury a základních pramenů).

3) Srov. J. K o ř a l k a — R. T e c l, Historické osudy..., HT 1, 1978, str. 51.

4) Tamtéž, str. 56.

5) Tamtéž, str. 66—72.

6) ANM, sbírka F — Tábora (kart. 181), první zápis z 9. května 1491. Na archiválii poprvé upozornil Miloslav V o l f, Jihočeské archiválie v archivu Národního muzea v Praze. JSH 41, 1972, str. 217. Charakterizuje ji jako kvitanci a uvádí, že se jedná o výpis z městské knihy. Lístek má neobyčejně malé rozměry (š=10,3 cm, v=14,7 cm), přičemž dva zářezy po straně naznačují, že lístek byl v minulosti vevázán do nějaké knihy, možná však, že teprve sekundárně.

7) OA Tábora, fond AMT, sign. B I 57. Stručný popis srov. K a r e l P o u s t k a, Okresní archiv v Táboře. Průvodce po fondech a sbírkách. Tábora 1958, str. 99. Tábořskou provenienci naznačují zřejmě jen některá jména osob, která se na Táboře vyskytují v 15. století. Rámcově lze archiválii datovat do druhé poloviny 15. století.

Tato omezená heuristická základna vylučuje při studiu druhé poloviny 15. století možnost vytvoření kritického a souvislého pohledu na vnitřní život města Tábora, zvláště na jeho sociální strukturu, třídní a hospodářské rozvrstvení, na rozdíl od vlastního vývoje města v třicátých až padesátých letech 15. století i na rozdíly od řady českých a moravských měst, např. Loun, Plzně, Kutné Hory či Olomouce, v nichž to podstatně lépe uchované archivy pro toto období umožnily.⁹⁾

V případě Tábora je třeba mít v patrnosti, že nutnost práce s širokým okruhem nejrozličnějších pramenů má za následek značnou mozaikovitost řešených otázek jak politického, tak i sociálního, správního, kulturního či urbanisticko-architektonického stavu města. Současně vzniká nebezpečí, že výsledky studia na základě fragmentárních pramenů posunou do popředí, případně budou ge-

8) Originál vidimusu dnes v OA Tábora, fond Čech soukenický v Táboře, inv. č. 4 (kart. 1). Srov. K. P o u s t k a, Okresní archiv v Táboře, str. 111, a již předtím Z i k m u n d W i n t e r, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století, Praha 1906, str. 758. V souvislosti s kožešnickými Z. W i n t e r (tamtéž str. 575) tvrdí, že „r. 1450 jest cech téhož řemesla na Táboře“, a odkazuje na archiv tábořský, oddělení cechů (str. 575, pozn. 10). Mohlo by se jednat o archiválii, která ještě roku 1958 byla uložena ve fondu AMT, stará sign. C II b 10 (kožešníci). K. P o u s t k a, Okresní archiv v Táboře, str. 107, ji charakterizoval jako „seznam pohledávek dluhů Janka z Řehořovic za lidmi, i dluhy vlastní“, asi již roku 1450. Širší regest této písemnosti dochoval starý rukopisný inventář Augusta S e d l á č k a, který ji při pořádání tábořského archivu zařadil do oddělení C II (průmysl) a pododdělení b (jednotlivé cechy a řemesla, kožešníci 1). Sedláček nejprve datoval seznam do roku cca 1500, později však opravil na cca 1450. Jeho regest zní: „Seznam, co kdo jest dlužen Jankov z Řehořovic (mezi tím o prodané čepici veveřici). Seznam, co Janek jest dlužen (řeč o 2 kožích na kožích a 20 zaječínách).“ V současné době není tato archiválie na místě, takže její tábořskou provenienci nemůžeme nově ověřit.

9) Srov. např. J o s e f M a c e k, Třídní struktura Loun v r. 1460. ČSPS 58, 1950, str. 157—170, 220—229; M i l o s l a v B ě l o h l á v e k, Sociální rozvrstvení plzeňského obyvatelstva v roce 1470. Život Plzeňska 1, 1950, str. 134—138, 157—161; A n i t a K ř e p e l k o v á, Příspěvek k hospodářským a sociálním dějinám kutnohorských havířů na sklonku XV. a v první polovině XVI. století. SSH 1, 1957, str. 67—83; J a r o s l a v M a r e k, Žďár v patnáctém století (Složení obyvatelstva poddaného městečka). ČMM 77, 1958, str. 28—53; J a r o s l a v M e z n í k, Noví olomoučtí měšťané v 15. století. ČMM 77, 1958, str. 324—353; F r a n t i š e k K a v k a, Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky. SH 6, 1959, str. 253—294 (pro České Budějovice z roku 1482 srov. zvláště str. 254—255 a tabulky na str. 260, 262 a 281—282); E d u a r d Š i m e k, Obyvatelstvo Kutné Hory v druhé polovině patnáctého století, in: Příspěvky k dějinám Kutné Hory, sv. 1, Praha 1960, str. 71—86; J a r o s l a v M e z n í k, Venkovské statky brněnských měšťanů ve 14. a 15. století. Sborník Matice moravské 79, 1960, str. 129—147; E d u a r d Š i m e k, Ceny nemovitostí v Kutné Hoře v druhé polovině 15. století. ČNM 133, 1964, str. 144—159; J a r o s l a v M a r e k, Společenská struktura moravských královských měst v 15. a 16. století. Praha 1965; J o s e f N u h l í č e k, Kutná Hora v době Jiríkově. SSH 4, 1969, str. 51—75; K a r e l K ř e s a d l o, K dějinám města Slaného v 15. a 16. století. SSH 9, 1974, str. 119—134, a další.

neralizovat problematiku, o níž se dochovaly informace, i když z hlediska tehdejších poměrů se mohlo jednat o záležitosti dosti běžné nebo dokonce podřadné. S přihlédnutím k těmto výhradám pokládám ovšem za nutné pokusit se o stanovení základních mezníků a aspektů historického vývoje města Tábora v druhé polovině 15. století.

Nesporným předělem v dějinách města je 1. září 1452, den, kdy se Tábor poddal, po stránce náboženské a současně i politické, zemskému správci Jiřímu z Poděbrad, do jehož rukou byli vydáni přední táborští kněží.¹⁰⁾ Koncem listopadu 1452 přišel do Tábora kněz Jan ze Stakor, farář od sv. Štěpána v Praze, s bratrem Tomášem z okruhu lidí Jana Rokycany, a již 2. prosince 1452 byla v Táboře sloužena mše v ornátě, dle kališnických (tj. Rokycanových) regulí.¹¹⁾

Uvedený mezník, pokud to dochované prameny dovolují konstatovat, se však nikterak neodrazil v ekonomickém stavu a prosperitě města i jeho obyvatel. Lze předpokládat, že dominantní postavení ve výrobní (řemeslnické) sféře města během celého sledovaného období zaujímalo soukenictví, jehož význam pro Tábor naznačují jasně již prameny první poloviny 15. století.¹²⁾ Výroba sukna byla zaměřena i na vzdálený trh, což např. dokládají cechovní statuta ve vzdáleném Vysokém Mýtě z roku 1451, která výslovně přikazují, „aby žádný v této obci žádného šerého sukna nekrájel kromě domácího a kromě táborského, žateckého a žlutického i jiných, nad šest gr. a dále, a kromě barevného“.¹³⁾

10) O vzdání Tábora srov. František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě IV/1 (1439—1457), 2. vyd., Praha 1877, zvláště str. 268—270; V. V. Tomek, Dějepis města Prahy VI, Praha 1885, str. 230—231; V. Rudolf Urbánek, Věk poděbradský 1444—1457, Praha 1918 (= České dějiny, dále ČD, III/2), str. 663—668. Populárnější výklad podal Josef Macek, Konec lidového Tábora — 500. výročí podrobení Tábora Jiřím z Poděbrad (1. září 1452). ČL 39, 1952, str. 97—107; týž, Jiří z Poděbrad. Praha 1967, zvláště str. 89—93.

11) Souvěkou latinskou paměť o tom z tzv. bible slánské z 15. stol. otiskl F. Palacký, Dějiny IV/1, str. 270, pozn. 258.

12) Dle nejstarší dochované táborské městské knihy z let 1432—1450 patřili soukeníci (spolu s postřihači a tkalci) vedle ševců, řezníků, krejčíků a sladovníků k nejrozšířenějším řemeslům v tehdejší Táboře. Srov. Josef Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí, díl I, Praha 1952, zvláště tab. I, str. 339—342. Pro rok 1451 je rovněž důležité svědectví Eneáše Silvia, že „jest v obci na čtyři tisíce mužů, kteří by mohli tasiti meč, ale jsou považováni za neschopné boje, poněvadž se stali řemeslníky a hledají své živobytí z velké části tkaním vlny“. Srov. List Eneáše Silvia o cestě na sněm do Benešova a o dvojí zastávce v Táboře (přel. Augustin Kadlec). JSH 22, 1953, str. 109.

13) Hermenegild Jireček, Královské věnné město Vysoké Mýto. Vysoké Mýto 1884, str. 41—42. — Josef Janáček, Řemeslná výroba v českých městech v 16. století, Praha 1961, str. 38, vykládá toto usanovení jako „zákaz prodeje sukna v drobném z těch měst, které nikdy do jádra jarmareční oblasti Vysokého Mýta nepatřila: ze Žlutice, Tábora a Žatce“. Současně však lze v tom spatřovat schopnost táborského sukna konkurovat a pronikat i do vzdálenějších míst v rámci zemského trhu.

Význam výroby sukna a jeho exportu i do zahraničí se brzy poté zvýšil v souvislosti s vydáním privilegia krále Ladislava dne 11. listopadu 1454, který kromě potvrzení všech práv udělených městu Táboru císařem Zikmundem navíc povolil Tábořským krájet a prodávat svá sukna bez omezení v Čechách, Rakousku i na Moravě.¹⁴⁾ Udělené právo mělo v poměrně krátké době za následek, že již na jaře 1461 je dovoz táborského sukna doložen v tržním tarifu v hornorakouském Linci.¹⁵⁾ Údaje lineckých celních rejstříků ze sukna z let 1496, 1498—1499 dokumentují jmenovitou účast tábořských soukeníků (Václava, patrně dalšího Václava, Vítky, Vítky či Vílky, Jana-Hanse), takže v uvedených letech bylo na jarní a podzimní linecké trhy přivezeno z Tábora celkem na 287 kusů suken.¹⁶⁾

Zmínka o existenci cechu kožešníků na Táboře v roce 1450 v díle Zikmunda Wintra by poukazovala na zvyšující se význam tohoto odvětví, hojně zastoupeného mezi tábořskými řemeslníky již před tímto rokem.¹⁷⁾ Dle svědectví zachyceného v písemných pramenech lze předpokládat, že jiným tábořským řemeslem zaměřeným na zásobování místního, snad i oblastního trhu bylo nožířství; také to je v souhlase s rozšířením řemeslníků této specializace v Táboře první poloviny 15. století. Značný zájem o tzv. tábořské nožíčky vysvětluje z listu rožmberského úředníka Jana z Petrovic ze 7. června 1461, který žádá Maksanta, písaře choustnického, o sehnání nožíků.¹⁸⁾

14) Jaromír Čelakovský — Gustav Friedrich, Privilegia královských měst venkovských v Království českém z let 1420—1526 (= CJM III). Praha 1948, str. 312—313, č. 180.

15) F. M. Mayer, Analecten zur österreichischen Geschichte im XV. Jahrhundert, in: Zeitschrift für österreichischen Gymnasien, roč. 31, Wien 1880, str. 1—20 (o účasti Tábořských na trhu 22. března 1461 na str. 9), Základní studii o této problematice srov. Zdeněk Šimeček, Obchod jižních Čech s Rakousy v 2. polovině 15. a na počátku 16. století. ČSČH 19, 1971, str. 683—710, zvláště str. 688, pozn. 23.

16) Rejstřík vydal Joseph Kenner, Bruchstücke über die Linzer Jahrmarkte, in: Fünfter Bericht des Museum Francisco-Carolinum, Linz 1841, str. 111—248. Na jejich význam ve vztahu k tábořskému soukenictví upozornil Josef Janáček, Dějiny obchodu v předbělohorské Praze, Praha 1955, str. 22—23; týž, České soukenictví v 16. století. ČSČH 4, 1956, zvláště str. 554; týž, Řemeslná výroba..., str. 43. V širších souvislostech srov. Z. Šimeček, Obchod jižních Čech..., str. 688—690.

17) J. Macek, Tábor I, tabulka I, str. 341, uvádí celkem 14 kožešníků, kteří bezesporu patřili k nejmázejším mezi tábořskými řemeslníky (srov. tamtéž, str. 353). K údaji Zikmunda Wintra o tábořských kožešnicích z roku 1450 srov. pozn. 8.

18) AČ 21, 1903, č. 100, str. 325: A prosím tebe, milý příteli, zjednej mi pět nožíkův tábořských v jedněch nožničkách panenských, neb mi na tom velikú libost okážeš.“ Staročeský slovník, seš. 7, Praha 1976, str. 995, vysvětluje nožík (právě s odkazem na náš pramen) jako menší nůž či ozdobný nožík k pasu, slovo nožičky (str. 997) jako pouzdro na nožíčky (jidelní). Kromě toho však nožíčky mohou znamenat nůžky (str. 995).

Patrně dobrý zvuk měla na Tábořsku v druhé polovině 15. století práce tábořských zedníků (v některých případech možno říci stavitelů), o jejichž přímé činnosti jsou dochována svědectví v písemnostech soběslavské proveniencce. První z nich přináší kšaft výše uvedeného choustnického písaře Petra Maksanta z 9. května 1462, kde mezi Maksantovými dlužníky vystupuje i blíže neznámý Erhart zedník „na Táboře v 1½ kopy (dluhu) a na to dělal okno ve špižrně“ (patrně v soběslavském domě pořizovatele kšaftu).¹⁹⁾ Závažnější je údaj druhé zprávy, podle níž obec soběslavská uzavřela počátkem roku 1485 smlouvu s mistrem Benešem z Trhových Svin a mistrem Burianem z Tábora o vystavění věže u kostela.²⁰⁾ Bohužel se žádný obdobný záznam nedochoval v případě vlastního Tábora.

Jen nepřímou zprávu o vaření piva (pivovarnictví) v městě Táboře máme v případě pivní berně králi Vladislavovi, odváděné asi během roku 1491 a začátkem roku 1492, aniž bychom pro toto období znali sebemenší další údaj o velikosti nebo organizaci výroby.²¹⁾ Z konkrétních řemesel a zaměstnání tábořských obyvatel se v různých pramenech druhé poloviny 15. století objevují soukeníci, řezníci, stělcí, zedníci, kováři, krejčí, švec, mlynář, truhlář, pekař, kramář, pravděpodobně i kožešník (případně kožešníci).²²⁾

19) OA Tábor, fond AMS, sign. I—B—3/4 (inv. č. 257). Stručný regist u-vádějí František Beneš, Karel Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1523, díl I. (originály listin), sv. 1/2 (1378—1471), Praha 1974, č. 1911, str. 443.

20) Cit. dle Františka Mareše, Materie k dějinám umění, uměleckého průmyslu a podobným. PAM 16, 1893—1895, sl. 144, dle zápisu v městské knize soběslavské z 14. ledna 1485.

21) Král Vladislav potvrdil listinou z 12. března 1492 (dochovanou pouze v opise), že purkmistr, konšelé i všechna obec města hradiště hory Tábor mu dle sněmovního usnesení slíbili učinit pomoc z vaření piva, a do budoucna slíbil, že takovou pomoc nebude žádat. CJM III, č. 478, str. 809. Srov. Čeněk Klier, Bernictví Království českého po válkách husitských do konce období jagellonského. ČČM 79, 1903, zvláště str. 238—239.

22) Využívám k tomuto sledování jmen osob, především s ohledem na minimální dochovanost pramenů a nemožnost jejich konfrontace, i když přezdívka vždy nemusí znamenat výkon určitého řemesla. Srov. J. Macek, Tábor I, str. 338—339 (k soukeníkům pozn. 12—16). Další táborští soukeníci (např. Bodlák, snad i Opět) se uvádějí v kšaftu tábořského měšťana Bartoše stělce, datovaném v Praze 8. května 1453 (AČ 28, 1912, str. 270—271). Soukeník Duchek se připomíná v kšaftu Matěje kováře z 15. května 1465 (HT 1, 1978, str. 64). Řezníci se vyskytují rovněž v kšaftu Bartoně stělce z roku 1453, konkrétně Dobruš a Janek (AČ 28, str. 271). Vávra řezník, tábořský konšel, se připomíná v kšaftu Vavřince z Čelkovic ze 16. října 1467 (HT 1, str. 65). Posléze Mašek řezník (Massko carnifex) je jmenován členem městské rady tábořské v zápisu z 9. května 1491 (srov. výklad v pozn. 6); jmenovitě seznam členů tábořské městské rady k roku 1491 dle tohoto zápisu vydal Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl I, str. 25—26 (bez citace pramene). O stělcích víme z kšaftu samotného Bartoně stělce, kde se rovněž hovoří o Pavlovi stělci řečeném Kapr a o Janovi stělci (AČ 28, str. 271). V případě zedníků víme, že listem z 19. dubna 1450 žádali purkmistr a rada města

Bezpečný je výskyt nožířů, snad i sladovníků (v souvislosti s předpokládanou výrobou piva).²³⁾ Jedná se tedy o okruh řemesel a zaměstnání, jejichž existence je ve všech případech doložena v Táboře již před polovinou 15. století.²⁴⁾

Vedle nich se však v poměrně ojedinělých případech vyskytují v Táboře pro období druhé poloviny 15. století ještě jiná, ze stáří doby neznámá řemesla a zaměstnání. Dokladem další specializace řemesel zpracovávajících kov je osoba Vaňka srpaře, vystupující v kšaftu Matěje kováře z roku 1465. Je to řemeslo, jehož existenci nemáme dle dosavadní literatury doloženou pro tuto dobu v žádném jiném tehdejší městě v Čechách.²⁵⁾ Do doby před rok 1500, patrně do devadesátých let 15. století v souvislosti se stavbou údolní přehrady Jordánu a pravděpodobným vznikem městské vodárny, je možno klást specializaci tzv. rúrmistra, i když jmenovitě je představitel této živnosti Jan doložen na Táboře až

Tábora Oldřicha z Rožmberka, aby propustil z vězení na Zvíkově Petra Křivonosku, jejich zedníka (Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV, 1449—1462, Praha 1954, č. 240, str. 179); dále o tábořských zednících srov. pozn. 19 a 20. Kováři jsou doloženi kšaftem Matěje kováře, v němž jako poručník vystupuje i Jíra kovář (HT 1, str. 64). Krejčí jsou zastoupeni osobou Matěje krejčího, konšela v Táboře roku 1465 (srov. opis privilegia krále Jiřího o pečeti kšaftů v Táboře rychtářovou pečeti z červeného vosku z 21. února 1465, při němž je i soupis členů tábořské městské rady, z knihy pamětní města Tábora, OA Tábor, fond AMT, sign. A I 25, staré fol. 183a, nové fol. 179 a; bližší citace HT 1, str. 66—67, pozn. 77). I tento seznam otiskl K. Thir, Staré domy... I, str. 25 (opět bez udání pramene). Ve funkci konšela je Matěj krejčí dosvědčen i v kšaftu Matěje kováře z 15. května 1465 (HT 1, str. 64). Konečně je Pavel Krejčí uváděn jako purkmistr v kšaftu Kateřiny, vdovy po nebožtíku Prokopu Pražákovi z Hlavatec ze 4. července 1470 (srov. Josef Emler, Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum II, Praha 1872, str. 443). O ševci se dovídáme ve vazbě „Mierkové zeť farář švec“ z kšaftu Martina z Hradce, řečeného Horko, z 25. května 1471 (HT 1, str. 66). Jakýsi Zylevaný (?), mlynář z Tábora, slouží v roce 1454 v námezdních českých žoldnéřských houfech polskému králi Kazimírovi IV. (srov. pozn. 45). Ve zmíněném kšaftu Martina z Hradce se hovoří patrně o bývalém tábořském mlynáři ve formulaci „nebožtíka Eurovým mlynářovým dcerám“ (HT 1, str. 65). Jakub Truhlář byl členem tábořské městské rady roku 1465 a 1491 (zde jmenován („Jacobus cistator“); snad se jedná o totožnou osobu, i když nelze vyložit ani vztah otce a syna (srov. výše v této poznámce). Pekař Mikuláš z Tábora (Nicolaus pistor) zemřel roku 1468, kdy 23. září byla provolána odúmrť po něm a Janu Řešetkovi, s velkou pravděpodobností rovněž z Tábora, ve výši tří kop grošů ročního platu ve vesnici Měšeticích (AČ 37, 1941, č. 97, str. 777). O kramářovi máme bezpečnou zmínku v listě tábořského purkmistra a městské rady ze 7. listopadu 1496, adresovaném Budějovickým, kde je jmenován Bartoš kramář z Tábora (AČ 21, 1903, č. 151, str. 233—234). K obchodu srov. dále pozn. 13 a 16, okožešnických pozn. 8 a 17.

23) Srov. pozn. 21.

24) J. Macek, Tábor I, zvláště tabulka I, str. 339—342, kde je přehled všech řemesel i počty řemeslníků a živnostníků podle nejstarší dochované tábořské městské knihy z let 1432—1450.

25) Srov. HT 1, 1978, str. 64, 71 (a pozn. 90).

roku 1509.²⁶⁾ Z devadesátých let 15. století dosvědčují zde písemné prameny také zaměstnání kostelníka.²⁷⁾ Se značnou hypotetičností lze posléze předpokládat existenci zlatnického řemesla — (zlatníka), o němž se zmiňuje pramen, jehož tábořská provenience pro druhou polovinu 15. století není zcela bez pochyb.²⁸⁾

Důležitým ukazatelem, jak se Tábor již od první poloviny 15. století stával běžným městem své doby s veškerou sociální diferenciací, je kromě jiného vzrůstající úloha obchodu, včetně dovozu kramářského zboží, v řadě případů přímo luxusního zboží ze zahraničí. Významnou úlohu při zprostředkování obchodu tímto zbožím, jak to naznačují dochované prameny, hráli zřejmě česko-budějovičtí a soběslavští kupci. Zdeněk Šimeček upozornil např. na zápis v českobudějovické městské knize již z roku 1434, uvádějící, že měštka Durchsmaulin(ová) dodala na Tábor roušky, lněné šaty a další textilní zboží v ceně 10 kop, zakoupené v Linci.²⁹⁾ Roku 1448 byl před purkmistrem a radou města Českých Budějovic projednáván spor mezi Jankem, kramářem z Tábora, a Afrou, budějovickou městkou, o vyzinu (maso z ryby vyzy), kterou tábořský Janek prodal Afře.³⁰⁾ V kšaftu soběslavského měšťana Mikuláše Kupčeka z roku 1489 je opět mezi dlužníky uvedena také jakási Hanušová z Tábora (snad kramářka), dlužící pořizovateli kšaftu kromě jisté částky peněz i za koření šafrán.³¹⁾

O kontaktech mezi rakouským Cáhlovem a Tábořem, případně mezi obyvateli, pravděpodobně kupci obou těchto měst, svědčí

26) 13. dubna 1509 píše Jan, „rernmaister generalis“ z Tábora, purkmistrovi a radě města Kouřimi, kdy má dodat objednané výrobky, a stanoví předběžné ceny. AČ 18, 1900, č. 144, str. 473. Skutečnost, že Jan „rurmajstr“ byl měšťanem tábořským, potvrzuje list purkmistra a rady města Tábora do Kouřimi z 21. března 1511 (AČ 18, č. 250, str. 522—523).

27) V roce 1941 je uváděn Bakalář kostelník, v roce 1492 pak Bartoš kostelník. ANM, sbírka F, Tábor, k 9. 5. 1491, revers (k archiválii srov. pozn. 6). Pro fragmentárnost pramenů lze těžko říci, zda označení Bakalář v případě prvního kostelníka je pouze jméno nebo se jedná o osobu s akademickým vzděláním; osobně se přikláním k druhé možnosti.

28) OA Tábor, fond AMT, sign. B I 57, avers. Poznámka zní „o zlatníka“. Pravděpodobnost této domněnky zvyšuje údaj o zlatníkovi v úročním rejstříku svatojiřském města Tábora z roku 1503, OA Tábor, fond AMT, kniha č. 19 fol 1 a.

29) Srov. Zdeněk Šimeček, Monopolní obchod s vínem v Českých Budějovicích. SH 11, 1963, str. 49 (a pozn. 129). Zápis je datován „Notum feria sexta (VI) proxima post divisionem Apostolotum“, tj. 20. červencem 1434.

30) Zápis nebyl dosud otištěn. Srov. HT 1, 1978, str. 62—63 (a pozn. 66).

31) Originál kšaftu ze 14. listopadu 1489 je uložen dnes v ANM, sbírka F — Soběslav; stručný regest F. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis českých psaných listin a listů, díl I, sv. 2/1 (1472—1500), Praha 1975, str. 856, č. 3653. Kromě jiného se zde praví: „Item Hanušová z Tábora (!) XXII a ½ kopy 1 gr. Též Hanušová z ½ libry šafránu (seffranu) C gr. dala mi na ten dluh III kopy minus XVII den. Sebato post festum Galli (tj. 17. října 1489), když jest s bratrem mým počet udělala.“

zpráva z roku 1496.³²⁾ Vedle přímé účasti tábořských řemeslníků, snad i kupců, v zahraničí, např. v Linci, o níž jsem se zmínil v souvislosti se soukenictvím, se Tábořští účastnili trhů v rámci jižních Čech, a to již od čtyřicátých let 15. století.³³⁾ Pro druhou polovinu tohoto století to nepřímě naznačuje kronikářský záznam k roku 1482, kdy patrně tábořští kupci byli za blížejících okolností zabiti a pohřbeni v Českých Budějovicích.³⁴⁾ Význam obchodu zvyšovaly nepochybně i místní tábořské výroční trhy, jejichž počet byl některými panovníky, např. králem Jiřím roku 1463, jako projev přízně zvýšen o další, konaný na sv. Ondřeje.³⁵⁾ Z uvedených důvodů se pravděpodobně tábořská obec zapojila do sporů o svobodu cest směrem na Vodňany a Prachaticy, jež probíraly zvláště intenzivně počátkem šedesátých a osmdesátých let a v případě údajného solného skladu v rožmberské Soběslavi koncem padesátých let 15. století.³⁶⁾

Vedle řemeslné výroby a obchodu bylo ekonomické postavení města Tábora a řady jeho měšťanských rodin utvářeno rovněž poměrně rozsáhlým pozemkovým majetkem, zčásti ve vlastnictví města, zčásti v majetku jednotlivců. Základ pozemkového jmění byl položen v době husitské a zahrnoval jak bývalé světské, tak zvláště bývalé církevní statky. Z právního hlediska stvrdil držbu těchto nemovitostí Tábor císař Zikmund roku 1437, což poté potvrzovali i další čeští panovníci.³⁷⁾ Ale i nadále, koncem třicátých

32) Srov. AČ 21, 1903, č. 151, str. 233—234. Listem ze 7. listopadu 1496 žádal purkmistr a rada města Hradiště hory Tábor purkmistra a radu Českých Budějovic, aby tábořskému měšťanu Mikulášovi Bicepsovi dopomohli k dluhu na měšťanu Petru Apaurovi z Cáhlova.

33) Např. ve výpovědi Hynka Krušiny ze Švamberka ze 14. července 1442 ve sporech Oldřicha z Rožmberka s Tábořskými se ve stížnostech udává, že rožmberští zajali tábořské „sousedy“, když jel na jarmark do Třeboně. Mikuláš kovář z Tábora poslal sekery řezníkům do Českých Budějovic, ale Soběslavští povoz přepadli, pacholka zajali, koně a sekery vzali. Ve výpovědi Hynka Krušiny v těchto sporech ze 16. srpna 1442 se k roku 1441 uvádí, že „když jsou Tháboři jel na jarmark do Hradce Jindřichova... A o tom jest s Thábořskými, kteříž jsou v tu chvíli na jarmarce byli etc.“ Příklady by bylo možno ještě rozhojnit. Srov. Blažena Ryněšová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II (1438—1444), Praha 1932, č. 198, str. 164—165, a č. 202, str. 183.

34) Na základě kronikářského záznamu došel k tomuto závěru Karel Pletzer, K záznamu českobudějovické kroniky z roku 1482. JSH 36, 1967, str. 52—54.

35) Srov. CJM III, č. 260, str. 453—454.

36) Ke sporům z počátku šedesátých let 15. století a předpokládané účasti Tábořských v nich srov. HT 1, 1978, str. 60—61 (zvláště pozn. 61), str. 67—68 (a pozn. 80 a 81), kde je přehled základních pramenů a dosavadní literatury. Ke sporům z počátku osmdesátých let 15. století srov. výrok komorního soudu z 8. února 1482 ve sporu mezi měšťany píseckými a vodňanskými, AČ 7, 1887, č. 383, str. 567—568 (o Tábořských srov. zvláště str. 568). K údajnému rožmberskému silnému skladu v Soběslavi srov. HT 1, 1978, str. 68, pozn. 82, kde je výčet pramenů.

37) CJM III, č. 102, str. 167—174, a č. 106, str. 177—180. Souhrnně k dějinám pozemkové držby města a měšťanů srov. starší, přes některé faktologické

a během čtyřicátých let 15. století, se Táborští snažili zvětšit, případně zaokrouhlit svůj pozemkový majetek nebo získat platy plynoucí z cizích statků, a to mnohdy mocí a silou.³⁸⁾ Tato aktivita byla příznačná i pro druhou polovinu 15. století, ovšem s tím rozdílem, že místo nátlaku a násilí nastupovalo obvykle již jednání, peníze, koupě. Již kolem poloviny 15. století známe z pramenů některé obyvatele Tábora, např. Martina Sulišovského, kteří vlastnili poměrně značné venkovské statky mimo nejbližší okolí města, v tomto případě až na vzdálené Moravě.³⁹⁾

Navíc město Tábor, a především patrně nejlépe situované tábořské měšťanské rodiny, využívaly tíživou hospodářskou situaci Rožmberků, kteří jim zástavně přepouštěli pozemkové statky nebo platy z nich plynoucí od konce padesátých do začátku sedmdesátých let 15. století.⁴⁰⁾ V ojedinělých případech nebylo pozemkové zboží Rožmberky vyplaceno, ale zůstalo — jako v případě dvou bohatých tábořských měšťanů Petra Růže a Jakuba Haldy — v jejich stálém držení.⁴¹⁾ Po smrti Petra Růže a jeho potomků se v

---

ké a zvláště metodické nedostatky dosud cennou monografií Františka A. Slavíka, *Panství tábořské a bývalé poměry jeho poddaných, Tábor 1884* (k 15. a začátku 16. století zvláště str. 1—49).

³⁸⁾ Za desítky podobných případů lze pro názornost uvést slova shora zmíněné výpovědi Hynka Krušiny z července a srpna 1442 (B. R y n e š o v á, *Listář a listinář*... II, č. 198, str. 153—166, a č. 202, str. 167—189) a další vzájemné stížnosti v tomto svazku.

³⁹⁾ Spor mezi Martinem Sulišovským, obyvatelem města Tábora, a hrabětem Michalem z Hardeku o vesnici Dešnou a Županovice probíhal od ledna do června 1450. Srov. Blažena R y n e š o v á — Josef P e l i k á n, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV (1449—1462)*, Praha 1954, č. 179, str. 142; č. 180, str. 143; č. 207, str. 159; č. 210, str. 161; č. 350, str. 246; č. 352, str. 248. Martin Sulišovský pocházel nepochybně z moravských Šelešovic na Kroměřížsku. Srov. František Č e r n ý, *Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým*, Brno 1914 (= *Prameny dějin moravských*, 2) str. 377. Martin je uváděn již v nejstarší dochované tábořské městské knize.

⁴⁰⁾ Základním pramenem je edice Josefa Pelikána, *Rožmberské dluhopisy z let 1457 — 1481*, Praha 1953. Rovněž Josef Pelikán, *Doplňk Rožmberských dluhopisů z let 1457 — 1481*. ČSPS 61, 1953, str. 188—190. Z tábořských měšťanů, kteří Rožmberkům půjčovali peníze na úrok či za zástavu, jsou jmenovitě uváděni: 18. října 1457 Jan Vizek a jeho manželka Machna (č. 49, str. 19); 27. října 1458 tíž (č. 122, str. 49); 23. dubna 1459 Petr Růže a Beneš Haldy (č. 132, str. 55—56); 16. října 1462 paní Jitka, bratraň nedřlná panoše Hromádky z Kopitec, z Tábora (č. 236, str. 94—95); 9. prosince 1472 a 18. října 1473 Jakub z Březnice, Jitka z Mitrovic (patrně se jedná o Jitku, příbuznou panoše Hromádky), manželka jeho, a Jindřich, jejich syn (č. 236, str. 95); 11. ledna 1476 Jakub z Březnice, jeho syn Jindřich a pastorek Jan, zvaný Řešitko (č. 584, str. 201 a ČSPS 61, str. 190). V jednom případě — od 28. ledna 1483 do 2. ledna 1488 — bylo věřitelem město (obec) Hradiště Tábor (č. 141, str. 60). O vystavení dlužního listu Vizkovi z Tábora srov. list Jana z Rožmberka z 27. září 1462 purkrabímu Petrovi z Větrní a písaři Mikulášovi (AČ 14, 1895, č. 1752, str. 115). Souhrnnou charakteristiku těchto půjček Rožmberkům a jejich věřitelů, včetně řady měšťanských „lichvářů“, podal naposledy Alois Míka, *Osud slavného domu, České Budějovice 1970*, zvláště str. 26—27.

roce 1469 dostal jeho pozemkový majetek přímo do držení města Tábora.⁴²⁾ Koncem 15. století proces zakupování majetku na venkově některými tábořskými měšťanskými rodinami dále pokračoval. Tito měšťané získávali predikát, popřípadě i erb, a vytvořili nepochybně i v Táboře privilegovanou vrstvu měšťské společnosti, jak o tom svědčí případy Oldřicha z Hradce a na Přehořově, Jana Hrušky ze Strkova, Jana z Orlova (Vorlova) aj.⁴³⁾

Ještě v druhé polovině 15. století přežívalo uznávané bojové umění obyvatel původního husitského města, ale zřejmě to byla také vidina peněz, která obyvatele Tábora bez ohledu na jejich momentální finanční a sociální situaci přiváděla do vojenských oddílů a žoldněřských rot, bojujících za cizí zájmy a peníze v řadě zemí střední a jižní Evropy. Tato problematika nebyla dosud příliš známá a sledovaná. Starší literatura znala díky Josefu Perwolfovi pouze jediné jméno tábořského starousedlíka, Matěje z Tábora, který je jmenován v odpovědném listě z června 1457 proti polskému králi Kazimírovi v rotě pana Koldy ze Žampachu.⁴⁴⁾ Zásluhou německého badatele Wilhelma Rautenberga, autora práce o českých žoldněřích v řádových územích Pruska v době tzv. třináctileté války mezi řádem a jednotou pruskou spojenou s polským králem Kazimírem v letech 1454—1466, je možné seznámit se s řadou měšťanů pocházejících z Tábora, kteří bojovali v žoldněřských rotách ve službách polského panovníka a jsou jmenováni v odpovědných listech Řádu německých rytířů.⁴⁵⁾ Celkem zde vystupuje devět obyvatelů Tábora (v seznamu je jich deset, jedno jméno je

---

⁴¹⁾ Zastavené zboží rožmberské se v tomto případě týkalo poměrně značného pozemkového majetku, zahrnujícího ves Zahrádku a Dražice u Tábora, veškerých platů z nich plynoucích, fary v Dražicích, lesů Vlášence a Ohrazenice, mlýnů aj. Srov. J. P e l i k á n, *Rožmberské dluhopisy*, č. 132, str. 55—56.

⁴²⁾ Srov. AČ 31/1, 1941, str. 782, č. 104; obec města Tábora byl uvedena v držení tohoto statku 21. listopadu 1469. Srov. též CJM III, č. 308, str. 535. K tomu i R. C i k h a r t, *Petr Růže z Ústí*, str. 11—13, a *Odúmrtí po Petru*... str. 84 (srov. pozn. 2).

⁴³⁾ Např. 15. března 1497 prodala Barbora z Jetřichovic dvěma měšťanům z Tábora, Janu z Orlova (resp. Vorlova) a Janu Hruškovi ze Strkova (dle M. Koláře správně z Trkova), tvrz Kovářov a další statky k ní příslušející. AČ 5, 1862, str. 559—561. Neúplný přehled pozemkových držeb jednotlivých tábořských měšťanů a jejich rodin pro období druhé poloviny 15. a první poloviny 16. století podává F. A. Slavík, *Panství tábořské*, str. 17—20, 35—38. O feudalizaci některých tábořských měšťanských rodin v druhé polovině 15. století a na počátku 16. století přehledně (též neúplně) psal R. C i k h a r t, *Šlechtické a erbovní rodiny*... (srov. pozn. 2), str. 68, 105—108, 133, 136—138, 144, 148 (s poukazem na starší literaturu s výběrem základních pramenů).

⁴⁴⁾ Jmenovitý výčet členů této roty z originálu odpovědného listu asi z 28. června 1457 otiskl I. I. (= Josef) P e r w o l f, *Otčet o naučných zanjatijach za hraniceju s 20 maja po 20 sentjabrja 1882 g.*, Varšava 1883, str. 53—54, č. 14 (zde Matěj z Tábora). Originál tohoto listu dnes v ANM, sbírka D (srov. Jiří H o r á k, *Husitika v Archivu Národního muzea v Praze*. ČNM, 120, 1951, str. 53).

⁴⁵⁾ Srov. Wilhelm R a u t e n b e r g, *Böhmische Söldner im Ordensland Preussen. Ein Beitrag zur Söldnergeschichte des 15. Jahrhunderts*, vornehm-

však patrně chybně psáno dvakrát), což je ve srovnání s jinými, zvláště českými městy zastoupení poměrně značné.⁴⁶⁾

Vedle Pruska a Polska bojovali najatí táborští měšťané zřejmě i v jiných zemích střední Evropy, konkrétně ve Štýrsku, pravděpodobně někdy kolem roku 1464. Uvádí to jeden z dochovaných výpisů Karla Jaromíra Erbena z tábořské kšaftovní knihy, týkající se kšaftu bohatého tábořského patricije Vavřince z Čelkovic z roku 1467.⁴⁷⁾ Jména zveřejněná v Rautenbergově práci dovolují posléze — zcela hypoteticky a ojedinelé — identifikovat v případě Jiřího Hubatého tábořský původ u jednoho z velitelů rot, které ve službách polského krále Albrechta bojovaly koncem 15. století v černomořských krajinách, především v Moldavsku.⁴⁸⁾

lich des 13jährigen Städtekriegs 1454—1466, 2 sv., Hamburg 1953, Phil Diss. (strojopis), zvláště přílohu Böhmisches Söldnerführer im Dienste König Kasimirs IV. Zde jsou uvedeni Racek z Tábora (str. 26), Hlavatka z Tábora (str. 35), Matěj z Tábora (tamtéž), patrně totožný s Matějem z Tábora z roku 1457 (srov. pozn. 44), Matěj Hubatý (!) z Tábora (str. 37), Bezduše (bez dusye) z Tábora (str. 43), Zylevaný (?), mlynář z Tábora (tamtéž), Bezduše z Tábora (str. 44); snad se jedná o chybu, protože toto jméno se vyskytuje dvakrát (str. 43 a 44), ale může jít také o otce a syna. Všechna tato jména jsou uvedena v šestnácti česky psaných odpovědných listech velmistru Řádu německých rytířů, jež byly vydány v Kališi 17. listopadu 1454. V odpovědných listech velmistrové z 6. prosince 1454, vydaných v Nessau, se dále uváděl Čech z Tábora (str. 52), Matuše z Tábora (str. 53). Posléze v třinácti nedatovaných odpovědných listech, patrně též z prosince 1454, se objevuje jméno Sýkora z Nového (?) Tábora (str. 70). Na všechny uvedené odpovědné listy upozornila již edice E. Joachim — W. Hubatsch, Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198—1525 část I (Regesten zum Ordensbriefarchiv), sv. 1 (1198—1454), sv. 2 (1433—1545), Göttingen 1948, str. 862 (č. 13225), 865 (č. 13284, 13285, 13286), 874 (č. 13416); v těchto stručných regestech jsou zahrnuty odpovědné listy se jmény žoldnéřů pocházejících z Tábora. Teprve zásluhou W. Rautenberga se nám však dostal do rukou konkrétní výčet jmen Čechů, Moravanů a Slováků, kteří sloužili jak Řádu, tak i polskému králi. Značný počet jmen českých žoldnéřů z odpovědných listů zaslaných Řádu roku 1454 otiskl Vladimír Wolf, Jan Kolda st. a ml. ze Žampachu, in: Krkonoše — Podkrkonoší (vlastivědný sborník muzea Trutnov) 1963, str. 63—64, pozn. 35a, dle opisů B. Dudíka z někdejšího řádového archivu v Královci, uložených ve Státním archivu Brno.

46) Ve vojsku Řádu i na polské straně nacházíme řadu obyvatel českých, moravských i slovenských měst a vesnic, drobných i vyšších feudálů. Poměrně značné procento zaujímají měšťané a drobná šlechta z jižních Čech. Bylo by zapotřebí celou tuto problematiku řešit speciální studií.

47) Srov. HT 1, 1978, str. 64, 71—72 (a pozn. 92—93).

48) O něm srov. Josef Macůrek, Čeští válečníci v krajinách černomořských koncem 15. století, in: Českou minulostí (Práce věnované prof. Václavu Novotnému), Praha 1929, zvláště str. 195—196 a 198. I když se výslovně neuvádí, že tento Jiří Hubatý pocházel z Tábora, ojedinelost tohoto jména a jistá rodová tradice v této činnosti (srov. Matěje Hubatého z Tábora v Polsku roku 1454, k tomu pozn. 45) mě vedou k naznačené hypotéze. O rodu Hubatů, kteří později převzali predikát „z Kotnova“, srov. obsáhlou genealogickou studii Richarda Hrdličky, Hubatíové z Kotnova. Rodopisné příspěvky, in: Staré i nové letopisy tábořské, seš. 14—28, Tábor 1927—1933, str. 3—261. Jakýsi Jíra Hubáčků, kterého R. Hrdlička klade do souvislosti s tímto

Názorným příkladem dalšího prohloubení sociální diferenciaci Tábora druhé poloviny 15. století (ve srovnání s předcházejícími desetiletími) jsou několikrát zmíněné, v opise dochované kšafy několika tábořských měšťanů, které Erben vypsál roku 1844 v Táboře z kšaftovní knihy. Zatímco v případě nejstaršího kšaftu Matěje kováře z roku 1465 je odkazována pouze dlužná částka peněz, vlastní kovářské nástroje a nářadí, posléze i osobní textilní věci,⁴⁹⁾ jsou další dva dochované kšafy, Vavřince z Čelkovic z roku 1467⁵⁰⁾ a Martina z Hradce, řečeného Horko, z roku 1471,⁵¹⁾ pravou přehlídkou solventnosti tábořských měšťanů, o nichž dle nejstarší městské knihy víme, že patřili k prvním obyvatelům či snad zakladatelům husitského Tábora.⁵²⁾ V těchto odkazech figurují značné finanční obnosy (mimo jiné se připomíná částka dvaceti zlatých zapůjčená k obecní potřebě), nemovitosti, řada luxusních oděvů, mobiliář a zařízení bytu, hospodářské produkty, dobytek, militaria apod.

S ekonomickými zájmy města Tábora a jeho obyvatel — měšťanů byl nerozlučně spjat jejich politický postoj, obrana a další rozmnožení městských práv i samotné městské správy. Přestože se Tábor roku 1452 poddal Jiřímu z Poděbrad, nevytvořilo to propast mezi městem a zemským správcem, pozdějším panovníkem. Naopak se Tábor stal věrným stoupencem krále Jiřího od okamžiku volby až do jeho smrti.⁵³⁾ Lze říci, že Tábor i pro svou polohu potřeboval oporu panovníka, podobně jako král Jiří potřeboval oporu tohoto města k provádění své politiky na jihu Čech. Byli to především Rožmberkové, jejich města a městečka, na nich

rodem, žijícím v Táboře, žil v Jistebnici v první polovině 16. století (tamtéž, str. 24).

49) HT 1, 1978, str. 64 a 71.

50) Tamtéž, str. 64—65 a 71.

51) Tamtéž, str. 65 a 71.

52) V nejstarší dochované tábořské městské knize z let 1432—1450 se Vavřinec z Čelkovic připomíná již v zápise z 28. února 1437, Martin Hradecký (tedy náš Martin z Hradce) v zápise z 8. února 1448. J. Macek, Tábor I, příloha II, str. 404.

53) Vedle starších syntetických děl Františka Palackého, V. V. Tomka a Arnošta Denise je pro pochopení vztahu zemského správce, pozdějšího panovníka Jiřího z Poděbrad k Táboru a jižním Čechám vůbec zásadní práce Rudolfa Urbánka, Věk poděbradský 1453—1462 (=ČD III/3), Praha 1930, a Věk poděbradský. Čechy za králování Jiříka z Poděbrad 1460—1464 (= ČD III/4), Praha 1962. Srov. dále Josef Macek, Jiří z Poděbrad, Praha 1967. Ze speciálních studií srov. František Mareš, Jindřich Roubík z Hlavatec, ČČM 55, 1881, str. 73—87, 214—223; z novějších František Beneš, Zradil Jan z Rožmberka krále Jiřího Poděbradského? JSH 35, 1966, str. 115—137; týž, Postoj Českých Budějovic ke králi Jiřímu z Poděbrad v letech 1465—1471. JSH 37, 1968, str. 57—75; zvláště pak Karel Pletzer, České Budějovice za Matyáše Korvína (1468—1479), in: Minulost a současnost Českých Budějovic. Studie a materiály I, České Budějovice 1969, str. 17—49; týž, Odpor Českých Budějovic proti Rožmberkům v letech 1453—1457. JSH 40, 1971, str. 190—204 (s uvedením další starší literatury a základním přehledem pramenů).

závislá drobná šlechta a vlastní úřednictvo, s nimiž vedl Tábor neustálý zápas, mnohdy nevyhlášený, ale otevřený boj o své hospodářské i jiné zájmy. Již roku 1455 projevil Jindřich z Rožmberka dosti eminentní zájem o rychtářství v Táboře.⁵⁴⁾ Vzájemné spory a nedůvěra se nezmírnily ani po volbě krále Jiřího, kdy se město Tábor i představitel Rožmberků Jan, ocitli společně mezi stoupenci nového krále. I z tohoto období až do srpna 1468, kdy Jan z Rožmberka odpadl od Jiřího, existuje celá řada písemných svědectví, ukazující napjatý poměr mezi Tábořem a Rožmberky. Byli to především Táborští, kteří energicky vystupovali proti údadnému porušování svých práv a na ochranu svých obyvatel čí poddaných vůči útokům Rožmberků. Spory byly konkrétně motivovány vybíráním mýta na některých cestách, zajetím obyvatelů Tábora, otázkou soběslavského solného skladu, propouštěním tábořských poddaných, zadržováním platů, spornou držbou pozemků a usedlostí aj.⁵⁵⁾ Vzájemné osočování, posléze i přímé nepřátelské akce mezi těmito dvěma momentálními „spojenci“ způsobily stav, který musel přímo král Jiří osobně řešit.⁵⁶⁾ Tábor stál nadále pevně při králi Jiřím i po zmíněném přestupu Jana z Rožmberka a města Českých Budějovic ke katolické straně v roce 1468, přestože na českém jihu vznikla tehdy změnou poměru sil poměrně nepříznivá situace pro krále a jeho stoupence.⁵⁷⁾ Za svůj rozhodný postoj získalo město Tábor od panovníka nejen potvrzení starších práv a svobod, ale i řadu dalších.⁵⁸⁾

54) Srov. AČ 14, 1895, č. 1621, str. 65—66, list Jindřicha z Rožmberka ze 17. května 1455. K tomu i R. Urbánek, ČD III/3, str. 145, pozn. 3, a str. 148, pozn. 1.

55) O vybírání mýta srov. např. AČ 14, č. 1645, str. 74—75; o soběslavském solném skladu srov. HT 1, 1978, str. 68, pozn. 82. O věznění tábořských obyvatel, např. Ondráčka ševce, srov. AČ 14, č. 1651, str. 77; o propuštění poddaných z Třemešného písaři tábořskému Pešovi, AČ 14, č. 1734, str. 106—107. Ke sporům o lesy, AČ 14, č. 1446, str. 112, o mlýn Stružinecký, AČ 14, č. 1760, str. 119, o hranice panství tábořského a zvíkovského, AČ 7, str. 336, č. 245. Všechny doklady, v nichž by bylo možno ještě dále pokračovat, pocházejí z období od roku 1455 do léta 1468.

56) Srov. list krále Jiřího Janovi z Rožmberka z 21. srpna 1468, kde mu král slibuje, že na jeho žalobu píše Tábořským, aby zadržený vůz s koňmi a nákladem vrátili jeho lidem AČ 5, str. 302, č. 51.

57) F. Mareš (ČČM 55, 1881, str. 75) sice tvrdí, že tehdy se skoro celé jižní Čechy postavily za krále, a vypočítává královny straníky. Jejich většinu však tvořili drobnější feudálové, takže správnější celkový rozbor vzniklé situace podává K. Pletzer, České Budějovice za Matyáše Korvína, str. 24. Srov. dále F. Beneš, Zradil Jan z Rožmberka..., str. 131—132, a týž, Postoj Českých Budějovic, str. 66—67 (a pozn. 38).

58) Mezi lety 1460—1469 potvrdil král Jiří Táboru starší práva udělená předcházejícími panovníky a navíc udělil městu právo pořádat nový výroční trh, právo pečeti kšafy pečeti rychtářovou a pečeti dvou konšelů z černého vosku; posléze dal král městu Táboru pozemkové statky po zemřelém měšťanu Petrovi řečeném Růže. Srov. CJM III, str. 413—414 (č. 239), 453—454 (č. 260), 469 (č. 272) a 535 (č. 308).

Po smrti krále Jiřího z Poděbrad a volbě nového panovníka Vladislava Jagellonského se Tábor opět postavil na stranu krále. I během sedmdesátých let 15. století se jižní Čechy vyznačovaly pokračujícím neklidem a válečnými akcemi, i když snad s poněkud zmírněnou intenzitou, v nichž svou roli hrál i Tábor.⁵⁹⁾ V dobách těchto nepokojů byly pustošeny vzdálenější statky i nejbližší okolí města.⁶⁰⁾ Lze se hypoteticky domnívat, že s těmito nepokoji souvisely také některé nesrovnalosti v městě Táboře. Jedná se o osobu jinak zřejmě významného tábořského měšťana Petra Valtrubu, rodáka z Horažďovic, uváděného v roce 1471 ve funkci konšela, který se někdy kolem roku 1478 rozešel ve zlém s tábořskou obcí a odešel do Kutné Hory.⁶¹⁾ Na základě prokázaného postoje a pomoci panovníkovi potvrdil král Vladislav Táboru roku 1472 opětovně privilegia svých předchůdců a navíc městu dovolil, aby kšafy jeho obyvatel zůstávaly v platnosti a panovníci nikomu nedávali spolku se sirotky po zemřelých.⁶²⁾ Zprávy z osmdesátých a devadesátých let 15. století umožňují předpokládat, že vztahy mezi městem Tábořem a panovníkem, případně jeho úředníky, byly poměrně dobré, možno říci korektní.⁶³⁾

59) O pokračující neklidné situaci v jižních Čechách po smrti krále Jiřího srov. F. Mareš, Jindřich Roubík z Hlavatec, zvláště str. 79—87 a 214—223 (do roku 1477). O účasti Tábořských v bojích s Rakušany koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let 15. století srov. František Teplý, Příhranici vitorazské, in: Staré i nové letopisy tábořské, Tábor 1922, str. 13—15 a 34; týž, Dějiny města Jindřichova Hradce 1/2, Jindřichův Hradec 1927, zvláště str. 50—53. Z novější literatury srov. Karel Pletzer, Spor Racka Kocovského s Českými Budějovicemi v letech 1472—1485, JSH 34, 1965, str. 127—136, a týž, České Budějovice za Matyáše Korvína, zvláště str. 30—49 (s přehledem další literatury, edic i netištěných pramenů).

60) Např. žoldnéři uherské posádky v Českých Budějovicích ve službách krále Matyáše podnikali ozbrojené výpady až k Táboru, přičemž nešetřili ani majetek svých spojenců, tj. Rožmberků. Srov. zpráva rožmberského úředníka Stanislava z Přerova Hynkovi ze Švamberka ze 7. května 1478, AČ 9, 1889, str. 234—235, č. 925. Z korespondence Řehoře Klanice Vokovi z Rožmberka z 13. dubna 1479 se dozvídáme, jak „jakés roty odpověděly Tábořským z Rakús, berú i pálie jim, a jezdiec na ně, ... jest velmi nebezpečno okolo Soběslavě a Tábora. AČ 10, 1890, str. 22, č. 978. Srov. k tomu i pozn. 59.

61) Jako tábořský konšel je Petr Valtruba uveden v kšaftu Martina z Hradce z 25. května 1471 (HT 1, 1978, str. 66). Král Vladislav listem z 11. listopadu 1478 nařizuje Kutnohorským, aby nežádali od Tábořských zachovací list na Petra Valtrubu, který „v některé ruoznici jso s Tábořskými otdud jest odešel, a že oni jemu v této mieře nerádi dadie listu zachovacíeho“, a přeje si, aby Valtruba mohl u nich vést svou živnost. AČ 6, 1872, str. 93, č. 25.

62) CJM III, str. 586—588, č. 337, z 14. srpna 1472. Již v naráci tohoto privilegia se uznale mluví o pomoci, kterou Tábor poskytl panovníkovi: „... nás za pána svého přrozeného a dědičného vesele sú přijali a nás se přidržiece, tak sú nám přichylní, že proti našim nepřáteluo a zprotivilým s dobrou myslí nám pomáhají, svých nákladuo a škod velikých, kteréž sú brali pro obranu země a koruny naše, nelitujíce, tak že pro taková jich mnohá zaslúzenie hodnoty je býti...“ (str. 586—587).

63) Např. v roce 1486 po smrti Mikeše z Chotčín dal král Vladislav veškerý pozemkový majetek, který v této vsi zemřelý Mikeš držel, purkmistrovi,

Konec 15. století byl obdobím neustále se zostřujících vztahů mezi šlechtou a královskými městy. Nelze se tedy divit, že i město Tábor nacházíme ve svazu 32 královských měst, který uzavřela v roce 1502 na obranu svých zájmů proti panstvu.⁶⁴⁾ Ostré rozpory mezi tábořem a feudály, zvláště okolními, lze pozorovat i během celého počátku 16. století.

Vedle základní problematiky ekonomického, sociálního a politického vývoje města Tábora v druhé polovině 15. století existuje řada otázek, z nichž některé jsou pro absenci písemných pramenů více či méně nejasné. Patří k nim problematika církevní správy města a otázky stavebního vývoje Tábora, jeho areálu, fortifikace atd.

Poměrně nejvíce zpráv se nám dochovalo v případě církevní správy. Od konce roku 1452 působil v Táboře kněz Jan ze Stakor (řečený Ocásek) s bratrem Tomášem.⁶⁵⁾ O době jeho činnosti zde však nemůžeme říci nic bližšího.⁶⁶⁾ Patrně na samém počátku šedesátých let 15. století se jako táborský kněz uvádí jakýsi Jakub, který by snad mohl být totožný s táborským knězem stejného jména, zmiňovaným až roku 1473.⁶⁷⁾ Během šedesátých nebo počátkem sedmdesátých let 15. století byl farářem v Táboře pozdější významný představitel jednoty bratrské Jan Táborský, zvaný Vilímek, poté známý jako správce sboru v Litomyšli, kde 29. března 1495 zemřel.⁶⁸⁾ Jeho druhem během táborského působení byl Jin-

radě a obci města Hradiště hory Tábora, SÚA Praha, fond DD, kniha č. 17, fol. 135b (stará foliace), a č. 23, pag. 383. Jednalo se patrně o celou ves.

64) Zápis otiskl F. Palacký v AČ 6, 1872, str. 217—218, č. 1, a datoval jej do roku 1500. Tuto domněnku opravil V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, díl X, Praha 1894, str. 184—185 (a pozn. 34), kde přesvědčivě datoval zápis k 25. červenci 1502.

65) Srov. pozn. 11. O Janovi ze Stakor, řečeném Ocásek, faráři pražského kostela sv. Štěpána ve zdi, srov. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, díl V., Praha 1885, str. 159 (o nabytí přízviska Ocásek) a 173; díl IX, Praha 1893, str. 96 a zvláště str. 345. Tomek však nezná nebo alespoň neuvádí pobyt tohoto kněze v Táboře od roku 1452.

66) V blíže nedatované archiválii pocházející patrně z táborského prostředí (OA Tábor, fond AMT, sign. B I 57, srov. pozn. 7) je na averzní straně poznámka „s administrátorem(?) o knězie a o Stakora“ (patrně recte Stakora?), To by mohlo naznačovat, že uvedená písemnost mohla vzniknout již někdy v padesátých letech 15. století.

67) O táborském knězi Jakubovi se dochovala zmínka ve výsledku bratrského kněze Martina, zvaného z Krčina, před utrakvistickou konzistoří asi roku 1463. Martin vyznal, že se obrátil patrně se žádostí o ochranu k táborskému knězi Jakubovi. Srov. Jaroslav Bidlo, Akta jednoty bratrské I, Brno 1915, str. 590. Srov. i F. M. Bartoš, Kněz Martin zv. z Krčina, ČČM 91, 1917, str. 137—138, pozn. 7, kde je odkaz na prameny a další starší literaturu. Kněz Jakub Táborský je dále uváděn v kšaftu Pavla ze Stakor(I) z 1. srpna 1473, kde je mu odkazováno celkem 20 kop grošů. AČ 28, 1912, str. 213.

68) Základní poučení o této významné osobnosti bratří srov. Josef Th. Müller — F. M. Bartoš, Dějiny jednoty bratrské I, Praha 1923, str. 114, 124 (pozn. 240), 130 (pozn. 251), 151—152, 158, 166—167 a 174.

dřích, v pramenech uváděný jako vikář.⁶⁹⁾ Rukopis knihovny metropolitní kapituly pražské dochoval k letům 1466—1467 jméno dalšího táborského kněze Jana z Bakova.⁷⁰⁾ Jméno jiného táborského faráře Tobiáše se zmiňuje ve dvou zajímavých listech Oldřicha z Kříže adresovaných Tobiášovi ze Soběslavi roku 1477.⁷¹⁾ Domnívám se, že hypoteticky by bylo možno ztotožnit tohoto táborského Tobiáše s významným pražským utrakvistickým knězem šedesátých a sedmdesátých let 15. století stejného jména, který byl farářem u sv. Jindřicha a později snad i u sv. Štěpána.⁷²⁾ V listu purkmistra a rady města Tábora představitelům konzistoře podobojí z 5. července 1479 nacházíme jména posledních dosud známých táborských církevních činitelů z doby před rokem 1500, faráře Václava, kněze Jíry a mistra Jana Vapečina(?), kteří pro neznámou rozmlíšku s radou chtěli z Tábora odejít.⁷³⁾ I z těchto ne zcela úplných zpráv lze předpokládat, že v této době stál v čele táborské církevní správy farář, který měl při sobě zpravidla jednoho pomocníka pro duchovní věci, v pramenech nazývaného obvykle knězem.⁷⁴⁾ Asi někdy v sedmdesátých letech 15. století působila patrně přímo v Táboře jednota bratrská, o níž jsme zpraveni pouze na základě drobné zmínky, aniž bychom měli možnost říci cokoliv konkrétnějšího.⁷⁵⁾

Velmi málo konkrétních písemných dokladů se dochovalo ke stavební historii Tábora v druhé polovině 15. století. Pouze v kšaftu ze 4. července 1470 si Kateřina, vdova po Prokopu Pražákovi z Hlavatec, výslovně přeje, aby za odkázanou částku peněz byla „na kerchově zdejší udělána kaplička“.⁷⁶⁾ Na rozdíl od starší re-

69) Ve spise Vavřince Krasonického O učených z roku 1530 se praví: „Jindřich, vikar Vilémkův, spolu vyšla z Tábora na ukrátku, jakož ten Jindřich byl učenější než farář Vilémek, a u Bratří Jan Táborský slouf.“ Spis O učených vydal Amedeo Molnár, Českobratrská výchova před Komenským, Praha 1956; citace na str. 85.

70) Jedná se o rukopis sign. B XXXI. Popis rukopisu srov. Adolf Patera — Antonín Podlaha, Soupis rukopisů metropolitní kapituly pražské I, Praha 1910, str. 201—202, č. 330, fol. 608b, 662a. K osobě kněze Jana z Bakova srov. Rudolf Urbánek, Dvě studie o době poděbradské, Brno 1929 (= Spisy FF Masarykovy univerzity v Brně, 27), str. 104, pozn. 1.

71) Opis obou těchto listů se dochoval v rukopise SK ČSR (UK Praha), sign. XI C 8, fol. 226a—227b. Český výtah obsahu korespondence vydal František Mareš, Literární působení kláštera třeboňského, ČČM 70, 186, str. 532—533.

72) Tuto hypotézu odvozuji od M. Pavla Žídk a, Spravovna (vyd. Zdeněk Tobolka), Praha 1908 (= Historický archiv ČA, 33), str. 9. Pavel Židek radí Jiřímu z Poděbrad, „kněze Tobiáše rač dáti na Thábor“.

73) Na uvedený list upozornil Josef Truhlář, Pozůstatky archivu konzistoře utrakvistické z let 1470—1490. Paběrky z rukopisů klementinských I., VČA VI, 1897, str. 302. Originál je dnes uložen v SK ČSR, odd. rukopisů, sign. XXIV B 41.

74) Srov. případ Jana ze Stakor a bratra Tomáše, faráře Jana Táborského, Vilíma a jeho vikáře Jindřicha, nebo faráře Václava a kněze Jíry.

75) Srov. Josef Th. Müller, Geschichte der böhmischen Brüder I (1400—1528). Herrnhut 1922, str. 231—232 (a pozn. 580).

gionální historiografie se domnívám, že v případě realizace této stavby se nejedná o novou výstavbu či obnovu starší kaple sv. Filipa a Jakuba pod dnešním Kotnovem, ale spíše o kapli sv. Alžběty v prostoru dnešního Špitálského dvora, kam je obvykle kladen starý tábořský špitál a dle názvů kostrových hrobů i původní hřbitov, zřejmě již z první poloviny 15. století. Teprve podstatně mladší prameny dochovaly datum založení rybníka Jordánu roku 1492.⁷⁷⁾ Ani v tomto případě nemáme o provádění stavby, sloužící bezpochyby ke zlepšení situace v zásobování města vodou, žádné bližší svědectví v soudobých pramenech. Do doby těsně navazující lze snad umístit výstavbu městské vodárny a základní vodovodní sítě, i když osoba pravděpodobného budovatele tohoto díla, Jana rúrmistra, je v pramenech jmenována až roku 1509.⁷⁸⁾ Listinou z 15. července 1497 umožnili Zdeněk a Oldřich Malovcové z Malovic a na Chýnově tábořské obci „vedení vody k jich potřebě“ z potoka Hostova (u Chýnova), i když opět nelze v současné době říci, zda tato stoka sloužila též k přímému zásobování města vodou či spíše (s ohledem na poměrně značnou vzdálenost) k jiným hospodářským účelům.⁷⁹⁾

Z významných rodáků a osob po Táboře se pišícími se největší pozornosti dostalo dvěma kališnickým a snad i dvěma katolickým Janům z Tábora, jejichž životní dráhy a dílo se pokusili nastínit v rámci syntetické práce Rudolf Urbánek a ve speciální studii (o prvních dvou) F. M. Bartoš.⁸⁰⁾ Některé nejasnosti, vzniklé kolem těchto osobností a související s totožností jejich jmen, si vyžádají rektifikaci publikovaných závěrů a pokus o jejich novou identifikaci. Významným představitelem pražské univerzity 15. století byl nepochybně též Mikuláš z Tábora (zvaný někdy Tábor či Tábořský), který však patrně pocházel ze Sušice a v roce 1465 zastával funkci děkana artistické fakulty.⁸¹⁾ Ve vztahu k univer-

76) J. Emler, *Reliquiae tabularum terrae II*, str. 443.

77) OA Tábor, fond AMT, kniha č. 39 (sign. B IV a 50). Jedná se o registra purkmistrovská z let 1610–1611. Na fol. 1a je pamětní záznam o lovení rybníka Jordánu v roce 1610; v poznámce k tomu na předním příděští je konstatováno „a založen na potoku Tismenici léta 1492“.

78) Srov. pozn. 26.

79) Originál dnes v SÚA Praha, sign. L II 401. Regest srov. F. Beneš, *K. Beránek a kol., Soutis český psaných listin a listů, díl I, sv. 2/2, Praha 1975, str. 1015, č. 4278.*

80) Srov. F. M. Bartoš, *Dva husitští mistři Janové z Tábora*. JSH 3, 1930, str. 101–102; R. Urbánek, *ČD III/3*, str. 680, pozn. Jan z Tábora, děkan litoměřický, a str. 365, pozn. 3 (Jan z Tábora, utrakvistický kněz), i když je slučuje v jednu osobnost. Srov. též *ČD III/4*, str. 44, pozn. 124. Řadu chronologických údajů o těchto Janech přináší V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy, díl IX, Praha 1893 (dle rejstříku).*

81) Srov. opět V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy IX*, str. 293, 356 a 358. Že jméno Tábor bylo skutečně odvozeno od místa, kde žil (v Sušici se patrně narodil), dokazuje i údaj desk dvorských, dle nichž měl Mikuláš získat poměrně značný pozemkový majetek od krále Vladislava v blízkosti Tábora, včetně vesnic Košic a Svrabova. Srov. *AC 37/1, 1941, str. 789–790, č. 114.*

zitnímu vzdělání lze uvést neobyčejně zajímavý poznatek, že v roce 1467 nacházíme mezi posluchači katolické univerzity v Krakově také jméno Tomáše Kašparova z kališnického Tábora.⁸²⁾ Na pražské univerzitě se větší počet studentů pocházejících z Tábora vyskytuje až koncem 15. století (např. v roce 1497 a zvláště 1499), a to, jak ukazují některá podchycená rodná jména, především asi z okruhu nejbohatších či nejznámějších tábořských měšťanských rodin.⁸³⁾

Do okruhu problémů, které je nutno řešit dalším studiem, spadá otázka městského práva, které např. do města Kamenice nad Lipou nebylo dodáno z Prahy, ale již roku 1465 z Tábora, přičemž články udělené tomuto městu vykazují některé odlišnosti od řádu Starého Města pražského.⁸⁴⁾

Neobyčejně závažný je problém vztahu husitství, přesněji řečeno husitského revolučního hnutí, a Tábora druhé poloviny 15. století. Tuto problematiku je možno osvětlit z několika soudobých hledisek.

Pro řadu představitelů katolického smýšlení z Čech i ze zahraničí zůstává Tábor druhé poloviny 15. století útočištěm kacířů, název táboři je obvykle synonymem pro kacíře vůbec, výstražným mementem „všeho křesťanstva“. Z českých pozorovatelů lze namátkově uvést Hilária Litoměřického,⁸⁵⁾ ze zahraničních zvláště Eneáše Silvia⁸⁶⁾ nebo na jeho výročí zcela závislého Johanna

82) Srov. Jerzy Zathay — Jerzy Reichan, *Indeks studentów Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1400—1500. Wrocław—Warszawa—Kraków — Gdańsk 1974, str. 304: „Thomas Casperis de Thobor (I) 1467 (d. 1 gr.) — hiemalis“.* Srov. k tomu Miroslav Truc, *Krakovská univerzita a české země v XV. a XVI. století. AUC—HUCP V/1—2, 1964, str. 143.* Je pravděpodobné, že tento Tomáš Kašparův byl příbuzným, patrně synem tábořského měšťana Kašpara (Caspar de Tabor), jehož odúmrť ve vesnici Zdiměřicích byla provolána 26. června 1459. Srov. *AC 37/1, str. 750, č. 63.*

83) V roce 1947 je jmenován Jakub Kvintín (Jacobus Quintinus) z Tábora; v roce 1499 pak Jakub Koza (Jacobus Koza), Pavel (Paulus), Jan (Joannes) z Tábora. Srov. *Monumenta historica Universitatis Carolae—Ferdinandae Pragensis I: Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, část II, Praha 1832, str. 178, 181 a 187.*

84) Srov. Antonín Haas, *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453—1500. CJM IV/2, Praha 1960, str. 94—111, doplněk k č. 389.* Jindřich ze Stráže vydal 4. prosince 1462 městský řád pro Kamenici nad Lipou, v němž se uvádí, že „tato práva jsou vydána od pánuov tábořských k prosbě a žádosti urozeného pana Jindřicha ze Stráže“ (tamtéž, str. 100). Za upozornění děkuji dr. F. Hoffmannovi.

85) Srov. např. obrat v psaní Hilária Litoměřického konšelům mosteckým z 24. srpna 1467: „i chcete Táboř a kacieře přijeti za zpráwce?“ *AC 6, 1872, str. 119, č. 9.*

86) O Táboře psal z tohoto hlediska Eneáš Silvius, jednak v dopise z 21. srpna 1451 kardinálu Juanu Carvajalovi (český překlad uveden v pozn. 12), jednak v *Historii (Kronice) české z roku 1458 (moderní český překlad pořídil Jiří Vičar pro Ottovu Světovou knihovnu, 856—858), str. 10 („hrad a úto-*

Butzbacha, který žil v Čechách v letech 1488—1494.⁸⁷⁾ Tyto příklady by bylo možno jistě rozhojnit.

Odlisný názor na soudobý Tábor a husitství měli příslušníci a přívrženci jednoty bratrské. Zaznívá z rad biskupa Martina Lupáče bratřím při úvaze o zřízení vlastního kněžstva jednoty, v nichž Lupáč srovnával původní husitský Tábor a další táborská města slovy: „... bludy a hřichy mocí světa kazíce, avšak když neměli původu, kam se obrátili a poděli?“ Ona řečnická otázka, i když akcentuje moment náboženský, charakterizuje jistě i obecně Lupáčovo smýšlení o Táboře v šedesátých letech 15. století, kdy své poučení jednotě dával.⁸⁸⁾

A jaký vztah měl samotný Tábor ke své husitské minulosti? Z několika málo dochovaných památek lze předpokládat, že husitská tradice žila v Táboře i v druhé polovině 15. století. Její náplň však byla odlišná od cílů a zásad Tábora roku 1420. Do popředí vystupuje především postava Jana Žižky, jehož obraz se stává personifikací husitského odkazu. Nástěnné malby, nesoucí podobu tohoto čelného představitele husitského revolučního hnutí, jimiž byla dle osobního svědectví Eneáše Silvia vyzdobena jedna z táborských bran již v roce 1451, měly v té době asi podobnou funkci jako válečné stroje ukazované na táborském náměstí „na postrach sousedům“.⁸⁹⁾ Obraz či jméno Žižky se stává atributem mocenských a hospodářských ambicí města, což vystoupilo do popředí zvláště koncem 15. a počátkem 16. století, v období střetávání zájmů mezi královskými městy a šlechtou.

Názorným dokladem takového pojetí Žižky je tzv. Potupná píseň Táborských na vyšší stavby zemské a zvláště na pana Ladislava ze Šternberka na Bechyni, vzniklá bezpochyby v Táboře někdy těsně před rokem 1520. Verš „Ty semeno zrádné Zdeňkovo! mníš, že jest zhytno plemeno Žižkovo, kteréž jest v tíšině? jest-li že se pohne, utečeš z Bechyně!“ spolu s následujícím tvrzením, „by tebe Tábor neživil, musil by hlad trpěti jako myš!“, je rázným projevem zájmů města Tábora s použitím historických reminiscencí pro jejich obhajobu.⁹⁰⁾ Asi z podobných důvodů si Táborští ne-

čiště kacírů Tábor“), str. 97—99 (zalожení a popis Tábora) a str. 117 (obraz Jana Žižky s andělem na jedné z táborských městských bran a slavnost konaná každoročně v Táboře na Žižkovu počest).

87) Své poznatky o Čechách shrnul do spisu *Hodoporicon*. Zmínky o Táboře (vlastně jen parafráze soudů Eneáše Silvia, na něhož se navíc přímo odvolává) citují dle moderního českého překladu Karla Dvořáka, *Humanistická etnografie Čech* (Johannes Butzbach a jeho *Hodoporicon*), Praha 1975 (= AUC Phil. et. Hist., Monographia 57), str. 43, 49—50.

88) Srov. spis Vavřince Krasnického *O učených*. A. Molnár, *Českobratrská výchova před Komenským*, str. 86.

89) Srov. *List Eneáše Silvia*..., JSH 22, 1953, str. 107 a 109 a dále pozn. 86.

90) Píseň vydal Karel Jaromír Erben, *Výbor z literatury české*, díl II, Praha 1868, sl. 1245—1248 (citovaný obrat, sl. 1246). Srov. k tomu Arnošt

chali v letech 1515—1516 vytesat opukový městský znak kameníkem Wendlem Roskopfem. Rám znaku byl ozdoben plastickými podobami čelných představitelů husitství a jeho proudů, mezi nimiž velikostí opět vynikala plastika Jana Žižky z Trocnova.⁹¹⁾ Po vědomí slavné husitské minulosti žilo v Táboře bezpochyby i po celé 16. a začátek 17. století a sloužilo k politickým, ekonomickým a ideologickým intencím města.⁹²⁾

Ve svém mozaikovém přehledu jsem se zaměřil pouze na základní aspekty vývoje města Tábora v druhé polovině 15. století, popřípadě na tu problematiku, které nebyla v dosavadní literatuře věnována větší pozornost. Hlubší a plastičtější poznání Tábora a života jeho obyvatel bude umožněno nejen dalším detailním studiem prezentovaných základních poznatků a případně dalším rozšířením pramenné základny, ale je nemyslitelné bez pomoci příbuzných vědních oborů, zvláště historické archeologie a stavebně historického výzkumu, jejichž nové výsledky v poslední době k tomu vytvářejí slibné předpoklady.⁹³⁾

Kraus, *Husitství v literatuře*, zejména německé I: *Husitství v literatuře prvníh dvou století svých*, Praha 1917 (= *Rozpravy ČA*, tř. III, č. 45), str. 257, a František Kavka, *Husitská revoluční tradice*, Praha 1953, str. 36.

91) Naposledy se problematikou táborského městského znaku zabýval Viktor Kotrba, *Vendel Roskopf, „mistr ve Zhořelci a ve Slezsku“ v Čechách*. *Umění* 16, 1968, str. 109—126. Přesvědčivě dokázal, že jak sám znak, tak patrně i projekt táborské radnice byl dílem tohoto významného umělce, odchovance dvorské huti krále Vladislava Jagellonského (str. 118—124 a pozn. 24, s přehledem základní literatury).

92) Např. některé domy v Táboře byly v této době zdobeny nástěnnými malbami s motivy husitského vojska, bojovníků s typickou husitskou výzbrojí a výstrojí, včetně bitevních scén. To byl případ průčelí domu čp. 16 na dnešním Žižkově náměstí. Nástěnná malba, datovaná rámcově do let 1520—1530, dnes již neexistuje. Srov. *Vlasta Dvořáková — Helena Machálková*, *Malovaná průčelí české pozdní gotiky a renesance*. ZPP 14, 1954, zvláště str. 38—40. Z jiné, patrně též rozsáhlé nástěnné malby se dochoval jen nepatrný fragment, a to na boční stěně domu čp. 5, rovněž na Žižkově náměstí, představující s velkou pravděpodobností vítání Eneáše Silvia táborským lidem roku 1451. Malba sama však patrně vznikla během 16. století (dnes sňata a umístěna v expozici *Husité MHRH v Táboře*). Jinou památkou je vlisovaný portrét M. Jana Husa na kazatelně na kožené vazbě *Knapovských statut cechu soukenického v Táboře z roku 1556*. Srov. František Crkavský, *Z táborských tradic projevů výtvarné úcty k mistru Janu Husovi*. *Výběr ČB* 12, 1975, str. 111—112. Starší přehled Martina Koláře, *Některé památky strany podobojí v Táboře, přetištěn ve Sborníku historických prací prof. M. Koláře*, str. 205—208. Srov. též pozn. 86, 91 a 93.

93) Vedle starších monografií Karla Thira, *Hradiště hory Tábor jako pevnost v minulosti*, Tábor 1895, a *Staré domy a rodiny táborské*, díl I-II, Tábor 1920, v první řadě Jaroslav Herout, *Tábor*, ZPP 10, 1950, str. 97—128; Dobroslava Měnclová, *Husitské opevnění Tábora*, ZPP 13, 1953, str. 65—102; Dobroslav Líbal, *Stavební vývoj historického jádra Tábora*, in: *Tábor, Materiály z kolokvia 17. — 20. června 1969, Tábor 1969*, str. 31—39. Srov. též pozn. 91 a 92. Z nejnovější archeologické produkce srov. hlavně Miloš Drda, *Archeologický výzkum čp. 279 v Táboře*, AR 30, 1978, str. 76—86; též *Archeologický výzkum Tábora 1974—1977, Tábor 1978 (Tábor 11/1)*, kde je přehled další literatury.

DISKUSE

František Š m a h e l

DODATEK K HISTORII TÁBORA V ROCE 1420: OBŽIVA REVOLUČNÍ OBCE

O duchovním životě a politicko-mocenském vývoji Tábora v prvním roce jeho existence bylo řečeno již tolik, že se bezmála ztratila z povědomí otázka hmotného zabezpečení nově vzniklé pospolitosti bratří a sester. A přece právě tato stránka počínající táborské každodennosti, jak se pokusím ukázat, hrála tak závažnou roli, že spoluurčovala dějiny revoluční pevnosti ve všech jejích rozhodujících momentech.

Připomeňme si nejprve táborskou pre-historii. Po vyhnání husitů ze Sezimova Ústí na podzim 1419 se část táboritů uchýlila do vesnic a přilehlých lesů a zbytek se nejspíše připojil k odbojně družině Prokopa z Ústí sezením na Kamenici nad Lipou a na různých „stavech“ v okolí. Sblížení a osudové společenství obou těchto skupin vedlo na jedné straně k husitskému usměrnění i následné diferenciaci uvnitř odbojně družiny a na straně druhé zase k převzetí praktik i zkušeností gerilové války radikálními husity.¹⁾ Všemmu strádání a útrapám zimy měl být ostatně podle chiliastických vizí brzký konec. Teprve když přešly svátky sv. Školastiky a sv. Valentina (10. a 14. února) a předpovědi o konci starého světa se nenaplnily, fatalistický chiliasmus musel postupně ustoupit čínotvornému programu.²⁾ Přitažlivost nového učení však již vykonala své. Lesy byly plné husitů, kteří opustili své domovy, aby se přidali k chiliastům. Koncentrace táboritů v krajně tísnivých podmínkách žádala od vůdců urychlené řešení situace. Jedině město mohlo poskytnout potraviny, oděv a střechu nad hlavou. A protože Prokop z Ústí měl svrchovaný zájem na znovuzískání svého podílu ve městě, odkud byl vytlačen bratrem Oldřichem, spojily se obě síly k společnému útoku na Sezimovo Ústí časně zrána 21. února 1420.³⁾

Hrozba hladu neustoupila ani po usazení revoluční komuny na Hradišti hory Tábor. Během velmi krátké doby obec rozmnožila své řady natolik, že čítala několik set osob.⁴⁾ Každý nový příchozí znamenal jeden hladový krk navíc v nejtěžším období agrárního cyklu, kdy příroda neposkytovala nic kromě zvěře, ryb a vody. Ačkoli chiliastické tužby zdaleka ještě nevyklidily pole, přece jen poučení z ukvapeného lpění na určitém datu pootevřelo průzor střízlivějšímu uvažování. Příští obyvatelé Tábora před svým odchodem prodávali své zboží a brali s sebou zásoby. Prvé je doloženo prameny, druhé se rozumí samo sebou.⁵⁾

¹⁾ Odkazují tu na mimořádnou závažnou studii F. Hoffmanna, K počátkům Tábora, ČSCH 15, 1967, str. 103–120, která nově a na základě zevrubných pramenitých výzkumů osvětlila povahu a vývoj událostí v okolí Sezimova Ústí na přelomu let 1419 a 1420.

²⁾ Fatalistickou a revoluční fázi chiliasmu přesvědčivě odlišil R. Kalivoda, Husitská ideologie, Praha 1961, str. 317n, 333n aj.

³⁾ Prameny a literaturu přehledně shrnul F. Hoffmann, cit. studie, str. 110n.

⁴⁾ J. Mack, Tábor v husitském revolučním hnutí II, Praha 1955, str. 295, mluví dokonce o stovkách a tisících venkovanů, kteří se hrnuli na Tábor v době jeho vzniku.

⁵⁾ Prodej statků pod cenou např. dosvědčují Staré letopisy české z vaticlavského rukopisu, ed. F. Šimek, Praha 1937, str. 27.

Za daných okolností nebyly kádě a jiné formy spotřebního komunismu pouhým naplněním rovnostářských idejí, nýbrž holou nutností. Doposud se běžně soudilo, že kádě sloužily více méně jako otevřené komunální pokladnice. Tak tomu jistě bylo, neboť jinak by sotva mohly mít živnou půdu pověsti o nepoctivostech píseckých kněží a hejtmanů.⁶⁾ Jestliže však již v té době poutí na hory „v bratrském svorenství jeden s druhým i vajěčko dělil i chleba maléčko“⁷⁾, tím spíše lze předpokládat společné zásobnice potravin, přebytečného šatstva i stále ještě vzácných výrobků ze železa na Táboře v jeho prvních dnech. Jinými slovy, kádě nebyly určeny jen a jen pro peníze.

Můžeme však jít ještě dále. Sama otázka peněz a dvojaký vztah k nim je jednou z nesrovnalostí komunální etapy Tábora. Duchu chiliastického rovnostářství máloco přičí se tak jako článek o dukátech a stříbrných groších, jež bylo možné „bez zkázy“ razit i uchovávat v měscích.⁸⁾ K čemu však bylo tábořským bratřím zapotřebí peněz? Pomineme-li zřejmé cíle jednotlivců, pak především pro nákup potravin v blízkém zázemí pevnosti. Bylo by bláhové se domnívat, že všichni okolní sedláci propadli revolučnímu vytržení.⁹⁾ Tak jako někteří obyvatelé ústeckého předměstí si před odchodem na Tábor zakopali své drobné úspory,^{9a)} tak se jiní chopili příležitosti, kterou začalo nabízet vznikající tábořské tržiště.

Ani darované, ani koupené potraviny nestačily krýt potřebu. Táborští hejtmané proto přistoupili k řešení, jež bylo velmi účinné a jež plnilo hned několikérý účel. Byly jím vojenské výpady do blízkého a později i do vzdáleného okolí pevnosti. Až dosud se na jednotlivé operace jarní tábořské ofenzivy pohlíželo převážně jen z vojensko-mocenského hlediska. A jistě oprávněně, neboť hned prvé dvě akce, noční přepad Mladé Vožice a dobytí tvrze Sedlec, sledovaly preventivní obranu před hrozícím nebezpečím. Zanedbatelná však podle svědectví starého letopisce nebyla ani kořist: „tu (rozuměj táboři) mnoho těch železných pánův zbitu a koní sobě i odění nabráchu.“¹⁰⁾

Zbraně, výstroj a koně byly další z nezbytností ozbrojené revoluce, jimž však již historici vojenství věnovali pozornost.¹¹⁾ Stačí proto jen připomenout, že získání koní táborům přibyla starost o píci a obrok. Ne náhodou se také v početných zápisech Popravčí knihy pánů z Rožmberka, jež mimo jiné odráží drobné tábořské záškodnictví, jedním dechem mluví vedle jídla a pití také o krmivu pro koně. Jak vysvitá z řady výsledků zajatých táborů, operovaly malé tábořské družiny i v poměrně vzdálených oblastech, přičemž se zásobovaly samy jednak z dobytých kořistí, jednak zdarma či za peníze u hospodářů na svých dočasných „stavech“. I tu se znovu vynořují svědectví o roli peněz, neboť část kořistí se prodávala přímo na Táboře.¹²⁾

⁶⁾ Srov. J. M a c e k, Tábor II, str. 75n.

⁷⁾ Citace je ze Zlomek rýmované kroniky, srov. edici ve Výboru z české literatury doby husitské I, Praha 1963, str. 381, verš 6–8. E. P r a ž á k považuje skladbu za poselství králi Jiřímu z roku 1458 (K datování, interpretaci a otázce autorství tzv. Zlomek rýmované kroniky české). Strahovská knihovna III, Praha 1968, str. 116–128.

⁸⁾ Je příznačné, že se neuvažuje o přípustnosti mince, nýbrž o vyobrazeních na mincích. Text tohoto článku viz v edici J. M a c e k a, Ktož jsú boží bojovníci, Praha 1951, str. 64–65.

⁹⁾ Před podobnými iluzemi varoval již F. B e z o l d, K dějinám husitství, Praha 1914, str. 61.

^{9a)} Drobné poklady zakopaných mincí z předměstí Sezimova Ústí do roku 1956 zaznamenávají Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, Praha 1956, zvláště str. 161–162, č. 2215, a str. 198, č. 2417.

¹⁰⁾ Staří letopisové čeští, ed. F. P a l a c k ý, Praha 1929, str. 35.

¹¹⁾ Srov. zejména H. T o m a n, Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy, Praha 1898, str. 69–70 aj., a J. D u r d í k, Husitské vojenství, Praha 1953, str. 88–92.

Máme-li na zřeteli zásobování několika set členů tábořské obce, pak nemůže být sporu o tom, že vojenské akce ozbrojených tábořských houfů podstatně ulehčovaly zásobovací potíže mateřské pevnosti. Formující se polní obce opatřovaly si potravu nejen pro sebe, ale i pro své bližní doma. Patrně nepochybíme, jestliže pro tuto ranou etapu odmítneme násilné vybírání „holdů“ na vesnickém obyvatelstvu. Mlčení pramenů samo o sobě není důkazem, není však také v rozporu s tendencemi a ideami, které během jara a léta 1420 na Táboře převládaly. Kromě toho táboři měli možnost zmocnit se zásob tam, kde byly ve velkém měřítku, tj. v panských dvorech, v městských i klášterních sýpkách.

Pod tímto zorným úhlem je třeba pohlížet i na prvé tábořské útoky proti klášterům, Cisterciácké konventy v Nepomuku i ve Zlaté Koruně a kanonie premonstrátů v Milevsku a premonstrátek v Louňovicích, proti nimž směřovala jarní ofenziva, nebyly jen místy kultu a „lotrovskými pelešemi“, ale i středisky rozsáhlých panství s bohatými špýchary a zásobami všeho druhu.¹³⁾ Zde nejspíše táboři mohli získat vše, co potřebovali. Čteme-li proto, že mimo jiné spálili hospodářské budovy, neznamená to, že je zničili se vším všudy. Naopak, i hrnc medu byl dobrý, jak se nahodile dovídáme z výpovědi jistého Přeča z Hostovic, který se na mučidlech přiznal k svému podílu z louňovické kořisti.¹⁴⁾ Stojí za povšimnutí, že i východočeskí orebíté se nejprve ze všeho dobře zásobili v dobytém klášteře Hradišti u Valečova.¹⁵⁾ Protimnišská vlna záhy zasáhla všechny husitské strany bez rozdílu, a proto je obtížné postihnout, který zřetel v jednotlivých případech převládal. Nejspíše však i útok moravských táborů proti velehradskému klášteře 12. ledna 1421, uprostřed zimy a v době nejvyšší nouze, sledoval zásobovací cíle.¹⁵⁾

Otázka zásob hrála roli i při husitských výpravách na pomoc Praze ohrožené vojsky prvé křížácké výpravy. Tím, že Pražané požádali své venkovské spojence o pomoc, vzali na sebe starost i o jejich obživu. Dobře se jí také zhostili a jak orebity, tak tábory „opatřili hojnými potravinami, jichž převelký nadbytek se našel v domech uprchlíků.“¹⁷⁾ Táboři se navíc snažili usnadnit situaci hostitelům a při každé vhodné příležitosti se hleděli předzásobit na úkor společného nepřitele.¹⁸⁾

V létě 1420 stávalo se zásobování husitských vojsk stále více běžným špízováním válečné povahy. Udivující operační iniciativa Žižkova vojska, neobvyklé válčení v zimě a nepřetržité přesuny téměř po celém území Čech mimo jiné vyplývaly ze zásobovacích potíží. Teprve vytvořením městských svazů dostala husitská polní vojska pevnější hospodářskou základnu. Tak jako tak dopadla úloha zásobovatele husitů především na vesnické obyvatelstvo. Závěrem proto nemohu ponechat stranou problém svatohavelského úroku, s nímž je úzce spjata celá „selská otázka“ v počáteční fázi husitské revoluce.

¹²⁾ Popravčí kniha pánův z Rožmberka, ed. F. M a r e š, Praha 1878, zvláště str. 26 a 42–44.

¹³⁾ Nejpodrobnější představu si můžeme učinit o majetku kláštera v Zlaté Koruně, a to díky monografii J. K a d l e c e, Dějiny kláštera Zlaté Koruny, České Budějovice 1949. Cennou je i studie A. S e d l á č k a, Paměti kláštera v Louňovicích, Výroční zpráva vyš. gymnázia v Táboře, Tábor 1891. Jinak srov. J. M a c e k, Tábor II, str. 146–147.

¹⁴⁾ Srov. F. M a r e š, Popravčí kniha, str. 25 (spálení klášterních dvorů ve Zlaté Koruně), a str. 38 (výpověď Přeča z Hostovic).

¹⁵⁾ Vavřince z Březové Kronika husitská, ed. J. G o l l, Prameny dějin českých V, Praha 1893, str. 365.

¹⁶⁾ Srov. J. M a c e k, Tábor II, str. 340–341.

¹⁷⁾ Vavřince z Březové Kronika, ed. J. G o l l, str. 371. Český překlad k citaci z díla Vavřince z Březové, Husitská kronika, přel. F. H e ř m a n s k ý, Praha 1954, str. 58.

¹⁸⁾ Vavřince z Březové Kronika, ed. J. G o l l, str. 372.

Ani Josef Pekař, který jinak nenalezl na sociálně politickém programu Tábora nic chválného, nemohl popřít „svůdný obraz selského ráje“ v chiliastických vizích i skutečnost, „že tu a tam, kde tábořská moc vojenská mohla ochránit sedláky protivníkům Tábora poddané, počalo se i s neplacením činží nebo odpíráním poslušnosti dědičným pánům.“¹⁹⁾ Tak tomu mohlo být ve dnech svatojiřského úroku, kdy v dosahu Tábora byla půda pro panské výběrčí jistě velmi horká. Pověsti o tom vykonaly své a v nemalé míře přispěly k popularitě táborů mezi poddaným lidem. Na podzim se situace změnila. Před Táborem byla hrozba zimy a hladu, přičemž široko daleko již nebylo plných sýpek, jichž by se bylo možné snadno zmocnit. Mezitím se však Tábor via facti stal pánem řady vesnic, jež dříve patřily církevních institucím. Bylo by divu, kdyby z nezbytí táboři vztáhli na sebe i právo vybírat podzimní dávky?

Jediný pramen, který klade vybírání svatohavelského úroku na tábořském zboží již do roku 1420, je kompilace z Kroniky Vavřince z Březové dochovaná pouze v opisu z první poloviny 16. století (tzv. rukopis P). Tato okolnost zarazila autora základní monografie o Táboru v husitském revolučním hnutí natolik, že spolu s jinými důvody odmítl věrohodnost časového zařazení zprávy do roku 1420.²⁰⁾ Jaroslav Goll naopak v úvodu k své edici usoudil, že autor kompilace P měl před sebou bohatší a původnější text, než který známe z ostatních rukopisných verzí Vavřincovy kroniky, jež nota bene rovněž pocházejí až z přelomu 15. a 16. století.²¹⁾ Gollovu domněnku se zatím nepodařilo ověřit, a proto se omezím na dva postřehy. Item o svatohavelském úroku uzavírá vsuvku sedmi samostatných zpráv z rukopisu P, jež všechny se vztahují k roku 1420. Nejen to, sama formulace zprávy jednoznačně vylučuje jinou dataci: „Item eodem anno non obstante, quod estivo tempore Thaboritarum sacerdotes publice docuissent, quod per amplius rustici et censite non sunt obligati ad dandos suis dominis census vel alias quascunque exacciones, eo quod in hoc regno reparato cessabit omnis exactor, tamen circa festum Galli ab omnibus rusticis et qui se eis inscripserant, census omnes, quos dominis suis dare deberent, striccius exigebant.“²²⁾

Protitábořský osten zprávy je zcela zjevný, sám o sobě však nemusí být na překážku věrohodnosti sdělení. Další Mackova námitka je závažnější. Pokud v říjnu 1420 existovalo tábořské vrchnostenské panství, mohly je tvořit pouze vesnice poddané kdysi klášterům v Milevsku a Louňovicích, protože tyto vesnice byly až do roku 1547 v tábořském majetku.²³⁾ O části louňovických vesnic však Josef Macek zjistil, že na podzim 1421 platily poddanskou dávkou Oldřichovi z Rožmberka. Do dejme, že šlo pouze o pět vesnic z Nedvědickeho újezdu²⁴⁾ a že stav z roku 1421 nemusel nutně odpovídat roku předcházejícímu. Většinu zbývajících vesnic louňovického kláštera Zikmund zastavil 29. listopadu 1420 svídnickému hejtmanu Janu z Chotěmic sezením na Vlašimi.²⁵⁾ Bránil snad tento akt tábořům, aby v předcházejícím měsíci vybrali v těchto vsích svatohavelský úrok?

¹⁹⁾ J. Pekař, Žižka a jeho doba I, Praha 1927, str. 181.

²⁰⁾ J. Macek, Tábor II, str. 295–296.

²¹⁾ J. Goll, Prameny dějin českých V, str. XXV–XXIX.

²²⁾ Vavřince z Březové Kronika, ed. J. Goll, str. 438.

²³⁾ Milevsko je tu Mackem nejspíše uvedeno omylem za Zlatou Korunu. Srov. k tomu výčet tábořských vesnic podle dřívějších vrchností u F. A. Slavíka, Panství tábořské a bývalé poměry jeho poddaných, Tábor 1884, str. 5n.

²⁴⁾ J. Macek, Tábor II, str. 297, F. Slavík, Panství tábořské, str. 5, a Kalný a kol., Soupis urbářů jihočeských archivů 1378–1773, I, České Budějovice 1976, str. 122, č. 113.

²⁵⁾ Archiv český I, ed. F. Palacký, Praha 1840, str. 531, č. 200. Zápisný list neuvádí všechny vesnice (srov. k tomu cit. práci F. A. Slavíka, str. 5) a kromě toho nebyl nalezen v registrech královské kanceláře. P. Radoměřský, Nejstarší dějiny Louňovic pod Blánkem (I), ČNM 133, 1964, považuje za pravděpodobné, že statky kláštera zůstaly v držení Tábora, neboť Jan z Chotěmic se jich nejspíše nemohl ujmout.

Po pravdě je třeba přiznat, že údaje, na nichž lze stavět, nestačí pro jednoznačné posouzení situace. Je však ještě jedno závažné svědectví, které je třeba vzít v potaz. V souboru chiliastických a jiných bludných článků, které byly tábořům předloženy na schůzce ve Zmrzlikově domě v prosinci 1420, mimo jiné stojí: „Dále, že všichni sedláci a poddaní, kteří z přinucení platí roční platy protivníkům zákona Božího, mají býti hubeni a zatracováni a jejich statky jakožto nepřátel pleněny“²⁶⁾ Jestliže již v roce 1420 táboři, pokud jde o plenění statků, nerozlišovali mezi skutečnými nepřáteli a mezi sedláky, kteří byli přinuceni platit dávky, je to již tak závažný ústup od původních představ o selském ráji, že nenásilné vybírání dávek o svatohavelském termínu je možno vidět ve zcela reálném kontextu.²⁷⁾

Jarmila Hásková

Chtěla bych upozornit především na to, že nový archeologický výzkum Tábora přinesl i nový podnět numismatickému bádání, které se v nejbližší době bude muset důkladně zabývat otázkou husitského mincování. A to nejen otázkou pražského mincování, známého z kronikářských záznamů; zcela reálně bude třeba zvážit i možnost vlastní tábořské ražby. Mincová-li Praha v době Zikmundova záboru zemské mincovny v Kutné Hoře, není vyloučeno, že k ražbě typické drobné mince v době nedostatku přistoupil i Tábor. Identifikovat jakýmkoliv způsobem nepřebírné množství drobných ražeb husitské epochy bylo zatím nemožné. Materiály, které přináší současný archeologický výzkum Tábora, mohly by být východiskem k řešení této složité problematiky. Je totiž více než pravděpodobné, že i staré archeologické nálezy z Dobyčtího trhu v Táboře jsou zbytky mincovní činnosti – jaké, řekne nám ovšem až důkladný numismatický rozbor.

Josef Zemlička

Chtěl bych říci jen několik slov. V závěru svého referátu se dr. Richter zmínil o dosud bližší nedefinovatelných proměnách, které proběhly kolem poloviny 14. století v okolí Tábora a jež se odrazily i ve výstavbě řemeslnického předměstí Sezimova Ústí a dále i v osídlení lesního pásu mezi Ústím a Chýnovem, kde řada vesnic vznikla až poměrně pozdě. Toto zjištění má, jak se domnívám, závažnost hned z dvojího hlediska: a to nejen ze zřetele oblasti, která se později stala nejvýznamnějším centrem husitství, ale i z hlediska obecného poznání vývoje ekonomiky feudálního období. V souladu s poznatky z ostatních oblastí Čech se tak totiž i na Tábořsku potvrzuje, že kolem poloviny 14. století se dovršují určité změny, které snad lze charakterizovat jako důsledek předchozího rozvoje země začínajícího někdy 12. století, zesíleného do kvalitativně nových forem ve 13. století a ve značné síle ještě doznávajícího ve věku čtrnáctém. Středověká kolonizace, rozvoj zemědělství a měst, prorážení pout autarktního hospodaření – to vše bylo jistě dlouhodobým procesem, jehož ukončení sladěné i se završením sídelní výstavby země se prosadilo nejspíše někdy ve druhé polovině 14. století. Bylo by možné uvést konkrétní doklady další, jako např. situaci v některých sledovaných místech severozápadních Čech, kde byl vývoj – přirozeně s plným respektováním regionálních odlišností – v hlavních rysech asi dosti obdobný jako v tábořské oblasti. Skutečné příčiny tohoto složitého procesu a jejich hierarchizaci však skutečně důsledně zdaleka ještě neznáme. Odpovědi, které zatím můžeme poskytnout, jsou jen částečné, nepokrývají plně celý komplex problémů a jen další důkladné analytické sondy budou moci v budoucnu napovědět více. Chci tak na tomto místě

²⁶⁾ Vavřince z Březové Kronika, ed. J. Goll, str. 456 (překlad F. Heřmanského, str. 144). O vztahu tohoto v pořadí 15. článku k jiným soupisům srov. J. Macek, Tábořské chiliastické články, Historický sborník I, 1953, str. 58.

²⁷⁾ Pokud je mi známo, zůstala Mackova domněnka bez následovníků. Z novější literatury srov. zvl. H. Kaminský, A History of the Hussite Revolution, Berkeley and Los Angeles 1967, str. 386, pozn. 3 a F. M. Bartoš, Husitská revoluce I, Praha 1965, str. 123, pozn. 11.

znovu upozornit, že i této problematice bude třeba naší historiografii věnovat více pozornosti než tomu bylo doposud. Jeovou stránku věci bychom již zhruba znali. Neznáme však ještě řádně její kořeny.

Belo Polla

Velký význam má historicko-archeologický výzkum husitských a bratřických lokalit na Slovensku. Marxistická slovenská historiografie správnou interpretací pramenů dospěla k závěru, že bratřické hnutí se musí chápat jako protifeudální hnutí 15. století. Hlavní jádro bratřických bojovníků na Slovensku tvořili domácí sedláci, ke kterým se přidávali také drobní zchudlí zemané v boji proti světské i církevní hierarchii. Centra tohoto bratřického odporu na Slovensku jsou roztroušena od Gajar na západním Slovensku až po Cabiny na východním Slovensku. Jejich posádkám a táborům věnuje zvýšenou pozornost i slovenská historická archeologie.

Působení bratřičků na Slovensku spadá do let 1445–1462 a končí jejich rozhodnou porážkou u Velkých Kostoľan roku 1462. V tomto období si bratřičci zakládali své posádky a tábory na místě starších pevnůstek, na středověkých hradech, zabírali některé kostely a všechny tyto stavby si přizpůsobili svému vojenskému životu. První pokusný výzkum v Jasovské jeskyni už ve dvacátých letech, který objevil nápis na stěně vztahující se k bitvě u Lučence roku 1451, vyvolal dosud trvající diskusi o tom, zda tento zápis je autentický. Do padesátých a šedesátých let 15. století patří jeden z nejbohatších nálezů památek materiální kultury, pocházející z Posádky u Gajar. Část hmotných památek prozrazuje, že lokalita musela být osídlena už před 15. stoletím, ale samotný název a fortifikace vznikly v druhé a třetí čtvrtině 15. století. Podle převážné většiny nalezených vojenských památek usuzujeme, že také pevnost na gajarské Posádce byla zničena při osudné bitvě u Velkých Kostoľan. Bratřické hnutí na Slovensku vyvrcholilo v letech 1453–1458, kdy v čele hnutí stál Petr Aksamit z Kosova, který měl v moci hrad na Zelené huře u Hrabušic. Bratřičci se zmocnili Zelené hury jednak ze strategických důvodů, protože odtud ovládali celý kraj po Tatry, jednak pro možnost využití původní fortifikační stavby. Získané památky hmotné kultury ukazují, že Zelená hura byla v 15. století poměrně intenzivně obývána. Vedle keramiky je to kovový inventář vojenského charakteru, mimo jiné zbraně husitského typu. Výzkum byl prováděn také v Chmelově na východním Slovensku, který byl opěrným bodem Talafúsovým. Bratřické hnutí na Slovensku bylo tak významné, že vojenskou porážku husitského revolučního hnutí by snad nebylo správné klást do roku 1434 (bitva u Lipan), ale do roku 1462 (bitva u Velkých Kostoľan).

ZROD NOVODOBĚ HUSITSKÉ TRADICE

Jiří Rak

Epocha formování novodobého českého národa na konci 18. a počátku 19. století je i dobou konstituování moderního národního historického povědomí. Historické povědomí — souhrn základních poznatků a soudů o minulosti — je důležitou složkou společenského vědomí a vyvíjí se paralelně s vývojem dané společnosti. Řečeno jinými slovy, každá společnost si v každé době vytváří svůj obraz o vlastní minulosti: některá období a postavy jsou akcentovány, jiné proklínány a opět jiné upadají do zapomenutí.¹⁾

V českém případě hrálo právě historické povědomí velmi důležitou roli v národně uvědomovacím procesu. V literatuře bylo již mnohokrát konstatováno, jaký význam mělo historické myšlení a historické argumentace v počátcích národního obrození.²⁾ Historické argumentace bylo využíváno při dokazování české kulturní vyspělosti, slavná minulost byla dávana do kontrastu s neutěšenou přítomností a bylo jí využíváno i v oblasti politické v ohledu státoprávním (stačí připomenout vzrušení, které zavládlo v české vlastenecké společnosti při dvou rychle za sebou následujících korunovacích Leopolda II. a Františka II. českými králi). Osvícenská věda se zajímala o české dějiny, zbavovala je mýtů a vytvářela spolehlivý pramenný základ pro jejich poznání. Výsledky jejího bádání pak byly popularizovány a překládány do češtiny, aby se tak mohly stát majetkem nejširších vrstev. To je příklad F. M. Pelcla, který vydává český překlad svých *Kurzgefasste Geschichte*

1) Srov sborník Úloha historického povědomí v evropském národním hnutí v 19. století, AUC Phil. et Hist. 1976, č. 5, zvláště úvod Miroslava Hrocha, str. 7–13.

2) Naposledy Josef Koříl, České národní obrození. Praha 1978, zejména str. 93.

Böhmens pod názvem Nová kronika česká, J. Rulíka vydávajícího překlad Balbínova spisu Ungarem označeného Bohemia docta jako Učenou Čechii apod. Historické poznatky jsou šířeny také beletristickou a dramatickou tvorbou (povídky P. Šedivého, dramata J. N. Štěpánka).

Kruh vlastenecky smýšlející inteligence se v této době vědomě snaží vytvořit populární obraz české minulosti zdůrazňující především slavná období národních dějin. Tento proces vytváření moderního historického povědomí byl velmi složitý a naší literaturou dosud opomíjený, jeho poznání si vyžádá množství speciálních prací a studií. Na tomto místě si chci povšimnout pouze jednoho jeho aspektu, a to vytváření nového pohledu na husitské období.³⁾

Na rozdíl od jiných epoch, které dodnes tvoří vrcholy obecného hodnocení národní minulosti, jako např. doba vlády Karla IV., nebo právě obrozenci vyzdvihovaná doba humanismu 16. století, která jim byla i jazykovou normou, byla cesta ke kladnému ocenění husitství mnohem složitější. Překážkou bylo 150 let intenzivně prováděné rekatolizace, která se snažila vymazat vzpomínky na kačířské období z národní paměti, případně stavěla do protikladu vysokou úroveň českého státu doby Karlovy a úpadek způsobený dlouholetými husitskými válkami. Reminiscence na husitskou dobu se udržují v lidové tradici, vysoce oceňované starší literaturou, která je také uváděla do souvislosti s četnými nevolnickými povstáními v době pobělohorské.⁴⁾ Jak ale ukazují poslední výzkumy spjaté hlavně s největším nevolnickým povstáním roku 1775, je třeba při hodnocení postupovat mnohem střízlivěji. Do značné míry jsou totiž zprávy o husitských motivech v povstání až interpolací vzdělanějších zpravodajů, kterým se při každém lidovém hnutí v Čechách automaticky vynořovaly analogie s husitstvím. Je tomu tak například s tažením vzbouřených nevolníků 21. srpna

3) Husitským tradicím v našich dějinách byla věnována samostatná práce Františka Kavky, Husitské revoluční tradice, Praha 1953. Tradice husovské se týkají studie Josefa Hanuše a F. X. Šaldy ve sborníku Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu, Praha 1915, a kniha Milana Machovce, Husovo učení a význam v tradici českého národa, Praha 1953. Tradici žižkovské je věnována kniha Rudolfa Urbánka, Žižka v památkách a úctě lidu českého, Brno 1924, a práce F. M. Bartoše, Miloslava Hýska a Karla Engelmüllera ve Sborníku Žižkově 1424—1924 (vyd. Rudolf Urbánek), Praha 1924. Beletrizovaným obrazem Jana Roháče z Dubé se zabýval Jan V. Sedláček, Jan Roháč v literatuře české, ČČM 95, 1921, str. 177—202, a postavou Jiřího Poděbradského Jan B. Čapek, Jiří z Poděbrad v české literatuře, Praha 1940. Svou cenu, především pro množství sneseného materiálu, si stále zachovává práce Arnošta Krause, Husitství v literatuře, zejména německé I—III, Praha 1917—1924. Z posledních prací srov. zejména František Crkovský, Husitské revoluční tradice — složka ideové výzbroje pokrokového tisku, Výběr HKČB 15, 1978, str. 13—18.

4) Srov. Jindřich Obršlík, K husitské tradici v písnové tvorbě českého lidu na počátku 18. století, ČMM 71, 1952, str. 148—154, a Zdenka Tichá, K husitské tradici v 17. a 18. století, ČMM 73, 1954, str. 315—322.

1775 přes bojiště u Lipan, o kterém víme ze zápisků Vávákových, podle kterého mělo jít o manifestaci příbuznosti vzbouřenců s husitskými bojovníky,⁵⁾ nebo při parodii na Selský Otčenáš s veršem „Snad na Luthera a Žižku chceš volat k jeho kalíšku — Přijď království Tvé“,⁶⁾ anebo ve zprávách zahraničních pozorovatelů povstání.⁷⁾

Stejně se moderní výzkumy stavějí skepticky k husitským reminiscencím mezi tajnými nekatolíky a ukazují, že se jednalo spíše o vzpomínky na dobu předbělohorskou a jednotu bratrskou.⁸⁾ Stejnou situaci je možno pozorovat mezi nekatolíky i po vydání tolerančního patentu — podle literatury vydávané pro potřebu obnovených evangelických církví se také jednalo hlavně o návrat k odkazu utrakvismu 16. a počátku 17. století zvláště pak jednoty bratrské a J. A. Komenského.⁹⁾ Do jisté míry se husitská tradice udržovala mezi českou nekatolickou emigrací v Prusku, kde však byla živena také uvědoměným zájmem pietistického okruhu na univerzitě v Halle, nacházejícím z politických důvodů podporu pruského dvora. Navenek se tato tradice projevovala veřejným přihlašováním k husitskému odkazu, např. pojmenováním nově založených osad ve Slezsku, jako Husinec, Bedřichův Tábor.¹⁰⁾

Prežívající protireformační pojetí husitství je poznatelné nejlépe na díle známého písmáka, milčického rychtáře F. J. Vaváka. Vavák, nezastírající své konzervativní a katolické stanovisko, svůj názor na husitství nevyložil nikde vcelku, pouze v oddíle nazvaném „Krátké vysvětlení všeho toho, co se z strany víry v tomto našem Království českém přihodilo,“ zařazeném v jeho Pamětech k roku 1782. Tehdy, ve vzrušené době po vydání tolerančního patentu, kdy se dostával do častých a ostrých polemik s nekatolíky, vykládá: „Husité sobě jméno dali od Jana Husi, po jeho upálení, ti totižto, kteří se těch bludů, které on kázal, přidrželi . . . A tak ouhrníkem všichni na výkladu jednoho člověka Jana Husi a druhého Zikmunda Řepanského a Jakobella neúnavně stáli, až dostavše potom Jana Žižku za vůdce, mocně a násilně a krvavě všecken lid k tomu přijímání pod obojí a jiným bludům nutili, a kdo s nimi věřiti nechtěl, každého ukrutně zamordovali.“

5) Josef Petráň, Nevolnické povstání 1775. Prolegomena edice pramenů Praha 1973 (=AUC Monographia XVII), str. 131.

6) Jan B. Čapek, Československá literatura toleranční 1781—1861, sv. I, Praha 1933, str. 101.

7) J. Petráň, Nevolnické povstání 1775, str. 190.

8) Jan Kučera, Příspěvek k problémům lidového náboženství v 17. a 18. století. SH 23, 1975, str. 13.

9) Podle přehledu literatury podaného J. B. Čapkem, Československá literatura toleranční I.

10) Eduard Winter, Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der hussitischen Tradition. Berlin 1955 (= Veröffentlichungen des Instituts für Slavistik, 7).

Čti Hájka a uziš, kterak od města k městu, od kláštera k klášteru, ode vsí ke vsí jako zuřiví tygrové běhali, každého katolíka bili, tloukli, nelítostně mordovali a za vděk sobě pochutnávali, když kdo hroznější, ukrutnější a žalostivější smrt a trápení na koho, zvláště kněze vymyslíl.¹¹⁾ Vavák dále vypočítává takřka zálibně všechny druhy ukrutenství, kterých se husité dopouštěli — království pak bylo podle jeho názoru zachráněno pouze pevností ve víře a statečností těch, kteří se husitského násilí nezalekli a zachovali si svou původní víru.

S vlastivědným zájmem Vavákovým o rodný kraj souvisí pak i jeho zájem o bitvu u Lipan. Svou mapu lipanského bojiště spolu se spisem „Hrstka popele z kostí Plzeňských“ věnoval městu Plzni a získal za to její čestné měšťanství. Považuje ovšem nesprávně bitvu u Lipan za konečné vítězství českých katolíků nad tábory a sirotky.

Počátky uvědomělého zájmu o husitství se u nás objevují v polovině 18. století. Nastupující osvícenská věda sice stále na toto období a jeho představitele pohlíží jako na dobu úpadku a kacířství, ale zároveň v ní shledává předmět svého vědeckého zájmu, a jak je pro osvícenskou historiografii příznačné, obrací se v první řadě k pramenům. Tak již člen první vědecké společnosti v našich zemích, olomoucké Societatis incognitorum eruditorum, Bonaventura Piter hodlal vydat sbírku pramenů O vzniku a vývoji husitského kacířství a válek.¹²⁾ Osvícenský pohled na husitství, jak se projevoval v pracích M. A. Voigta, F. F. Procházky, G. Dobnera, I. Cornovy a dalších, je také třeba hodnotit v souvislosti s celým osvícenským hodnocením středověku, ve kterém byla spatřována doba fanatismu a pověr v protikladu s osvíceným 18. stoletím.¹³⁾ Proto také osvícenci, honosící se svou náboženskou tolerantností, odmítali husitské války jako projev náboženského fanatismu z jedné i druhé strany. Výrazně je tento názor vyjádřen žďárským opatem O. Steinbachem v jeho dějinách tolerance.

Výrazný pokrok proti předcházejícímu období však spočívá v tom, že se osvícenci husitstvím vůbec zabývají (nezapomeňme, že např. Balbín odmítá hovořit ve svých spisech o Husovi, aby jeho prokletou památkou neposkvrnil své dílo). I když jsou pojednání českých osvícenců psána mnohdy jako polemika s husitstvím a jeho zahraničními obhájci, zůstává jejich trvalá cena ve snesení pramenů a osvětlení některých speciálních problémů. To

11) Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770—1860 (vyd. Jindřich Skopec), I/2, Praha 1908, str. 152—154.

12) Josef Hanuš, Počátky kritického dějepytu v Čechách. Několik kapitol z dějin českého obrození. ČCH 15, 1909, str. 288.

13) M. H. Serejski, Sredniowiecze w ocenie historików Oswiecenia, in: Cultus et Cognitio. Studia z dziejów sredniowiecznej kultury, Warszawa 1976, str. 513—519.

je případ G. Dobnera, který v polemice se spisem *Vollständige Geschichte der Hussiten* odmítá, věcně správně, do té doby tradovaný názor utrakvistických kronikářů o cyrilometodějském původu laického kalicha v české církvi.¹⁴⁾ Problémy, kterými se osvícenská věda v souvislosti s husitstvím zabývala, poznáme nejlépe na přehledu prací s touto tematikou v prvních ročnících *Pojednání učené společnosti*. Kromě zmíněné práce Dobnerovy to byly studie Pelclovy dokazující český původ Jakoubka ze Stříbra a o Zikmundu Korybutovi, Ungarovo kritické vydání Žižkových listů a jeho vojenského řádu a Dobrovského stať o dějinách českých pikartů a adamtů.¹⁵⁾

Význam husitského období pro naše dějiny ocenil až J. Dobrovský, který je prohlásil za počátek nové epochy v dějinách národa, zvláště pak v dějinách jazyka a písemnictví. Osvícenec Dobrovský však také samozřejmě odsuzoval husitské násilí, které přímo srovnával s násilím protireformačním.¹⁶⁾ Významným přínosem osvícenských prací o husitství je i to, že mezi jeho příčinami začíná být uváděn také úpadek a zlořády v tehdejší církvi i pohoršení plynoucí z dvojpapežství, a nejen Husova ctižádost a umíněnost. Počátky národnostního chápání husitství se projevují v tom, že mezi příčinami Husova vystoupení jsou uváděny nacionální třenice mezi Čechy a Němci na pražské univerzitě a německá povýšenost a rozpínavost.

Větší počet spisů týkajících se husitství se objevil za josefínského uvolnění cenzury. Příznačné je, že když roku 1784 začala vycházet sbírka životopisů slavných českých mužů, byla zahájena životopisem Jana Žižky z Trocnova od F. Eckardta; kromě toho obsahoval první svazek ještě životopisy Prokopa Holého a Prokypkův od J. H. Wolfa a Husových předchůdců Konráda Štěkný, Jana Milíče a Matěje z Janova od A. Zitteho.¹⁷⁾ Ten byl také autorem dvoudílného životopisu Husova vydaného v letech 1789—1790. Zitteho spis je vlastně Husovou apologií, dokazující, že nebyl kacířem a důvodem jeho odsouzení že byla odvaha a otevřenost, se kterou ukazoval na pohoršlivý život církve.¹⁸⁾

14) J. Hanuš, Počátky kritického dějepytu..., str. 458.

15) Srov. Josef Kalousek, Děje Královské české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem jejich publikací z oboru filozofie, historie a jazykovědy. Praha 1885.

16) Z početných prací o Josefu Dobrovském srov. zvláště F. M. Bartoš, Dobrovského pojetí husitství a reformace, *Slavia* 23, 1954, str. 198—200, a Josef Macůrek, Dobrovského pojetí českých dějin a stanovisko k našemu národnému vývoji, *Slavia* 23, 1954, str. 164—190.

17) *Kurze Lebensbeschreibungen berühmter Männer Böhmens I*, Praha 1784—1786.

18) Augustin Zitte, *Lebensbeschreibung des Magister Johannes Huss von Hussinetz*. Praha 1789—1790.

Josefinští autoři, ve své většině stoupcí osvíceného katolicismu, začínali vidět v Husovi a jeho učení do jisté míry předznamenání svých vlastních reformních snah. Otevřeně to vyjádřil K. Royko, autor dějin kostnického koncilu, vydaných roku 1783, kde provedl srovnání císaře Zikmunda s císařem Josefem. Také od Zikmunda se očekávalo provedení církevní reformy, kterou však provede až Josef II.¹⁹⁾ Rozšíření podobných analogií dokazuje i záznam v soukromých pamětech F. M. Pelcla o posměšku:

„Joannes Hus I
Joseph — Hus II.“²⁰⁾

Roykův spis je nejvýznamnějším dílem o husitství a jako jediný byl také přeložen do češtiny.²¹⁾ O tom, jak živá byla tehdy husitská problematika v české společnosti, svědčí polemika, která se rozpoutala po vydání českého překladu.

Husitská problematika se objevovala i ve specifickém útvaru naší obrozenecké literatury, tzv. obranách. Jedním z jejich rysů bylo zdůrazňování potřeby znalosti češtiny pro šlechtu, kterou obrozenci chtěli získat pro pomoc národní věci. A protože hlavním povoláním mladých šlechticů byla důstojnická služba v armádě, odůvodňuje ve své obraně A. Hanke potřebu znalosti jazyka mužstva takto: „Byl by náš Žižka, hrdina, který vyhrál 23 rádných bitev a žádnou neprohrál, byl by způsobil, žel tak velké převraty, kdyby byl mluvil ke svým krajanům německy nebo francouzsky.“²²⁾

Nejlépe je možno počátky kladného hodnocení husitského období historickou vědou sledovat na díle F. M. Pelcla, především na jeho *Kurzgefaste Geschichte Böhmens*. V oznámení o jejich vydávání píše Pelcl svou slavnou a často citovanou větu o důvodech, které ho vedly k zájmu o husitství. Nejsou to již důvody ryze vědecké, ale nacionální: „ . . . avšak nesměl by Čech býti hrdým na rekovství svého Žižky nebo Prokopa? Ovšem, byli to neblázni husité, ale věřili přece v Krista, ctíli jeho svatou matku a sv. Václava, ba Žižka dával si denně ve svém táboře čísti mši, mají tudíž v tom přednost před pohanskými hrdinami, jejichž činy bez ohledu na jejich pohanství vynášeny jsou až do nebe.“²³⁾

Vysoké ocenění významu husitského období pro český národní vývoj přináší také Pelcova stať *Dějepis Němců a jejich jazyka*

v Čechách od roku 1341 do roku 1789 uveřejněná v *Pojednáních učené společnosti roku 1791*, kde husitům přičítá zásluhy za to, že takřka poněmčené Čechy byly opět počestěny.²⁴⁾

Vrcholu pak Pelcovo národní pojmání husitství dosahuje ve čtvrtém, nevydaném dílu jeho českého přepracování *Kurzgefaste Geschichte — Nové kronice české*. Mluví sice o husitech jako o buřičích, ale vinu za zkázu ve válkách klade na kněžstvo, které lid svedlo. Značného účinku dosahuje také ryze literárními prostředky — tak např. při líčení bitvy u Sudoměře klade proti sobě síly královských a sílu Žižkova vojska. Vypráví, že Žižka „lidu však zbrojného měl čtyři sta i s ženami a vozův bojovných měl dvanáct a koní devět“, zatímco královští „přítáhli k Písku, majíce lid dobře jízdný a oděný, kteříž železní páni slouli“.²⁵⁾ Stejně Pelcl nezastírá ani křížácké řádění a uvádí, že pražská poprava břevnovských mnichů byla jen odvetou za násilnosti páchané Zikmundovým vojskem. Nejvýmluvnější příklad takto národně pojatého husitství je pak v Pelcově vyprávění o bitvě na Vítkově, kde podle Vavřince z Březové líčí sílu Míšaňanů, a do protikladu s ní staví slabé Žižkovy sruby hájené nepočetnou posádkou. Známý Vavřincův citát o husitské ženě odmítající ustoupit před Antikristem však Pelcl pozměnil takto: „Neslušíš Čechovi před Němcem ustoupiti.“²⁶⁾

Jsme tu svědky významné proměny hodnot — náboženské přesvědčení ustupuje ze svého dosud primárního postavení a jeho místo zaujímá idea národa, jeho prospěchu a jeho slávy.

Stejně jako v odborných historických dílech se prosazovalo změněné hodnocení husitského období i v beletrii. Odsuzující stanovisko zaujímala stále literatura určená pro lidové vrstvy. Jako příklad může posloužit citát z povídky Zdeněk Zásnecký aneb blaničtí rytíři, kde je do Blaník situováno vojsko Menharta z Hradce. Tehdy hlavní hrdina povídky přijíždí k Blaníku a vzpomíná na husitství tímto způsobem: „Když viděl zříceniny onoho hradu, kdež někdy táboriti slouvného obránce Čechův a udatného rytíře Maynharta přepadli a spolu s jinými rytíři i se vším jeho branným lidem zamordovali, podlé Českých letopisů, jež Zdeněk ze Zásnuku rád a častěji čítal, upamatoval se na ten hrozný příběh a želel toho srdečně, že předkové jeho za někdejších Žižkových časů tak mnoho nákladných a přepevných hradů svévolně beze vsí potřeby zkazili, a tím vlasti své velmi zle posloužili.“²⁷⁾

Ve vyšší literatuře se však již objevoval pocit hrdosti nad husitskou minulostí. Uvědoměle se k husitskému odkazu hlásí např.

19) Rozbor Roykova díla u A. Krause, *Husitství v literatuře II*, Praha 1918, str. 156—168.

20) F. M. Pelcl, *Paměti* (vyd. Jan Pán), Praha 1956, str. 46.

21) M. V. Kramerius hodlal vydat česky také Eckhardtův životopis Jana Žižky, ale cenzura toto vydání nepovolila. Srov. Jan Novotný, *Matěj Václav Kramerius*, Praha 1973, str. 189—190.

22) Albert Pražák, *Národ se brání. Obrany národa a jazyka českého od nejstarších dob po přítomnost*. Praha 1945, str. 143.

23) Josef Hanuš, *František Martin Pelcl, český historik a buditel*. Praha 1914, str. 49.

24) J. Kalousek, *Děje Královské společnosti nauk*, str. 91.

25) Knihovna Národního muzea, rkp. I A 7, fol. 68a.

26) Tamtéž, fol. 80a.

27) Zdeněk ze Zásnuku se svými tovaryši aneb rytíři v Blanickém vrchu zavření. *Staročeská rozprávka*, in: *Romantické povídky z českého obrození* (vyd. Miloslav Novotný), Praha 1947, str. 150.

V. Thám ve své předmluvě k Básním v řeči vázané z roku 1795, kde hovoří o nepřátelích českého národa: „Nadto i tu ušlechtilou a jindy vždycky jadrnou řeč naši českou, jižto husitská přezdělí, ne za jinou příčinou, než aby tím jménem, nám sice slavným, jim ale ohybným, ji potříti a lidu v lehkost uvéstí mohli.“²⁸⁾

Jedním z nejvypjatějších a nejznámějších vyjádření tohoto pocitu je Óda na Jana Žižku z roku 1802, jejímž autorem je katolický kněz A. Puchmajer, který oslovuje svého Žižku:

„Tys důkaz jasný všemu podal světu,
Co láskou k vlasti tuženo,
Co české zmůže rameno.
I mužstvím tvým (ó bodejž v stálém květu),
Jmé české bylo zvěčněno.“

I pro Puchmajera byly husitské války především válkami Čechů s Němci — proto oslavuje Žižku:

„Jak víchr plevy
rozprášil si Němce
a sebe s Čechy oslavil“ —

a na jiném místě:

„Tys vždy a všudy, kde se bitva stala,
zbil škodné Čechům Germány.“²⁹⁾

Zajímavým způsobem se objevuje obrana husitství v časopise Český lidumil, vydávaném F. A. Pabstem. V článku Něco o povaze Čechů — jedná se o překlad článku J. I. Schmidta Etwas über den Charakter der Böhmen, který předtím vyšel v časopise J. A. Rieggra Für Böhmen von Böhmen³⁰⁾ — brání Čechy před obviněním z divokosti a ukrutnosti a operuje při tom mj. i Žižkovým vojenským řádem (s odůvodněním „Zběh docela bezbožná zajisté by tento výborný zákon nebyla zachovávala“). Vinu za husitské války a škody v nich způsobené přenáší úplně na císaře Zikmunda a jeho zatvrzelost a opakuje argument známý již z Pelcla, že vinu na husitských ukrutnostech nenese národ, ale kněží, kteří jej zavedli do náboženských bludů.³¹⁾

Nejúplnějšiho vyjádření pak došla teze o husitských válkách jako hrdinském českém období v propagandě proti napoleonské Francii. Připomínky husitství se objevovaly již dříve v protirevolučních brožurách a pamfletech. V časopise Für Böhmen von Böhmen psal neznámý autor o monarchickém smýšlení Čechů a dovozoval je mj. i volbou Zikmunda Korybuta; I. Cornova sepsal

28) A. Pražák, Národ se bránil, str. 156.

29) Citováno podle přetisku F. Kavky, Husitská revoluční tradice, str. 299—302.

30) Srov. Pavel Bělina, K počátkům statistiky v českých zemích (Působení Josefa Antonína Rieggera v Čechách). ČSČH 25, 1977, str. 63—86.

31) Český lidumil aneb nejnovější pražský vlastenecký časopis 1810, str. 267—291.

brožuru o vzpourách v českých dějinách a dokazoval, že z nich nikdy nevzešel užitek, ale zkáza.³²⁾

Když se však války přiblížily k českým zemím a vláda potřebovala vyvolat mezi obyvatelstvem potřebné válečné nadšení, byly husitské hrdinské tradice připomínány programově, starou českou válečnou slávou měly být tehdejší obyvatelé Čech pohnuti k přinášení nevyhnutelných válečných obětí a osvědčování vlastenecké horlivosti k mocnářství. Tak J. Nejedlý oslavuje porážku maršála Jourdana u Schwarzenfeldu a připomíná ve své básni, jak se celá Evropa třásla, „slyšíc, Žižka s Čechy jde“.³³⁾ V agitaci pro vstup do českých dobrovolnických sborů přesvědčuje dosavadní odpůrce husitství F. F. Procházka pražské univerzitní studenty, že i oni jsou potomky slavných husitských bojovníků,³⁴⁾ v písni pro český vojenský výbor je sloka připomínající husitská vítězství:

„Chlumec, Oustí, Domažlice,
Polsko, Uhry ještě více
zřely české vítězství.“³⁵⁾

Také historik J. B. Dlabač se do této propagandy zapojil svou brožurou z roku 1809 Udatnost slavného českého národu, která líčí příklady českého vojenského hrdinství počínaje Sámem. Kromě obligátního líčení české statečnosti a slavných husitských vítězství oslavuje zde i bitvu u Lipan, protože i ona je vynikajícím příkladem české udatnosti: Čechové byli tak zmužilí bojovníci, „že od žádného jiného, kromě jedni od druhých, přemožení a porážení býti mohli“.³⁶⁾

V podobném duchu se nesou i známá slova Jana Jeníka z Bratřic, kterými se loučil se svou setninou, kdy jim připomínal slávu a udatnost Jana Žižky a Prokopa Holého. U něho však byl vztah k husitství hlubší a procítěnější — ne nadarmo mu bylo v Praze přezdíváno poslední táborita. Tento vztah poznáváme z jeho Pamětí (včetně nářku nad zánikem Betlémské kaple), z jeho korespondence se solnohradským lékařem dr. Bláhou a konečně i z mnoha jeho Bohemik, kam zapisoval množství husitských památek a dokumentů.³⁷⁾

32) Srov. celkové zpracování Květy Mejdřické, Čechy a Francouzská revoluce, Praha 1959; ze starší literatury zvláště Jan Bedřich Novák, Války osvobozovací a naše obrození, ČCM 88, 1914, str. 19—27.

33) Jan Nejedlý, Bitva Černopolská dne 23. měsíce máje 1796, in: Nové básně vydané od Antonína Puchmajera, Praha 1798.

34) Josef Kollmann, Obrana Čech v letech 1796 a 1800. SAP V/2, 1955, str. 124.

35) Tamtéž, str. 203.

36) Bohumír Dlabač, Udatnost slavného českého národu podlé vlastenecké historie horlivým obráncům českým a všem ostatním krajanům představená. Praha 1809, str. 11.

37) Jan Jeník z Bratřic, Z mých pamětí (vyd. Josef Polišenský), Praha 1947.

Můžeme tedy shrnout, že v českém historickém povědomí se na konci 18. a počátku 19. století v podstatě ustálil obraz husitství jako doby vítězných bojů s nepřáteli, především Němci, bojů, jejichž symbolem se stává postava Jana Žižky z Trocnova. I když v ponapoleonské reakci a v předbřeznové době, soudě podle literární produkce, společenský zájem o husitství upadá,³⁸⁾ vynořuje se husitská tradice znovu v daleko mohutnější podobě v revolučním roce 1848 a dílem E. Arnolda nabývá nového, sociálního obsahu.

VÝZKUM HUSITSKÉHO TÁBORA V POČÁTKCÍCH TÁBORSKÉHO MUZEA

Jiří Kořalka

Usnesení obecního zastupitelstva královského města Tábora z 6. prosince 1878 vytvořilo rozhodující právní základnu pro existenci městského muzea. V tomto smyslu stojí tedy na počátku nepřetržitého stoletého vývoje táborského muzea jak jednoho z nejvýznamnějších mimopražských muzeí v českých zemích. Současně se však rozhodnutí z 6. prosince 1878 jeví jako výsledek delších, bezmála dvě desetiletí trvajících přeměn společenských, politických a kulturních poměrů v Táboře, ovlivněných vzestupem českého národního hnutí od konce padesátých let 19. století. Na těchto přeměnách se aktivně podíleli — vedle menší části táborského řemeslnictva, tradičně ovládajícího městskou radu — hlavně táborští vysokoškoláci, studující na univerzitě a technice v Praze, učitelé Tábořska, jejichž společenská angažovanost narůstala v ozduší liberálních školských zákonů z konce šedesátých let 19. století, a především průbojná skupina poměrně mladých profesorů reálného gymnázia a vyšší hospodářské školy v Táboře v čele s iniciativními řediteli obou škol. Václavem Křížkem (1833—1881) a Františkem Farským (1846—1927), která i v městské samosprávě a v táborských spolcích šedesátých a sedmdesátých let minulého století vystupovala většinou jako hybná síla.¹⁾

Táborské muzeum od svého počátku nebylo koncipováno pouze jako historické muzeum v užším slova smyslu. Původní návrh Františka Farského z 12. února 1878 upřesňoval, že muzeum by mělo uchovávat „památně důležité předměty jakožto názorné

³⁸⁾ Milan Zítka, *Obraz české minulosti v kulturních časopisech doby předbřeznové*, in: *Úloha historického povědomí...* (= AUC Phil. et Hist. 1976, č. 5), str. 15—43.

¹⁾ K tomu souhrnně Jiří Kořalka, *Vznik táborského muzea roku 1878. Tábor 1978* (= ediční řada Tábor 11/2).

svědky a doklady historického života tábořského (městského, o-kresního, krajského), jak se během času rozvíjel a ustálil v přírodě, vědách a umění, v hospodářství, obchodu a průmyslu".²⁾ Ve všech dalších dokumentech z doby vzniku tábořského muzea se počítalo s tím, že muzeum bude shromažďovat také sbírky přírodovědné a technologické. Podle schválených stanov, jednacího a domácího řádu z 21. března 1881 byly ustaveny tři odbory tábořského muzea, historicko-archeologický, přírodnický a umělecko-průmyslový.³⁾ Také svolání městské rady v Táboře z 20. ledna 1879 k vytváření muzejních sbírek kladlo v souladu s původním návrhem Farského důraz na soustředování předmětů z oblasti zemědělství, průmyslu a obchodu, přírody, věd a umění. Pozoruhodným způsobem se však v tomto svolání využívalo tradice husitského Tábora, v městě tehdy velmi živé, jako pobídky ke zvýšenému úsilí při prosazování hospodářského a kulturního pokroku do budoucnosti, s výslovným přáním, „aby myšlenka založení muzea v královském městě Táboře stala se skutkem a aby tato krajina, která v nejslavnějších dobách národa českého v čele stála národního hnutí, nyní také mezi předními se skvěla pěstiteli věd, umění a průmyslu".⁴⁾ Husitská minulost Tábora — v národně politické interpretaci 19. století — ovlivňovala v praxi zaměření vědeckých snah, kulturně osvětové činnosti i vývoje samotného tábořského muzea ještě mnohem silněji než v programových dokumentech muzea z let 1878—1879.

Bylo příznačné, že historické reminiscence na Jana Žižku z Trocnova a jeho tábořské válečnické se v Táboře vědomě udržovaly a rozvíjely již před rokem 1848, ve vyhraněně katolickém národním prostředí tradičního městského řemeslnictva. Tištěné pozvání na velký maškarní tah s krojovaným průvodem přes tábořské náměstí, pořádaný na masopustní úterý 1. března 1870, výslovně připomínalo, že podobný maškarní průvod, představující dobytí Starého Tábora, tj. Sezimova Ústí, „od našeho starého praotce Žižky" na masopustní úterý roku 1420, se v Táboře konal „již před 34 roky", tedy v roce 1836.⁵⁾ I v tomto původním, ve své podstatě protihusitském zaměření, které bylo vystiženo místním posměšným popěvkem „Smažte šišky i kobližky, nebojte se šelmy Žižky",⁶⁾ nepostrádaly tábořské katolické slavnosti moment heroizace husitských představitelů. Tím silnější byla ovšem tato hrdinská národní tendence v druhé polovině 19. stol., kdy se krojované husitské průvody odbyvaly v Táboře na konec masopustu častěji.

2) MHRH Tábor, H 768 (fotokopie v řadě Tábor 11/2, obr. příl. 5—7).

3) Tábor, roč. 18, č. 29, 16. 7. 1881, str. 3, Městské muzeum, konstituování odborů muzea.

4) MHRH Tábor, H 771 (fotokopie v řadě Tábor 11/2, obr. příl. 10).

5) Tábor, roč. 7, č. 9, 26. 2. 1870, str. 4, Velký maškarní tah.

6) Ladislav Quis, Kniha vzpomínek 1. Praha 1902, str. 186.

Ve čtyřicátých letech 19. století informoval tábořský dopisovatel Květy širší okruh vlasteneckého čtenářstva o podobném maškarním průvodu husitů v čele s Žižkou a jeho šedesáti bojovníky,⁷⁾ jindy opět psal o slavném společenském plesu v Táboře, kde se za každý nečeský hovor platila pokuta. Hlavní součástí plesové výzdoby byl tehdy „hrdinský Žižka v živé velikosti na lešení postaven", jenž „libě ve svém brnění na dav věrných Čechů se díval, ježka v pravici drže".⁸⁾ Zásahu na obnovení a očištění Žižkova kultu v Táboře přičítali současníci kolem poloviny 19. století v první řadě Antonínu Svatošovi (1777—1850), který od roku 1811 působil jako učitel na tábořské hlavní škole, později od roku 1822 jako ředitel této školy. „Náš Svatoš je první, jenž vřele ctí a oslavoval Jana Žižku z Trocnova, slavné paměti chrabrého hrdinu a vítězného vůdce našich otcův, slavných táborův", zdůrazňoval vzpomínkový článek místního týdeníku Tábor. „On hlavně pečoval o to, by v jasném světle objevil ušlechtilého bojovníka toho a zničil hanebné a klamně pověsti a zprávy o našem Žižkovi kolující, uvádějící jej co nějakého lupiče a vraha, který vše zničit a zhroutit usíloval; čímž on nikdy nebyl, aniž něco podobného v úmysl bral, nýbrž byl prvním bojovníkem svého času, pravým národovcem . . ." ⁹⁾ Na Svatošův podnět začali táborští soustružníci dřeva kolem roku 1840 vyrábět hole s Žižkovou hlavou, které byly v Táboře i v Praze oblíbené již před revolučním rokem 1848.¹⁰⁾ Pamět-

7) „Letos nám bylo viděti přepadnutí Starotábořských od Žižky. Zpěvem se bavící, jásající starotábořští měšťané, kteří se na rynku usadili — škoda, že jich bylo jen hrstka! — byli od bojovného Žižky, táhnoucího v čele svých jedenácti táboritů jezdeckých, pak svou dřevcem, kosami, jezkami ozbrojenou pěší rotou přepadnutí a rozplášení. Známá váleční píseň se hlučně rozléhala, a když zavzněly hlasy: „Toť jest Žižka, vůdce a řídil nás", pojal každého znalce našich dějin neobyčejný cit, kdyžto na brně onoho strašlivého jednookého hrdinu spatřil, kterak ozbrojen jezkem, as 60 bojovníkům, opatřeným zbraní, ještě z oněch časů pocházející (jenž se posud na radním domě uchovává) — rozkazy dával." Květy, roč. 10, č. 30, 15. 4. 1843, str. 120, Domácí kronika: Masopustní outerk Táborčanů (podpis: K—ý). Srov. Ferdinand Strejček, Ze života tábořských Čechů před březnem 1848. JSH 26, 1957, str. 23. Po dvou letech se krojovaný maškarní průvod zřejmě opakoval, protože tábořský dopisovatel slíbil napříště zprávu „o posledním masopustním outerku". Květy, roč. 12, č. 35, 22. 3. 1845, str. 140, Denní kronika: Z Tábora.

8) Květy, roč. 11, č. 25, 27. 2. 1844, str. 99, Domácí kronika: Z Tábora, Společenský bál (podpis: Kopecký).

9) Tábor, roč. 1, č. 36, 31. 12. 1864, str. 2, Antonín Svatoš (podpis Ot. Z.). Autorem článku byl Otomar Zelenka (1847—1883), působící tehdy na tábořském reálném gymnáziu, na podkladě vzpomínek, které od pamětníků sbírala redakce Tábora. Srov. František (D.) Zenk l, Třicet let reálného gymnázia tábořského, Tábor 1892, str. 55.

10) „Náš Svatoš, jakožto ctitel Žižky z Trocnova slavné paměti, přiměl zdejší soustružníky k tomu, aby hole s podobiznou téhož chrabrého hrdiny, vítězného vůdce českého národa, hrůzy Němců, odrodilců a utiskovatelů lidstva, zhotovovali, jichžto posud mnoho tisíců již se vyrobilo a podnes zhotovuje", připomínal nekrolog v Havlíčkově Slovanu (Kutná Hora), roč. 1850, str. 1789, Zprávy domácí: Z Tábora. Úmrtí (podpis: Modlešovický). Autorem korespondence byl kněz František Hůrský (1805—1876). Souběžně byl nekrolog

níci vzpomínali, že Svatošova „žičkovka“ bývala tehdy uctívaným symbolem v pražské vlastenecké společnosti.¹¹⁾

Za těchto okolností získávaly mimořádně na ceně skutečné nebo údajné husitské památky, které se kolem poloviny 19. století v Táboře vyskytovaly. Skutečnost, že v Táboře jako hlavním středisku husitského vojenství se dochovalo méně původních zbraní z doby husitské než ve Vídni nebo v Plzni, vysvětlovali pozdější funkcionáři tábořského muzea řadou příčin.¹²⁾ Po smíru s císařem Zikmundem roku 1437 bojovali táborští válečníci spíše v cizině než v Táboře a okolí. Neúspěšné hnutí českých stavů roku 1547 způsobilo, že město Tábor muselo císaři Ferdinandovi I. vydat mnoho zbraní, mimo jiné údajně všechno, co ještě zbývalo ze slavného husitského dělostřelectva. Zhoubné požáry roku 1533, 1559 a další zničily převážnou většinu dochovaných hmotných památek husitského období. A co se přece uchránilo, vzalo za své při dvojnásobném dobytí Tábora za třicetileté války, roku 1621 a roku 1648, v případě písemných památek navíc za prusko-rakouských válek 18. století, o ničivých skartacích kolem roku 1848 ani nemluvě.¹³⁾

Nemalé ztráty způsobili tábořským památkám také sběratelé starožitností v první polovině 19. století. Příznačným způsobem se popis památek města Tábora ve Světozoru roku 1880 zmiňoval o vpádech „nepřátel vojenských, náboženských a — starožitnických“.¹⁴⁾ Např. v inventáři sbírky, kterou stavební inženýr Josef Pachl nabídl roku 1842 k prodeji Vlasteneckému muzeu v Čechách,¹⁵⁾ bylo nejen větší množství archeologických nálezů z obnoveného Sezimova Ústí (zejména keramické poháry, džbány a vá-

otištěn v Pražském večerním listu, č. 193, 2. 12. 1850, citát na str. 1342, s charakteristickými odchylkami (Žička je označen jako postrach „Němců, odrodilců a utiskovatelů národa“; hole měly být vyráběny „podle jeho pravé podoby“). K autorství nekrologu srov. Tábor, roč. 26, č. 21, 22. 5. 1889, str. 2. Dodatky. Příznačný byl postesk Havlíčkových Národních novin, „že kupř. Žičky na holech nikterak nelze dostati v Praze, kdežto přece Tábor již před konstitucí Prahu zásoboval“. Národní noviny, č. 31, 11. 5. 1848, str. 124, Promysl vlastenecký.

11) Pamětníci na Antonína Svatoše vzpomínali: „Když do Prahy přijel, shromáždili se všichni jeho přátelé v hostinci u „Štočků“ na Václavském náměstí, kamž on též přicházel; když pak do sálu zvláště upraveného vstoupil, učinil nejprve kříž na čele, pak pozvedl v pravici hůl s hlavou Žičky a uveden byl u vši slávě na skvostně upravený trůn, na nějž se posadiv každému z přítomných svého Žičku líbatí dal, což jeho obyčejem ve společnosti bývalo.“ Tábor, roč. 1, č. 36, 31. 12. 1864, str. 3, Antonín Svatoš. Odtud převzal Boleslav Dolejšek pro svůj životopisný nástin Svatošův, Tábor, roč. 26, č. 21, 22. 5. 1889, str. 2 (předtím v č. 19, 8. 5. 1889, str. 2, a č. 20, 15. 5. 1889, str. 1—2).

12) Výslovně uvedl Alexandr Bernard v rozpočtové schůzi městského zastupitelstva v Táboře 22. prosince 1910. Tábor, roč. 44, č. 52, 30. 12. 1910, str. 1, Za dobré jméno Tábora. Původní rukopis Bernardova vystoupení uložen v MHRH Tábor, H 2691.

13) K tomu Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl I, Tábor 1920, str. 3—4; nejnověji Jiří Kořalka — Rudolf Tecl, Historické osudy tábořské městské knihy z druhé poloviny 15. století. HT 1, 1978, str. 49—52.

14) Světozor, roč. 14, č. 29, 16. 7. 1880, str. 346, Tábor.

zy, kachle a nálezy mincí), nýbrž i cenné historické památky tábořské proveniencí. Tábor jako místo původu je v inventáři Pachlovy sbírky výslovně uveden v případě „velmi starého a zcela zvláštním způsobem stavěného brnění“. Z Tábora nepochybně pochází originální Žičkova hlavička z rámu kamenného městského znaku od Wendla Roskopfa na tábořské radnici z let 1515—1516. Není vyloučeno, že přímý nebo zprostředkovaný vztah k Táboru měly také v Pachlově sbírce dochované originální husitské zbraně, např. celoželezný palcát („žičkovský“) ředmih aj.¹⁶⁾

Na staré tábořské radnici byly kolem poloviny 19. století staré zbraně uchovány jako údajné husitské památky. Zmíněná zpráva tábořského dopisovatele Květů uváděla, že právě tyto údajně původní husitské zbraně, uložené na radnici, dostávali účastníci krojovaných masopustních průvodů.¹⁷⁾ Souhrnný oceňovací operát stabilního katastru pro město Tábor, datovaný 1. května 1850, se zmiňoval o tom, že „na radnici se přechovává ještě mnoho starých tábořských zbraní, mezi nimiž se prý nachází železná košile Žičkova“.¹⁸⁾ Nedlouho poté, co volená tábořská městská samospráva uvolnila roku 1855 celou budovu původní tábořské radnice pro nově zřízený krajský soud,¹⁹⁾ předala městská rada 7. července 1857 tehdejší nižší reálce v Táboře pět rovných válečných kos s dubovými žerděmi a drátěnou košili, která byla (podle seznamu z roku 1866) „v městě vůbec Žičkova košile zvaná“,²⁰⁾ jako vzácné husitské památky s tím, aby ředitelství reálné školy „k založení a rozmnožení sbírky starobylých památek hledělo“.²¹⁾ Také někteří táborští měšťané odevzdali do školní sbírky historické předměty, hlavně po roce 1862, kdy sbírka starožitností s celou nižší reálkou přešlo do nově vzniklého reálného gymnázia v Táboře a byla předána odborné péči historika Martina Koláře.²²⁾

Počet originálních památek z 15. a 16. století však přes všechnu snahu zůstával nepatrný. Ve výkazu o stavu sbírky starožitností

15) Jednotlivé etapy jednání s Josefem Pachlem, od původní nabídky až po zakoupení sbírky smlouvou z 18. 4. 1850, jsou zachyceny v ANM, Národní muzeum 1818—1852, N/5/26 až N/7/83.

16) Tamtéž, N/6/3, rukopisný inventář Pachlovy sbírky.

17) Srov. citát v pozn. 7: „jenž se posud na radním domě uchovává“.

18) SÚA Praha, Duplikát stabilního katastru, inv. č. 8457, město Tábor (kart. 3774), katastrální oceňovací operát, § 1: „Am Rathause werden noch mehrere alte Taboritten-Waffen, unter welchen sich das Panzerhemd Žičkas befinden soll, aufbewahrt.“

19) SÚA Praha, Zemská organizační komise 1853—1855, IV/1/206: Tábor, spisy o umístění krajského soudu v Táboře.

20) Čtvrtá roční zpráva reálného gymnázia v královském městě Táboře za rok 1866. Tábor 1866, str. 6.

21) První roční zpráva reálného gymnázia, průmyslové a vyšší dívčí školy v královském městě Táboře za školní rok 1863. Tábor 1863, str. 37, Sběrka starožitností.

22) Rozbor vzniku a obsahu sbírky srov. Jiří Kořalka, Vznik tábořského muzea, str. 42—45.

reálného gymnázia z roku 1866 se vedle zmíněného původního daru tábořské městské rady uvádí pozoruhodná železná forma na oplatky z první poloviny 16. století s pravděpodobným nejstarším vyobrazením tábořských věží, o jejímž účelu — zda náboženském nebo světském — Martin Kolář živě debatoval s tehdejšími redaktorem Památek archeologických a místopisných Františkem Zoubkem,²³⁾ dále náhodné nálezy ze stavebních výkopů,²⁴⁾ a trosky starého městského archivu, v němž bylo 15. století zastoupeno téměř výlučně latinskými rukopisy přívrženců a odpůrců husitství; rukopisy pak v květnu 1869 darovalo ředitelství reálného gymnázia v Táboře Muzeu Království českého.²⁵⁾

Klíčovou postavou vědeckého zájmu o dějiny husitského Tábora v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století byl profesor tábořského reálného gymnázia Martin Kolář (1836—1898).²⁶⁾ Tábořským dějinám věnoval Kolář po roce 1862 většinu svého volného času. Brzy po příchodu do Tábora nacházel ve staré radniční věži i v majetku soukromých osob ve značném nepořádku cenné listiny, knihy a jiné písemné památky ze zničeného tábořského městského archivu a pokoušel se o jejich soustředění. Zřejmě z jeho iniciativy, když byl v březnu 1868 ustanoven čestným archivářem,²⁷⁾ vydala tábořská městská rada v červenci 1868 veřejnou výzvu k odevzdávání městských a jiných cenných písemností ze soukromých rukou městské radě.²⁸⁾ V týdeníku Tábor byl Martin Kolář od roku 1864 hlavním autorem historických a vlastivědných článků; obsáhlejší a závažnější příspěvky uveřejňoval ve výročních zprávách tábořského reálného gymnázia, v Památkách arche-

23) LA PNP, František Zoubek, korespondence, Martin Kolář Zoubkovi, nedatovaný náčrt oplatnice (kreslil Antonín Tille). Zatímco Kolář při různých příležitostech zdůrazňoval, že je to forma na pečení utrakvistických hostlů, domníval se Zoubek, že oplatky byly určeny pro potřebu tábořských domácností. PAM 7, 1868, sl. 217—218, Tábořská forma na oplatky.

24) Tábor, roč. 1, č. 46, 11, 3. 1865, str. 4 Nález (podkova a veliké ucho starobylého džbánu); č. 24, 14. 10. 1865, str. 4, Ve zdejší pivovaru (plechová trouba slitá od ohně, železný nástroj); č. 25, 21. 10. 1865, str. 4, Studně (části sklenic z velmi čistého skla, zvířecí kosti a kopýtko); č. 31, 2. 12. 1865, str. 2, Archeologické sbírce reálného gymnázia (kamenný mlát); č. 35, 30. 12. 1865, Nález (pět kachlů s bohatými vyobrazeními), aj.

25) ANM, Národní muzeum 1869, č. 1 a (kart. 95), Václav Křížek jako ředitel reálného gymnázia v Táboře 11. 5. 1869 výboru Muzea Království českého. Seznam a rozbor těchto rukopisů podal Bohuslav Souček, Veritas super omnia. Z biblických studií a odkazu Mikuláše Biskupce z Pělhřimova. ThP KR 28, 1961, str. 88—89 příloha I: Seznam rukopisů tábořských.

26) Životopisnou charakteristiku srov. J. Kořalka, Vznik tábořského muzea, str. 22—24. Zásadní hodnocení Augusta Sedláčka, O vědeckém působení M. Koláře, otiskl také ČSPS 6, str. 64—67.

27) Srov. Karel Poustka, Vývoj městské správy v Táboře v období kapitalismu (1850—1945). Tábor 1962, rukopis (= OA Tábor, B 1), str. 59; str. 98, pozn. 37.

28) „Z obecní rady královského krajského města Tábora se tímto na základě usnešení obecního zastupitelstva klade na veškeré občanstvo tábořské

ologických a místopisných a od roku 1872 také v druhém tábořském týdeníku Český jih.²⁹⁾ Všeobecně se od Martina Koláře očekávalo, že sepiše souhrnné dějiny Tábora, a sám Kolář tento svůj úmysl veřejně vyhlášoval.³⁰⁾

Sbírka starožitností reálného gymnázia v Táboře, odborně vedená Martinem Kolářem, vytvářela podstatný základ pro pozdější historicko-archeologické sbírky tábořského muzea. Podnět k ustavení podobného muzejního spolku, jaké v letech 1861—1865 vznikly v Jičíně, Čáslavi a Chrudimi, tehdy Martin Kolář pro Tábor nerealizoval,³¹⁾ avšak při celkovém hodnocení sbírek tábořského reálného gymnázia roku 1866 jim výslovně určoval shodný úkol jako zmíněným muzejním spolkům, „že se časem stanou střediskem k uschovávání starobylých památek v kraji roztroušených a takových, které se teprv odkryjou.“³²⁾ Dva příklady však svědčí o tom, že již od poloviny šedesátých let 19. století uvažoval Martin Kolář o perspektivním vybudování samostatného muzea při tábořské městské správě. V listopadu 1865, v souvislosti s veřejným poděkováním za sedm darů do sbírky starožitností reálného gymnázia, napsal Kolář do týdeníku Tábor: „Když příznivcové domácích starožitnin, ať to památky jakéhokoliv druhu jsou, i nadále na sbírku naši pamatovati budou, oč je snažně prosíme, doufáme, že se časem doděláme zvláštního muzea kraje Tábořského, jaké v Čáslavi a Jičíně již zarazili.“³³⁾ O sedm let později, když tábořští vysokoškoláci přistoupili ke zpracování kresebné dokumentace významných stavebních památek města Tábora,³⁴⁾ objevila se v říjnu 1872 v tisku zpráva o příslibu tábořské městské rady,

prosba, by každý, kdo má nějakou starou knihu anebo pamětihodné spisy, je obci buď spanilomyslně daroval, aneb za levný peníz odprodal, an zastupitelstvu měšťanskému na tom záleží, knihy a spisy buď ze starožitností našeho milého města, buď na drahou vlast a jiné se vztahující, shromáždit a tytéž uschovati.“ Tábor, roč. 5, č. 11, 18. 7. 1868, str. 50, Provolání a spolu prosba k tábořskému občanstvu (podpis: měšťanosta Zeis).

29) Souborně byly uveřejněny ve Sborníku historických prací prof. Martina Koláře k dějinám Tábora (red. Jan Kolář), Tábor 1924.

30) Český jih, roč. 8, č. 21, 20. 2. 1880, str. 1, Klub přátel věd a umění. Pozoruhodný dopis v tomto smyslu zaslal starosta města Tábora Moric Schöne Martinu Kolářovi 21. 5. 1883: „Konečně dovolujeme si ve smyslu usnesení zdejšího muzejního kuratoria ze dne 28. listopadu 1881, č. 3898, požádati Vaše Blahorodí o sdělení osnovy, kterou budete se řídit při spisování dějin tábořských, zejména pokud se týče rozdělení, vytištění a vydání s všeobecným napnutím toužebně očekávaného vlasteneckého tohoto díla a jeho příloh, jakož i to, jestli by Vám nevidělo se prospěšným zpracovati dotčený vědecký operát — mimo hlavní knihu historie města Tábora — též ve zvláštních monografiích a je uveřejnit ve výročních zprávách muzea tábořského.“ OA Tábor, AMT 1848—1914, IV/8/1, 746/1883 (kart. 258).

31) K tomu J. Kořalka, Vznik tábořského muzea, str. 46—47.

32) Čtvrtá roční zpráva reálného gymnázia..., str. 4.

33) Tábor, roč. 2, č. 28, 11. 11. 1865, str. 4, Starožitnické sbírce reálného gymnázia.

34) Podrobněji J. Kořalka, Vznik tábořského muzea, str. 48—51.

„že zřídí archeologický kabinet na městské radnici, kdež důležité listiny a knihy srovnány a uloženy budou“; vedení kabinetu slíbil převzít Martin Kolář.³⁵⁾ Z problematiky husitského Tábora přednášel Kolář v Klubu přátel věd a umění při Měšťanské besedě v Táboře — dvakrát v průběhu října 1878 o dějinách Ústí nad Lužnicí, v druhé přednášce výslovně „o osudech města toho za bouřlivých dob husitských“.³⁶⁾ v dubnu 1879 hovořil v klubu o adamicích v počátcích Tábora.³⁷⁾

Když se pak návrh Františka Farského z 12. února 1878 na založení tábořského muzea stal předmětem podrobného jednání, bylo přirozené, že slavná minulost husitského Tábora a epochy husitství jako celku bude v každém případě tvořit významnou součást odborného zájmu vznikajícího muzea. Václav Křížek jako předseda a Hynek Mejsnar jako sekretář Klubu přátel věd a umění uvedli ve svém zdůvodnění návrhu předloženého 17. února 1878 městské radě v Táboře, že muzeum jako „obrazný celek“ by mělo vzniknout „sebráním existujících, ale porůznu ležících historicko-geologicko-technologických památností půdy a ducha tábořského“.³⁸⁾ Tato pozoruhodná formulace nasvědčuje tomu, že skupina zakladatelů si uvědomovala zvláštní postavení muzea v Táboře, přesahující rámec města i kraje, protože „tábořský duch“ v pojetí českého demokratického hnutí od šedesátých let 19. století měl jednoznačně celonárodní význam.³⁹⁾ Také provolání tábořské městské rady z 20. ledna 1879, které zřejmě koncipoval Martin Kolář,⁴⁰⁾ se při výzvě ke sbírkám neomezovalo na oblast Táborska a jižních Čech, ale mělo celonárodní zaměření: „Očekáváme tudíž s plnou důvěrou, že žádný věrný Čech neoslyší prosby naše a že ze všech krajů českých i z ciziny, kde žijí naši bratři, hojně dojdou příspěvky, abychom důstojně provedli myšlenku tak blahodárnou“.⁴¹⁾

Od prvních dnů své existence na přelomu let 1878/79 usilovalo tábořské muzeum o to, aby vedle sbírkových předmětů z města Tábora a okolí získalo co největší počet památek na slavnou dobu husitskou. Bezprostředně po usnesení městského zastupitelstva z 6. prosince 1878 bylo budování muzejních sbírek v Táboře pevně spjato s úřadováním městské rady, přičemž na zpracování konceptů některých důležitějších dopisů se podílel Martin Kolář, případ-

35) Tábor, roč. 9, č. 40, 5. 10. 1872, str. 2, Zpráva o starožitnostech.

36) Český jih, roč. 5, č. 2, 13. 10. 1876, str. 6, Klub přátel věd a umění.

37) Český jih, roč. 8, č. 21, 20. 2. 1880, str. 2, Klub přátel věd a umění, výroční zpráva Hynka Mejsnara.

38) MHRH Tábor, H 768 (fotokopie v ediční řadě Tábor 11/2, obr. příl. 6).

39) Srov. František Kavka, Husitská revoluční tradice, Praha 1953, str. 155—159, 168—169.

40) Dosvědčuje to Alexandr Bernard ve zprávě o tábořském muzeu z 9. 8. 1899. SÚA Praha, Rodinný archiv Adámků, KVA — Muzea 2: Tábor (kart. 67).

41) MHRH Tábor, H 771 (fotokopie Tábor 11/2, obr. příl. 10).

ně i další odborníci. Dary pro tábořské muzeum se postupně scházely a městská rada je veřejně kvitovala v obou tábořských týdnech. Roku 1879 to bylo 82 darů jednotlivých sbírkových předmětů a skupin předmětů od 62 dárců, roku 1880 bylo zaznamenáno 39 darů, roku 1881 pouze 17 darů; od roku 1882 se počet darovaných předmětů opět zvyšoval - 38 darů od 31 dárců roku 1882, o rok později 44 darů od 35 dárců atd.⁴²⁾ Jedinými husitskými památkami, skutečnými nebo údajnými, zůstávaly ty, které tábořská městská rada v červenci 1857 předala nižší reálce a ze sbírky starožitností reálného gymnázia se v březnu 1879 dostaly do tábořského muzea.

Městská rada v Táboře se proto obracela dopisy na různá místa, kde podle sdělení Martina Koláře nebo z jiného pramene měly být uloženy husitské památky, například palcát nebo cep. Znění dopisů děkanskému úřadu v Prčici a farním úřadu v Sepekově z října 1883 je zajímavým svědectvím o představě zakladatelů tábořského muzea, že husitské zbraně mají být z katolických kostelů (jak psalo město Tábor), „kamž beztoho se nikterakž nehodí“, zapůjčeny nebo darovány muzeu, „které k cíli uchování podobných starožitných památek zřízeno jest v Táboře“.⁴³⁾ V případě prčického cepu zůstala tábořská žádost bez výsledku,⁴⁴⁾ ale údajný originální husitský cep, „chovaný v komoře při faře sepekovské“, byl se souhlasem strahovského opata a infulovaného zemského preláta Sigismunda Starého darován tábořskému muzeu.⁴⁵⁾

Zdaleka to nebyl jediný případ, kdy se muzeum v Táboře v prvních desetiletích své existence snažilo získávat nově objevené husitské památky i mimo oblast Táborska, dokonce za hranicemi českých zemí. Druhý ředitel tábořského muzea Alexandr Bernard prohlásil při projednávání rozpočtu města Tábora v prosinci 1910, že „rada muzejní od počátku muzea až dodnes zvláště vytrvale k tomu přihlížela, ano, že učinila těžištěm své veškeré činnosti, aby co nejvíce památek doby té (tj. doby husitské) ve sbírkách muzea nashromáždila“. Konkrétně uvedl Bernard příklad, že po uveřejnění zpráv v tisku o nálezů husitských zbraní blízko Míškolce v Uhrách odešlo z Tábora šest dopisů muzejním pracovníkům, vlastencům a známým na Slovensku, aby pomohli pro tábořské muzeum část tohoto nálezů získat. Podobné žádosti o zapůjčky, prodej nebo dar husitských předmětů zasílalo vedení tábořského muzea kostelům, klášterům, městským radám, spolkům

42) Přehledné tabulky srov. J. Kořalka, Vznik tábořského muzea, str. 79 a 83.

43) OA Tábor, AMT 1848—1914, IV/8/1, 3291/1883 (kart. 258).

44) Při tábořském sympoziu v září 1978 připomněl doc. dr. Josef Petráň, že prčický cep se dostal do sbírek Národního muzea v Praze až po roce 1948.

45) OA Tábor, AMT 1848—1914, IV/8/1, 3436/1881, farní úřad Sepekov 4. 11. 1883 městské radě v Táboře.

i jednotlivcům, kdykoli se o existenci některé husitské památky dozvěděl.⁴⁶⁾

Výsledky však ani zdaleka neodpovídaly vynaloženému úsilí. V mnoha případech žádná odpověď do Tábora nepřišla, jindy i příznivci tábořského muzea oznamovali, že místní činitelé nepřipustí, aby jejich město o cennou husitskou památku přišlo. Navíc k tomu přistupuje okolnost, že moderní bádání s velkou pravděpodobností zpochybnilo údaje o původu z 15. století u velké části památek, které se až do druhé poloviny 19. století dochovaly na tábořské radnici, na sepekovské faře apod., takže je dnes v expozici Husité označujeme většinou jen jako údajné husitské památky. Naskytá se otázka, nebyly-li alespoň některé součásti údajné husitské výzbroje speciálně pořizovány pro oblíbené krojované průvody v Táboře roku 1836, 1843 nebo v dalších letech. Jistě si tyto muzejní sbírkové předměty zaslouží v budoucnu všestranný rozbor ve spolupráci různých vědních oborů.

V každém případě se ukazuje, že tyto pochybnosti o husitské provenienci nevznikají v podstatě jen u některých předmětů, které do tábořského muzea přišly bezprostředně jako novodobé archeologické nálezy. Z nich nejrozsáhlejší soubor představují gotické kachle a jiné hmotné památky městského života z konce 14. a počátku 15. století, pocházející ze Sezimova Ústí, z Kozího hrádku i z vlastního Tábora.⁴⁷⁾ K nejcennějším sbírkovým předmětům patří originál tzv. tábořské píšťaly, podle Bernardových slov „jediný známý exemplář, vykopaný před prahem samé radnice roku 1890“.⁴⁸⁾ Z tábořského hradebního příkopu pocházel originální ohlav husitského válečného cepu, z jiných nálezů v Táboře přišlo do muzea několik husitských mečů. Přes některé rozpory, projevující se čas od času mezi tábořskou městskou radou a významným amatérským archeologem Josefem Švehlou, který po dlouhá léta prováděl archeologické výzkumy v Sezimově Ústí a na Kozím hrádku, dostala se do tábořského muzea koncem 19. a počátkem 20. století značná část Švehlových výzkumů, zejména pokud se vztahovaly přímo k historickému jádru města Tábora.

Jestliže pak představitelé tábořského muzea dosti často slýchali od návštěvníků z českých zemí i ze zahraničí kritické výtky,

46) MHRH Tábor, H 2691, rukopisné znění projevu Alexandra Bernarda z 22. 12. 1910. Srov. též Tábor, roč. 44, č. 52, 30. 12. 1910, str. 1, Za dobré jméno Tábora.

47) Srov. Květa Reichertová, Středověká keramika ze Sezimova Ústí, Tábora a Kozího hrádku, Praha 1965 (= Archeologické studijní materiály III); Miloš Drda, Soubor nálezů ze Sezimova Ústí. Husitský Tábor 1, 1978, str. 7—44; Miloš Drda, Archeologické nálezy z Kozího hrádku. AR 30, 1978, str. 394—407.

48) Tábor, roč. 44, č. 52, 30. 12. 1910, str. 1, Za dobré jméno Tábora. V rukopisném znění byla původně formulace „na hlavním náměstí“, ale byla škrtnuta a upřesněna.

že muzeum v Táboře vystavuje příliš málo originálních husitských exponátů, nepovažovali tyto výtky za oprávněné. Vysvětlovali, že dělali všechno, co bylo v jejich silách, že však skutečných originálních husitských památek je opravdu málo, a pokud se dochovaly, nikdo není ochoten je do Tábora darovat, prodat ani trvale zapůjčit. Tábořské muzeum proto již v prvních desetiletích svého trvání pořizovalo modely husitských vozů, makety a imitace husitských zbraní, věrné kopie houfnice a tarasnice, což podle názoru vedení muzea mnohem názorněji a působivěji přibližovalo husitskou dobu než pouhé obrazy nebo fotografie (i když ani těch se tábořské muzeum nezříkalo).⁴⁹⁾ Praxe muzea v Táboře přispívala tedy poměrně záhy, na přelomu 19. a 20. století, zajímavým způsobem do mezinárodní diskuse, zda se v muzeích mají shromažďovat a vystavovat pouze originální sbírkové předměty. Dnes je tato otázka zřejmě rozhodnuta ve prospěch komplexních výkladových expozic s využitím modelů, maket, faksimilí a fotokopii, ale v době, kdy Alexandr Bernard toto stanovisko veřejně zastával, setkával se s mnoha pochybovači a odpůrci.

V jednom ohledu se však kritické hlasy na adresu tábořského muzea, zejména před koncem 19. století, jevily alespoň zčásti jako oprávněné. Až do systematických výzkumů Josefa Švehly na Kozím hrádku a do širokého rozmachu činnosti Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře pod iniciativním vedením lékaře Josefa Pavlíka (1863—1926) věnovalo muzeum v Táboře mnohem méně pozornosti životním osudům a tradici mistra Jana Husa, zvláště ve srovnání s osobností Jana Žižky z Trocnova. Nebylo to způsobeno jen nedostatkem vhodných exponátů, ale souviselo to také s dlouholetou tábořskou místní tradicí od první poloviny 19. století, pro niž byl „národní bojovník“ Žižka mnohem přijatelnější než „kacíř“ Hus. Ukazuje se ovšem, že to nebyl jen tábořský problém, jak o tom svědčí okolnost, že v období habsburské monarchie bylo mnohem snadnější postavit pomník Žižkům než pomník Husův.⁵⁰⁾ Pozoruhodný úspěch velké Husovy výstavy v Táboře roku 1906, jejímž hlavním organizátorem byl Josef Pavlík, přispěl i v tomto ohledu ke komplexnějšímu pojetí výkladu husitství v tábořském muzeu, kde byla péčí Spolku pro postavení Husova pomníku zřízena zvláštní Husova síň, zpřístupněná trvale až po roce 1918.

49) Ke konci roku 1910 vystavovalo tábořské muzeum „dva modely vozů husitských, bohaté imitace rozličných zbraní husitských, mečů a štítů, dále věrná napodobení houfnice a tarasnice atd.“, kromě toho „obrazy válečných strojů 15. věku... , obrazy hradeb vozových, starobylé obrazy Žižky odedávna v radnici chované, obrazy jeho hejtmanů atd.“ Tamtéž.

50) Zatímco první velká vlna Žižkových pomníků v Čechách spadala do sedmdesátých let 19. století, vznikala většina Husových pomníků až počátkem 20. století, zejména v souvislosti s přípravami na Husův rok 1915.

Nerozlučnou vzájemnou souvislost husitství a Tábora zdůrazňovali představitelé tábořského muzea, zejména opět druhý ředitel Alexandr Bernard (1859—1912), při posuzování veřejných návrhů na zřízení Muzea české reformace v Táboře kolem roku 1910.⁵¹⁾ Z dnešního časového odstupu se dnes zřetelně jeví oprávněnost Bernardova stanoviska v tom, že zmíněné návrhy až příliš jednostranně vyzvedávaly do popředí osobnost Husovu a potlačovaly širší společenský a vojenský přínos husitské revoluce. Správné vyvážení dvojjediného úkolu tábořského muzea — shromažďovat a vědecky zpracovávat sociální, politický, vojenský i kulturní vývoj husitského revolučního hnutí na jedné straně a společenský, přírodní a technologický vývoj města Tábora i širšího Táborska na straně druhé — zůstávalo naléhavým úkolem tábořského muzea, dnešního Muzea husitského revolučního hnutí, v průběhu dalších desetiletí.

51) K tomu Táborský kraj, č. 31, 3. 8. 1906, str. 1, Husova výstava v Táboře; Tábor, roč. 44, č. 4, 28. 1. 1910, str. 3, Spolek pro zbudování pomníku Husova; jakož i další materiály v tábořském tisku i v muzejních sbírkách.

52) S iniciativou vystupil poněkud nadneseně redaktor plzeňského směru Karel Pelant: „Město Táboře, založ si veliké, rozsáhlé, imponující Muzeum české reformace... Máš krásný zárodek sbírek na radnici, kterého třeba jen pečlivě ošetřovat a pěstovat, aby se rozšířily na muzeum rázu světového... Ještě jednou, město Táboře! Poříd' si velké toto muzeum. Velké nutno opakovati, ne skromnou budovičku, ale neboj se a postav reprezentační, na návštěvu sta osob denně vypočítanou velkou budovu...“ Jiskra, roč. 8, č. 36, 8. 9. 1910, str. 1, Tábor slavný a bohatý. Pelantovu iniciativu poněkud střízlivěji podpořili dr. Eduard Lederer (Jiskra, roč. 8, č. 38, 22. 10. 1910, str. 1, Tábor slavný a bohatý) a Ferdinand Pakosta (ČSPS 18, 1910, str. 158, Z činnosti českých muzeí: Muzeum české reformace). Vystoupení Alexandra Bernarda (srov. pozn. 46) bylo promyšlenou odpovědí na tyto články z pověření muzejní rady. Proti návrhu na postavení nové budovy navrhovalo rekonstrukci pozdně gotické tábořské radnice a umístění muzea v jedenácti místnostech, s pozoruhodným odůvodněním, že by „historické sbírky byly skutečně na půdě historické a ve zdech, kde scházívala se ještě ‚velká obec‘, aby rozhodovala o osudech našeho města. Ty zdi jsou svědkové dob slavných i truchlivých, mluví z nich historie tábořská a umístění sbírek v ní těch mělo by zajisté půvab větší, nežli uložení týchž sbírek v chladných zdech nového domu, ať sebe nádhernějšího“. Znovu pak s myšlenkou Muzea české reformace v Táboře vystoupil profesor tábořské reálky Karel Andrie v týdeníku Přehled roku 1911 a v Jiskře (roč. 10, č. 2, 11. 1. 1912, str. 2, Reformační muzeum v Táboře).

POJETÍ HUSITSKÉHO TÁBORA V DÍLE ZDENĚKA NEJEDLÉHO

Petr Čornej

V roce 1896 přicházel osmnáctiletý Zdeněk Nejedlý na pražskou filozofickou fakultu s tajným snem — napsat velké dějiny husitství. S podobnými úmysly vstupovali do české metropole dávno před ním jiní dva velcí historikové — František Palacký a Václav Vladivoj Tomek. Když psal v Gollově semináři první práce s husitskou tematikou, jen stěží mohlo Nejedlého napadnout, že v roce 1909 své husitologické bádání v podstatě uzavře. Ano, v roce 1909. Neboť tehdy dokončil rukopis obsáhlých Dějin husitského zpěvu, v následujícím roce jej odevzdal do tiskárny, kniha však vyšla až v roce 1913.¹⁾ To, co napsal Nejedlý o husitství později, mělo již jen zaměření polemické nebo plnilo aktuální agitačně politickou funkci. Úsilí ambiciózního vědce směřovalo již od roku 1907 jinam, k systematické práci smetanologické.

Máme-li tu podat obraz Nejedlého pojetí husitského Tábora, musíme zároveň organicky sledovat i vývoj jeho husitologických názorů. Pomineme-li kompilační nevydaný spis Hnutí a války husitské, který napsal jako patnáctiletý student litomyšlského gymnázia, je první jeho prací s husitskou tematikou článek M. Jan z Rokycan, otištěný v roce 1898 ve Světozoru.²⁾ Tato stať je zajímavá tím, že obsahuje první část Nejedlého pojetí celého husitského hnutí: „První fázi čistého, mravního nadšení reformního vidíme v Husovi, sílu tohoto nadšení na poli válečném v Žižkovi, nejčistší výsledek v Chelčickém. Rokycanova doba je dobou mužnosti husitství, jež uhájivši svou existenci dochází až královského trůnu.“³⁾ Z citátu pěkně vyplývá, že mladého studenta upoutala

1) Zdeněk Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských. Praha 1913.

2) Zdeněk Nejedlý, M. Jan z Rokycan. K oslavě jeho pětistých narozenin. Světozor 32, 1898, str. 569—572.

3) Tamtéž, str. 569.

především „husitská strana středu“, tedy pražané, s výraznými postavami Jana z Rokycan a jeho učitele Jakoubka ze Stříbra. V pražanech Nejedlý zpočátku viděl nejsilnější a politicky nejschopnější husitskou stranu, která svým programem dokázala zabezpečit nejdůležitější výdobytky revoluce i za cenu dílčích kompromisů. Porážka táborského a sirotčího vojska u Lipan není pro mladého Nejedlého tragédií, nýbrž srážkou dvou politických koncepcí.

V době, kdy článek vznikal, měl již Nejedlý propracován plán na vypsání dějin husitství. Netkvělo mu na myslí nějaké obligátní, tj. politické vylíčení husitské historie, chtěl látku uchopit novým, neobvyklým způsobem. Zamýšlel napsat kulturní dějiny husitství. V tomto směru se mu zajisté dostalo podnětů i podpory ze strany Jaroslava Golla, který činnost svého semináře na konci let devadesátých zaměřil na poznání myšlenkového světa husitství, tedy na problematiku, kterou Palacký, nemaje času ani chuti probírat se traktátovou literaturou, vědomě opomenul. Navíc kulturně historické zaměření bylo na pražské filozofické fakultě koncem století v kursu. Nejedlý navštěvoval kulturně historické přednášky Čeňka Zírta⁴⁾ a sám Goll přikládal kulturní historii značný význam, jak o tom svědčí příslušné pasáže jeho programové stati Dějiny a dějepis.⁵⁾ Kulturně historické poznání husitství nechápal Goll a spolu s ním i jeho žáci (Kamil Krofta, Ladislav K. Hofman, Rudolf Urbánek i Zdeněk Nejedlý) v úzkém slova smyslu, nýbrž rozuměli jím, jak řečeno výše, především oblast husitského myšlení a jeho projevy v praktickém životě. Rozbor husitských názorů teologických a filozofických stál tu ovšem na prvním místě. Plodem těchto snah je kromě Nejedlého práce seminární o Rokycanově mládí a disertace o misi Jana Kapistrana, jimiž se tu nebudeme zabývat, zejména zajímavá edice Prameny k synodám strany pražské a táborské,⁶⁾ vydaná v roce 1900.

Tato práce, kromě bohatého materiálu, který přináší, je důležitá i z jiného hlediska. Podle vlastních slov tu Nejedlý poprvé ukázal, jak si představuje „dějiny husitství psané na základě skutečných pramenů teologických.“⁷⁾ Není bez zajímavosti, že z pramenů otištěných v edici vyšel Nejedlý při analýze husitské liturgie v Dějinách husitského zpěvu. Pojetí husitského hnutí se však proti uvedenému článku ze Světozoru nemění. I tu Nejedlý vysoko cení

4) Viz index Zdeňka Nejedlého uložený v jeho písemné pozůstalosti v Kabinetu Zdeňka Nejedlého Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, osobní doklady, karton č. 1.

5) Jaroslav Goll, Dějiny a dějepis. Athaeneum 6, 1888—1889, str. 73—77, 93—103. Otištěno též in: Jaroslav Goll, Vybrané spisy drobné I, Praha 1928, srr. 1—27.

6) Zdeněk Nejedlý, Prameny k synodám strany pražské a táborské, Praha 1900.

7) Zdeněk Nejedlý, Moje práce. Praha 1973, str. 18.

osobu Rokycanovu a jeho úspěchy teologické, které měly i reálný dopad politický. O Rokycanou formulované oficiální husitství se plně opřel Jiří z Poděbrad. Jeho boj však není již bojem náboženským, nýbrž Nejedlý jej považuje za boj politický. Jiřík totiž dokázal udržet i teology pod svou kontrolou. Smrtí husitského krále a smrtí Rokycanovou v roce 1471 končí vlastní epocha husitství. Co následuje potom, je úpadek husitské myšlenky, živořící a dožívající v utrakvistické církvi.

Prameny k synodám se měly stát pilířem, na němž hodlal Nejedlý vybudovat rozsáhlé kulturně historické pojednání o husitství. Hlavní akcent chtěl položit právě na sledování vývoje pražské strany, která si udržela nejdelsí kontinuitu vývoje. Drobné práce o Rokycanovi byly by jistě k takto pojatým dějinám dobrou průpravou. Kulturní historii husitství zamýšlel Nejedlý, jak vyplývá z jeho vlastního vyznání,⁸⁾ demonstrovat na životech a osudech velkých osobností. Léta 1414—1429 na Jakoubkovi ze Stříbra, období 1429—1471 na Rokycanovi, jagellonskou epochu na Václavu Korandovi mladším, ale úpadkové finále pravověrného husitství v letech 1519—1627 se již mělo obejít bez ústředního hrdiny. Ukazuje se tedy, že Nejedlého záměry vylíčit dobu ve spojení s činy slavných osobností, které se později pokoušel realizovat ve velkých monografiích o Smetanovi, Masarykovi a Leninovi, jsou staršího data. Svůj původní cíl však Nejedlý nikdy nerealizoval. Proč?

Výše jsme již řekli, že Nejedlého pozornost se od roku 1907 definitivně přesunula ze sféry historie do oblasti dějin hudby. V tomto oboru se také již v roce 1905 habilitoval a o tři roky později byl jmenován mimořádným profesorem. Navíc se Nejedlý nechával strhnout k polemikám a zabýval se i historií literární, čehož nejlepším důkazem jsou jeho obšírné studie o Aloisu Jiráskovi. Zřejmě úměrně s tím, jak byl vtahován do světa hudby i do problémů estetických, vzal za své i plán na vypsání dějin husitství s přihlédnutím ke straně střední. Husitství však Nejedlý nikdy neopustil. I když pozorně sledoval soudobý český a evropský hudební život, zbyl mu ještě dostatek času ke studiu dějin ve středověkých Čechách. Zcela logickým vyvrcholením tohoto studia byly tři knihy. V roce 1904 vydal Nejedlý Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách a řada průběžně uveřejňovaných statí napovídala, že se zabývá zpěvem doby husitské. Monumentálním výsledkem jeho pracovního úsilí byly Počátky husitského zpěvu (1907) a Dějiny husitského zpěvu za válek husitských (1913). Nejedlý proponoval práci o husitském zpěvu na čtyři svazky. Třetí díl se měl zabývat husitským zpěvem v době poděbradské a čtvrtý obdobím jagellonským.⁹⁾ Materiál k těmto svazkům měl již vyexcer-

8) Tamtéž, str. 18—19.

9) Z. Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských, str. XI.

pován a připraven ke zpracování. Uložen je v písemné pozůstalosti Zdeňka Nejedlého v Kabinetu Zdeňka Nejedlého Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV. Přes tyto neuskutečněné záměry jsou oba svazky dějin husitského zpěvu dílem velkolepým, jejichž název zdaleka nevyjadřuje jejich skutečný obsah. Jsou nejen dějinami husitského zpěvu, nýbrž i dějinami husitské liturgie, podávají přehled husitských názorů na umění a přerůstají v kulturní historii husitství od vystoupení Husova až do konce dvacátých let 15. století.

Oba dva díly Nejedlého práce se od sebe liší. Počátky husitského zpěvu přináší novum v tom, že sledují vývoj lidové písně duchovní a kladou silnou váhu na lid jakožto důležitou dějinnou sílu. Metodicky však plně prozrazují žáků Gollova. Vlastní hodnocení dějinného významu husitství je obsaženo pouze v úvodu, v textu samém historik poměrně nezaujatě pojednává o vlastním tématu. Osoba Husova se jistě i v Počátcích tyčí jako dominanta, u jiných osobností nelze však rozhodnout, zda je autor poctil svými sympatiemi či nikoliv.

Dějiny husitského zpěvu za válek husitských jsou v tomto směru jiné a v podstatě znamenají zvrát v dosavadních Nejedlého názorech na husitství. Poznali jsme, že Nejedlý v době univerzitních studií nejvýše hodnotil pražany a jejich představitele Rokycanu. Pražany neopomíjí ani v tomto díle, ale nejkrásnější květ revoluce spatřuje v táborech. „V táborech vidím po Husovi základní tón husitství, od něhož odbočují jiné, ideově druhořadé, poněvadž spíše negativní proudy ve straně pražské.“¹⁰⁾ Se změněným hodnocením směrů souvisí pochopitelně i „netradiční“ kritérium na protagonisty hnutí, kteří se jeví v jiném světle než u Palackého nebo Tomka. „I zde osobnost Želivského a Jana Příbrama stejně jako předtím osobnost Jakoubka ze Stříbra jsou pojaty jinak a doufám, že ne nesprávně.“¹¹⁾

Co přimělo Nejedlého k takovému ocenění Tábora? Svého času jsem se domníval a také napsal,¹²⁾ že tu roli hrály tři momenty:

1. pojetí táborské liturgie a porušení apoštolské posloupnosti znamenalo českou prioritu ve světě, což Nejedlý vysoko hodnotil;
2. mravní čistota táborského hnutí imponovala Nejedlému, který na problémy morálky vždy velice citlivě reagoval;
3. Nejedlého vztah k romantismu, o nějž se začal intenzivně zajímat právě v době, kdy psal Dějiny husitského zpěvu, a jenž ho vedl k zájmu o lid a jeho projevy hlavně v oblasti umění.

10) Tamtéž, str. IX.

11) Tamtéž, str. IX.

12) Petr Čornej, Vývoj názorů na husitství v díle Zdeňka Nejedlého. Česká literatura 26, 1978, str. 235—247. Článek byl napsán již v létě 1975.

Po novém a pozornějším prostudování Nejedlého díla jsem přesvědčen, že Nejedlý vysoko ocenil tábory především pro jejich morální důslednost, lidovost a demokratické principy. Svědčí o tom i následující Nejedlého věta: „Táborství bylo nejmocnější české lidové hnutí v minulosti, jež dovedlo českého člověka postavit na zcela nový základ mravní.“¹³⁾ Ostatní uvedené okolnosti se hrály možná při hodnocení Tábora určitou úlohu, mravní hledisko bylo však pro Nejedlého nesporně rozhodující.

Pokusme se nyní blíže podívat na to, co Nejedlý pod pojmy Tábor, táborství, táborský chápal a jakou jim přikládal náplň. Hned zpočátku je třeba říci, že pojímá Tábor časově i místně dosti široce. Samotné táborství neomezoval pouze na vlastní Tábor a s ním vojensky spjatá města a skupiny, nýbrž táborem je mu např. i Želivský a jeho stoupenci. Dá se tedy říci, že pod tábory řadí všechny radikální husitské směry. Sám o tom píše: „Táborství je zjev komplikovaný, jež ztěžka zachytíme jinak než v obrysech stále se měnících, ač nechceme-li pevnými liniemi setřítí právě nejzajímavější rysy tohoto bratrstva.“¹⁴⁾ A dále: „Učení táborů jest pravidlo, jež pro množství výjimek takřka neexistuje.“¹⁵⁾ Chápe tedy Nejedlý táborství v celé jeho složitosti, takže do něho zařazuje jak Žižku či Bohuslava ze Švamberka, tak Mikuláše Biskupce z Pelhřimova, Jana Jičina či Martina Húsku, zkrátka osoby ve „stupnici od střízlivého racionalismu až k nefantastičtějšímu mysticismu“.¹⁶⁾

Z toho, co jsme uvedli, je naprosto zřejmé, že pod husitským Táborem rozumí Nejedlý Tábor let 1420—1452. Tedy období od založení obce až po vyvrácení starého husitského Tábora Jiřím z Poděbrad. V rámci tohoto časového úseku nemluví Nejedlý nikde o nějaké podrobnější periodizaci nebo mezníku.

Zrod táborství Nejedlý správně spatřoval v letech 1414—1419, i když říká, že v tomto období neexistují ještě husitské strany, jejichž krystalizace je podle něho až dílem událostí po 30. červenci 1419. Poutě na hory před vlastním výbuchem revoluce měly však, a v tom můžeme dát Nejedlému za pravdu, spíše ráz táborský, neboť se jich zúčastňoval většinou lid, který také dal Táboru jeho lidový a demokratický charakter. Více diskutabilní se jeví Nejedlého pojetí geneze táborství. V Dějinách husitského zpěvu je vznik táborské ideologie vyložen především působením Husovým v letech 1412—1414 na českém jihu a do důsledku dovedeným učením Jakoubka ze Stříbra. Je zajímavé, že Nejedlý téměř ignoruje existenci a projevy lidového kacířství jakožto jedné ze složek stojících u kolébky myšlení husitského Tábora. Je to o to pozoruhod-

13) Z. Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských, str. 187.

14) Tamtéž, str. 133—134.

15) Tamtéž, str. 134.

16) Tamtéž, str. 134.

nější, že lidové kořeny táborství dobře postihl. Na Nejedlého omluvu je však třeba uvést, že výzkum této problematiky byl v době, kdy Nejedlý knihu psal, ještě v počátku a husitologické bádání se nemohlo opřít o tak fundované práce, jaké k této otázce vznikly o několik desetiletí později.

Likvidaci ultralevých tábořských frakcí v roce 1421 nepovažuje Nejedlý za nějaký významnější mezník. Je dobře známo, že česká marxistická historiografie na počátku let padesátých spatřovala v porážce těchto skupin výrazný moment a že těmito událostmi oddělovala od sebe Tábor selsko-plebejský a Tábor pod kontrolou měšťansko-šlechtické opozice. Nejedlý vidí celou věc poněkud jinak: „Radikalismus tábořský nemohl stačit všem horlivcům pro opravu celého lidského života. Každý radikalismus čím dále postupuje, tím více otvírá nové a nové obzory radikalismu ještě více stupňovanému, takže jeho konce jsou nedozírné, zvláště v době nejenom racionalistického, nýbrž i mystického radikalismu. Proto z táborství dostáváme se nutně k extrémům radikalismu, jež však jsou stejně přirozeny jako radikalismus sám. Extrémy ty však ještě vzrůstají, jakmile hlavní proud radikalismu se ustaluje nebo dokonce, jakmile vzniká rozpor mezi středním a krajním křídlem radikalismu. Ani táborství nebylo a nemohlo býti ušetřeno tohoto vývoje. Z táborství vyvinují se radikální extrémy, jež potom ohrožují táborství samo.“¹⁷⁾

Nejedlý chápe příčiny vzniku těchto tábořských frakcí, hodnotí je však výslovně negativně, a to jak z hlediska politického (neradními požadavky ohrožovaly jednotu hnutí), tak z hlediska jejich naprostého uměleckého negativismu. Přitom však musíme podtrhnout, že Nejedlý nevěřil kronikářským zprávám o adamitech a jejich sexuálních výstřelcích a informace Vavřince z Březové hodnotí v tomto případě jako výslovně tendenční. Zdá se však, že Nejedlý na počátku padesátých let nepovažoval za šťastné nové koncepcí vyzdvihující činnost ultralevých sekt a snad jako nepřímou polemiku s těmito názory psal doslov k Jiráskovu románu Proti všem, kde obhajoval Žižkův záměr proti pikartům: „Bylo to proto v nové době nejednou Žižkovi vyčítáno, a Žižka označován jako pravičák . . . Ale politicky stojí tu Jirásek plně za Žižkou. A lze až obdivovat, jak správně, i z dnešního hlediska, pojal a podal tuto věc . . . Čili ukázalo se již zde to, co my dnes tak dobře známe, že ne každé levičáctví je skutečné levičáctví, a že komu to prospívá, je naopak krajní pravice.“¹⁸⁾

Známe-li Nejedlého, který v té době nelibě nesl útoky proti Palackému, nemůžeme se ani nad tímto jeho výrokem pozastavovat. V tomto kontextu je zajímavé, že pád Želivského v roce 1422

17) Tamtéž, str. 284.

18) Zdeněk Nejedlý, Doslovy k souboru spisů Aloise Jiráska Odkaz národu. Praha 1960, str. 40—41.

Nejedlému mezníkem v dějinách husitské Prahy je. Tu však snadno nalezneme logické vysvětlení, neboť smrti Želivského se radikalismus ocitá v husitské Praze v naprosté defenzivě a již se nikdy nevzpamatuje k plnému životu.

Nejvýše z tábořských ideologů staví Nejedlý Mikuláše Biskupce z Pelhřimova. Vidí v něm nejen vedoucího činitele při konstitování tábořské liturgie, ale i organizačního ducha, který dokázal mírnit extrémní radikalismu či proti němu v případě potřeby i zakročit. „Že to není u Biskupce sklon k reakci, nýbrž praktický smysl pro zabezpečení existence strany, ukazuje nám Biskupec poslední doby.“¹⁹⁾ Biskupec čtyřicátých let se jeví Nejedlému radikálnější než táž osoba o dvacet let mladší.

Bohužel Nejedlý se nikdy blíže nezabýval otázkami sociálními a ekonomickými, které jsou pro studium husitství obzvláště důležité. Bytostně umělecké založení jeho osobnosti se obracelo převážně k projevům kulturním. Netýká se to speciálně jen Dějin husitského zpěvu, ale i Nejedlého prací pozdějších. Proto v Nejedlého dílech chybí analýza či alespoň pokus o rozbor sociálního složení husitských stran a autor se spokojuje pouze s všeobecným konstatováním, že sociální struktura pražanů byla neobyčejně pestrá a zahrnovala stejně konzervativní vrstvy patricijské jako radikální řemeslnictvo a že naprostou většinu mezi tábory tvořil venkovský lid. Vůbec s pojmem lidu operuje Nejedlý velmi často, aniž by jej blíže vymezil. Spíše se jen můžeme dohadovat, že lid chápal velmi široce a rozuměl jím gros obyvatelstva, které se bezprostředně nepodílelo na politické moci. Ale jak je patrné z Dějin husitského zpěvu i z prací jiných, do lidu zahrnuje i nižší šlechtu a inteligenci, pokud z lidu vzešla nebo hájila jeho zájmy. Tábořská lidovost mu představovala dějinnou sílu, která jde za uskutečněním svých sociálních ideálů důsledně, bez ohledu na národnostní předsudky. „Největší životní sílu v sobě měla zajisté lidovost tábořství, demokratický smysl, jenž překonával v tábořství i otázky národnostní, ano i náboženské. Specifické vlastnosti lidovosti, společné lidu jako vrstvě společenské bez národnostních rozdílů, uplatňují se i v tábořství nejdříve a nejsilněji.“²⁰⁾

Přestože Nejedlý v této době marxismus neznal, dospěl na základě studia husitství k pozoruhodným formulacím, které v podstatě předznamenávaly jeho budoucí cestu. V Dějinách husitského zpěvu zasluhuje pozornost i jeho dialektická metoda, již autor na mnoha místech s úspěchem užil a kterou řešil závažné problémy tzv. nekulturnosti a anti-uměleckosti husitství. Nejedlý byl člověk umělecky nesmírně vnímavý, a proto jej tyto otázky musely vzrušovat. Nejedlý nijak nepopíral, že hnutí ve svém velkolepém úsilí

19) Z. Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských, str.147.

20) Tamtéž, str. 188.

po reformě církve a de facto po reformě veškerého lidského života zamítalo vše, co nebylo v souladu s příkladem církve apoštolské. Ačkoliv s tábořskými útoky zejména proti výtvarnému umění a světské lidové písni nesouhlasil, chápal je, analyzoval motivaci ikonoklasmu a hodnotil je vždy s vědomím velikosti tábořské myšlenky. Blíží mu ovšem bylo obrazoborectví lidové, tedy tábořské, které předpokládá určitou uměleckou vnímavost vůči ničeným předmětům, než suché a do důsledku dovedené anti-umělecké traktáty Jakoubka ze Stříbra.

A jak hledí Nejedlý na husitskou píseň, nejkrásnější výtvor revolučního umění? Pochopitelně ji hodnotí vysoko a opět vyzdvihuje její lidovost. Ale lidovost husitské písně tu nesmíme chápat tak, že vznikala přímo mezi lidem. Husitská píseň je umělá, má své skladatele, ale vyjadřuje nálady a přesvědčení lidu, lid sám ji zpívá a píseň mu pomáhá v jeho boji. Nejedlý nikterak nezastírá, že husitská, především pak tábořská píseň je obsahově omezená, vyzvedá však její citový patos a schopnost působení. Mnohem širší rejstřík písní měli pražané, kteří nezpřetrhali úplně pouta se starší tradicí. Tábořská píseň je vždy píseň duchovní, poněvadž náboženský duch proniká celý život tábořský. Texty těchto písní jsou suché, většinou omezené na zdůvodnění a obhajobu tábořské liturgie, či se soustřeďují na výklad evangelia. Teprve hudba jim dodává pravé umělecké posvěcení.

Na základě toho, co bylo řečeno, můžeme shrnout, že obraz Tábora, jak jej Nejedlý vykreslil v Dějinách husitského zpěvu, představuje výrazný předěl nejen v celém jeho životním díle, ale i v české historiografii. Nejedlý se v podstatě poprvé ve své práci historické vyrovnal s lidem jako kolektivní dějinnou silou. Přestože není možné Nejedlého pojetí lidových mas v husitství interpretovat jako marxistické osvětlení historického procesu, mnohem spíše pramenilo z Nejedlého romanticko - obrozenského pohledu na lid, bylo v každém ohledu významným krokem, který tento historik učinil na své cestě na pozice vědecké a politické levice.

Ještě jednou se Nejedlý systematictěji k husitství vyjádřil. Bylo to v drobném dílku Spor o smysl českých dějin,²¹⁾ jímž na prahu první světové války reagoval na aktuální vědecký spor mezi Gollovými žáky a stoupenci T. G. Masaryka. V této práci, která vyzvedá husitství jako klíčový bod českých dějin, nevěnuje Nejedlý Táboru a tábořství téměř pozornost. Zato je zde v souladu s názory Nejedlého - studenta vysoko hodnocen Jiří z Poděbrad, jenž je „... husitou v onom světském národním slova smyslu“.²²⁾

Po první světové válce, v letech první republiky, se Nejedlý k husitské problematice vracel již jen okrajově. Spíše se snažil husitství aktualizovat, ať už ve vztahu ke vzniku Československé

21) Zdeněk Nejedlý, Spor o smysl českých dějin. Praha 1914.

22) Tamtéž, str. 36.

republiky (v brožuře Mistr Jan Hus a jeho pravda)²³⁾ nebo srovnáváním husitské revoluce s revolucí sovětskou. Že tyto aktualizace a přirovnání vedly někdy k zploštělému výkladu, což se v některých případech obracelo proti Nejedlému samotnému, není třeba rozvádět. Jiří Kořalka ve stati o husitských tradicích v prvním čísle sborníku Husitský Tábor²⁴⁾ píše, že se Nejedlý v brožuře Hus a naše doba z roku 1936 obracel proti tendencím některých komunistických historiků a teoretiků, kteří nekriticky vyzvedali činnost chiliastických a ultralevých skupin. Přesto se ani v této knížce, původně přednášce, Nejedlý dobové atmosféry zcela nezabavil, o čemž svědčí skutečnost, že mezi pravičáky klade vedle sebe Jana Příbrama, Křišťana z Prachatic, Kostku z Postupic, Diviše Bořka z Miletínka, ale i Jana Rokycanu a Jiřího z Poděbrad (!), což je v naprostém rozporu s jeho dřívějším pojetím.²⁵⁾

Je však nutno dodat, že již za druhé světové války a potom po osvobození²⁶⁾ se Nejedlý, tehdy již přední činitel KSČ a znalec sovětské historické vědy, vracel opět ke svému původnímu pojetí husitství, jak dokazují především doslovy k Jiráskovým spisům i náčrt pojetí nedokončených Dějin národa českého. Husitský Tábor však stavěl Nejedlý stále vysoko. Vždy v tábořství viděl „pravou národní sílu i myšlenku, dobře rozeznává, co bylo tehdy opravdu české a co nebylo, a kdo byl či nebyl toho nositel, i kdo tudíž je či není hoden zůstatí v paměti národa jako reprezentant této české národní tradice“.²⁷⁾

23) Zdeněk Nejedlý, Mistr Jan Hus a jeho pravda. Praha 1919.

24) Jiří Kořalka, Pojetí dějin husitství v ideologicko-politické argumentaci československých komunistů v letech 1934—1936. Husitský Tábor 1, 1978, str. 93—94.

25) Zdeněk Nejedlý, Hus a naše doba. Praha 1936, str. 32.

26) Viz např. rozhlasové projevy z Moskvy, z nichž některé jsou otištěny ve sborníku Zdeněk Nejedlý, Hovoří Moskva, Praha 1978.

27) Zdeněk Nejedlý, Komunisté, dědici velikých tradic českého národa. in: Sebrané spisy Zdeňka Nejedlého XVI, Praha 1952, str. 248. Jinak v celé práci cituji podle prvních vydání Nejedlého děl, neboť v Sebraných spisech, které vycházely po osvobození, učinil redaktor bez vědomí autora řadu zásahů, které původní text často pozměňují. Proto je lepší pracovat vždy s prvním vydáním Nejedlého prací.

K TRADICI HUSITSKÉHO TÁBORA V REVOLUČNÍM DÉLNICKÉM HNUTÍ

Jaroslav Vrbata - Jiří Kořalka

Revoluční tradice tvoří pro nastupující společenské třídy důležitý zdroj poznávání minulosti a současnosti, k ověřování a inspirování vlastního jednání přítomného i budoucího. Platí to o vztahu k historii v její úplnosti z hlediska ontologického (současnost je důsledkem vývoje minulosti), heuristického (ve smyslu zjištění, jaký význam mají poznatky o minulosti pro vysvětlení současnosti a pro poznávání budoucího vývoje, předvídání) i metodologického (využití historických znalostí při zkoumání jevů současnosti).¹⁾

Žádná nastupující třída se nemůže soustředit na poznávání historie jako celku, neboť k tomu nemá dostatek sil ani prostředků; k tomu se může dostat až po uchopení moci ve státě. Proto čerpá jen z některých jejích částí, především z poznání období a jevů, které jsou schopny pro ni přinést nejvíce podnětů, nejcennější poučení. Z tohoto důvodu má úloha historických tradic veliký význam i pro zpětné zkoumání nastupující společenské třídy samotné. Které tradice volí a jak je pojímá, v mnohém osvětluje její vztah k národu jako celku, hlavně k naprosté většině národa, pracujícímu lidu. Progresivní společenská třída se přihlašuje k revolučním tradicím a přejímá z nich do své ideologie revoluční rysy. Takovéto využití historických tradic je důležitým nástrojem pozitivního historického působení a slouží k podpoře společenského pokroku. (Stejně tak se ovšem dá zneužít historická tradice k podpoře regrese). Svědčí o tom vývoj české buržoazie a buržoazní ideologie v 19. a v první polovině 20. století.

1) V. V. Ivanov, Vztah historie a současnosti jako metodologický problém. Praha 1976, str. 97.

Dělnická třída, která je pevnou součástí novodobého národa a tvoří jeho páteř, je současně svou podstatou, svými třídními zájmy internacionální, neboť nepotřebuje využívat nacionalismu k podpoře své hegemonie ve vlastním národě ani vůči jiným národům. Protože usiluje o nastolení beztřídní společnosti, důsledně čerpá z revolučních tradic jak internacionálních, tak i národních. Revoluční tradici dělnické třídy se může stát jen takové společenské hnutí a dění v minulosti, které směřovalo k omezení, podlomení a především odstranění třídního panství a třídních výsad. V tomto smyslu zaujímá v revolučních tradicích naší dělnické třídy první místo tradice Velké říjnové socialistické revoluce. Je bezkonkurenční, protože bezprostředně a jasně, bez ideového transformování, orientovala dělnickou třídu Československa v boji s hlavním nepřítelem — národní i mezinárodní buržoazií.

Hned po bok velikému příkladu Října se v českém prostředí 20. století staví revoluční husitská tradice, především pro spojení národního a internacionálního. Nejprogresivnější hnutí národní, které již samo o sobě se vyznačovalo internacionalismem, stává se v revolučním zápase dělnické třídy výrazně internacionální tradicí. Z celého národního vývoje až do vzniku socialistického dělnického hnutí se těmito rysy vyznačovalo jedině husitství, v prvé řadě revoluční Tábor, který nejdůsledněji bojoval proti feudalismu a prakticky se pokusil o budování beztřídní společnosti. Skutečně jen v této podobě se tradice husitského Tábora stala trvalou součástí revolučních tradic nejen naší, ale i mezinárodní dělnické třídy. Již např. Zdeněk Nejedlý²⁾ a F. X. Šalda³⁾ v období buržoazní republiky postřehli přímou ideovou souvislost mezi revolučním odkazem Tábora a Velkou říjnovou socialistickou revolucí. Úměrně s tím, jak se dělnická třída ujímá vedoucího postavení v národní společnosti, prolínají a doplňují se také obě základní tradice v dějinách naší dělnické třídy i v dějinách národa.

2) „Od počátku ruské revoluce vybavovaly se mi živě analogie mezi ruskou revolucí a naší revolucí husitskou“, napsal Zdeněk Nejedlý v květnu 1922 v souvislosti s mezinárodní konferencí v Janově, v níž viděl nápadnou obdobu s basilejským koncilem. „Užil jsem proto této metody již v prvních svých článcích o Rusku a skutečnost mi dala více než za pravdu.“ Zdeněk Nejedlý, *Boje o nové Rusko*, 2. vyd., Praha 1951 (= Sebrané spisy Zdeňka Nejedlého I), str. 102. V těchto prvních člancích z roku 1919 se např. vyskytovaly paralely „bolševičtí táboři“ a „menševičtí orebité“ aj. Tamtéž, str. 85. O souvislosti mezi Tábořem a Říjnovou revolucí podrobně srov. Zdeněk Nejedlý, *Hus a naše doba*, Praha (1936), str. 27; 3. vyd., Praha 1952 (= Knihovnička Varu, 33), str. 41.

3) „Teprve z bolševické revoluce ruské padá plně světlo nazpět i do epizody komunismu tábořského. Bolševická revoluce jest v tábořském komunismu předjata v rozměrech ovšem velmi malých, ale přece po svém jádru i životně dějinném smyslu. Tenkrát, na začátku XV. století, udál se v Čechách týž děj hromadného entuziasmu pro ideu, jako v Rusku na počátku století XX.“, napsal F. X. Šalda, *Na okraj „Světové revoluce“*. Tvorba 1, 1926, str. 51.

Známe tradice univerzální a dílčí. Husitství a především tábořství v revoluční ideologii dělnického hnutí je tradicí univerzální, protože se v něm zpředmětnil pokrok po všech stránkách. Uvolnilo některé ekonomické zábrany, odstranilo řadu výsad sociálních i kulturních a nesmírně dynamizovalo politiku. Z ideologie, byť prezentované v náboženském rouše, učinilo účinnou zbraň společenského pokroku. Skutečnost, že husitství netrvalo několik týdnů či měsíců, ale řadu let, že bylo vnitřně rozporné, že některé jeho projevy měly krátkou životnost, ale jiné poznamenaly český stát a osudy jeho obyvatel výrazným způsobem a dlouhodobě, měla zásadní význam pro pozdější historické zařazování husitství i pro vytváření husitských tradic. Z tohoto faktu vyplývá možnost rozdílného hodnocení husitství jako celku a jednotlivých projevů mezi majetnými a nemajetnými, vládnoucími a vykořisťovanými třídami v různých vývojových etapách feudalismu a kapitalismu. Teprve po definitivní porážce buržoazie v roce 1948 se vytváří jednotná celospolečenská husitská tradice, již se stává tradice v revolučním pojetí dělnické třídy, vývojově už málo proměnná, ale přesto akcentující v různých obdobích socialistické výstavby rozdílné rysy husitství, především tábořství.

Velký inspirující význam tábořských myšlenek pro mezinárodní dělnické hnutí zdůrazňovali již klasikové marxismu-leninismu. V létě 1850, když po porážce buržoazně demokratické revoluce v Německu uvažoval Bedřich Engels o poučení z německých dějin a v této souvislosti přiblížil svým čtenářům revoluční tradici německé selské války, rozlišil v evropských hnutích 14. a 15. století vedle měšťanské opozice „ostře vyhraněný názor“ selsko-plebejského kačírství: „Tak v Anglii vedle viklefovského hnutí John Ball, kazatel při povstání Wata Tylera, v Čechách vedle kališníků táboritů. U táboritů se už pod teokratickým nánosem objevuje dokonce republikánská tendence...“⁴⁾ Tím, že stáli úplně mimo se tehdejší plebejci podle Engelseva hodnocení spokojit jen bojem proti feudalismu a proti privilegovanému měšťanstvu, ale a spoň ve fantazii anticipovali beztřídní společnost: „U táboritů existoval ovšem jistý druh chiliastického společenství majetku, ale jen jako ryze vojenské opatření.“⁵⁾ Mimořádný význam vlivu husitských tradic na novodobý český vývoj vystihl Bedřich Engels poměrně krátce po buržoazní revoluci z let 1848—1849 svým konstatováním, že „v Čechách bude mít každé skutečně národní hnutí kromě proletářské příchuti i silnou příchut' husitských reminiscencí, takže specificky národní rysy se oslabují“.⁶⁾

4) K. Marx — B. Engels, *Spisy*, sv. 7, Praha 1959, str. 374.

5) Tamtéž, str. 375.

6) K. Marx — B. Engels, *Spisy*, sv. 29, Praha 1969, str. 42, *Engelsův dopis Marxovi 7. března 1856*.

Chronologické výpisky Karla Marxe, pořízené pravděpodobně koncem sedmdesátých nebo počátkem osmdesátých let 19. století při studiu mnohosvazkového díla Friedricha Christopha Schlosse- ra o světových dějinách,⁷⁾ svědčí nejen o zřejmých sympatiích zakladatelů vědeckého komunismu pro Husa a husitství, ale zřetelně ukazují husitské hnutí jako revoluční činnost lidových mas. Husitství přitom daleko překračuje národní rámec a jeví se v tomto pojetí jako význačný úsek světových dějin, přímo jako vrchol evropského vývoje v 15. století.⁸⁾ Soudobá veřejnost měla možnost sledovat vznik marxistické koncepce husitství a německé selské války především z Engelsových prací. Pro rozšířený teoretický časopis německé sociálně demokratické strany napsal Bedřich Engels roku 1894 pozoruhodnou úvahu o prvotním křesťanství, v němž spatřoval mnoho styčných bodů s moderním dělnickým hnutím a socialismem: „Paralela mezi oběma těmito dějinnými jevy se vnučuje už ve středověku, při prvních povstáních utlačených sedláků a zejména městských plebejců. Tato povstání, stejně jako všechna masová hnutí ve středověku, vystupovala nutně v náboženské masce, projevovala se jako hnutí za obnovení prvotního křesťanství, které se zvrhlo; ale za náboženskou exaltací se zpravidla skrývaly velmi hmatatelné světské zájmy. Nejvelkolepěji se to projevilo v organizaci českých táboritů za Jana Žižky slavné paměti ...“⁹⁾

Neobyčejně vysoko hodnotil Bedřich Engels dějinný význam revolučních počátků Tábora a s velkým zájmem sledoval zrod knihy Karla Kautského o předchůdcích socialismu. „Je velká škoda, že jsi u táborů¹⁰⁾ nemohl jít do českých pramenů“, psal Engels Kautskému 25. března 1895, kdy ještě jeho knihu neměl v rukou; „to je však naprosto neuskutečnitelné bez delšího pobytu v Čechách a bez speciální možnosti přístupu k rukopisnému materiálu. Snad se jednou najde nějaký mladý Čech na místě, který v tom pomůže.“¹¹⁾ O necelé dva měsíce později, v dopise 21. května 1895, shrnoval Engels své dojmy z přečtení Kautského práce: „O Tvé knize mohu říci, že je čím dál tím lepší... Středověké sekty už jsou mnohem lepší, a to crescendo, nejlépe táboři, Münzer, novokřtěnci. Jsou tam velmi důležitá hospodářská zdůvodně-

7) Friedrich Christoph Schlosser, Weltgeschichte für das deutsche Volk, 19 sv., Frankfurt am Main 1844—1857.

8) Srov. úvod Josefa Macka k Chronologickým výpiskům Karla Marxe o Husovi a husitství, in: K. Marx — B. Engels — V. I. Lenin, K dějinám Československa a československého dělnického hnutí, díl I, Praha 1961, str. 145—146.

9) Bedřich Engels, K dějinám prvotního křesťanství, in: K. Marx — B. Engels, Spisy, sv. 22, Praha 1967, str. 503—504.

10) V českém vydání Marxových a Engelsových spisů se střídavě používají termíny táborité a táboři, zatímco Engels v německém originále zásadně psal „Taboriten“.

11) K. Marx — B. Engels, Spisy, sv. 39, Praha 1975, str. 478—479.

ní politických událostí, ale vedle toho i všeobecné fráze, a to tam, kde byly mezery ve studiu.“¹²⁾

Kniha Karla Kautského na několik desetiletí ovlivnila hodnocení husitství, v prvé řadě husitského Tábora, v socialistickém i komunistickém hnutí Německa a Československa. Nepochybně patří k tvůrčímu období Karla Kautského, o němž se i po Velké říjnové socialistické revoluci pochvalně zmiňoval V. I. Lenin. „Z mnoha prací Kautského je nám známo, že dovedl být marxistickým historikem, že taková jeho díla přes jeho pozdější renegátství zůstanou trvalým majetkem proletariátu.“¹³⁾ První vydání z roku 1895 bylo koncipováno jako součást mnohasvazkového kolektivního díla o dějinách socialismu,¹⁴⁾ které však zůstalo torzem. Pro všechna další vydání od roku 1909 upravil Kautský nově strukturu obou svazků, pozměnil celkový název díla¹⁵⁾ a napsal vysvětlující předmluvu, ale vlastní text ponechal v podstatě beze změny. V této podobě se Kautského kniha dočkala ještě řady vydání a je dodnes považována za jedno ze základních děl mezinárodní socialistické literatury.¹⁶⁾ Je opatřena základním poznámkovým aparátem a přes některá zjednodušení se vyznačuje poměrně střizlivou kritičností.

Kapitoly o husitství (s vyvrcholením v oddíle „Komunisté v Táboře“) a o československém hnutí tvoří v pojetí Karla Kautského závěrečnou část dějin „komunistických hnutí ve středověku“. V případě výkladu husitství se Kautský převážně opíral o německé vydání Palackého Dějin, z něhož přímo citoval nejen úryvky z dobových pramenů, ale také některá hodnocení. Jako první autor vůbec přistoupil Kautský v takové šíři k ekonomickému a třídnímu objasnění společenských a ideologických rozporů v Čechách 14. a 15. století, i když v mnoha případech byl nucen překlenuout nedostatek konkrétních znalostí generalizací. Poměrně časté je srovnávání jednotlivých fází husitského hnutí s Francouzskou buržoazní revolucí z konce 18. století,¹⁷⁾ někdy i s demokratickým a socia-

12) Tamtéž, str. 516.

13) V. I. Lenin, Spisy, sv. 28, Praha 1954, str. 272.

14) Die Vorläufer des neueren Sozialismus, díl 1/1 a 1/2, Stuttgart 1895 (= Die Geschichte des Sozialismus in Einzeldarstellungen, I). Autorsky se vedle Karla Kautského podíleli Paul Lafargue, Eduard Bernstein a Carl Hugo.

15) Karl Kautsky, Vorläufer des neueren Sozialismus. Díl 1: Kommunistische Bewegungen im Mittelalter. Díl 2: Der Kommunismus in der deutschen Reformation. Stuttgart 1909 (=Internationale Bibliothek, 47—48). Vypuštění určitého členu v hlavním názvu práce odůvodnil Kautský tím, že se nezabývá celou problematikou předchůdců moderního socialismu.

16) Třetí nezměněné vydání vyšlo roku 1913, 7. vydání 1923, v této podobě vydal oba Kautského svazky Dietz Verlag v Berlíně roku 1947. Ve slovenském překladu srov. Karol Kautsky, Predchodcovia moderného socializmu, Bratislava 1958 (úplné vydání i s poznámkami). Kautského přínos vysoko ocenila v nedávné době Sovětská historická encyklopedie.

17) „Osud Tábora, který v mnohém ohledu je analogický osudu jakobínů, podobá se mu také v tom, že právě oni svým bezohledným hrdinstvím zachrá-

listickým hnutím 19. století. Prvotní husitský Tábor hodnotil Kautsky výslovně jako „komunistické město“¹⁸⁾ a dokonce byl přesvědčen o tom, že „v Táboře dosáhli komunisté výlučné panství“.¹⁹⁾ Kautským citovaný úryvek z tzv. tábořských bludných článků o společenství majetku na Táboře²⁰⁾ se v pozdějším dělnickém a komunistickém tisku stal pravděpodobně nejčastěji uváděným citátem z dobových husitských pramenů. Uvědomoval si, že pro komunismus táborů neexistovaly v 15. století ekonomické a společenské předpoklady, ale příznačným způsobem nedovedl potlačit postesk nad dalším vývojem Tábora v běžné řemeslnické město: „Když vidíme tento žalostný konec kdysi tak hrdé komunistické obce, před níž se třásla polovina Evropy, stěží se můžeme ubránit přání, abychom viděli Tábor — podobně jako Münster“²¹⁾ — padnout v rozkvětu jeho komunistické mladosti, než aby chřádl v ubohosti měšťácké sešlosti věkem.“²²⁾ I když na jiných místech své knihy Kautsky vysoko ocenil zásluhy husitství o rozvoj vzdělanosti nebo demokratizaci vojenství,²³⁾ byla celková jeho koncepce „komunistických hnutí ve středověku“ ve své podstatě užší, než jakou prosazoval Bedřich Engels a jakou také české dělnické hnutí převzalo od revolučně demokratického křídla národního hnutí.

Zatímco buržoazie své pokrokové tradice, obnovené a využívané v závěrečném období feudalismu, oslabovala, postupně opouštěla nebo je obracela v pravý opak, přejímala dělnická třída to nejprogresivnější, co buržoazie v pojetí husitských tradic vytvořila, dále je prohlubovala a rozšiřovala především o revoluční tradici tábořskou. Jeden z prvních českých průkopníků socialismu Josef Boleslav Pecka považoval za vážnou chybu a hanbu, „že zapomínáme na bývalou slávu národa českého, že zapomínáme na ten veliký ‚rešpekt‘ celé Evropy před národem naším za času velikého demokrata a dělníka na poli válečném i národním Jana Žižky z Trocnova“.²⁴⁾ Při odůvodnění potřeby aktivní účasti dělnické

nili revoluci, ale ne pro sebe, nýbrž pro ty, kteří revoluci využili...“ Die Vorläufer... I/1, str. 220.

18) Tamtéž, str. 211.

19) Tamtéž, str. 213.

20) „Item jakož na Hradišti nebo na Táboře není nic mé a nic tvé, než všecko v obec rovně mají; taktéž všem všecko vždycky má v obec býti a ni žádný nemá nic zvláště mieti; jinak ktož co má zvláště, ten hřeší smrtedlně.“ AČ 3, 1844, str. 220, Articuli et errores Taboritarum.

21) Münsterská komuna novokřtěnců, která trvala od února 1534 do června 1535, se pokusila uskutečnit v praxi společenství spotřebních statků; vyznačovala se přísnou disciplínou a vojenskou organizací. Po těžkých bojích byla komuna krutě potlačena a její vedoucí činitelé popraveni.

22) Die Vorläufer... I/1, str. 227.

23) „Tábořské vojsko bylo od zániku staré římské říše první, které tvořilo organismus, a ne pouhý houf vrhající se na nepřítel.“ Tamtéž, str. 220.

24) Dělník, roč. 2, č. 7, 31. 12. 1869, Žádejme politickou svobodu (podpis: Boleslav Strahovský); srov. Dokumenty k počátkům dělnického hnutí v Čechách 1864—1874 (vyd. Květa Jechová — Soňa Klusáčková), Praha 1961, str. 129.

třídy v boji za sociální i národní svobodu tehdy Pecka napsal: „Dělnictvo české, nepřilne-li s celou horoucností k svatému povolání svému, bude odřezancem národa, nebude hodno sloužit pobočným božím bojovníkům Žižkových, kteří v zápalu svého povolání co rozšiřovatelé pravdy, světla i svobody stáli se nesmrtelnými.“²⁵⁾ Rozhodně nebylo náhodné, že Smíchovská dělnická beseda, jeden z nejradikálnějších dělnických spolků v pražské sídelní aglomeraci počátkem sedmdesátých let 19. století, si zvolila husitské symboly pro svůj spolkový prapor a v březnu 1872 byla rozpuštěna pro svůj údajný „husitský duch“²⁶⁾ nebo že některé dělnické spolky v hornické oblasti Kladenska se svými názvy rovněž přihlásily k příkladu husitů.²⁷⁾

Od zdůrazňování všeobecně demokratického zaměření husitských tradic přecházeli čeští průkopníci socialismu velmi záhy k chápání táborství a českobratrství jako specifického českého přínosu k dějinám mezinárodního socialismu. Po břevnovském sjezdu československé sociálně demokratické strany 7. dubna 1878 uveřejnil socialistický orgán Budoucnost zásadní manifest Český národ a otázka sociální, v němž Vittore Avanti (= Jindřich Seidl)²⁸⁾ symbolicky spojoval husitskou minulost a socialistickým hnutím přítomnosti: „Národ český, tj. lid jazyka českého, ten lid, který první opovážil se rukou pevnou, nadšením všemocnou, porazit hradby ‚víry samospasitelné‘, který selským cepem první rozbil přílby a dělnické erby ‚vyšších‘ stavů, z jehož lůna vyšli křesťanští, nyní ovšem nemožní socialisté, čeští bratři — národ ten vstupuje v řady bojovníků za opravu sociální.“²⁹⁾ Socialistické dělnické hnutí se přihlašovalo k husitství zbavenému náboženské formy, obnaženému na samu sociální a politickou podstatu. Právě sociální aspekty husitství, především táborství, pomáhaly internacionální požadavky a cíle dělnického hnutí činit srozumitelnějšími a bližšími i z hlediska národního. Husitské tradice v pojetí revolučního dělnického hnutí v českém prostředí se nemohly omezit jen na chiliastický Tábor se společnými káděmi, ale zahrnovaly vždy též tábořská polní vojska s jejich demokratickým vnitřním

25) Dělník, roč. 3, č. 10, 12. 2. 1870, str. 32, Povolání dělnictva (podpis: Jos. Bol. P. Strahovský); fotokopii srov. Zdeněk Šolle, Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi, Praha 1953, obr. příl. 7.

26) SÚA Praha, ČM 1856—1883, 30/6/2729, 45307/1869, 61559/1870. K úřední argumentaci při rozpouštění spolku srov. František Kavka, Husitská revoluční tradice, Praha 1953, str. 159.

27) SÚA Praha, ČM 1856—1886, 30/6/4343, 62268/1871, beseda Žižka v Dříní; 30/6/5040, 5563/1873, vzdělávací spolek Jan Hus na Štěpánce v Kročehlavech (v obou případech dnes část města Kladna).

28) K osobě Jindřicha Seidla srov. Jan Havránek, Studenti Univerzity Karlovy a břevnovský sjezd sociální demokracie, in: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1975, str. 128—131, 136—137.

29) Budoucnost, roč. 5, č. 8, 24. 4. 1878, str. 1 (podpis: Vittore Avanti); otiskl Z. Šolle, Ke vzniku..., str. 158.

řádem, která se stala symbolem aktivního přístupu k realizování revolučních myšlenek v nesmířitelném boji s reakcí.

V tomto duchu uvítal fejeton socialistické Budoucnosti v září 1877 demokratický a protivládní charakter slavnosti odhalení Žižkova pomníku v Táboře,³⁰⁾ v tomto duchu byla ohlášena účast průkopníka socialismu Ladislava Zápotockého při odhalení pomníku Prokopa Velikého na Lipanech v září 1881, kde policie očekávala setkání Zápotockého a dalších pražských socialistů s dělníky z Českého Brodu a Kouřimi.³¹⁾ Socialističtí dělníci se právem pokládali za mnohem oprávněnější následovníky husitských revolucionářů než všechny české buržoazní a maloburžoazní politické strany, často se dovolávající Husa a husitů, zbavených revolučnosti a radikalismu. „Nám není třeba ukazovati Žižku nebo Husa“, připomínal orgán pražského dělnictva roku 1893; „zrovna my a mezinárodní sociální demokraté, všichni jich znají — dovedou si jich vážit.“³²⁾ Na příkladu husitského Tábora však revolučně smýšlející socialisté pravidelně zdůrazňovali to, čím se jejich pojetí odlišovalo od buržoazních a maloburžoazních hesel: „Nejslavnější doby národa českého jsou dojísta ony doby, kdy se český lid pozvedl proti zastaralým řádům a oduševněn komunismem a demokratismem nastoupil boj reformační, aniž by býval národní samostatnost zadal, aniž by býval potlačil a ušlapal osobní svobodu jednotlivců... V hnutí táboritů nedá se umlčeti ona hospodářská stránka, která byla z hlavních příčin ku odboji. Táborité byli komunisté, mezi nimi nemělo býti třídního rozdílu, pánů a otroků... Zde však neostalo jen při komunistických ‚manifestacích‘, ba naopak, komunismus uváděn byl ve skutečnost organizováním komunistických obcí.“³³⁾

30) Budoucnost, roč. 4, č. 17, 13. 9. 1877, str. 1, fejeton (podpis: Pravdomil Mírný). V tomto fejetonu, datovaném v Praze 26. srpna 1877, směřují myšlenky autora, který sám sebe v jiné souvislosti charakterizoval „co dělník socialista, jenž každé příležitosti k šíření idejí své strany použije“ (Budoucnost, roč. 4, č. 11, 13. 6. 1877, str. 1, fejeton), na „místo, kde jeden z největších bojovníků za právo lidu a za svou svobodu vlasti právě oslavován jest... Škoda, že jen já svou přítomností ku zvýšení slavnosti nemohu přispět! Byl bych rád... Ale co naplat, když není peněz. Ano, ano! Nelze mnohdy našinci být tím, čím by býti chtěl — i ve vážnějších případech než dnes... Z těch mnoha však, kteří se slavnosti nezúčastnili, by se našlo zajisté málo těch, již by dnes v blahé vzpomínce nebyli pohlédli k místu, z něhož svého času šla půl Evropy hrůza, jímž by při vzpomínce na Žižku a Tábor nezabušilo mocněji srdce a nepřálo si, by měl národ český i nyní muže takové, jakým byl Jan Žižka z Trocnova.“

31) Srov. OA Kolín, OÚ Český Brod I (1868—1918), pres. 127/1881 (podle dokumentace SOA Praha).

32) Sociální demokrat, roč. 3, č. 22, 24. 11. 1893, str. 2, Internacionalismus a nacionalismus (podpis: —C—); s nepřesnou citací uvádí F. Kavka, Husitská revoluční tradice, str. 179.

33) Sociální demokrat, roč. 4, č. 27, 28. 12. 1894, str. 5, Socialismus dříve a nyní (podpis -r-); přetiskl F. Kavka, Husitská revoluční tradice, str. 307-308.

Proto také třídně uvědomělí čeští dělníci nesouhlasili s převážně formálními oslavami 6. července, k nimž se v různých místech sdružovaly většinou místní maloburžoazní spolky. Sociálně demokratické organizace pořádaly vlastní přednášky a husitské oslavy, např. na Českokobrodsku v prvních letech 20. století téměř každoročně koncem května nebo počátkem června k výročí bitvy u Lipan.³⁴⁾ Velká dělnická demonstrace za všeobecné hlasovací právo na náměstí v Táboře 6. listopadu 1904, v té době za Prahou a Brnem třetí největší v českých zemích, se dovolávala příkladu husitských táboritů, kteří před pěti staletími v jiných podmínkách bojovali v podstatě za stejné ideály.³⁵⁾ Přestože se ve vedení sociálně demokratické strany i ve vztahu k husitským tradicím postupně prosazovaly reformistické, v podstatě maloburžoazní tendence,³⁶⁾ dávaly dělnické organizace před první světovou válkou většinou přednost samostatným oslavám Husova výročí, v nichž se zaměřovaly v prvé řadě na aktuální poučení z dějin pro sociální a politické boje dělnické třídy.³⁷⁾ Na této internacionální základně mohlo i ve vztahu k Husovi a husitství docházet ke společnému postupu revolučních českých a německých dělníků v Čechách, zejména zásluhou liberecké levice a Karla Kreibicha. I přes zostřenou cenzuru za první světové války připravil Kreibich k 500. výročí upálení mistra Jana Husa slavnostní číslo libereckého socialistického deníku, v němž poukázal na mimořádný světodějný význam Husa a husitství z hlediska třídního boje dělnictva.³⁸⁾

V období poválečné revoluční vlny pod bezprostředním vlivem Velké říjnové socialistické revoluce se přímo nabízela paralela mezi vývojem revoluce v Rusku a přerůstáním českého reformního hnutí 15. století v husitskou revoluci, tím spíše, že k tomu přispívala časová shoda s blížícím se 500. výročím založení husitského Tábora. „Komunistické hnutí táboritů, z něhož vyšla Žižkova nepřemožitelná vojska, tvoří nejslavnější list v dějinách našeho národa, a právě my, dělníci a socialisté, jsme povinni, abychom při letošních květnových manifestacích vzpomněli památného tohoto výročí“³⁹⁾ psalo se v komentáři Práva lidu před Svátkem práce roku 1919. Po celý další rok, zejména ve dnech tábořských oslav

34) OA Kolín, fond OÚ Český Brod I (1868—1918), pres. Vc/1900, Vc/1901, Vc/1902, 153/1908 (podle dokumentace SOA Praha).

35) SÚA Praha, PM 1901-1910, 8/5/20/8, ad 18302/1904, okresní hejtmánství Tábor 7. 11. 1904 prezídiu místoředitelství.

36) Srov. František Modráček, M. Jan Hus a jeho doba, Praha 1903, jakož i ohlas prací T. G. Masaryka v českém sociálně demokratickém tisku.

37) SÚA Praha, PM 1911-1920, 5/9/8, 8831/1913, policejní prezídium 26. 4. 1913 o přípravě samostatných akcí sociálně demokratické strany k Husovu výročí 1915.

38) Reichenberger Tagespost, roč. 2, č. 173, 6. 7. 1915, str. 1—3, Johannes Hus. Zum 6. Juli 1415.

39) Práva lidu, č. 77, 30. 3. 1919, str. 1, K letošnímu svátku dělnictva.

oncem března a znovu k 1. máji 1920, zdůrazňovali sociálně demokratičtí publicisté a řečníci (především z řad marxistické levice), že „základní myšlenky táborů jsou dosud podkladem našeho socialistického myšlení“⁴⁰⁾ že zásadní požadavek socializace národního hospodářství a celého společenského života v nové republice je „pokračováním v činnosti našich táboritů“.⁴¹⁾ Levicová kupina funkcionářů dělnického hnutí na Tábořsku, hlavně Josef Rejlek a jeho syn Ada Rejlek, použila v roce 1920 při několika příležitostech příkladu revolučního husitského Tábora jako pobuzení pro vývoj marxistické levice ke komunistické straně.⁴²⁾

Tábor jako významná tradice komunistického hnutí v Čechách a v té době stále častěji objevoval jako argument pro příklon československého dělnického hnutí k mezinárodnímu komunismu: V patnáctém století husitské hnutí náboženské a sociální vydalo nejkrásnější květ — tábořský komunismus. Tehdy celá Evropa pojila se k ubití nebezpečného hnutí. Proti celému světu bojovali i to táborští předchůdci socialismu a umírali za pravdu poznáním... Komunismus není u nás bez tradice. Dnes, kdy ruský dělník mužik pozvedá praporek komunismu a volá proletariát celého světa do boje za nové řády, tradice husitská, zapřená a zašlapaná oficiálním národem a buržoazií, ožívuje v českém dělníkovi.“⁴³⁾ / druhé polovině dubna 1921 uveřejnil Večerník Rudého práva šest článků a notic, které odůvodňovaly význam a správnost přijetí názvu komunistické strany. Poukazovalo se v nich na původní jméno strany založené Marxem, na Manifest komunistické strany i na závažný obsah čestného jména komunisty, ale současně s tím se znovu vracela velikost tradice husitského Tábora: „Tento název strany má v našem národě zvláště dobrý historický zvuk a zdůvodnění snahami komunistů tábořských.“⁴⁴⁾ Znovu na závěr se připomínal závazek revoluční husitské minulosti pro české komunisty: „Český národ měl by říci do nynějšího moderního komunistického hnutí, vzníceného ruskou revolucí, své veliké slovo. Dějiny samy ho k tomu pobízejí. Zejména název ‚komunisté‘ má slavný zvuk u nás v Čechách.“⁴⁵⁾ Se zvláštní naléhavostí připomněla tuto tradici exekutiva Komunistické internacionály v pozdravném dopise slučovacímu sjezdu Komunistické strany Československa koncem října 1921: „Mezinárodní proletariát nezapomněl,

40) Večerník Práva lidu, č. 99, 3. 5. 1920, str. 1, Oslava květnová.

41) Jihočech (České Budějovice), č. 51, 5. 5. 1920, str. 2, Oslavy 1. května.

42) Podrobněji srov. Jiří Kořálka, Cesta dělnického hnutí Tábořska ke komunistické straně (1918—1921), in: Revoluční Tábor. Dvě studie k dějinám Tábora a Tábořska ve 20. století. České Budějovice—Tábor 1979, str. 80—84, cap. 6: Tradice husitského Tábora v období vzniku komunistické strany.

43) Sociální demokrat, roč. 2, č. 33, 5. 11. 1920, str. 1, Tři roky sovětového Ruska.

44) Večerník Rudého práva, č. 90, 21. 4. 1921, str. 3, Pravice a levice.

45) Večerník Rudého práva, č. 98, 30. 4. 1921, str. 3, Komunismus není u nás semeno cizí.

že v řadách československého proletariátu žije stará komunistická tradice, jež tkví svými kořeny až v dobách reformace.“⁴⁶⁾

Nejzávažnější ideově politické příspěvky k aktuálnímu významu husitského Tábora napsal v období vzniku a počátků komunistické strany jeden ze zakladatelů KSČ Karel Kreibich. Podobně jako k Husovu výročí v červenci 1915, využil nyní Kreibich 500. výročí založení Tábora k tomu, aby pomocí historického příkladu odůvodnil a přiblížil boj marxistické levice za zásady a cíle Komunistické internacionály. „Chtěli jsme dělníkům ukázat kus slavné historie komunismu, a líčící dějinnou souvislost všeho komunistického hnutí a smělost i velkou hrdinnost táboritů, chtěli jsme povzbudit nadšení pro komunistickou věc“,⁴⁷⁾ napsal Kreibich o tři roky později o účelu novinových článků a brožury z roku 1920. Myšlenkově i materiálově se Kreibichova práce téměř v celém rozsahu opírala o tehdy již slavnou a obecně uznávanou Kautského knihu z roku 1895; z Kautského přebírala často celé formulace, včetně citátů ze Schlossera a Pařackého. Doplněna byla jen některá srovnání s německou reformací, závěrečná sloka z básnického cyklu Nikolause Lenaua o Albigenských,⁴⁸⁾ a především poněkud širší hodnocení podstaty společenství majetku v počátcích husitského Tábora: „Neboť tento komunismus mohl býti toliko komunismem konzumu, věcí spotřeby, tj. právě tak jako křesťanský komunismus jen komunismem užívání, nikoli však komunismem výroby.“⁴⁹⁾

Toto pojetí ovlivňovalo postoj československých komunistů k Husovým oslavám a jiným husitským výročím ve dvacátých letech, zčásti ještě i po roce 1929. Jednotný program oslav „Hus a první komunisté v Čechách“, vyhlášený v roce 1921, vyzvedal do popředí počátky husitského Tábora jako nejrevolučnější odkaz husitství, ale současně odmítal jejich neorganické oddělování od Husa, Žižky a celého husitského revolučního hnutí. Ve stejném duchu bylo ústřední téma komunistických Husových oslav roku 1923 charakterizováno heslem „Hus, Tábor a komunisté“.⁵⁰⁾ Čím více propagovala česká buržoazie ve svém státě pouze duchovní význam husitství, tím přitažlivější byl pro komunisty příklad nekompromisních tábořských bojovníků. Výstižně napsal je-

46) Protokoly sjezdů KSČ, sv. I: Ustavující a slučovací sjezd roku 1921. Praha 1958, str. 301.

47) Karel Kreibich, Tábor. Praha 1923, str. 3.

48) Ještě obsáhlejší úryvek z Lenauovy básně byl součástí slavnostního čísla Reichenberger Tagespost z 6. 7. 1915, str. 2. Zmíněnou sloku uveřejnil a zebrał Arnošt Kraus, Husitství v literatuře, zejména německé, III: Husitství v literatuře devatenáctého století, Praha 1924 (= Rozpravy ČAVU, tř. III, č. 58, str. 120.

49) Karl Kreibich, Tábor. Eine Halbjahrtausend-Feier des Kommunismus. Reichenberg 1920, str. 14; cit. dle českého vydání, Praha 1923, str. 19.

50) Srov. F. Kavka, Husitská revoluční tradice, str. 209 a 218.

den ze zakladatelů KSČ Josef Haken v roce 1924: „Postavme správný odkaz husitského a tábořského hnutí a oficiální reakční měšťácká a maloměšťácká veřejnost od něho uteče sama. Tato společnost může potřebovat jen obrazu zkrasleného a falešného a potřebuje ho ne z vnitřního citění, ale pouze ke klamání lidu.“⁵¹⁾ V ohni politického boje bylo přirozené, že docházelo ke značné aktualizaci dějin husitství, která se opět v první řadě týkala Tábora, a to nejen z hlediska českého národního vývoje. „V letech 1418 až 1421 a v následujících letech, tedy přesně 500 let před ruskou a německou revolucí, byl Tábor jako nyní Moskva střediskem všech kacířských, sociálních a komunistických snah Evropy“⁵²⁾ komentovala česká recenze nového díla Maxe Beera o dějinách socialismu.⁵³⁾

Zatímco na přelomu dvacátých a třicátých let se pozornost komunistických ideologů a publicistů v Československu soustřeďovala jednoznačně na zostření třídních bojů v období světové hospodářské krize a na vnitrostranické problémy,⁵⁴⁾ zvýšil se mimořádně zájem publicistiky KSČ o tradice husitského revolučního hnutí a o poučení z husitství od roku 1933, v období boje KSČ proti fašismu a na obranu republiky.⁵⁵⁾ V několika desítkách projevů, článků a komentářů lze zřetelně sledovat postupně narůstání širšího marxistického pojetí husitské revoluce a jejího mezinárodního významu. Do popředí vystupoval se zvláštní naléhavostí příklad husitské obrany země proti zahraniční intervenci, velice aktuální v době bezprostředního ohrožení Československé

51) Tamtéž, str. 218.

52) K. Horvát, M. Beer o husitství. Komunistus. Revue pro komunistickou teorii a praxi, roč. 2, č. 20, 14. 11. 1923; str. 471. Kniha Maxe Beera, Allgemeine Geschichte des Sozialismus und der sozialen Kämpfe I-IV, Berlin 1921—1922, byla vydána česky v překladu a s komentářem S. K. Neumanna (Max Beer, Všeobecné dějiny socialismu. Praha 1926).

53) Při vysvětlování vnitřní diferenciaci husitského hnutí byla tato aktualizace ještě dalekosáhlejší: „Shrneme-li vcelku události z dějin husitství od roku 1418, pak rozeznáváme mezi husity tyto směry: kališníci, umírnění sociální reformátoři, komunisté a krajní komunisté. Lehčeji snad zhodnotíme tyto směry a jejich význam, srovnáme-li je se směry v německé revoluci 1918—1921: kališníci byli dnešní měšťanští demokraté; táborité zahrnovali vcelku všechny živly, které stály vlevo od kališníků, tedy podle dnešních pojmů: socialisty, komunisty a komunistickou dělnickou stranu. Umírnění táborité s Žižkou představovali dnešní většinové socialisty; leví táborité by byli dnešní neodvislí a komunisté; chiliasté pak jsou dnešní extrémní komunisté.“ K. Horvát, M. Beer o husitství, str. 472—473.

54) Bibliografie článků z komunistického a pokrokového tisku v Československu, díl III, 1929—1932, sv. 1 (zpracovali Josef Kůstka — Irena Strnadová), Martin 1978, zahrnuje pouhé dva údaje o husitském revolučním hnutí, oba v časopise proletářských bezvěrců Maják z let 1930—1931 (str. 87, č. 160—161).

55) Druhý díl této bibliografie za léta 1933—1938 (sv. 1—2 zpracoval Alexandr Ježek), Martin 1971, uvádí tři husitské příspěvky v roce 1933, čtyři v roce 1934 a dvacet sedm za léta 1935—1938, navíc odkazuje na pět dalších článků, které jsou alespoň svými názvy vysloveně husitské (str. 78—79, č. 331—364; str. 156, č. 2482—2483; str. 1005, č. 26151; str. 1006, č. 26182).

republiky hitlerovským Německem. Husitských vzorů se ve svých projevech dovolávali Klement Gottwald a Jan Šverma, o příkladu husitského Tábora psali Julius Fučík a Kurt Konrad, internacionálnímu významu husitství, zejména v česko-německých vztazích, věnoval zvýšenou pozornost Karel Kreibich. K překonání některých dřívějších sektářských tendencí při hodnocení Husa a husitství přispíval Zdeněk Nejedlý, který ze všech osobností české demokratické kultury nejdůsledněji podporoval politiku komunistické strany.⁵⁶⁾ Slova husitské písně „Nepřátel se nelekejte, na množství nehleďte“ se stala přesvědčením širokých lidových vrstev, na němž nic nezměnil ani Mnichov, ani 15. březen 1939. Revolučně chápaná husitská tradice výrazně inspirovala domácí i zahraniční odboj. Četné partyzánské jednotky nesly označení Jan Hus, Jan Žižka, Prokop Holý. Tehdy víc než kdy jindy v minulosti sehrála husitská revoluční tradice mimořádnou společenskou úlohu.

A toto oživení a ozdravení husitských tradic, mezi nimi na předním místě tradice Tábora, se promítlo i do budování lidově demokratické republiky po osvobození. Prakticky vše, k čemu v Československu docházelo po roce 1945, bylo svým způsobem ověřováno nejen vzorem Velké říjnové socialistické revoluce, ale i příklady z národních dějin. Již v předúnorovém období se začínal revoluční odkaz husitství realizovat krok za krokem a zvláště inspirativně působil důsledností ideového i mocenského boje proti nepřátelům revoluce. Na kvalitativně novou úroveň pak husitskou revoluční tradici pozdvihl Únor 1948. Ústy vedoucího představitel Komunistické strany Československa a vlády obrozené Národní fronty Klementa Gottwalda se československý lidově demokratický, k socialismu spějící stát otevřeně přihlásil k realizaci revolučního odkazu husitského Tábora.⁵⁷⁾ S důrazem na sociální revoluci pomáhala husitská revoluční tradice vytvářet poúnorovou obrozenou Národní frontu pracujících proti poražené buržoazii.⁵⁸⁾ Idea sociální rovnosti, chápaná jako jeden ze základních rysů husitského revolučního hnutí, přispívala ke vcelku spontánní podpoře dalekosáhlých znárodnovacích opatření v průmyslu, stejně jako k podstatně rychlejšímu združstevnění zemědělství a socializaci životů ve většině jiných socialistických zemí. Nepochybně i to patří k určité specifičnosti budování socialismu v Československu.

56) K tomu podrobně Jiří Kořalka, Pojetí dějin husitství v ideologicko-politické argumentaci československých komunistů v letech 1934—1936. Husitský Tábor 1, 1978, str. 79—97.

57) „Jestliže se někdy náš národ znovu přiblížil k nejslavnější své husitské době, pak je to právě dnes.“ Klement Gottwald, Spisy 14, Praha 1958, str. 350. — „Naši bojovníci za svobodu proti německým okupantům šli stopou Tábora. V tradicích Tábora a národního obrození budujeme i náš nový lidový stát.“ Klement Gottwald, Spisy 15, Praha 1961, str. 121.

58) Srov. Bohumír Janoušek, Husitská revoluční tradice v roce 1948. Husitský Tábor 1, 1978, str. 99—103.

DISKUSE

Revoluční husitská tradice není jen připomínáním minulosti. Je nedílnou součástí dneška i budoucnosti. Prohlubovat její poznávání a přispívat k její popularizaci jsme povinni nejen naší socialistické společnosti, ale i mezinárodnímu komunistickému a dělnickému hnutí. Každý pokrokový člověk, a nemusí to být právě socialista, navštíví-li naši zemi, má zájem seznámit se také s doklady naší revoluční minulosti, zejména doby, kdy Čechy stály v popředí světových dějin. Proto jeho kroky zákonitě povedou do Tábora. Pro pokrokového člověka je Tábor navždy spojen s prvními pokusy o vytvoření komunistické obce, je symbolem několikaletého úspěšného boje pracujícího lidu s hlavními oporami vykořisťovatelského systému.

Přestože dějinám husitského revolučního hnutí byla v minulosti věnována velká pozornost, ukazuje se, že značně se opožďuje historické poznání odkazu husitského Tábora, jeho revoluční tradice. Spokojení nemůžeme být ani poznáním úlohy husitských tradic v československém i mezinárodním dělnickém hnutí. Proto nyní Státní ústřední archiv v Praze z podnětu Muzea husitského revolučního hnutí a ve spolupráci s některými archivy České socialistické republiky přistupuje k soustavnému podchycení dokumentace těchto tradic. V dalším období se počítá i s publikováním výsledků tohoto soupisu ve formě katalogu a edice, časově vymezené vznikem I. internacionály roku 1864 a únorovým vítězstvím československého pracujícího lidu roku 1948. Úkolem tohoto příspěvku bylo mimo jiné napomoci tematické i časové orientaci archivního výzkumu, který se ukázal komplikovanější, než se původně předpokládalo.

Josef Petráň

Dr. Rak pilně sebral a doplnil znalosti dosavadní literatury a také zhodnotil problematiku začátků novodobé husitské tradice. Po mém soudu správně považuje za mezník racionální pojetí osvícenské, které – spíše než romantický sentiment pozdějších, hlavně německých prací – položilo základ moderní vědecké tradice a také tradice obrozenecké filozofie národní. Vývoj názorů na Husa a husitství je ovšem v osvícenské literatuře dosti složitý a není tu jednotných kritérií ani stejných hodnotových kritérií v posuzování jednotlivých osobností na jedné straně a celku husitství na straně druhé. V tom se zrcadlí postupná změna v pohledu na husitství. Dávám k úvaze několik tezí.

Hus byl od protireformační literatury až po toleranční dobu v historickém povědomí kacífem. Naproti tomu Žižka (nemluvím o Jiřím z Poděbrad) býval chápán sice jako hrozný válečník, ale především jako velký válečník, který vzbuzuje respekt; je především neporazitelný, až nelidsky statečný a válečnický chytrý. To jsou hodnotová kritéria rozporná (původ mohli bychom hledat až u Eneáše Silvia). Husitství samo – ve starších schématech výčet událostí, které vzrušovaly lidovou mysl. To je patrné i v lidové tradici. Protireformační povědomí pěstované literaturou motivuje většinu husitských skutků fanatismem. Navazuje ostatně v tomto ohledu na literaturu humanistickou.

S takovou skladbou obrazu husitství v historickém povědomí se potkávali osvětenější učenci a začali ji podle nových ideových a vědeckých kritérií přehodnocovat. Žižka v novém pojetí nepotřeboval mnoho měnit: pozitivní hodnoty, které vyzdvihuje např. Pelcl, Cornova aj. vedle statečnosti a válečnického umění, jsou hodnoty národně obranné, a ty skrývalo již starší povědomí. Obraz husitských bojovníků se rovněž dlouho neměnil, začíná se však diferencovat v posuzování husitských křídel. Již Pelcl postupně začíná vyzdvihovat projevy české válečné statečnosti u husitů, schopnosti vzdorovat v boji početní převaze. Na druhé straně odsuzuje „fanatismus“ a jeho zhoubné následky pro hmotnou kulturu společnosti (ostatně to najdeme i u Palackého). Osvícenská literatura zvláště citlivě reagovala na vše, co považovala za intoleranci a fanatismus.

V naznačených souvislostech je zřejmé, že nejvíce se v osvícenské literatuře musil měnit obraz Husa a jeho ideologie. Osvícenská tolerance zpočátku na jedné straně se snaží osobnost Husovu pochopit, na druhé straně v Husovi stále vidí fanatika. To je patrné ve vývoji Pelclových názorů ve třech vydáních jeho kompendia českých dějin (1774–1782).

Uplnou změnu a také počátek novodobé koncepce husitství z hlediska moderního národa přináší Dobrovský. Opustil staré složky struktury husitského obrazu v kulturním systému a za východisko vzal kritérium nové: kulturu v nejšířším slova smyslu (hmotnou i duchovní) a poprvé vyslovil myšlenku, že husitským obdobím srčeská kultura osvobozuje ze závislosti na proudech cizích a staví se na vlastní nohy (Dějiny české řeči a literatury, 1791–1792). Tehdy česká kultura podala obraz svých vlastních tvůrčích sil. Pro obrozenecký program to bylo nesmírně důležité: problém postavit se na vlastní nohy byl, po mém soudu, základním problémem obrozenců.

Eduard M a u r

Husitská tradice byla nepochybně nejdůležitější složkou historického povědomí nastupující české buržoazie 19. stol. Druhou jeho neobvykle výraznou komponentu tvořila tradice protifeudálního boje poddaných za pozdního feudalismu, nazývaných v dobové terminologii „selskými bouřemi“. V liberálně demokratické koncepci českých dějin se „selské bouře“ jeví jako ústrojně pokračování husitského hnutí, tvořící spojovací článek mezi nejslavnějším obdobím české historie a současností. Tradice „selských bouří“ se v mnoha bodech shodovala s tradicí husitskou a poznání jedné tradice pomáhá plněji pochopit druhou.

Zvýšený zájem o problematiku poddanských hnutí se v naší historiografii i beletrii datuje od doby osvícenského absolutismu, éry ostrých třídních zápasů i radikálních zásahů státu do poddanské sféry. Zvláště intenzivně se protifeudálním bojem zabývalo české divadlo. V duchu ideologie osvícenského absolutismu akcentovalo rovnost stavů i důležitost selské práce a odsuzovalo feudální útlak, východisko z panujících poměrů však nehledalo v aktivním vystoupení lidových mas, nýbrž v moudrém zásahu osvěceného panovníka, pro něhož byli poddaní pouhým objektem reformního působení.

V metternichovské éře zájem o protifeudální boje zcela zaniká a znovu se objevuje teprve za dozrávající revoluční situace na sklonku 40. let 19. století, a to nejdříve v krásné literatuře. Roku 1847 dokončil J. K. Tyl své Kutnohorské havíře, vnášející do tematiky lidových hnutí pozdního feudalismu nové prvky, totiž identifikaci autora se záměry a cíli povstalců a zároveň chápání boje lidových mas s vykořisťovateli jako konfliktu národnostního. U Tyla to byl zápas českých havířů proti německým horním úředníkům, u Boženy Němcové, publikující r. 1846 záznam kozinovské pověsti, zápas českých poddaných za stará práva proti pobělohorské cizácké vrchnosti. Toutéž problematikou se zabývají i pokrokoví beletristé němečtí (L. Weisl, U. Horn), „selské bouře“ však zatím zůstávají stranou zájmu odborné historiografie.

Po dočasném vynuceném útlumu za Bachova absolutismu se po roce 1860 a zejména po roce 1867 náhle dostávají „selské bouře“ přímo do středu pozornosti historiků i čelných beletristů. Dochází k tomu v době, kdy je do politického zápasu české buržoazie vtahováno v široké míře rolnictvo, přičemž zmíněný zájem trvá či spíše se stupňuje až do 80. let a proniká postupně i do výtvarného umění a hudby. Tehdejší autoři se vnitřně ztotožňují s rolnickými rebely, akcentují spojení poddanského odboje s protireformační tradicí a jeho vyhocení proti „cizácké“ šlechtě, někdy i v rozporu s historickou skutečností (např. Kozína a Lomikar). Vesměs se přitom zabývají jen jednotlivými konflikty. V protikladu k husitství nenašly „selské bouře“ svého Palackého. Autorem prvého a dlouho jediného syntetického přehledu se nestal „cechovní“ historik, nýbrž romanopisec a žurnalista Josef Svátek (1865), jenž prošel nejvýznamnějšími prameny a shrnul tříšť vlastivědné literatury, zároveň však nadlouho zatížil obraz dějin protifeudálních zápasů řadou smyšlenek.

Díky beletrii (méně již historiografii) se tradice „selských bouří“ stala důležitou součástí historického povědomí 60.–80. let. Všimá si jich však i liberální historiografie německé buržoazie v Čechách, zdůrazňující protiklad mezi poddaným jako nositelem středověkých německých svobod a českou šlechtou, prosazující slovanské nevolnictví. Toto pojetí se v různých modifikacích dodnes udržuje v západoněmecké historiografii.

Podobně jako u husitské problematiky, i u „selských bouří“ dochází s nástupem imperialistického stadia kapitalismu k zásadní proměně ideologického využití ze strany buržoazie. U čelných beletristů můžeme pozorovat od 90. let 19. století prudký pokles zájmu o zmíněnou problematiku, jež je nadále vyhledávána jen autory méně umělecky průbojnými a někdy zcela druhořadými. Právě jejich zásluhou (a díky některým vlastivědným badatelům) se tradice „selských bouří“ udržuje v širokém historickém povědomí. V historiografii byla situace složitější. Tak jako protifeudální hnutí neměla svého Palackého, nenašla ani svého Pekaře, který by proti nim otevřeně vystoupil z konzervativních pozic. Jednou cestou rozchodu

s tradicí „selských bouří“ bylo mlčení. Tematika, která hrála tak důležité místo ještě v syntéze Denisové nebo Dvořákové, téměř zcela mizí z Pekařovy učebnice československých dějin. V Knize o Kosti se rolník mění z nositele protifeudálního boje v konzervativního uchovatele hodnot minulosti. Souběžně s tím se pak u Pekaře a jeho žáků mění „cizácká“ šlechta v barokní kavalíry.

Jiný proud pozitivistické Gollovy školy představoval J. V. Šimák. Jeho monografickým příspěvkům k dějinám protifeudálních bojů nelze upřít sympatie pro utiskované rolníky. Zcela jim však chybí zřetel k širší syntéze, stávají se samoúčelem. Kritická analýza vymycuje z dějin „selských bouří“ četné smyšlenky a polopravdy, ale také revoluční patos. Určitý pokrok znamenaly některé práce z okruhu Časopisu pro dějiny venkova širším zřetelem sociologickým. Slabinou tohoto časopisu bylo jeho sepětí s politickým agrarismem, jenž využíval starších i novějších výsledků studia poddanských hnutí k podpoře svého stanoviska v zápasu o politický primát v buržoazní republice, k oslavě agrárnícké pozemkové reformy jako „odčinění Bílé hory“ a k zastírání třídní diferenciací venkova.

Zásadní kvalitativní změnu ve studiu protifeudálních hnutí lidových mas přinesl teprve nástup marxistické historiografie po roce 1945.

Jiří Dvorský

Při našem třídním jednání bylo řečeno mnoho cenného a podnětného o dějinách husitského Tábora. V této souvislosti bych chtěl upozornit na některé problémy dotýkající se duchovního života současnosti. Ukazují se nebezpečné tendence, které se pokoušejí negovat naši minulost. Projevuje se obava ze starších dějin, aby z nich náhodou nevyniklo něco, co by nás mohlo nějak ohrozit. V jednotlivých případech je to strach z knížete Václava, strach z Karla IV., strach z husitského revolučního hnutí, strach z Komenského, strach z umění 17. a 18. století. Ve svých důsledcích by tyto tendence znamenaly rezignaci na vědecké poznání národní minulosti, na historickou determinaci současné podoby naší společnosti. Je známo, že otázkou gnozeologickou, ale je to problém ontologický. Tento problém se netýká jednotlivých případů, ale starších dějin jako celku.

Rád bych v této souvislosti připomněl éru Zdeňka Nejedlého, jak Nejedlý ve vlastní politické a propagandistické práci fruktifikoval vědecké poznatky, k nimž dospěl na počátku našeho století. Pro komunistickou stranu v letech 1945–1948, např. v období VIII. sjezdu KSČ, znamenalo velmi mnoho právě to, jak se Nejedlý hlásil k národní minulosti, k historické determinaci. Právě husitská tradice sehrála v období let 1945–1948 významnou úlohu nejen v Nejedlého politické činnosti, ale pro celou stranu. Věřím, že naše jednání ukázalo základní problémy husitského Tábora a prolomilo bariéru vůči starším dějinám, která je ve své podstatě nemarxistická a politicky nebezpečná.

Jan Havránek

Historická událost takového významu, jako bylo zbudování Tábora, vytvoření jeho vojenské moci a posléze vítězná tažení tábořských vojsk, zanechává hlubokou stopu v paměti současníků. Povědomí o ní je přejímáno následujícími generacemi nejen ve formě věcných poznatků, ale daleko více v podobě citově vyhoceného tradování, které vytváří základ tradice, přičemž její věcná náplň se opírá o fragmentární poznatky o minulých skutečnostech, jednostranně podáván z hlediska některé ze stran angažovaných v dobových konfliktech. To se týká právě tak tradice oslavné jako tradice nepřátelsky zaujaté, zatracující. Ty se liší od sebe v této věci přístupem a hodnocením – možno říci kladným či záporným znamenem.

Tradiční podání akcentují zpravidla jednu stránku z celého souboru událostí. V případě Tábora jsou to čtyři aspekty, které se projeví v tábořských tradicích – aspekt náboženský, vojenský, národní a konečně společensko-revoluční. První z nich měl snad největší význam pro současníky i pro pokolení bezprostředně je následující. Týkal se problému, který se zvláště těch, kdož nám zanechali písemná svědectví, hluboce dotýkal, přičemž význam iniciativy tábořských kněží nebyl popírán, byl haněn odpůrci a více či méně vlídně registrován stoupenci husitství, nicméně však proto, že se k tábořským tradicím nehlásila později žádná církev – tábořská tradice byla již záhy chápána převážně jako tradice vojenská – nebyl také nikým vášnivě obhajován. Protireformace, která nenávisně potírala vše husitské, nevěnovala táborství zvláštní pozornost z hlediska teologického a věcí politicko-vojenských si tolik nevěnovala. Hus byl pro ni mužem déle a rozhodněji zatracovaným nežli Žižka.

Vojenská tradice Tábora, táboritů a Jana Žižky měla svůj základ ve slávě i v hrůze, která provázela jejich jména v jejich době. Avšak vojenská zdatnost, statečnost a chytrost může být v tradičním pojetí, pokud je odtržena od idejí, v jejich jménu oslavovaná vojska bojovala, a připjata např. jen k místu, z něhož vyšla, chápána jako obecné povzbuzení všech těch, kdo jsou potomky slavných válečníků. Proto zaslechneme pochvalná slova o Žižkovi a jeho slavných bojovnících třeba při verbování do války proti Napoleonovi v roce 1809. Zde ovšem jména dávných hrdinů nejsou více než nápěv vojenské písně, který zněl nejednou ve vojácích zcela odlišných, ba i navzájem zneprátelených.

Národní aspekt byl v tábořské tradici obsažen již od samého počátku, ale do fortissima se vystupňoval až v 19. století a mocně ještě ve století dvacátém. Byla to již doba, kdy kritické studium přineslo mnoho nových nesporných poznatků o Žižkově Táboře. Tehdy, když národní hnutí splývalo s pokrokovým bojem za vyšší společenský řád, byla to právě tábořská tradice, která v něm utvrzovala lidové prvky, která posilovala vše antiklerikální, antidynamické, co bylo v národním hnutí obsaženo.

Tak se společensko-revoluční aspekt stává hlavní náplní tábořské tradice v době zápasů za národní nezávislost a státní samostatnost a za jejich obhájení a znovudobytí. Bylo tomu tak tím více, čím výrazněji sociální náplň těchto zápasů určuje dělnická třída a jejich vedoucí ideologií se stává marxistický světový názor, akcentující revoluční aktivitu lidových mas při nahrazování nižšího, zaostalého společenského řádu řádem vyšším, pokrokovějším. Tento aspekt již pochopitelně nebyl přijatelný pro čelné představitele předmnichovského Československa, kteří k tábořské tradici právě pod dojmem nástupu proletářské revoluční ideologie a praxe zaujímalí opatrnější postoj. Stačí jen srovnat Masarykovo „Tábor je náš program“ z prosince 1918 s Benešovým „Tábor je nám příkladem i výstrahou“ z května 1938. Proměnu pohledu na Tábor pod dojmem Říjnové revoluce výstižně nastínil Arne Novák u prvního historika své doby. O Pekařově díle o Žižkovi píše ve svých Přehledných dějinách literatury české (4. vyd., Praha 1936–1939, str. 1646), že autor „citově zjištěn bolševickou revolucí ruskou, ale neuzivaje sociologických analogií z ní, podal přísnou kritiku táborství slovem vzrušeným a naléhavým“.

Skutečným základem pro pochopení místa Tábora v našich dějinách může být jen hluboká znalost faktů o dávné minulosti. Vždyť již počátky naší vědecké historiografie, vrcholící v díle Františka Palackého, podlomily půdu pod nohama hrůzostrašným obrazům krvežiznivých táboritů. Palackého obraz Tábora se stal dominantním, bylo možno jej podávat ve světlejší či temnější tónině, ale základní kontury opřené o kritické studium badatelovo zůstávaly ostré. Avšak vývoj historické vědy se nezastavil a nestojí na místě ani dnes. Právě tato konference je dokladem toho, že i současní čeští historikové jsou si vědomi toho, že i jejich úkolem je shromáždit o husitském Táboře všechny dostupné poznatky a na jejich základě vykreslit historickou kritikou podložený obraz jeho místa v našich, evropských a světových dějinách.

František C r k o v s k ý

Formulace „Tábor je náš program“ vznikla redakci Vasila Škracha. Odpovídající řečnický projev zazněl zřejmě obšírněji a úpravu do jadrnější formy vyvolala potřeba, naznačená doc. Havránkem při interpretaci výroku dr. Edvarda Beneše. Původní znění není doloženo v jednoznačné podobě a existuje jen několik navzájem obdobných formulací v místních tábořských časopisech (k tomu Tábor, sborník k 550. výročí vzniku města, Tábor 1970, str. 3).

Při obecných úvahách o tradici husitské a tábořské stojí za povšimnutí rozdíl mezi jejím širokým pojetím, kdy táborství reprezentuje především sociálně politický program, a vlastní tábořskou místní tradicí. Ovšem i fakta v tomto zúženém smyslu dotvrzují teze předložených referátů a příspěvků. Tak i u zcela novodobé tradice je zřejmá souvislost s husitskou tradicí starou, jež se uplatnila velmi záhy po odeznění vlastní husitské revoluce a v době poděbradské zapůsobila pronikavým vlivem za boje proti Matyášově intervenci (AC 20, str. 561–563). Přímo v Táboře nemohla být zachycena pro nedostatek pramenů k nejstaršímu období dějin města Tábora.

V dalším vývoji je pro ni ovšem bohatá škála dokladů. Doslvěčují to statuta cechu soukenických knapů v Táboře, která již vazební výzdobou připomínají M. Jana Husa a rok jeho upálení (OA Tábor, fond Cech soukeníků v Táboře, pamětní kniha tovaryšského pořádku 1556–1587). Nebo tábořské kancionály Stanislava Kantora, významná kulturní památka ze sklonku 16. století; ty by si zasloužily dalšího využití, zejména využití četných kryptogramů, jež by pravděpodobně umožnilo obohatit tradici zpět k ranější době (OA Tábor, sbírka rukopisů, inv. č. 1–3). Dále z pobělohorské doby udání proti ctiteli M. Jana Husa v Soběslavi, jež se přihlásil k vlastnictví rotátů k jeho památce (fond Archiv města Soběslavi, kart. 45, udání Tomáše Ignáce Salomonida proti Valentinu Koptovi Přeštickému z roku 1633). Starší studie spatřuje zápis těchto rotátů v kancionálu Stanislava Kantora (Richard Veselý, Tábořské kancionály, ČČM 84, 1910, str. 8n.). Ve skutečnosti v prvním dílu tohoto kancionálu (st. sign. Ak 19, fol. 664a) silně začerněný titul lze rozšifrovat jedině takto: Rorate složená od kněze Jiříka Nazona Kouřimského ze Zlonic, toho času děkana na Táboře. Nelze tedy provést spolehlivé ztotožnění v smyslu, naznačeném R. Veselým. Dokladem pozoruhodného postoje k Žižkovi z roku 1682 v Táboře je věnování rukopisu, údajně přeneseného do Tábora ze zničeného dominikánského kláštera v Sezimově Ústí, tábořskému děkanu Bartoloměji Michalu Zelenkovi, v němž se Žižka připomíná bez hrubě hanlivých přívlastků (UK Praha, rkp. XIV D 14).

Z roku 1848 stojí za povšimnutí reminiscence v letáku člena pražské národní gardy Rudolfa Brábka: „Tábor, jehož jméno v historii slavných předků našich co jasná hvězda se skví . . . ; že hodní jsme slávy své vlasti a svého ctihodného rodiště, hodní slávy rekovného praděda našeho Žižky . . . ; celá česká země vzpomíná na Vás s láskou bratrskou a není Cecha, který, kdykoli se vysloví jméno Jana Žižky z Trocnova, třeba by i na Vás, milí bratři, nepomyslil“. Dále táboři z roku 1868, ovšem zde spíše ještě v duchu maloměstácké lidovosti na rozdíl proti průmyslově vyspělejší částem Čech – Choustník, Blaník nebo Kozí hrádek v červenci 1868 k oslavě M. Jana Husa.

K motivům husitských tradic v dělnickém hnutí v Táboře dospíváme až na počátku 20. století ve spojitosti se vznikem Spolku pro vybudování Husova pomníku (odhaleného právě před padesáti lety). K přednesené poznámce, že katolické hnutí si mnohem déle zachovávalo odpor proti Husovi než Žižkovi, je žádoucí doplněk, že v Táboře se militantní katolická frakce podílela na vzniku a činnosti spolku, a to právě bylo nemilé zdejšímu pokrokářům kolem časopisu Jiskra a vyvolalo jejich pobouření proti katolickému pokrytectví. S podporou Jiskry tehdy též vystoupila sociálně demokratická místní organizace s kritikou spolku a jeho programu. Jestliže se spolek uzavírá přístupu dělnictva vysokým členským příspěvkem, je to zcela v rozporu s podstatou Husova učení a činnosti jako myslitele právě a především lidového. Připomínka opravdu zapůsobila a opravou spolkových stanov byl zaveden pro dělnictvo snížený členský příspěvek (Jiskra, 15. 3. 1905).

V roce 1918 sehrál v tomto směru značnou roli 1. máj v duchu ovlivněném Říjnovou revolucí, což je místním dokladem pro spojení mezi tradicí husitství a socialistické revoluce. Průběh oslavy se ličí v podobě silně poplatné proslulému Ne-

rudovu fejetonu, s řadou parafrází, ale současně i s rozdílem v tom, že autor viděl barvu husitských i dělnických praporů jinak než Neruda, a to jako barvu rudou, nikoli černou (Český jih, 4. 5. 1918).

Posléze několik momentů z prvorepublikánského Tábora, rovněž ve smyslu revolučně dělnické koncepce této tradice. V roce Žižkova výročí se proti zdejšímu manifestačnímu katolickému sjezdu sjednotily všechny tábořské pokrokové organizace a spolky v čele s KSC a přes obstrukci úřadů prosadily „volné náměstí“ pro projev odporu, odůvodněný „obavou z neslýchané klerikální provokace, kterou přichystala v našem městě, historicky tak pomátném, jakási rada katolíků v roce, kdy celý národ vzpomíná nehynoucí památky slepého hrdiny Jana Žižky“ (OÚ Tábor, pres. 660/24).

Druhým takovým momentem za jedné ze série prezidentských návštěv při výstavě v roce 1929 se samostatnou expozicí vývoje československého vojenství byl ostrý konflikt revolučně dělnického stanoviska s oficiální koncepcí husitské a tábořské tradice sporem o její třídní náplň. Leták organizace KSC v Táboře si kladl cíl „dokázat mohutným srazem bývalé tábořské komuně, že na vzdory a úklady všech našich nepřátel jsme nejsilnějším hnutím dělnické třídy“ (OÚ Tábor, pres. 505/29). Současně ukazoval, že „buržoazie a měšťáci prznili husitskou revoluční tradici a zneužívali tuto pro kontrarevoluční fašismus a imperialistickou válku, namířenou hlavně proti prvnímu dělnickému státu, sovětskému Rusku. Jediný nástupce revolučního hnutí husitů je proletariát a drobný zemědělský lid, úpící pod tíhou dráhoty, kapitalistické racionalizace a daňového útlaku“ (OÚ Tábor, pres. 501/29). Stejně vyznívala i hesla na standartách – „V Praze sv. Václava, v Táboře Husa oslavují“, „Buržoazie a reformisté przni program Tábora“, „Ať žije sovětské Rusko a Rudá armáda. Válka proti SSSR je válka proti nám“, „Prapor revolučního Tábora zvedá revoluční proletariát“ (OÚ Tábor, pres. 660/24).

Je tedy nesporné, že místní tábořské tradice, i když v podobě drobných dílčích faktů, dokládají to, co bylo na tomto sympoziu řečeno v obecných souvislostech.

Josef J a n á č e k

Dnešní dopolední zasedání prokázalo určitou gradaci celého sympozia. Jeho tematická jednota byla doplněna ještě tím, že většinu diskusních příspěvků tvořily vlastně koreferáty, často improvizované, ale přitom vyčerpávající. Pozornost se soustřeďovala především k otázce husitských tradic, přičemž se ukázala nejen složitost tohoto pojmu, ale i jeho funkčnost v našem národním vývoji. Celou soustředěnou pozorností k husitským tradicím zůstal v diskusi trochu stranou referát o tábořském muzeu, který plasticky ukázal souvislosti regionálního a celkového vývoje.

Na závěr našeho zasedání bych měl shrnout výsledky sympozia. Sešli jsme se v Táboře po osmi letech, v roce 1970 se zde konalo poslední pražské husitské sympozium. Mezi tím byla dlouhá doba mlčení. Výsledky našeho sympozia lze každopádně považovat za příznivé. Ukázalo se, že husitské bádání neustrnulo, že husitství zůstává stále oscilujícím bodem práce na starších národních dějinách, která se k dějinám husitství musí neustále vracet. Je to zřejmě osudem české historiografie. Toto sympozium ukázalo, že stále docházíme k novým a pozitivním výsledkům. Za velký přínos sympozia považují určité náznaky plodné symbiózy interdisciplinární, zejména mezi historií a historickou archeologií. Ukázala se nutnost další spolupráce, plodné a aktivní spolupráce. Právě v tomto případě se může podařit odstranit hranice, kterou jinde v historickém bádání už pomíjejí, kdežto u nás stále přetrvávají.

Jistě jste si povšimli, že toto sympozium bylo nesmírně mladé. V referátech i v diskusi se prezentovala především mladá badatelská generace a podle mého názoru velice šťastně. Cením si přednesených příspěvků vzhledem k jejich obsahu, cením si, že byly pečlivě zpracovány po stránce formální, a není zanedbatelné, že aspoň některé z nich byly přednášeny se zánícením. Mohu to říci jako příslušník nejstarší přítomné generace, že se můžeme dívat na budoucnost našeho bádání o starších českých dějinách s určitým optimismem.

Toto sympozium by se těžko uskutečnilo, nebýt iniciativy a obětavosti pracovníků Muzea husitského revolučního hnutí. Především jim patří dík za to, že sympozium dopadlo velice dobře po stránce odborné i po stránce společenské.

OBZOR LITERATURY

PŘEDPOKLADY HUSITSTVÍ

In memoriam Zdeňka Fialy. Z pomocných věd historických.

Praha 1978, Univerzita Karlova. 305 str.

Téměř čtyři roky po smrti prof. dr. Zdeňka Fialy, člena korespondenta ČSAV, vydala Univerzita Karlova k uctění jeho památky sborník příspěvků autorů, kteří patřili po léta k jeho přátelům a spolupracovníkům. Smrtí prof. Z. Fialy v roce 1975 ztratila svého význačného představitele nejen moderní československá marxistická medievistika, ale i pomocné vědy historické a archivnictví, o jejichž odborný a organizační rozvoj se v nemalé míře zasloužil. Celkové hodnocení jeho odborné, pedagogické a vědecko-organizační činnosti spolu s bibliografickým přehledem Fialových prací z let 1950–1977 podal Ivan Hlaváček v nekrologu *Profesor Zdeněk Fiala* (str. 7–23).

Předhusitského období se týkají čtyři závažné články sborníku. Gabriela Čechová, *Usobrnská celnice (Příspěvek k historii Trstenické stezky)*, se pokouší lokalizovat celnici, která ležela z moravské strany na důležité středověké stezce spojující Čechy s moravskými centry (str. 25–40). Po zevrubné analýze písemných pramenů se autorka na rozdíl od předchozích názorů kloní k tomu, že celnice působila s největší pravděpodobností na místě dnešního Hradce nad Svitavou.

Zdeňka Hledíková, *Kapituly s biskupskou lokací v Čechách do doby husitské a jejich místo v církevní správě* (str. 41–61), sleduje okolnosti založení a další vývoj biskupských kapitul u sv. Jiljí (na Starém městě pražském), v Týně nad Vltavou a v Sadské, později u sv. Apolináře (na Novém Městě pražském). V článku autorka charakterizuje činnost a funkci těchto institucí, registruje jejich nemovitě majetky a patronátní práva, podává přehled o obsazení těchto institucí církevními hodnostáři a všimá si jejich zapojení do církevní správy. Upozorňuje na to, že hodnostáři těchto kapitul v různých obdobích působili často ve funkcích oficiálů či generálních vikářů.

Rostislav Nový, *Mince a měna v době Karla IV.* (str. 79–116), podává přehled mincovního vývoje doby Karla IV. a panovníkovy mincovní politiky. Soustřeďuje se zvláště na problematiku paralelního vývoje zlaté a stříbrné měny, její funkci, hodnotové proporce (včetně relace hodnot obou drahých kovů ve 14. století). Studie dále sleduje vývoj grošové měny a drobných mincí a přináší chronologické uspořádání jejich ražeb a charakteristiku vývoje jejich hodnot. Všimá si i Karlova zájmu o mincovní a měnovou problematiku a jeho zásahů do ní, především měnovou reformou v letech 1356/57 a 1378. R. Nový, jehož studie doplňuje a koriguje dosavadní znalosti numismatického výzkumu, nepustil ze zřetele ani souvislosti vývoje měnového systému s hospodářskou a sociální problematikou.

Marie Bláhová, *Nejstarší městská kniha města Kolína* (str. 117–139), vychází z analýzy dvou zlomků považovaných za zbytky městských knih vedených

v Kolíně ve 14. století. Jejich důkladným rozbořením a srovnáním došla autorka k závěru, že jde v obou případech o pozůstatky nejstarší knihy města Kolína, založené snad někdy koncem čtyřicátých let 14. století. Kniha měla nejspíše nahradit listiny zničené při požáru města, a tak první záznamy do ní byly pořízeny podle zápisů sousedních; pak byla vedena jako kniha radní (nejmladší zápis na zlomku je k roku 1371). Zjištění M. Bláhové staví oba fragmenty do role důležitých pramenů a dokladů organizace městské správy v Kolíně.

Příspěvky Ivana Hlaváčka o budoucím pražském diplomatovi a Anny Skýbové o vzniku a zachování nejstaršího opisu Žižkova vojenského řádu jsou recenzovány samostatně. Zbylé studie sborníku In memoriam Zdeňka Fialy se soustřeďují na dobu podstatně mladší. Časovým pojátkem je článek Jaroslava Kašpara **K problematice novověké latinské paleografie** (str. 171–186). Jan Kuklík se zabývá možnostmi využití nových pramenů k dějinám protifašistického odboje (str. 187–213), zatímco Tomáš Pasák rozebírá organizační a správní změny v českém školství v období nacistické okupace (str. 215–257).

V oddíle materiálů a recenzí podávají Zdeňka Hledíková a Anna Skýbová (**Opět „In margine českého výzkumu v archivech vatikánských“**, str. 259–387) velmi užitečný přehled stavu bádání k českým (a evropským) dějinám z vatikánských archivů. Autorky poskytují základní informace o archivu Vatikánu, o přístupu do něho, o archivních fondech a možnostech orientace v nich, zvláště z aspektu českého badatele, a evidují naše i zahraniční edice, které tyto fondy zpřístupňují. Předhusitské problematice se týká rovněž souborná recenze Ivana Hlaváčka **Z nových epigrafických publikací českých i zahraničních** (str. 287–295).

Miloslav Polívka

Miloš Drda – Rudolf Tecl, **K předhusitskému osídlení Tábora.** **Československý časopis historický 26, 1978, str. 740–764.**

Ke klíčovým a často diskutovaným otázkám tábořské historie náleží i problém, zda se husitský Tábor rozložil na pozůstatcích staršího městského sídliště ze 13. století nebo zda tu před rokem 1420 stával pouze hrad pánů z Ústí. Dosah této otázky je značně široký, neboť pomáhá osvětlit nejen vlastní počátky husitské obce na tábořské ostrožně, ale proniká i k samému jádru posledních dramatických let vlády Přemysla Otakara II. Až do nedávné doby se mohly různě interpretované závěry opírat pouze o více méně letmé zmínky o Přemyslově střetnutí s vítkovskou mocí v oblasti Sezimova Ústí a o pozdější údaje, naznačující, že budovatelé husitského Tábora mohli využít zbytky zástavby pozůstalé po starším městě. Pod vlivem takových svědectví řada badatelů existenci města Hradiště ve 13. století přijala, další se však k takovému řešení postavili značně skepticky, poukazující zejména na absenci soudobých zpráv o Hradišti a na pozdní vznik příslušných zmínek. V této situaci mohla vnést světlo do předhistorie husitského Tábora až archeologie. Na nepřilíš výrazné výsledky předválečného období navázaly od šedesátých let výzkumy nové, které vcelku zřetelně potvrzují úvahy o výrazném středověkém osídlení celé ostrožny nad Lužnicí. Tyto odkryvy současně aktualizovaly i rozličné otázky historické, a vyvstala tak potřeba nového komplexního zhodnocení celé složité problematiky předhusitského osídlení Tábora.

Úkolu se ujali M. Drda a R. Tecl, kteří ve studii otištěné v ČSČH po kritickém posouzení pramenných svědectví a literatury a po upozornění na hlavní výsledky archeologického výzkumu Tábora nastínili v širokém kontextu historického vývoje jižních Čech genezi vzniku, trvání i zániku města Hradiště ve 13. století. S Hradištěm hypoteticky spojují již Konráda a Hněvka, připomenuté k roku 1268, a někdy po tomto datu se měl v interpretaci autorů zmocnit oblastí pozdějšího Tábora Přemysl Otakar II., který ho patrně nějakým způsobem získal na Vítkovcích. Z Přemyslova podnětu tu bylo nejspíše v letech 1270–1272 založeno město s hradem. Vítkovská vzpoura v roce 1276 ještě nedobudované Hradiště zřejmě zničila, a když se následujícího roku Přemysl místa opět zmocnil, nedovolila již jeho brzká smrt obnovu města. Nedošlo k tomu ani v klidnějších časech pozděj-

ších a pouze od druhé poloviny 14. století dokládáný hrad pánů z Ústí svědčí o částečném zasídlení zdejšího prostoru. Nová etapa nastala až v roce 1420 při zakládání husitského Tábora, jehož obyvatelstvo zbytků starého města alespoň částečně využilo. V této souvislosti jsou velmi zajímavé úvahy o určité půdorysné kontinuitě Hradiště s Táborem patnáctého století.

Studie o předhusitském osídlení Tábora znamená nesporný přelom v dosavadní historiografii dané problematiky, neboť souběžně se shrnutím dosavadních výsledků a s formulováním nových upřesňujících závěrů udává i další směry dalšího všestranného výzkumu města nad Lužnicí. Autoři své teze stanovili zřetelně a jasně, u vědomí trvajících archeologického výzkumu jim však nedali definitivní a uzavřenou podobu, kterou jistě budou upřesňovat i další výzkumné sezóny. Přitom se nezdá, že bychom se dočkali nějakých převratných objevů, ale spíše se bude postupně doplňovat obrazec načrtnutý již dnes M. Drdou a R. Teclm.

Josef Zemlička

Miloš Drda, **Archeologický výzkum Tábora 1974–1977.** **Tábor 1978. Městský národní výbor. 43 str., 29 str. obr. příl., 4 map. příl. (= Ediční řada Tábor, 11/1).**

Již více než sto let se zájem odborníků, zabývajících se dějinami osídlení, archeologií a historií husitského Tábora, soustřeďuje na otázku počátků budování tohoto střediska husitské revoluce. V popředí pozornosti je návaznost husitské zástavby, počínající jarem roku 1420, na zbytky starého sídliště, jež tu pod názvem Hradiště existovalo pravděpodobně jen poměrně krátce na konci 13. století. Jak se zatím ukázalo, nemohou známé písemné prameny přispět k úplnému vyřešení tohoto problému. Těchto skutečností se naposledy důkladně dotkla společná studie Miloše Drdy a Rudolfa Tecla (**K předhusitskému osídlení Tábora, ČSČH 26, 1978, str. 760–784**), která se pokusila kriticky vyrovnat s písemnými prameny, omyly i pozitivními výsledky předchozího bádání o této otázce, k jejímž zodpovězení přistupovala i z hlediska výsledků archeologického výzkumu středověké zástavby města.

Zdá se, a dosavadní výsledky tomu nasvědčují, že za této situace neobyčejný význam pro formulování konečné odpovědi na závažné otázky – existence a zániku Hradiště, vzniku Tábora na jeho místě po více než sto letech, využití stavebních pozůstatků zaniklého Hradiště při husitské zástavbě ostrožny, do jaké míry zbytky starého sídliště vtiskly v době rychlého budování Tábora husitskému městu určitý ráz – náleží a bude zřejmě dlouho patřit především středověké archeologii. V tomto směru spočívá význam publikace Miloše Drdy. V úvodní části podává autor přehled základního vývoje názorů na tuto problematiku, jak se objevovaly u různých autorů počínaje rokem 1878 zhruba až do roku 1975. Ovšem hlavním zámerem M. Drdy bylo zveřejnit první dílčí shrnutí výsledků archeologického výzkumu historického jádra města Tábora od roku 1974, kdy Archeologický ústav ČSAV pověřil dalším prováděním výzkumu Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře, až do roku 1977. M. Drda shrnuje a popisuje výsledky výzkumu, realizovaného hlavně na sedmi objektech (některé z nich byly nebo v nejbližší době ještě budou publikovány autorem samostatně, např. **Archeologický výzkum čp. 279 v Táboře, AR 30, 1978, str. 76–87**). Na základě získaných poznatků z výzkumu nálezů a sond, provedených na různých místech tábořské ostrožny, dospívá M. Drda k názoru, že nejspíše celá její plocha byla osídlena již ve 13. století a sídliště bylo už tehdy v jisté podobě opatřeno opevněním. Absence nálezů ze 14. století potvrzuje, že město bylo ještě koncem 13. století opuštěno a ostrožna bývalého Hradiště ožila teprve s příchodem husitských houfů. Na základě srovnání zkoumaných vrstev 13. a 15. století se autor vyjadřuje k diskutované otázce půdorysu Tábora a křivolakosti jeho uliček. Ve svém vysvětlení poukazuje na skutečnost (a dokládá ji nálezy), že husitská zástavba využila z určité části pozůstatků bývalého Hradiště, které jí vtiskly svůj ráz. Autor počítá i se změnami, které v průběhu života husitského Tábora i Tábora pozdějšího ovlivnily urbanistickou dispozici města. Drdovy výsledky archeologického výzkumu doplňuje řada přehledných nákrešů a mapek.

Teprve další výzkum, jak bude v příštím období postupně podle možnosti pokračovat, však bude moci ještě širší a důkladnější podepřít autorův výklad a učinit rozhodný krok na cestě k řešení mnoha dosud nejasných problémů z minulosti předhusitského i husitského Tábora.

Miloslav Polívka

Miloslav Polívka, A Contribution to the Problem of Property Differentiation of the Lesser Nobility in the Pre-Hussite Period in Bohemia, in: Hospodářské dějiny – Economic History 2, Praha 1978, ÚČSD ČSAV, str. 331–360.

Studie ve sborníku k VII. mezinárodnímu kongresu hospodářských dějin v Edinburghu je cenným metodickým i faktografickým příspěvkem v dlouho diskutované problematice o údajné pauperizaci nižší šlechty v Čechách v době předhusitské (na přelomu 14. a 15. století), čímž se vysvětlovala aktivní účast podstatné části vrstvy drobných feudálů při prosazování husitských idejí. Ve své sondě vycházel autor ze známého, v úplnosti vydaného, bohužel však stále ne zcela kriticky vytěženého písemného pramene, druhé knihy provolací desk dvorských z let 1395–1410. Na základě rozboru vytypovaného vzorku odúmrtí příslušníků nižší šlechty případných králů došel statistickou metodou k přesvědčivému závěru, že největší skupina (celkem asi 60 %) drobných feudálů vlastnila majetek oceněný podle odhadu částkou 21–50 kop grošů. Z této sondy vyplývá, že majetková diferenciace nižší šlechty měla v této době poměrně stabilní ráz, daný rozdrobeností feudálního vlastnictví.

Hospodářská a sociální situace nižší šlechty na přelomu 14. a 15. století byla podle autora daleko více poznamenána bezvýhodností drobného feudálního vlastnictví, než dynamikou pauperizačního procesu. Nízká hodnota majetku této vrstvy byla také hlavní příčinou, proč mocní a bohatí feudálové neprojevovali téměř žádný zájem o získání těchto odúmrtí, takže uchazečem o ně byla opět nižší šlechta.

Přes autorovu důraznou připomínku o nutnosti dalšího bádání k zpřesnění a doplnění předkládaných závěrů je nutno vysoko ocenit faktografické výsledky i metodický přínos studie, která názorně dokládá permanentní nutnost dalšího rozvoje historické vědy, mimo jiné tím, že dávno známým, zdánlivě již vytěženým pramenům jsou kladeny nové otázky. U kolem blízké doby bude zajisté aplikace těchto nových poznatků na konkrétní osobu či skupiny osob z řad nižší šlechty, které se postavily do služeb husitského revolučního hnutí.

Rudolf Tecl

Ivan Hlaváček, Drobné příspěvky a úvahy k budoucímu pražskému diplomatáři, in: In memoriam Zdeňka Fialy. Z pomocných věd historických. Praha 1978, Univerzita Karlova, str. 63–78.

Autor podává přehled současného stavu vydaných městských listářů a listinářů u nás a zamýšlí se v obecné rovině nad řadou metodických aspektů spjatých s předpokládaným vznikem pražského diplomatáře. Uvažuje zvláště o problému kvantity a kvality písemnosti a o jejich výběru ve vztahu k různým institucím (např. církevním, univerzitě) i k jednotlivcům (šlechticům, duchovním, ale i sám panovník, jeho dvořané apod.) sídlícím v Praze. Upozorňuje i na problém teritoriálního rozsahu edice a pokouší se rámcově o vymezení jejích hranic, zvažuje formu jejího zpracování a chronologického zařazení některých nedatovaných písemných souborů pomocí diplomatické analýzy (případ formulářových sbírek). Některé zahraniční edice by podle Hlaváčkovy názoru mohly pro případný pražský diplomatář posloužit jako vzor, ne však mechanicky převzatý.

Jako důkaz oprávněnosti požadavku širokého teritoriálního záběru, týkajícího se našich i zahraničních archivů, včetně starších i novějších edic, předkládá Hlaváček rozbor dvou v dosavadní naší literatuře a edicích neznámých listin,

jejichž originály jsou uloženy v archivu Germánského národního muzea v Norimberku. První z nich je obchodní privilegium rakouského Arnošta pro významného staroměstského měšťana Reinharda z Remeše a jeho rodinu, vydané v Praze 23. září 1412. Druhá listina je v podstatě dlužní úpis Oldřicha z Ústí a na Hradčích pražskému staroměstskému měšťanu Albertu Pleitingerovi na 30 kop a 40 grošů, za což Oldřich dává v zástavu tuniku. I tato listina byla vydána v Praze, a to 3. března 1419. Na závěr studie jsou v přílohách obě listiny otištěny in extenso.

Připojme několik doplňků a upřesnění k druhé uveřejněné listině. K jejím vnějším znakům je možno doplnit, že formát není zcela pravidelný – šíře 26,8 cm, výška kolísá mezi 16,9 až 17,3 cm, výška plíky činí 18 až 18,4 cm. Dvě pečeti ohlášené v koroboraci, Oldřicha z Ústí a jeho ručitele, staroměstského měšťana Janka (Jana) Štuka, chybí i se závěsy. Na reversu listiny nejsou žádné archivní či jiné poznámky, což znemožňuje říci cokoli přesnějšího o jejich osudech v dalších letech, popřípadě staletích po jejím vyhotovení. (Za informace jsem zavázán řediteli archivu Germanisches Nationalmuseum Nürnberg dr. Ludwigu Veitovi.)

Obávám se, že mínění I. Hlaváčka o Albertu Pleitingerovi jako „členovi přední vrstvy staroměstské“ není zcela opodstatněné. S tímto měšťanem se v dostupných pramenech setkáváme jen výjimečně, což lze vykládat spíše tak, že nepatřil k tehdejší špičce bohatého pražského německého patriciátu. Víme o něm pouze, že roku 1418 si koupil část domu od Anny, vdovy po kupci (kramáři) Henslínu Goblinovi (někdy jsou uváděny tvary Geblin, Gebel, Gobil či Göbel) v někdejší ulici U tří studní na Starém Městě pražském. Tento dům mu možná někdy poté patřil celý, jak by nasvědčoval obrat z roku 1429 „domus Alberti Pleitinger“ či „Martinus in domo Pleitinger“ (srov. V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského I, Praha 1866, str. 21; k upřesnění lokalizace domu srov. Josef Teige, Základy starého místopisu pražského I: Staré Město pražské, díl I, Praha 1910, str. 381–382). Jelikož v mladších dosud publikovaných pramenech se uvedené jméno ani rod již nevyskytuje, je pravděpodobné, že někdy kolem roku 1429 nebo možná již dříve jeho nositel zemřel nebo odešel i se svou rodinou z Prahy. Nelze vyloučit, že to byl právě on či někdo z jeho potomků, s nimiž se listina dostala do země, odkud patrně rad pocházel, do Německa.

V případě osoby Janka Štuka, který je zde uveden jako „civis predictae civitatis Pragensis“, je možno upřesnit tvrzení literatury o tom, že členové této rodiny na počátku 15. století v důsledku feudalizace definitivně opustili Prahu (srov. Jaroslav Mezník, Národnostní složení předhusitské Prahy, SH 17, 1970, str. 28, pozn. 58). Ukazuje se naopak, že nejméně do roku 1419 přetrvávala značně silná vazba rodiny k městu.

Rudolf Tecl

Jiří Zálaha, Pozemková držba na Českokrumlovsku, Vyšebrodsku a Kaplicku na počátku husitského revolučního hnutí. Jihočeský sborník historický 45, 1976, str. 26–36.

Přední znalec studovaného regionu se v článku zabývá problematikou osídlení, kolonizačních proudů, majetkové držby i správních otázek kraje od druhé poloviny 13. až do první poloviny 15. století (někde je tato časová hranice překročena). Autor sleduje detailně vývoj několika panství rožmberského velkostatku se správnými středisky v Rožmberku nad Vltavou, Vítkově Hrádku, Frymburku, Českém Krumlově a Dívčím Kamení. Podobnou pozornost věnuje nejdůležitějším církevním pozemkovým vlastníkům, tj. klášteru zlatokorunskému a vyšebrodskému i podstatně menším državám kláštera ostrovského, strahovského a klarisek v Českém Krumlově. Vedle rožmberských a církevních (klášterních) panství bylo zastoupení dalšího šlechtického pozemkového vlastnictví v této oblasti nepoměrně menší; navíc se v řadě případů jeho části dostávaly opět zpravidla do rukou Rožmberků nebo církve (případ panství pořešinského). U řady drobných lokalit (vesnic, osad) v rámci větších panství a především mimo ně konstatuje autor malou dochovanost zpráv, a tím i naše torzovitě znalosti. V této problematice články správně zdůrazňují potřebu, význam a dosavadní dluh našeho historického bádání.

Drobnější připomínky mám jen k okruhu uváděné literatury. V přehledu názorů na vznik rožmberského urbáře není uvedena nejnovější studie Miroslava Truce (Rožmberské listiny a kancelář ve 14. století, SAP 22, 1972, str. 54–134), kde je rožmberský urbář, resp. vznik jeho opisu, datován do let 1379–1383, s pravděpodobným zužením na léta 1380–1381 (str. 120). V souvislosti s nejstarším rozsahem panství kláštera ve Zlaté Koruně by bylo třeba reagovat na některé postřehy a závěry studie Jiřího Kuthana (Zvíkovský purkrabí Hirzo, ČSČH 19, 1971, str. 711–725, zvláště str. 719–722). Zřejmě již z časových důvodů nemohl autor upozornit na metodicky i faktograficky závažnou stať Rostislava Nového (Finanční písemnosti předhusitského velkostatku v Čechách, AUC – Phil. et Hist. 5, Z pomocných věd historických III, Praha 1975, str. 47–88), kde je otištěn zlomek úročního rejstříku zlatokorunského kláštera z roku 1387 z přídeští rkp. Státní knihovny ČSR (UK Praha), sign. V F 4, týkající se, s velkou pravděpodobností rychty boletické (str. 84–86).

Rudolf Tecl

HUSITSKÁ REVOLUCE

Jarold K. Zeman, *The Hussite Movement and Reformation in Bohemia, Moravia and Slovakia (1350–1650). A Bibliographical Study Guide (With Particular Reference to Resources in North America)*. Ann Arbor 1977, Michigan Slavic Publications, XXXV + 390 str. (= Reformation in Central Europe, 1).

Bibliografických a zejména dobrých bibliografických pomůcek nebylo nikdy dost, a tím spíše to platí dnes, kdy na jedné straně narůstá počet informací i v historických vědách nebyvalou měrou, na druhé pak některé zavedené průběžné pomůcky přestávají (být třeba jen na čas) plnit svou funkci. Lze proto přivítat i výše zmíněnou Zemanovu publikaci a zároveň je třeba věnovat jí poněkud zevrubnější pozornost, aby se určitěji vidělo, jak plní úlohu, která vyplývá z jejího názvu, resp. kterou si autor vytyčil. Neboť zdaleka ne vždy je obě v dostatečném souladu a čtenáři, v případě uživatelé bibliografií, se snadno mohou dočkat zklamání. Neboť je na první pohled i v našem případě jasné, že dílo nemůže být přes svých zhruba takřka 4000 bibliografických čísel (kniha má celkem 3766 položek, neboť od celkového čísla 3867 je třeba odečíst jednu stovku, která vypadla při číslování mezi č. 3449 a 3550, a č. 3806, řada z nich však má na druhé straně indexová písmena, takže jde možná i o přes 4000 údajů).

Autor sám tu pak v úvodu vysvětluje a upřesňuje svůj záměr i širí záběr. Jde mu (viz str. XXVln.) zejména o to, aby vyčerpávajícím způsobem evidoval rukopisy, jejich mikrofilmy, staré tisky do roku 1700 a netištěné disertace, chované ve více než padesáti předních severoamerických knihovnách (jejich seznam je přiložen; 52 je jich z USA, 5 z Kanady), a vedle toho pokud možno v úplnosti veškerou anglicky psanou literaturu, i když někde uznává její menší vydatnost (je to více než 550 položek, tedy zhruba jedna sedmina celkové látky). Literatura v ostatních západoevropských jazycích je podávána v určitém výběru, naopak u prací psaných „slovanskými a jinými východoevropskými jazyky“ je použito výrazné selekce. Toto základní stanovisko je nutno kritizovat, zejména pokud jde o českou literaturu, jež nutně tvoří jádro celé látky a která se tak snadno mohla dostat do pozice jisté okrajovitosti. Uvidíme však, že toto nebezpečí výrazněji nehrozí. Ještě je úvodem třeba uvést, že autor záměrně více vynechává tam, kde je moderní a bibliografickým aparátům opatřené zpracování příslušné látky; u většiny prací uvádí jejich bibliografické soupisy dokonce stránkovým rozsahem, který by uživatel uvítal i u knih vůbec, neboť je jistě zpravidla rozdílem mezi brožurkou o dvacetí stranách a knihou o rozsahu několika set stran. Je to citelný nedostatek tím spíše, že u článků jsou jejich stránkové rozsahy zásadně uváděny.

Zemanova práce má následující strukturu. Po úvodu, který velice stručně a do značné míry schematicky charakterizuje jednotlivé typy husitologické a reformační literatury, podává výklad o uspořádání bibliografie a přináší soupis excerpovaných časopisů a užžitých knihoven, se bibliografie rozpadá do čtyř větších oddílů. První, nejrozsáhlejší (přes 1500 položek), má titul „Historický vývoj reformačního hnutí v Čechách, na Moravě a Slovensku“ a dělí se na 13 pododdělení, z nichž první uvádí celkové zpracování, druhé práce o kořenech reformace, třetí o valdenských vlivech, čtvrté o souvislostech viklefsko-lolardských, páté je věnováno Husovi, Jeronýmovi a kostnickému koncilu, ostatní pak jdou většinou chronologicky; vyčleňuje se z nich jednota bratrská a různé radikální skupiny. Druhá část obsahuje bibliografii k jednotlivým osobnostem, třetí (druhá nejrozsáhlejší) přináší velké množství věcných skupin, které se ani nevešly do obsahu (od alchymie, astronomie a biskupů až k topografii, cestopisům, např. heslo travel, Turkům, univerzitám, válečnému umění a ženám), a posléze čtvrtá přináší obecné bibliografické a bio-bibliografické, seznam katalogů a inventářů a různých slovníků. Dílo uzavírá rejstřík a několik adend, jež do rejstříku ani úvodních souhrnných čísel nemohla být pojata.

Na první pohled se tu vynořuje několik diskusních otázek. Tak zejména se zdá, že by bylo bývalo vhodné, kdyby bibliografické pomůcky, uváděné závěrem, přicházely (neboť jsou nejobecnějším uvedením) hned úvodem a kdyby jim bylo dáno více místa (tak např. chybějí i základní bibliografie německé, byť přinášejí mnoho, ať jde o Jahresberichte für deutsche Geschichte či Dahlmann-Waitzovu Quellenkunde, nemluvě o tom, že chybí poslední svazek Bibliografie české historie pro léta 1937–1941 a zejména vyčerpávající bibliografie českého náboženského hnutí v časovém rozsahu zhruba Zemanovy pomůcky, jež pro léta 1922–1929 byly připojovány k jednotlivým svazkům Husitského archivu). Kardinální otázku pak ovšem je, do jaké míry splývají autoři v uvedeném období české, resp. slovenské dějiny s problematikou husitství a na ně navazujících náboženských hnutí. Není pochyb, že to není totožné, i když autorovi tu obě složky lecky splývají, a tím se nutně všelijak překrývají. Uznávám ovšem rád, že je velice těžké vést jednoznačně hranici mezi obojím, nicméně větší zřetelnost by nebyla věcí na škodu, neboť vynecháním některých položek by bylo možno více se věnovat vlastnímu tématu. Platí to sice zejména o části první, ale zřetelně to lze cítit i u oddílů druhého (je tu řada osob, jež sem nepochybně nepatří, nejen Cola di Rienzo, a naopak leckdo je opomenut; chybí ostatně i Komenský, byť některé práce o něm přicházejí v oddílu, věnovaném kázáním i jinde) a třetího. Jinými slovy: leccos by tu podle názvu uživatel nehledal (zejména je pochybné, objevují-li se tu beletristická zpracování, jako např. Vančurovy Obrazy – č. 424, či Klikův Kniže míru – č. 1667, nehledě už vůbec k chronologické nesouvztažnosti hlavně prvního díla), a naopak u jiného by očekával určitějšího poučení. S uznáním je naopak možno se zmínit, že autor se snažil formou četných revokací upozornit na jedno dílo na více místech, i když zdaleka ne vždy se to mohlo zdařit a leccos, co je důležité pro určitý problém či osobu, zůstává zasuto na neočekávaném místě.

Abych hovořil konkrétně, uvedu alespoň některé příklady, které je ovšem třeba chápat pouze jako ilustrativní. Jinak by tento referát podstatně přerostl své rozsahové možnosti a musil by být jakousi dodatkovou bibliografií, neboť ne vždy lze souhlasit s autorskou selekcí starší a „východoevropské“, zejména ovšem české literatury a edic. Ale týká se to i struktury. Tak zejména je na závidu, že zcela vypadly skupiny jednotlivých pomocných věd historických a archivy. Tím se mimo jiné stalo, že nepřicházejí důležité práce Vojtiškovy o sfragistice tábořské a husitské vůbec, ani díla o diplomatice městské ani církevní a panovnícké, ač přinášejí důležité poučení pro změny, jež přineslo vlastní husitství ve struktuře společnosti; totéž se týká historie správní (chybějí práce Šebánkovy, Vojtiškovy aj.). Zachyceny měly být i základní katalogy rukopisných sbírek, často s poklady husitologických pramenů, i když lze říci, že je nahrazuje příručka Kristellerova (č. 3807), ač není zvlášť zdůrazněna. Ale chybějí i některé další věci, jež jsou základního rázu a jež nelze u žádného rozsáhlejší bibliografie, byť výběrového rázu, vynechat. Zcela namátkou uvádíme Altmanova Regesta imperii XI pro císaře Zikmunda, J. V. Nováčka Litterae donationum téhož panovníka, Tomanovo Husitské válečnictví, u

Husa velkou monografií J. Sedláka a novou knihu J. Macka ve francouzštině, jinde jsou údaje nepřesné (např. č. 22, 132, 2161 atd.), duplicitní (č. 21 = 960). Mezi bibliografiemi husitologů postrádáme upozornění na takové soupisy u Molnára, Sedláka, Pekaře. A bylo by možno pokračovat. Ale snad není třeba, protože jde tu jenom o rámcovou charakteristiku.

I když autor výslovně nekonstatuje, kterým datem svou bibliografii uzavírá, je třeba s díkym kvitovat, že se snažil zachytit materiál až do současnosti, tj. jsou tu práce ještě z roku 1976, zcela ojediněle i poté. Možno tedy uzavřít s určitými rozpaky. Zeman připravil pracnou a i pro nás užitečnou pomůcku, jež však nemůže nahradit zejména kurentní bibliografie české, resp. německé, ale může posloužit při první orientaci. Jak bude plnit svůj nejvlastnější úkol, musí posoudit ti, kterých se to týká. Nás nadto upozorňuje na dluh, který máme . . .

Ivan Hlaváček

Bernhard Töpfer, Volksbewegungen und gesellschaftlicher Fortschritt im 14. und 15. Jahrhundert in West- und Mitteleuropa. (Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 26, 1978, str. 713–729.

Stať rozvádí teze k referátu na VI. sjezdu historiků NDR v roce 1977, o nichž zde bylo již referováno (HT 1, str. 127). Úvodem jsou podány hlavní znaky vývoje v 11.–15. století, zejména pak ve 14. a 15. století ve městech a na venkově. Základním kritériem pokroku je rozvoj výrobních sil. Obecnými rysy jsou naznačeny sociální důsledky hospodářského vývoje.

Na hlavních bojích a hnutích uvnitř měst ve Francii a na území německé říše od konce 13. do 15. století sleduje autor účast hlavních vrstev, motivy bouří a jejich výsledky. Vůdčí role příslušela střední vrstvě, rostoucí vrstva plebejská měla druhotný, ale radikalizující vliv. Cechy jako organizace střední vrstvy byly základem pro boj proti nejvyšší vrstvě, ale cenovou politikou ohrožovaly nejnižší vrstvy. Celkové výsledky bojů byly omezené, ale nikoli zanedbatelné. Jevily se v upevnění pozic střední vrstvy, jejím politickém vlivu, v hospodářské, zejména pak daňové politice a v zatlačování patriciátu.

V témže období dospívala k vyšším formám i hnutí na venkově, jež autor sleduje ve Flandřích, Francii, Anglii a v německých zemích. Nejdále dospěla tato hnutí v Anglii, kde účast nižších duchovních vedla k šíření revolučních idejí.

Největšího dosahu nabyla hnutí, kde se uplatnily náboženské představy a ideje, neboť umožňovaly konkrétně formulovat cíle, a to nejen krátkodobé požadavky povahy v podstatě hospodářské, nýbrž ucelené programy mířící k přeměně soudobých řádů. Vrcholem je husitství, kterému autor věnuje nejvíce pozornosti. Hnutí odvozené z měšťanského kacířství, zaměřené proti soudobé církvi, vypracovalo první celkový program reformy společnosti a stmelilo široké společenské spektrum. Töpfer nepokládá husitství za revoluci, ale za celonárodní hnutí, které občas mělo revoluční ráz. Byl to zvláštní případ a vrchol třídního boje v pozdním středověku. V období předhusitským byla lidová hnutí ve městech i na venkově řídká a české země byly relativně klidné. Otázku, proč právě zde došlo k největší explozi v evropské pozdně středověké feudální společnosti, nepokládá autor za vyřešenou uspokojujícím způsobem. Vedle podmínek hospodářských a sociálních a motivů národnostních klade však mimořádný důraz na ideologii raně reformační povahy, vzešlou z měšťanského kacířství.

V závěru autor shrnul cíle, formy, obsah a výsledky lidových hnutí a jejich význam pro společenský pokrok. Výsledky jednotlivých hnutí byly omezené, ale jejich význam byl v tom, že i vládnoucími vrstvám vyznačovaly hranice, kam až mohou jít ve zvyšování svých požadavků. Tím byla zajišťována alespoň určitá míra prostředků nezbytných pro hospodářský rozvoj. Podobně v oblasti ideologické mělo sice význam, že nejvýznamnější z lidových hnutí, husitství, uhájilo určité konkrétní výsledky, ale hlavním dědictvím bylo působení jeho ideologie v dalším vývoji.

Autor ve stručném pojednání některé otázky jen naznačil a někde nezbytně došlo i k určitému zjednodušení. Z hlediska českých zemí a zejména husitské re-

voluce by bylo možné řadu poznatků zpřesnit nebo prohloubit. Platí to např. o vnitřních poměrech měst v období předhusitským, povaze a roli jednotlivých vrstev, a taktéž o poměrech na venkově. Tím více to pak platí o husitské revoluci, od jejích příčin, průběhu, výsledků, až po celkovou koncepci. Nicméně z nástinu hlavních lidových hnutí v některých evropských zemích a zejména ze závěrů vyplývají určité podněty, které mohou být užitečné při hodnocení vývoje v českých zemích 14.–15. století.

František Hoffmann

Radomír R o u p, Městská pergamenová kniha dvorská z roku 1417. Zprávy vlastivědného kroužku při MěstNV ve Dvoře Králové nad Labem za rok 1972, str. 36–41, 52–59 a 113–124.

Drobný článek R. Roup, jehož tři části byly publikovány v roce 1972 v nepravidelně vycházejících Zprávách, je příspěvkem regionálního a vlastivědného bádání k dějinám Dvora Králové n. L. v husitském období. Autor vychází z prvních zápisů v knize trhové a pamětní (vedené ve městě v letech 1417–1776, resp. 1823). První část obsahuje všeobecný popis tohoto pramene (srov. dále R. Nový, Soupisy městských knih českých od roku 1310 do roku 1526, Praha 1963, str. 64n) a chronologickou tabulku zachycující vložení celkem 151 zápisů do knihy v letech 1417–1471. Část druhá je zaměřena na nejstarší záznamy pocházející z roku 1417. Jde o pět německých zápisů pořizovaných v majetkoprávních záležitostech, obyvatel města a jeho nejbližšího okolí, jejichž prostý přepis doplněný českým překladem autor uvádí. Podobně si prvních českých zápisů z let 1426 až 1430 všimá část třetí. Z německých a českých zápisů z roku 1417 a z let 1426–1430 vytěžil R. Roup řadu nových drobných poznatků, jimiž doplňuje značně mezerovitou mozaiku historie města pro toto období.

Je ovšem nutno alespoň krátce upozornit na některé nedostatky příspěvku. Především v otázce národnostní skladby města, již autor věnuje dost velkou pozornost a snaží se dojít k určitým závěrům srovnáním vlastních jmen, by bylo třeba postupovat opatrněji, jak už nakonec vyplývá i z postřehů samotného autora (str. 120). Podobně lze upozornit na nesprávné či nepřesné formulování některých závěrů, např. v oblasti lingvistické (str. 52), či přecenění některých jednotlivostí, např. určení výlučně latinského vzdělání písaře podle běžně užívané latinské datační formule (tamtéž).

Miloslav Polívka

Josef V á l k a, Nedakonický Tábor a husitská Morava. Nedakonice 1977, Místní národní výbor, 23 str.

Vnější podnět přemístění „husitského sloupu“ v Nedakonicích vedl k vydání práce věnované husitskému Táboru moravskému. Autor nastínil celkové poměry na Moravě před husitskou revolucí, postavení hlavních společenských vrstev, celkovou kříži společnosti a země. Obdobně podal obraz pronikání a rozšíření husitství na Moravě, přičemž zvláštní pozornost věnoval úloze Lacka z Kravař. Revoluční události vedly také na Moravě k pokusu o vytvoření revolučního centra, kterým se po vzoru českého Tábora měly stát Nedakonice u Uherského Ostrohu.

Novým rozbořením skupých pramenů a přezkoumáním poznatků dosavadní literatury se J. Válek pokusil postihnout povahu tohoto střediska revolučních sil. Zdůvodňuje vznik střediska na jihovýchodní Moravě, kde k tomu byly zvláště příhodné podmínky, přijímá jeho existenci v Nedakonicích, a to již koncem roku 1420. Přiklání se k názoru, že vznik byl podnícen z českého Tábora, patrně až v době Žižkově. Zabývá se sociální skladbou, jež se rovněž blížila českému Táboru, osobnostmi dvou vedoucích kněží, Bedřicha ze Strážnice a Tomáše z Vizovic, a potvrzuje tábořskou povahu ideologie, která došla výrazu též v činech. Největší akcí bylo zničení Velehradu a vítězná obrana proti útoku nepřátel. J. Válek se přiklání k názoru, že nedakonický Tábor se někdy ve druhé polovině roku 1421 rozešel. Zánik nedakonického Tábora však patří již k řadě dalších autorem uvedených otázek, na které při nedostatku pramenů bude sotva možno i v budoucnu dát odpověď.

Předností Váilkovy popularizující práce je zasazení osudů revolučního husitského střediska moravského do obecnějších souvislostí a kritická analýza skrovných pramenů, která vedla ke zpřesnění některých poznatků. Význam Váilkova celkového výkladu vynikne zřetelněji, bude-li znovu publikován s kritickým aparátem. Zdá se však, že autor přeceňuje postavení husitských sil na Moravě a akcentuje shodné rysy s Čechami, takže snad až příliš zanikají odlišnosti a specifické podmínky Moravy. Alespoň zmínky zasluhoval další pokus na Moravě o husitský Tábor v Martínkově. Autor také nepřihlédl k nově zjištěným okolnostem o působení Haška z Valdštejna na Moravě a o vztazích Uherského Ostrohu v Haškově držení k Nedakonicím (K prehistorii moravských Táborů, Sborník Matice moravské 86, 1967).

František Hoffmann

Nicola della Rosa Nera detto da Dresa (1380?–1416?). De reliquiis et De veneratione sanctorum: De purgatorio. Edizione critica a cura di Romolo Cegna. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, Ossolineum, 171 str. (=Mediaevalia Philosophica Polonorum, 23).

Počátky utrakvismu zdály se být uzavřenou kapitolou husitského studia. Nové spory o kalich ještě nestačily rozplát, nepřímou výzvou k nim však po několik let jsou výzkumy italského historika Romola Cegni o Mikuláši z Drážďan.

Co do významu i co do rozsahu stojí zatím v popředí Cegnových prací kritická edice Mikulášova spisu *De purgatorio* ve 23. svazku polské revue *Mediaevalia Philosophica Polonorum*. Vnitřním rozbořením Mikulášových spisů Cegna přesvědčivě prokázal, že traktát o očistci je druhou částí trojdílného celku *De reliquiis et de veneratione sanctorum*. Prvý traktát o zázracích, odpustcích a poutích se nedochoval, třetí (*De imaginibus*) vydala již Jana Nechutová v roce 1964. Sama edice nejen dostala požadavků soudobé ediční praxe, ale navíc i svým mimořádně obsažným a cenným komentářem vyšla vstříc potřebám srovnávacího doktrinního bádání.

V rozsáhlém úvodu autor shrnul a rozmnožil výsledky svých předchozích, vesměs těžko dostupných studií, a tím je i přiblížil českému a polskému badatelskému okruhu. Ve svém zánění pro Mikulášovy spisy a životní osudy Cegna neustále rozšiřuje svou pramennou základnu a ve snaze dobrat se podstaty sporných otázek neponechá bez povšimnutí sebemenší náznaky možných svědectví. Od pouhého nápadu nemá přitom daleko k hypotetické konstrukci. V polemice Šimona z Litovle např. Mikuláš z Drážďan vystupuje jako „quidam ut dicitur Nicolaus de Czerucz“ (srov. str. 8), což Cegnovi stačilo, aby tuto zjevnou zkomoleninu s hanlivým příděchem anebo pouhou písarskou nedbalostí (Czer(na) ruoz(e)) zavedl do literatury jako údajně pravé Mikulášovo jméno. Cím dříve autor od svého předlohuého označování Mikuláše upustí, tím lépe.

Poněkud předčasně Cegna vystoupil i se staronovou domněnkou o Mikulášově zásadním podílu na zavedení laického kalicha v husitských Čechách. Svou tezi Cegna opírá o polozapomenutou polemiku mezi školními rektory ve Wildungen a v Korbachu (říšské hrabství Waldeck), dochovanou v pražském kapitulním rukopise D 118. Cegna tu měl, jako již tolikrát, šťastnou ruku, neboť jde o pramen skutečně významný. Zatím se mu však nepodařilo přesvědčivě prokázat ani identifikaci školníka ve Wildungen s Mikulášem z Drážďan, ani dataci polemiky před jeho příchod do Prahy v roce 1412. Nevyužity překvapivě zůstaly zejména archivy obou uvedených měst. Až na další proto teze o Mikulášově prioritě zůstává v rovině jedné z možných domněnek. A jelikož Cegna vyslovil pochybnosti o nezáujatosti české mediévistiky, rád bych dodal, že sotva by se již mezi domácími badateli našel někdo, kdo by se jen a jen z nacionálních důvodů vzpíral uznat Mikulášovy zásluhy.

Pokud jde o Mikulášův ideový profil, Cegna se přiřadil k historikům, kteří popírají valdenské vlivy v jeho učení. I tu však jde dále a neváhá v Mikulášovi vidět představitele pozdně středověkého katolického reformismu. Nic proti tomu, má-li autor na mysli vývojovou životaschopnost západního křesťanství po celou

dobu jeho historie. Jakmile však zůstaneme v dějinně podmíněném časovém a místním rámci 15. století, pak o bezbřehém katolickém reformismu nelze mluvit, aniž bychom přihlédl k tomu, jak představitelé církve sami ze svých řad vylučovali husitské a jiné heretiky, kteří se subjektivně považovali za pravověrné katolíky. Kdo z husitů by pak byl vůbec kacířem? A i když dosud nevíme jistě, zda Mikuláš zahynul na hranici, přece jen z toho, co učil a napsal v Praze, je zřejmé, že se sám a dobrovolně přihlásil k té reformní odnoži, jež z hlediska institucionální církve vkročila na půdu hereze. Tolik ve stručnosti k podnětným studiím italského husitologa.

František Šmahel

Ivan Hlaváček, Das diplomatische Material in der hussitischen Chronik des Laurentius von Březová. *Folia diplomatica* 2, 1976, str. 173–186.

Otázka, odkud středověcí kronikáři čerpali své údaje a jak kriticky je zpracovávali, vedla autora k rozboru písemností diplomatické povahy v Husitské kronice Vavřince z Březové. Jako radní písař novoměstský, příp. spojených měst pražských, patřil Vavřinec k vedoucím úředníkům, kteří měli přístup k závažným informacím, z nichž některé byly zachyceny v písemnostech diplomatické povahy. Vavřinec pro Kroniku vhodné písemnosti vybíral. Ze tří čtvrtin jde o pouhé zmínky nebo reprodukci obsahu v různém rozsahu, menším dílem bylo užito plných textů. Co do druhů chybějí privilegia a listiny majetkového rázu. Převažují písemnosti veřejné povahy, jakými byly např. manifesty, dále mandáty a tři protihusitské písemnosti použité v Kronice v plném rozsahu. Vavřinec je měl k dispozici v různých podobách, od konceptů až po opisy nestejně hodnoty. Přestože se někde projevuje nesoulad mezi textem kroniky a listiny, vcelku Vavřinec přejímal a vykládal údaje diplomatického materiálu kriticky, což se jeví zejména u dobově významných glejtů a v případě falšování listin.

Husitská revoluce přinesla zvýšenou produkci písemností, zejména určitých druhů předtím v té míře neužívaných. Vavřinec těchto písemností užíval, jsa si vědom jejich hodnoty. Jeho Husitská kronika rozmnožuje naše znalosti o diplomatické produkci, přispívá k odhadu ztrát a k doplnění dochovaného materiálu. Hlaváčková práce nejen rozšiřuje znalosti o diplomatickém materiálu z období husitské revoluce, nýbrž prohlubuje i poznání hodnoty Vavřincovy Husitské kroniky a způsobu práce jejího autora, k jehož dílu – zejména domnělému autorství některých manifestů – jsou uvedeny kritické korektury.

František Hoffmann

Amedeo Molnár a kolektiv, Příspěvky k dějinám utrakvismu. Praha 1978, Kalich, 271 str. (= *Acta reformationem bohemicam illustrantia*, 1).

Kolektiv spolupracovníků profesora A. Molnára připravil sborník příspěvků k dějinám české reformace, který vyšel jako první svazek nově založené řady *Acta reformationem bohemicam illustrantia*.

Úvodní stať **K otázce iniciativy lidu. Svědectví husitského kázání** (str. 5–44) je zasvěceným shrnutím nejnovějšího výzkumu redaktora sborníku o úloze kazatelny v husitství. Šíří záběr sahá hluboko ke kořenům ideových zdrojů české reformace ve 14. století. Základní změnu významu kazatelského poslání vidí autor u Miliče z Kroměříže, který se obrací proti starým formám činnosti predikantských žebračských řádů. Milič se pokusil zrušit stávající institucionální vazby a vytvořil nový typ kazatelského místa – Nový Jeruzalém – navazující na tradiční středověkou charitativnost vůči nejnižším společenským vrstvám. Reformátorské dílo Miliče a jeho následovníků našlo své pokračovatele v okruhu staroměstského Betléma. Programové zahrnutí lidových vrstev do kazatelského programu najdeme u správce Betlémské kaple a univerzitního mistra Jana Husa. Spojení kazatelské a pedagogické činnosti je možno pozorovat i u jiných univerzitních mistrů (Jakoubek, Příbram a další).

Osobního přínosu lidových vrstev však doznalo kazatelství až od poutí na hory a zvláště u husitské levice. Nebyly to jen známé postavy typu Želivského a Biskupce, ale celá plejáda skutečně lidových kazatelů šířících ideu kalicha. Jejich kázání jsou prodchnuta silným etosem založeným na vědomí spravedlivosti nového řádu, který husitské hnutí prosazovalo.

Studii **Epilog husitské revoluce. Pražské povstání 1483** (str. 45–127) se obrací autor prací o poděbradském humanismu a husitské univerzitě k zářijovému převratu kališnické majority v pražských městech roku 1483. Jestliže jagellonskému období jako celku bylo dosud věnováno málo pozornosti, platí to v určité míře i o této významné události českého utrakvismu, která je autorovi konečným datem vlastního husitství.

Studie vychází z popření schematické teze o slabošské vládě prvního Jagellonce na českém trůnu. Vladislavova politika vůči městům v prvních letech jeho vlády svědčí o opaku, protože králův záměr získat si městské rady a eliminovat v nich radikální kališníky vedl k úspěchu především ve dvou nejdůležitějších městech království, v Praze a Kutné Hoře. Na ofenzivu katolické strany, podporovanou zrušením interdiktů nad Prahou a návratem militantních mnišských řádů, odpověděli kališníci protiakcemi, jež se projeví ve sporech kolem božítelových procesí.

Detailním studiem se podařilo zjistit skupinu asi sedmdesáti prokrálovsky orientovaných pražských měšťanů, proti nimž byl zaměřen převrat kališnické strany. Mocenská skupina mužů převratu se skládala vesměs z dobře situovaných staroměstských a novoměstských měšťanů, kteří se úspěšně pokusili o předem naplánovaný zvrat politických poměrů ve městě za spojení s kališnickou šlechtou (autor zdůrazňuje, že je to v jagellonské době naposledy, kdy došlo k jejich společnému postupu na konfesionálním základě bez ohledu na třídní zájmy!) a s využitím nespokojenosti nižších městských vrstev.

Studie je pozoruhodná pro ohromný rozsah heuristických prací, s nimiž je čtenář seznámen ve čtyřech přílohách: Vyprávěcí prameny, Vyznání novoměstských vězňů, Novoměstští vůdci převratu a edice Zápisu o jednotě tří pražských měst z 6. října 1483 (str. 102–127). Ve druhém ohledu zaujme hlubokým rozбором průběhu povstání a činnosti jeho protagonistů, který dovoluje téměř po hodinách sledovat dramatické události zářijového převratu. Za třetí, a to se mi jeví nejpodstatnějším autorovým přínosem, stať je ukázkou vynikající komparatistické a interpretační práce historika, popírající časté soudy o nedostatku nových pramenů a ukazující nové cesty, jimiž se může mediévistické bádání ubírat.

Třetí část sborníku tvoří edice spisu **Václava Korandy mladšího O lichvě** (str. 153–164) a studie **Administrátor Václav Koranda o lichvě** (str. 129–152) od N. Rejchrtové. Korandův poměrně málo známý spisek vzniklý roku 1493 pochází z posledního období autorova života. Týká se jednoho z nejdůležitějších sociálních a ekonomických jevů vrcholného středověku – bezprácného zisku z lichvářské činnosti. Vychází přitom z církevního odsouzení lichvy jako hříchu, ale posuzuje ji z reformního pohledu. Půjčka peněz se Korandovi jeví jako akt milosrdenství, ovšem za předpokladu, že není spojena s úrokem nebo zástavou. Apel na etickou stránku křesťanského hospodářského života je, myslím, oním příznačným husitským posunem proti klasickému aristotelskému schématu. Jak se ukazuje, mohl zde Koranda navázat na předchozí traktáty Jakoubkovy, Rokycanovy a Příbramovy. Českým specifikem je i přístup k židovské lichvě a obecně jistá tolerance k židům v husitském období. Zásadní otázkou Korandova spisu, kterou se zdá být důvod jeho sepsání, řeší autorka poukazem nejen na teologickou závažnost problému, ale i na hospodářskou situaci země ve druhé polovině 15. století. Úpadek obchodu jako důsledek válečných střetnutí a dlouhotrvající izolace Čech byl umocněn averzí kališníků k úvěru. Řešení bylo možno nalézt v uvolnění úvěrové politiky křesťanů a zabezpečení právních jistot pro mezinárodní obchod a jeho provozovatele. A existující náznaky realizace těchto předpokladů ukazují, že v jagellonské době se postupně kladl základ k uvolnění stávajících hospodářských vztahů.

Závěr sborníku tvoří rozsáhlý soupis **Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské** (str. 165–269), který je částí rozsáhlé soupisové akce pramenů k dějinám českého písemnictví připravované Kabinetem pro studia řecká, římská

a latinská ČSAV. Soupis zahrnuje 45 literárně činných osobností husitských Čech, rozdělených do pěti základních skupin (teologové a faráři, univerzitní mistři, světští autoři, utrakvisté pod vlivem humanismu a cizinci hájící utrakvismus). Do seznamu nebyla zahrnuta literární činnost mistra Jana Rokycany, protože jeho dílo bylo sepsáno v práci F. M. Bartoše.

Struktura jednotlivých hesel je systematicky propracovaná a heuristická základna je ve všech případech prakticky vyčerpána. Nejobsáhleji je zpracováno dílo mistra Václava Korandy mladšího, kde mohl autor použít i výsledky svého staršího studia o zbytcích Korandovy knihovny. Precizní soupisovou práci doplňuje rejstřík autorů, seznam použitých zkratk, rejstřík rukopisů a rejstřík incipitů.

Posuzovanému sborníku náleží v našem husitologickém bádání bezesporu několik priorit. Čtenář má poprvé možnost se seznámit se syntetizujícím přehledem husitského kazatelství a iniciativy lidových vrstev v predikantské činnosti reformace české. Analýza událostí pražského kališnického převratu přinesla několik podstatných korektiv dosavadního bádání a dovoluje posunout konečné datum husitského hnutí do poloviny osmdesátých let 15. století. Korandův spis *O lichvě* ukazuje, jak cenným přínosem může být studium traktátové literatury nejen pro myšlenkový vývoj utrakvismu, ale i pro hospodářské dějiny českých zemí. Soupis literárních osobností poděbradského a jagellonského období je pak prvním kamenem k širšímu koncipovanému dílu o našem písemnictví husitské doby. Přejme si, aby se pokračování řady *Acta reformationem bohemicam illustrantia* setkala se stejným zdarem jako prvý svazek.

Michal Svatoš

Pavel Radoměřský, Beischlág doby husitské a příspěvek k jihlavskému a rožmberskému mincovnictví 15. století. *Časopis Národního muzea – Historické muzeum*, 145, 1976, str. 165–206, mapky, reprodukce, něm. resumé.

Jazykově nevhodným termínem „beischlág“, který se zatím nepodařilo nahradit jiným, se rozumí v numismatice napodobenina mince zachovávaná obrazem, rysozí i vahou podobu vzoru, čímž se odlišuje od padělku. V daném případě jde o beischlágů první čtvrtiny 15. století, jejichž katalog autor podává zároveň s katalogem příslušných nálezu. Jádrem práce je pokus o důkaz, že některé beischlágů podoby vídeňských feniků byly raženy v českých zemích před husitskou revolucí i během revolučního období.

Jde především o beischlágů přiřítaný dosud hrabatům z Leuchtenburgu v Horní Falci, který Radoměřský určuje jako ražbu jihlavskou. Důkazem je zmínka o ražení mince v jihlavské učebnici rétoriky, chronologický souhlas s nálezy od roku 1404 i geografická koncentrace nálezu kolem Jihlavy. Další doklad spatřuje autor v identifikaci rytce a snad i raziče mince. Ligaturu a písmena na minci čte jako Aurifaber Iglau, což odpovídá zmínce v rétorice. Nový výklad je nepochybně podnětný, zatím však ve všech ohledech nikoli nesporný. Podle jiných analogií lze soudit, že zmínka o ražení mince v rétorice odpovídá skutečnosti. Nelze však bezpečně tvrdit, že v ligatuře je možno spatřovat tři písmena místo předpokládaných dvou, a že písmena AR znamenají Aurifaber, když dotčným měšťan byl asi v Jihlavě znám konkrétnějším jménem německé podoby. V mincovním obraze ovšem latinská zkratka není zcela vyloučena.

Potvrdí-li se autorova interpretace, měl by značný dosah i jeho nový výklad Joštova dukátu, jehož pravost je dnes již nepochybná. Ve shodných písmenech AR spatřuje Radoměřský jihlavského rytce, totožného s původcem zmíněného beischlágů, a ražbu dukátu přiřítá Jihlavě.

Obdobně zjišťuje Radoměřský u dalších pěti beischlágů – přičemž navazuje na podněty rakouského badatele F. Dworschaka – že jde o ražby rožmberské od roku 1422, kdy Oldřich z Rožmberka dostal mincovní privilegium od Zikmunda. Důležité je zjištění, že Oldřich nerazil mince podle vzoru kutnohorského, nýbrž podle rakouského. Důkazy jsou podány obdobným způsobem jako u Jihlavy a je

možno je pokládat za ještě přesvědčivější. Písmena na mincích v různých kombinacích odpovídají jménu Rosenberg, nálezy časově odpovídají období od roku 1422 a koncentrace v jihočeské oblasti jen potvrzuje místo ražby.

Radomeřského výklad neznamena jen nové určení několika ražeb a příspěvek k mincovnictví jihlavskému a rožmberskému. Již jeho numismatický dosah je širší, neboť se týká českých, rakouských i dalších. Metodicky pak naznačuje další plodné možnosti numismatického bádání. Z hlediska historického je významný postižením souvislostí hospodářských, politických a vojenských. Jde zejména o osvětlení situace, v níž se již od období předrevolučního ocitaly síly, jež se určitým způsobem separovaly od českého, případně husitského prostředí, o postižení povahy hospodářských styků s rakouskými zeměmi, hospodářské poměry domácí a o další otázky. Je zřejmé, že zkoumání tohoto tematického okruhu není uzavřeno, neboť na zpracování čeká materiál, kterého autor zatím nemohl použít. Příspěvek P. Radomeřského však již v této podobě poskytuje velmi cenné poznatky i podněty k dalšímu bádání.

František Hoffmann

Josef Hejnic, Jihočeské školství 15.–18. století. Jihočeský sborník historický 43, 1974, str. 54–60.

Převážně na základě vlastních výzkumů pramenů nastiňuje autor základní vývojové rysy školství v jižních Čechách v poměrně dlouhém chronologickém období. Pro předhusitskou dobu zdůrazňuje význam klášterních škol, charakterizuje jejich vnitřní poměry, sociální původ žactva (vedle mladých šlechticů nacházíme např. ve Vyšším Brodě i neurozené kleriky), používané učebnice, zaměření a způsob učení (důraz byl kladen na memorování). Menší význam měly ve 14. století i školy farní. Období „mezi husitskou revolucí a Bílou horou“ je typické jistou disparátností ve vývoji jihočeského školství. V oblastech utrakvistických se v této době dostala do popředí městská škola, zatímco v katolických oblastech trvalo propojení mezi školou a farou, případně školou a vrchností. Utrakvistické městské školy, tzv. školy partikulární, se řídily pražskou univerzitou. Vyučovalo se na nich pouze několika předmětům ze sedmi svobodných umění (odtud jejich název: pars = část). Farní školy měly i nadále pouze jedno oddělení, v němž vyučoval kantor, vykonávající současně i funkci zvoníka a kostelního zpěváka (spolu se svými žáky). Osobnost učitele bývala většinou rozhodujícím faktorem, ovlivňujícím kvalitu školy; k větší demokratizaci studia přispěl vynález knihtisku. Katolické školy měly lepší a častější styky se zahraničními univerzitami a dříve se na nich projevilo působení renesančního humanismu. V závěrečné části charakterizuje J. Hejnic z řady pohledů vývoj jihočeského školství v 17. a 18. století.

Ve svém „předběžném nastínu“, jak skromně svou zásluhou studii nazývá, zdůrazňuje J. Hejnic oprávněně úlohu ekonomického zázemí školy. Tam, kde byla škola finančně i hmotně dobře zajištěna, setkáváme se zpravidla s dobrým učitelem, za nímž přicházela řada žáků, a to pochopitelně zvyšovalo význam školy. V této souvislosti připomíná autor věhlas rožmberského gymnázia v Soběslavi, přesahující na počátku 17. století rámec regionu. Při vytyčení nejdůležitějších úkolů, které je nutno řešit při studiu této problematiky před jejím syntetickým zpracováním, připomíná J. Hejnic úkol analytického zpracování dějin některých jihočeských škol, zejména v Táboře, Písku, Jindřichově Hradci a Českých Budějovicích.

Rudolf Tecl

Pavel Floss, Mikuláš Kusánský, život a dílo. Praha 1977, Vyšehrad, 385 str. (z toho str. 203–357 výbor z díla).

Monografie Pavla Flosse o Mikuláši Kusánském je věnována osobnosti přírodovědce, matematika, politika a především myslitele žijícího v letech 1401–1464, jehož ideje s odstupem času zaujaly a ovlivnily různé představitele evropské vědy a filozofie a z dnešního pohledu bývají řazeny k těm, které spolupůsobily při formování některých prvků moderního myšlení. Stežejní kapitoly Flossovy knihy jsou

zaměřeny právě na myšlenkový obsah, rozbor a ohlas Kusánova díla, jemuž v naší odborné literatuře – na rozdíl od literatury zahraniční – nebyla zatím věnována systematictější pozornost. A to i přes skutečnost, že Kusánovo politické a ideové působení protulo ve dvou obdobích, vzdálených od sebe dvě stě let, starší české dějiny. Význam obou průsečíků je o to větší, že první z nich se hlavně v politické rovině dotkl husitství v době odeznívání jeho revoluční fáze, ve druhém pak Kusánovo dílo ovlivnilo předního představitele českého reformačního proudu – J. A. Komenského.

V kontaktu s husitstvím v letech 1433–1464 vystupuje Mikuláš Kusánský především jako politik v diplomatických jednáních s kališníky (viz hlavně kapitola „Kusánus a Čechy“ (str. 185–202). Nejprve z pověření koncilu (roku 1433) jedná v Basileji s českým poselstvem, počátkem padesátých let spolu s Janem Kapistránem vyjednává jako zástupce kurie se zmocněnci Jiříka Poděbradského o podmínkách sjednocení utrakvistů s církví a o deset let později se účastní organizování otevřeného nástupu papežské diplomacie proti českému králi. Kusánův poměr k husitským názorům a programu byl pochopitelně jako u člověka nenakloněného husity požadovaným radikálním a revolučním změnám negativní. Podle autora významnou úlohu v tomto směru sehrála i ta skutečnost, že husité účastníkům koncilu i Kusánovi „mohli být sympatičtí svou protischolastickou tendencí, úctou k patristice a touhou po obnově prvotní církve, přece jen ho zaráželi prostotou svých nauk, teologickou nejasností svých tezí, nejednotností eklesiologických názorů a pasivitou filozofického vyztužení svých doktrín“, neúctou k světskému vědění a umění i nezájmem o přírodní vědy (str. 196). Zároveň však P. Floss odkazuje na rysy jisté shovívavosti, s níž Kusánus k jednáním přistupoval. Ta však zvláště v důsledku jeho odklonu od konciliarismu, mocenskopolitické orientace papežské politiky i neúspěšných jednání s utrakvisty ochabla. Pokud nešlo jen o politickou taktiku, pramenila zřejmě tato shovívavost z některých pokrokových myšlenek orientovaných (u Kusána ovšem zcela jinak než revoluční a radikálně reformní požadavky husitství) na reformy církve, křesťanské obce, pojetí víry a vědy. To, že právě na druhé straně nelze opomíjet, že Kusánovy reformně zaměřené myšlenky nacházely stále více místa jen v jeho spisech a zůstávaly často mimo rámec jeho politické praxe či v rozporu s ní, naznačuje pro budoucnou potřebu detailnějšího propracování a porovnání jeho reformních snah s některými prvky husitské ideologie, respektive jejího pozdějšího vyznění, například u Chelčického a Lupáče. Tím by Kusánův vztah k utrakvistům, který by se mohl jevit rozdílný v rovině politické a nábožensko-filozofické, nabyl ostřejších kontur, než jaké mohla načrtnout v tomto směru průkopnická práce P. Flosse.

Na Kusánovy myšlenky, podnětné především v oblasti přírodních věd, reagovala řada představitelů evropské přírodovědy 16. a 17. století (např. Leonardo da Vinci, Giordano Bruno). Jak P. Floss poukazuje, jejich vliv se pozitivně odrazil v myšlení i ve vývoji přírodovědných názorů J. A. Komenského, jenž se s Kusánovým dílem seznámil. Kusánův odkaz zároveň pomohl Komenskému překročit úzké teoretické meze husitsko-bratrské tradice, která už v této době v některých ohledech byla brzdou rychlejšího vývoje vědy a filozofie. V těchto místech Flossova práce upozorňuje na nové podněty pro další komeniologické bádání. Jen na okraj bezesporu podnětné knihy Pavla Flosse je možno připomenout, že do textu zaměřeného na historická pojednání nedopatřením proniklo několik nesrovnalostí, nejčastěji v datech (např. na str. 129 je boj Ludvíka Bavora s papežstvím řazen do 13. století atp.).

Miloslav Polívka

HUSITSKÉ TRADICE

Jaromír Mikulka, **Historické povědomí české společnosti na počátku novověku**, in: *Dawna świadomość historyczna w Polsce, Czechach i Słowacji* (red. Roman Heck). Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, Ossolineum (= Prace polsko-czechosłowackiej komisji historycznej), str. 69–81.

Úvodem sborníku prací polsko-československé komise historiků, věnovaného problémům historického vědomí našich národů v období feudalismu, zdůraznil Roman Heck, že některé pohledy na národní minulost, některé historické mýty a stereotypy tehdy vzniklé si dodnes udržují svou životnost. Studie Jaromíra Mikulky přinesla v této souvislosti řadu dokladů o vývoji a proměnách husitských tradic v první době jejich trvání.

V počátcích existence samostatné utrakvistické církve byl akcentován především kult Husův a Jeronýmův, nabývající bohoslužebného charakteru; relace Petra z Mladonovic sloužila tehdy jako liturgický text. Kult Žižkův naproti tomu vystupoval do popředí především ve chvílích ohrožení země vnějším nepřítelem. Protože husitství samo nevytvořilo koncepci svých vlastních dějin, splnil tento úkol cizinec, Eneáš Silvius Piccolomini, jehož Česká kronika byla čtena a vydávána ještě na konci 16. století. Zdánilivý paradox oblíbenosti tohoto protihusitsky zaměřeného díla v nekatolických Čechách vysvětluje Mikulka tím, že hlavní ostří Silviovy práce, zaměřené proti Žižkovi a táborům, celkem vyhovovalo umírněnému oficiálnímu utrakvistu, zvláště když pro Husa a Jeronýma dovedl kronikář nalézt i pochvalu a uznání. Mezník v dalším rozvoji husitských tradic znamenal přijetí německé reformace, nejprve radostně vítané, později vyvolávající kališnickou reakci, jejímž nejvýraznějším dějepisným vyjádřením byla podle autora kronika B. Bilejovského. V letech těsně předcházejících vypuknutí třicetileté války pak opět zintenzívnila obliba Žižky a „božích bojovníků“.

Po bitvě na Bílé hoře se vítězná protireformace snažila vymazat vzpomínky na husitskou minulost z národní paměti. Navazujíc na katolické dějepisce předbělohorské, akcentovala především dobu Karla IV., zatímco vzpomínku na Husa se snažila nahradit kultem sv. Jana Nepomuckého. Husitské reminiscence se však dále udržovaly v lidovém prostředí, kde nabývaly výrazného protifeudálního ostří. Celkově je Mikulkova studie jasným dokladem dominujícího postavení husitství v českém historickém povědomí a klíčového místa jeho interpretace pro každou koncepci českých dějin.

Důkladnějšího rozboru by si zasloužil složitý vývoj husitských tradic v období recepce německé reformace. Reformační odpor proti obřadům, a tedy i proti pěstování Husova kultu, nevyvolal totiž jen kališnickou reakci typu Bilejovského, ale stará husitská tradice byla v boji proti reformaci využívána i panovníkem (např. roku 1543 nařídil Ferdinand I. konání procesí na Husův svátek). Ani novoutrakvistický tábor se nezářikal své návaznosti na husitství. Čeští novoutrakvisté chápali Luthera jako pokračovatele a dovršitele Husova díla; stačí v této souvislosti připomenout tehdejší popularitu domnělého Husova výroku ohlašujícího Lutherovo vystoupení nebo argumentaci u jednotlivých článků České konfese z roku 1575.

Jiří Rak

Anna Skýbová, **Brus z Mohelnice – vznik a zachování nejstaršího opisu Žižkova vojenského řádu**, in: *In memoriam Zdeňka Fialy. Z pomocných věd historických*. Praha 1978, Univerzita Karlova, str. 141–169.

Nejstarší opis tzv. Žižkova vojenského řádu se dochoval v rukopisném sborníku Knihovny Národního muzea, sign. V C 2. Rukopis se obsahově dělí do dvou částí. Starší z nich, pocházející ze 16. století, obsahuje opisy písemností z konce 13. až

druhé poloviny 16. století, přičemž velké zastoupení mají opisy husitik. Obsáhlejší druhou část tvoří kancelářská registra německých písemností arcibiskupa A. Harracha z let 1627–1629. Na základě detailní historické analýzy i některých nově zjištěných pramenů A. Skýbová přesvědčivě dokázala, že rukopis byl původně součástí arcibiskupské knihovny, odkud se nejpozději roku 1827 s řadou dalších rukopisů, inkunábulí a starých tisků dostal do Vlasteneckého muzea v Čechách jako dar arcibiskupa V. L. Chlumčanského. Vznik části rukopisu pocházející ze 16. století připisuje autorka na základě širších historických souvislostí kanceláři obnoveného arcibiskupství pražského, kterou nově organizoval arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice.

Paleografický rozbor 29 zápisů rukopisu pocházejících ze 16. století ukázal, že tuto starší část rukopisu psalo celkem osm písařských rukou, z nichž písař označený č. 1 opsál i tzv. Žižkův vojenský řád. Srovnáním s datovanými zápisy register dochází autorka k názoru, že rukopis byl přepsán v arcibiskupské kanceláři pravděpodobně v letech 1564–1574, vlastní přepsání tzv. Žižkova vojenského řádu pak hypoteticky klade nejpozději do roku 1570. Závěrem A. Skýbová dovozuje, že opis veškerých husitik v tomto sborníku, včetně tzv. Žižkova vojenského řádu, vznikl z úředních potřeb a v přímých intencích nového arcibiskupa, jeho instituce a katolické církve jako podklad pro boj s českým nekatolickým prostředím. Opisy byly pořizovány patrně z originálních písemností, dnes nedochovaných, pravděpodobně v řadě soukromých archivů. Dokazuje to, že katolická církev si i v druhé polovině 16. století uvědomovala velkou životnost husitské ideologie. V dvacátých letech 17. století byl rukopis používán v arcibiskupské kanceláři jako registra. Z tohoto rukopisu pořídil B. Balbín v polovině 17. století další opis tzv. Žižkova vojenského řádu (dnes Státní knihovna ČR, sign. XVII a 5). Studie je doprovázena fotokopiemi ukázek zápisů osmi různých písařů druhé poloviny 16. století.

Rudolf Tecl

Jan Podlešák, **Husitská kronika Vavřince z Březové jako pramen ke Kronice české Václava Hájka z Libočan**. Jihočeský sborník historický 43, 1974, str. 80–89.

Vztahem obou kronik se článek Jana Podlešáka nezabývá v naší odborné literatuře poprvé. Stručně, leč výstižně se o řešení této problematiky pokusil již Arnošt Kraus, *Husitství v literatuře, zejména německé*, I (Husitství v literatuře prvních dvou století svých), Praha 1917, zvláště str. 211–212 a 215–216, aniž by autor na tuto skutečnost upozornil. Při nástupu životních osudů obou kronikářů a charakteristice jejich děl rovněž postrádáme zmínku o jedné z základních studií (F. M. Bartoš, *Z politické literatury doby husitské*, 3: Vavřinec z Březové. SH 5, 1957, str. 42–67). Celkový rozbor vyznívá pro Hájka a jeho kroniku dosti negativně. Na konkrétních příkladech ukazuje Podlešák závislost Václava Hájka na Vavřincově kronice, zejména pro léta 1420–1421, kdy se stává primárním pramenem. Hájkovo líčení tohoto období rozčlenil do dvou celků: vedle údajů, které je možno pokládat za dosti věrnou reprodukci Vavřince, jsou v Hájkově kronice partie, v nichž je původní verze Husitské kroniky podstatně změněna, fabulačně doplněna, tendenčně zkreslena, z neznalosti nebo nedbalosti opomenuta. Podlešák dospívá ke zjištění, že Hájek se vždy snažil o nepřátelské tendenční zkreslení husitství, jeho znevážení a zdůraznění údajné krutosti husitů, často za pomoci své vlastní fabulace. Závažný je též poznatek, že ve srovnání s Vavřincem projevoval Hájek nechuť k teologickým úvahám. Beletrizace historických údajů, jako využívání fabulace, dialogů, karikatury a dalších literárních prostředků, bezpochyby zvyšovala literárně umělecké působení Hájkovy kroniky, zvláště po několik staletí v širokých lidových vrstvách, ale současně přispívala k protihusitskému zaměření a ke snížení historického významu kroniky. Zřejmě právě Podlešák dokazuje, že Hájek používal latinský originál Vavřincovy kroniky, jejíž pasáže překládal podstatně lépe než starý český překlad, kladený obvykle do 15. století.

Závěrem Podlešák v souladu s míněním Josefa Janáčka klasifikuje Hájkovu kroniku (spolu s jinými humanistickými pokusy o celkové sepsání českých dějin, např. kroniky Bohuslava Bilejovského nebo Martina Kuthena ze Šprinsberka) za dílo „vysloveně diletantské“. (K celkové charakteristice kronik V. Hájka a M. Kuthena a k jejich zaměření srov. i F. M. Bartoš, Soubor dvou kronik, in: *Knihy a zápisy*, Praha 1948, str. 111–117.) Závěrečný Podlešákovův soud, že „Hájek nepřináší do obrazu a výkladu husitství nic nového, naopak jeho obraz husitských dějin nevyhovuje ani po věcné ani po metodické stránce“ (str. 88), je jistě správný. Přece však se domnívám, že některé faktické doplňky či tvrzení Hájkovy kroniky bude nutno případ od případu kriticky zkoumat, aby i ojedinělý faktografický přínos tohoto pramene mohl obohatit naše znalosti o dějinách husitského revolučního hnutí.

Rudolf Tecl

Leopold Kretzenbacher, Die bayerische Hussitenfrevel – Legende von Neukirchen bei Heilig Blut, in: *Das verletzte Kultbild (Voraussetzungen, Zeitschichten und Aussagewandel eines abendländischen Legendentypus)*, München 1977, Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, str. 8–23, 3 obr. příl.

Kretzenbacherova kniha se zaměřuje na výklad motivů plačících, poraněných a krvácejících postav v křesťanské kultovní symbolice. Jedna z jejích kapitol pojednává o protihusitsky zaměřeném okruhu legend vázaných k dolnobavorskému Neukirchenu. Podle staré, od pozdního středověku tradované pověsti, „bezbožný Čech – husita“ šavlí tal do dřevěné sošky neukirchenské Marie s děckem natolik, že na Mariině hlavě zůstala hluboká rána, z níž zázrakem vytryskla krev. Počínaje rokem 1590, kdy se ve vizitační zprávě řezenské diecése objevila první psaná verze pověsti, analyzuje L. Kretzenbacher dostupné a písemně zachovalé podoby této legendy. Ač se nejvíce verzí objevilo v 17. století, kdy se zintenzivňovalo působení katolické církve, svědčí o její živosti skutečnost, že zůstala aktuální až do století dvacátého. Na rozboru různých pojetí neukirchenské legendy o zneuctění Marie a zázraku autor ukázal, jak se postupně od konce 16. století v duchu potřeb katolické protireformní ideologie konkretizovalo „historické“ (jinak nejasné) jádro pověsti. Zatímco nejstarší text hovoří jen o „bezbožném Čechovi“, mladší verze postupně stále zůstávají své odsudky a pokračují v líčení událostí tak daleko, že čin – k němuž snad mělo dojít ve 40. letech 15. století – připisují nakonec zcela určité osobě (někdy udávají i přesný původ), spojené jednoznačně s nenáviděným husitstvím, jejíž špatný charakter barvitě popisují, např.: „Gottloser Mensch, seiner Nation ein Böhamb, seines Irrthumbs ein Hussit, seiner Sitten ein Barbar und seiner Aigenschaft ein Bösswicht . . .“ (str. 19). Podle autorova zjištění se analogické legendy vytvářely i v Čechách, odkud z různých míst také přicházeli poutníci do Neukirchenu. To L. Kretzenbacher dokládá na příkladu loučimské pověsti. Podle ní měla být dokonce již v Loučimi husitou poraněná madona dopravena, z obav před úplným zničením husity, prostřednictvím věrné křesťanky do bavorského bezpečí.

Studie L. Kretzenbachera na rozboru loučimské a zvláště neukirchenských legend zachycuje (vedle postřehů a závěrů sledujících obecnější cíle a záměry celé práce) zajímavým způsobem utváření negativních tradic husitství, které těžily z útoků husitů v tomto případě proti mariánskému kultu. Rozvíjení a šíření tohoto typu legend v období baroka i staletích následujících pomáhalo zvyšovat účinnost působení katolické církve v určitých, teritoriálně omezených okruzích.

Miloslav Polívka

Alexander Sergejevič Mylnikov, Epocha prosveščenija v češskich zemljach. Ideologija, nacionalnoje samoznanije, kultura, Moskva 1977, Nauka. 198 str.

Sovětský historik A. S. Mylnikov, známý naší širší odborné veřejnosti českým vydáním své knihy *Vznik národně osvícenské ideologie v českých zemích 18. sto-*

letí (Praha 1974), se ve své další práci zaměřil na komplexní rozbor problematiky osvícenského myšlení a jeho významu pro národní uvědomění. Ve svých úvahách vychází z rozboru české pobělohorské společnosti a ze situace na přelomu 17. a 18. století, kdy se vytvářely sociálně ekonomické podmínky pro osvícenství i obrození. Rozhodující úlohu při rozvíjení osvícenské ideologie a národního citění připisuje městskému prostředí. Formující se městská maloburžoazie se podle jeho názoru stala nositelkou pokrokových společenských tendencí a jejím mluvčím byla z měšťanského prostředí vzešlá demokratická inteligence. Stejně byla ve městech živná půda i pro vznik nacionálně obranných tendencí, vyvolaných hospodářskou konkurencí ze strany německých měšťanů a poněmčeného patriciátu. Naproti tomu vesnické obyvatelstvo projevovalo největší zájem o otázky sociální; jeho názory a ideologie mají především protifeudální charakter.

Počátky osvícenství v českých zemích klade Mylnikov již do konce 17. století a ukazuje na neudržitelnost paušálního odsudku pobělohorského období jako doby „temna“. Ve třicátých letech 18. století osvícenské ideje, do té doby známé pouze úzkému kruhu vzdělané šlechty, začínají pronikat do širších vrstev české společnosti. K intenzivnímu společenskému životu dochází v sedmdesátých a osmdesátých letech 18. století, rozvíjí se publicistika, šlechta zpřístupňuje své knihovny a sbírky pro vědecké studium. Osvícenská ideologie v českých zemích je v této době již tak silná, že se počíná vnitřně diferencovat (borniáni, seibtiáni aj.). S nastupující reakcí v devadesátých letech pak osvícenská éra v Čechách končí.

Druhá linie, kterou Mylnikova kniha sleduje, je rozvoj českého národního uvědomění. I zde vyzdvihuje význam pobělohorského období, zvláště protireformačního vlastenectví, vyjadřujícího objektivní potřeby další existence českého národa. Národní citění postupně ovládalo i osvícenské prostředí. Zatímco první vědecké společnosti (olomoucká *Societas incognitorum*) byly svou povahou nadnárodní a také jejich zájem o české dějiny byl motivován ryze vědeckými důvody, v pozdějších obdobích seskupeních se již uplatňuje zemský patriotismus. V šedesátých letech 18. století se vlastenectví začíná zbavovat protireformačního dědictví a projevují se snahy o smíření národní tradice s osvícenskou ideologií. Na literárním díle českých osvícenců ukazuje Mylnikov postupné prosazování chápání národa a vlastenectví v etnickém smyslu. S ústupem osvícenství v devadesátých letech ovládá myšlení vlastenectvy orientované inteligence (M. V. Kramerius, J. Rulík) naprostá převaha národních aspektů. Ve složitém procesu formování novodobého českého národa sleduje Mylnikov především společenskou roli jazyka v genezi národního uvědomění, úlohu subjektivního faktoru v tomto procesu a objektivní význam vztahu lidu a národa, tj. prosazování demokratického pojetí národa.

Jedním z ukazatelů vývoje českého myšlení je i měnící se vztah k husitské minulosti. V pobělohorském období se husitské reminiscence udržely především v lidovém prostředí, kde se staly součástí protifeudální ideologie. Cílevědomě studovali husitské období osvícenští historikové, kterým bylo jeho poznání argumentem pro hlásání náboženské tolerance. Současně se však v pracích českých osvícenců objevují i pocity sounáležitosti s husitskými mysliteli a hrdosti nad husitskými vojenskými úspěchy. Tento proces sleduje Mylnikov hlavně na díle M. A. Voigta a J. Dobrovského. V osmdesátých letech vzrůstá počet úvah o oprávněnosti Husova reformního vystoupení; zde autor zvláště vyzdvihuje význam Roykových dějin kostnického koncilu, pojímajících Husa jako stoupence osvíceného katolicismu. Vývoj hodnotících soudů o husitství sleduje Mylnikov také v souvislosti s vývojem sociálních názorů českých osvícenců. Konstatuje, že diskuse o husitství byla vlastně diskusí o aktuálních otázkách přítomnosti. Celkově se podle jeho názoru v soudech o husitství projevovала osvícenská nechuť k revolučnímu násilí, což se pak výrazně projevilo na vztahu k Francouzské revoluci. Autorův názor, že radikálnější z osvícenců sympatizovali s revolučními činy husitů, se mi však zdá příliš nadsazen. Kladné oceňování, někdy i vyzvihování husitských vítězství, bylo podle mého názoru motivováno spíše nacionálně. Husitské války byly v tomto případě chápány jako projev boje Čechů s Němci a obdiv českých vlastenců patřil úspěchům v tomto boji.

Jiří Rak

Petr Čornej, **Vývoj názorů na husitství v díle Zdeňka Nejedlého v letech 1898–1920.** Česká literatura 26, 1978, str. 235–247.

Tento výťah z autorovy větší rukopisné práce, připravený již v létě 1975, zaznamenává vývoj hodnocení husitství a jeho jednotlivých proudů ve vědeckém díle Zdeňka Nejedlého v prvních dvou desetiletích Nejedlého odborné činnosti do širších souvislostí s významnou úlohou husitské problematiky v ideologii české společnosti druhé poloviny 19. a počátku 20. století, především s názorovými boji v tehdejší české historické vědě. Ve svém vrcholném díle o dějinách husitského zpěvu, jež podle autorova názoru je Nejedlého „nejlepší prací historickou“ (str. 239), dospěl Zdeněk Nejedlý k celistvému obrazu husitské revoluce ve dvacátých letech 15. století a dokázal příkladným způsobem překonat nebezpečí neživotného empirického pozitivismu.

Čornej připomíná, že v české historiografii před rokem 1914 stál v tomto směru Nejedlému poměrně blízko Josef Pekař (s nímž se pak Nejedlý v letech 1917–1918 zcela názorově rozešel); autorův požadavek, aby hodnocení historiků vycházelo z rozboru jejich hlavních vědeckých děl, nikoli z programových prohlášení nebo oficiálních článků, je v této souvislosti rozhodně na místě. Některé nové postřehy přináší Čornej k Nejedlého účasti na vrcholné fázi sporu o smysl českých dějin v letech 1910–1914. Okřídlený výrok Zdeňka Nejedlého „řekni mi, co soudíš o husitství, a řeknu ti, kdo jsi“, interpretuje autor v dobové souvislosti roku 1913 v tom smyslu, že husitství zaujímá klíčové postavení v koncepci české minulosti, takže jakou kdo dává náplň husitství, takovou náplň dává českým dějinám; současně však Nejedlý požadoval, aby se do husitství nevnášelo „nic z hesel budoucích věků“ (str. 243). Tato snaha o překonání pozitivismu směrem k filozofické koncepci českých dějin, v níž postoj k husitství představoval klíčový bod, odlišovala Nejedlého již před první světovou válkou od většiny tzv. Gollovy školy. Velká říjnová socialistická revoluce a vznik Československé republiky pak znamenaly rozhodující mezník ve vědecké i veřejné činnosti Zdeňka Nejedlého.

Některé myšlenky a závěry tohoto článku Čornej dále rozvinul a zčásti upřesnil na sympoziu Husitský Tábor v českých dějinách v Táboře v září 1978 (v tomto svazku).

Jiří Kořalka

Husitské názvy v odboji českých železničářů

V publikaci **Železničáři v odboji** (Praha 1976, Nakladatelství dopravy a spojů, 107 str., 58 fotografií) zpracovaly Růžena Hlušičková, Ludmila Kubátová a Irena Malá na základě všestranné znalosti archivních dokumentů, zejména souborných zpráv gestapa a protektorátní policie, různorodé a často velice účinné formy odbojové činnosti českých železničářů. Jejich odboj proti nacistické okupaci bezprostředně navazoval na pokrokové tradice bojů českých železničních dělníků a zřízenců z období habsburského mocnářství i buržoazní republiky. Především v roce 1938 se čeští železničáři stali významnou silou v boji proti fašismu, na obranu republiky a za přátelství se Sovětským svazem; tehdy podali mimořádně obětavé výkony při mobilizacích v květnu a září 1938, stejně jako při přepravě českých uprchlíků ze zabraných pohraničních oblastí. Případy pasívní rezistence i otevřených diverzních akcí se objevily hned po 15. březnu 1939. Odbojové skupiny železničářů, působící v letech 1939–1941 na většině nádraží a dleň, se zasloužily o přepravu ilegálních letáků a jiných odbojových materiálů, umožňovaly ilegální přechod hranic mnoha politickým a odbojovým pracovníkům, poskytovaly účinnou pomoc zatčeným, vězněným a jejich rodinám, v řadě případů organizovaly sabotážní akce. Z tábořského okresu se publikace na podkladě policejních zpráv zmiňuje o požáru vagónu na nádraží Sudoměřice–Nemyšl (dnes Sudoměřice u Tábora) v dubnu 1942, o přeřezání deseti brzdových hadic u odstavného nákladního vlaku na nádraží Tábor v noci z 1. na 2. října 1944, o zjištění nálože trhavin na trati poblíž Doubí u Plané nad Lužnicí 11. prosince 1944, z četných destruktivních akcí počátkem května 1945 se uvádí přerušení tratě mezi Veselím nad Lužnicí a Soběslaví výbuchem nálože 2. května 1945.

Husitské názvy se v odboji českých železničářů za druhé světové války objevovaly především v rámci spolupráce s partyzánskou skupinou Jan Žižka na Ostravsku (sabotáže na železnicích od září 1943, znovu na jaře 1944), s partyzánskou skupinou Prokop Holý na Brněnsku (diverzní akce na železničních tratích v druhé polovině roku 1944), s 1. československou partyzánskou brigádou Jana Žižky z Trocnova na Slovensku i na východní Moravě, dále v souvislosti s velkou aktivitou partyzánské brigády Mistr Jan Hus na Českomoravské vysočině a s vytvořením oddílu Jan Žižka, organizovaného sovětsko-československým partyzánským oddílem Za Prahu v dubnu 1945 (str. 65). Vyvrcholením odbojové činnosti železničářů bylo Květnové povstání českého lidu 1945. Např. na nádraží Praha-Vršovice bylo 5. května 1945 sestaveno a obsazeno devět obrněných vlaků, které v následujících obranných bojích ovládaly celý úsek od vinohradských tunelů k Hostivaři a Uhřetěvsi, z Vršovic na Smíchov a z Vršovic přes Krč až k Vltavě; jeden z těchto obrněných vlaků byl nazván „Žižka“ (str. 97).

Jiří Kořalka

MEZINÁRODNÍ VÝZNAM HUSITSTVÍ

Ludmila Pavlovna Laptěva, **Russkaja istoriografija gusitskogo dvizenija (40-e gody XIX v. – 1917 g.)**. Moskva 1978, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 337 str.

Od první studie L. P. Laptěvy o husitství ve starší ruské literatuře uplynulo již více než patnáct let. Každý další z mnoha jejích příspěvků v našich i zahraničních časopisech (psal o nich naposled M. Polívka, Husitský Tábor 1, 1978, str. 117–118) naznačoval rozsáhlou výzkumu, směřujícího k široce pojaté monografii. Dlouhodobé badatelské cíle se nyní naplnily. Nedávno vyšla doktorská disertace profesorky Moskevské státní univerzity v žádném případě není pouhým svodem starších článků. Objevují se tu sice, jak také jinak, dějepisci i některé dílčí závěry z předchozích studií, avšak dílo jako celek má samostatnou náplň i odlišný postup výkladu.

Jestliže v analytických studiích autorka zkoumala postoje starších ruských historiků k hlavním postavám a k vybraným faktorům husitského revolučního hnutí, v disertaci sleduje vývoj ruské husitologie v plně šíři jejích odborných a společenských vazeb. Tomuto úkolu odpovídá i rozsáhlá pramenná základna. Vedle odborných pojednání, z nichž mnohé autorka znovuobjevila v zapadlých časopisech, překvapuje početnost publicistických statí, dokreslujících roli husitské tradice v ruském kulturně politickém životě. Neméně přínosné byly rešerše v sovětských i našich archivech, které umožnily doplnit biografie známých i méně známých historiků.

Pro husitské bádání má monografie L. P. Laptěvy význam hned v několikerém ohledu. Pokud jde o díla, která stále ještě jsou anebo by mohla být živou součástí husitské knihovny, nepřináší kniha více, než bylo možné očekávat. Pomineme-li J. Pervolfa a J. Kvačalu, jejichž pedagogické a učené činnosti v carském Rusku autorka věnovala výstižné životopisné črty, podržují si svou užitečnost díla N. V. Jastrebova a zčásti též Ju. S. Anněnkova. Přesto z hlediska vývoje mimočeského husitologického studia náleží této kapitole mnohem větší význam, než se kdy zdálo. Zasluhou autorky nyní víme, že husitství patřilo k nejvíce sledovaným tématům srovnávacích obecných dějin v ruském předrevolučním dějepisectví.

Zatímco dříve se běžně soudilo, že naprostá většina těchto studií byla projekcí slavjanofilství do dávné české minulosti, L. P. Laptěva přesvědčivě prokázala, že již v šedesátých letech 19. století silily kritické tendence, které předznamenaly diferenciaci bádání v následujícím období. I když ani tehdy nevzalo zcela za své slavjanofilské hledání pravoslavného charakteru husitství, přece jen do popředí vystupovaly nové proudy, z nichž zvláště vlivné byly ruské modifikace pozitivismu. Další dva badatelské okruhy autorka charakterizuje jako „nábožensko-kritický směr“ a „etický směr“. Do prvé skupiny zařadila historiky, kteří sice kritizovali překonané postupy slavjanofilského dějepisectví, kteří však nepřestali pohlížet na

husitství jako na vysloveně náboženské hnutí. Nepočtení představitelé „etického směru“ vyhledávali témata, jež jim umožňovala s pomocí emotivních apelací zpřístupňovat mravní odkaz husitství. Závěrečná kapitola pojednává o třech dosud neznámých studiích, v nichž se poprvé v ruském prostředí odrazil marxistický přístup k dějinné podstatě husitství, a to prostřednictvím děl K. Kautského.

Druhý život husitství, jak jsme již přivykli obrazně nazývat adaptaci husitského dědictví pro potřeby pozdějších ideových a jiných zápasů, měl nezanedbatelnou roli i v ruské publicistice jako živé politikum v citlivé sféře slavjanofilské ideologie. I v tomto ohledu kniha přináší zcela neznámé údaje. Při všem tom nepopíratelném zájmu o počátky českého kalicha i o čelné představitele utrakvismu jen zaráží, jak málo bylo v předrevolučním Rusku známo z autentického husitství. Platí to např. o překladech z Husových spisů.

Dosah monografie, jak jsem již uvedl, zvyšují podrobné biografie ruských učenců a neustálý zřetel k soudobým společenským, ideovým a politickým poměrům. Kniha L. P. Laptěvy tak s povděkem přivítají nejen husitologové, ale i historikové ruských dějin 19. století.

František Šmahel

Ludmila Pavlovna Laptěva, Jan Hus und die deutsche Reformation in der bürgerlichen russischen Historiographie. Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald XXVI, 1977, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe, str. 113–119.

Diferencovaný přístup k jednotlivým směrům a osobnostem ruské buržoazní historiografie před rokem 1917, který L. P. Laptěva dokázala uplatnit ve všech svých předcházejících studiích, proniká také specializovaným příspěvkem o pojetí vztahu mezi Husem a německou reformací. V období od padesátých do sedmdesátých let 19. století převažovaly v ruském dějepisectví slavjanofilské tendence, které rozhodně odmítaly „protestantskou“ interpretaci Husa jako předchůdce Luthera a ostatních německých reformátorů. V Husovi byly hledány rysy „pravověrnosti“, ortodoxie, vyrůstající z údajné slovanské přirozenosti, na rozdíl od německého a západoevropského racionalismu. Je pozoruhodné, že zejména E. P. Novikov a M. P. Pogodin útočili v této otázce také na Františka Palackého, kterého kladli na jednu úroveň s německými protestantskými historiky, a vytýkali mu, že nemůže Husa pochopit, nevychází-li z pozic ortodoxní víry. Bez ohledu na četná zkresení a zřejmou tendenčnost si ruští historikové tohoto období získali zásluhu při šíření poznatků o husitství v ruském prostředí.

Již počátkem sedmdesátých let 19. století se ozývaly kritické hlasy ke slavjanofilskému pojetí, které kladly mnohem větší důraz na zkoumání objektivních historických podmínek a odmítaly tendenční zaujatost slavjanofilů. Objevovaly se práce, které uváděly Husa v jedné řadě s Lutherem, Kalvinem a Zwinglim a poukazovaly na podobnost českého a německého reformního hnutí. I když většina úvah a hodnocení zůstávala v oblasti „migrace idejí“, dokázali se někteří autoři povznést k dialektickému chápání vztahu osobnosti a historického prostředí 15. a 16. století. V předrevolučních letech 1912–1917 zaznamenává Laptěva částečné oživení tradičních slavjanofilských názorů v souhrnných a populárních spisech a člancích, ale vcelku již toto pojetí nepřevažovalo. Prolínalo se zdůraznění shodných i odlišných rysů husitství a německé reformace.

Jiří Kořalka

Souborná vlastivědná práce o Střelínku

V rámci monografií měst a okresů Dolního Slezska připravovaných historickým ústavem univerzity ve Vratislavi vyšla jako první svazek vlastivědná publikace o Střelínku (Strzelin. **Monografia geograficzno-historyczna miasta i powiatu.** Pod redakcją E. Maleczyńskieji S. Michalkiewicza. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, Ossolineum, 268 str.). V jedenácti kapitolách zahrnuje kniha geograficko-přírodopisnou charakteristiku Střelínska a historický vývoj od prvních stop prehistorického osídlení až po socialistickou výstavbu do roku 1970:

Základní poznámkový aparát umožňuje odkazy na základní použité prameny a literaturu, podstatně bohatší v kapitolách o 19. a 20. století. I. Czachorowska, která pro tuto knihu zpracovala všechny historické kapitoly až do poloviny 19. století, věnovala samostatný oddíl vlivu husitského hnutí na Střelínko, zejména spánilým jízďám a stoupencům husitů (str. 59–62), připomněla politický vývoj a vztah k Čechům za vlády Jiřího z Poděbrad (str. 63–64), zmínila se o pobytu polských studentů ze Slezska na univerzitách v Praze a Olomouci (str. 95) aj.

Zvláštní vztah k tradicím husitství a českých bratří získalo Střelínko tím, že zde kolem poloviny 18. století našli útočiště čeští nekatoličtí exulanti. První čeští osadníci se v této oblasti usadili v roce 1742 a na předměstí Střelína založili Husinec, v letech 1766–1770 vznikly Horní, Střední a Dolní Poděbrady jako česká kolonie. Czachorowska připomíná, že Češi na Střelínku se původně zabývali zemědělstvím a zahradnictvím a brzy si získali pověst vzorných hospodářů, později se zabývali hlavně tkalcovstvím. Po celá desetiletí nepodléhali germanizaci a udržovali si český jazyk, kulturu i náboženství. Počet českých obyvatel Střelínska se ve dvacátých a třicátých letech 19. století zvýšil, české osídlení se rozšiřovalo i do samotného Střelína, avšak v období rozvoje kapitalistických výrobních vztahů se jeho původní kompaktnost narušovala. Pro toto období však autoři dalších kapitol již nevyužívají české odborné literatury (F. A. Slavík, Jan Auerhan, J. Š. Kubín aj.). Přes částečnou reemigraci po roce 1945 žilo ve střelínském okrese roku 1947 ještě kolem 1100 osob české národnosti, z toho na 600 v zemědělství, jak připomíná kapitola o prvních letech lidové vlády. Závěrečné kapitoly vlastivědné monografie na bohatém materiálu přibližují hospodářské, společenské a kulturní přeměny Střelínska v období socialistického budování.

Květa Kořalková

NOVODOBĚ DĚJINY TÁBORSKA

Na okraj nové brožury o dějinách Jistebnice

Táborsko má bohatou tradici v původní regionálně historické práci. Mělo by se tedy kvitovat s uznáním, že zpravidla u příležitosti některého výročí, např. první písemné zmínky o lokalitě nebo vzniku místního spolku, se opět začínají objevovat drobné publikace z regionálních dějin. Tak byla ke stému výročí založení dobrovolného hasičského sboru v Jistebnici vydána brožura **100 let práce pro společnost** (na obálce: 100 let požárního sboru v Jistebnici 1878–1978), vydala základní organizace Svazu požární ochrany v Jistebnici 1978, 27 stran. První část o dějinách Jistebnice od neolitu až do současnosti (str. 4–10) napsala H. Vostřáková, část o historii požárního sboru zpracoval F. Děd (str. 11–27).

Již při letmém pohledu poznává jen trochu znalejší čtenář, že autorka historické části je zcela závislá na monografii Romana Cikharta, *Minulost města Jistebnice, Tábor 1925*. Přebírá z ní nejen veškeré faktografické poznatky a Cikhartovo metodické stanovisko, ale mnohdy doslovné znění celých vět a odstavců. Přitom nesprávně opomíjí další Cikhartovy studie o Jistebnici, uveřejněné po roce 1925 zvláště v Jihočeském sborníku historickém, a práce jiných regionálních autorů (R. Slaba, J. Lintner). Vůbec si nevšímá ani základních poválečných děl, které v řadě případů podstatně obohatily naše vědomosti o dějinách Jistebnice (např. A. Profous, *Místní jména v Čechách*; J. Macek, *Tábor v husitském revolučním hnutí*), nebo umělecko-historických studií, v nichž byla mj. nově posunuta datace původního jistebnického kostela (J. Hořejší, J. Vacková, A. Merhautová-Livorová, J. Kuthan).

Vývoji po roce 1925 je věnováno jen půldruhé stránky, i když významné společenské přeměny posledních třiceti let by si zasloužily daleko větší pozornost. Zcela na závěr, v souvislosti s přípravou pamětní síně, je připomenuto jméno velkého jistebnického rodáka, malíře Richarda Laudy (1873–1929), ačkoliv zde mohla autor-

ka vyjmenovat i další významné rodáky, k nimž patřil mj. čelný představitel našeho i mezinárodního komunistického hnutí André Simone (1895–1952). Mnohem vyváženější a faktograficky zajímavější je část Františka Děda o historii požárního sboru v Jistebnici, která je navíc doplněna fotografiemi.

Nemají-li nové regionálně historické práce být krokem zpět ve srovnání s tím, co bylo na Táborsku v předcházejících desetiletích běžné, měli by vydavatelé podobných publikací požádat odborné historiky o metodickou spolupráci a dbát přitom na důkladné posouzení rukopisů podobných prací v komisí regionálních dějin OV KSČ a v odborných institucích. Nemělo by se napříště stávat, aby přehled dějin některé obce byl v podstatě nahrazován neumělou reedicí více než podesát let staré publikace, zvláště je-li k dispozici řada nových poznatků v běžně přístupné odborné literatuře.

Rudolf Tecl

Jiří Kořalka, Vznik tábořského muzea roku 1878. Tábor 1978, Městský národní výbor. 137 str., 17 str. obr. příl. (= Ediční řada Tábor 11/2).

Předchůdce dnešního Muzea husitského revolučního hnutí v Táboře, bezpochyby jednoho z nejvýznamnějších venkovských muzeí v Cechách, patří mezi nejstarší a svou genezí i nejzajímavější instituce svého druhu. Jiří Kořalka osvětlil předpoklady jeho vzniku i první léta existence v širších souvislostech regionálních i národních dějin. Nastínil rozmach školství a kulturního života v Táboře od šedesátých do osmdesátých let 19. století, aby prokázal oprávněnost teze, že tábořské muzeum vzniklo z iniciativy průbojně skupiny středoškolských pedagogů dvou významných ústavů – českého reálného gymnázia (zal. 1862) a zemědělské školy (zal. 1866), jež v té době dosáhly mezinárodní úrovně a působnosti. Přitom si autor všiml také společensko-politické a názorové diferenciaci tábořského obyvatelstva, která se nutně promítala i do snah o zřízení muzea.

K postižení kulturního klimatu v Táboře přispěl J. Kořalka jednak zhodnocením vědeckých snah a rostoucího zájmu o historické památky, jednak životopisnými charakteristikami předních osobností tehdejší tábořské kultury. V úsilí o vybudování muzea se spojilo několik významných představitelů české vědy, kteří tehdy působili v podnětném prostředí tábořských škol: historikové Václav Křížek, Martin Kolář, August Sedláček, F. A. Slavík, přírodovědec František Farský a další. Autor se však vedle těchto známých postav snaží výstižně charakterizovat i osoby menšího významu. Využívá přitom místního tisku, který je často jediným, mnohdy však i zkreslujícím pramenem, v němž se právě při oceňování kvalit jednotlivců leckdy promítají maloměstsky sousedské sympatie nebo rozepře. Tato nevýhoda je vyzvažována Kořalkovým úsilím o postižení politické diferenciaci ve městě a zároveň snahou zachytit konkurenční vztahy mezi tiskaři, vydavateli a redaktory tábořských listů; zde se monografie stává i cenným příspěvkem k rekonstrukci vývoje regionálního časopisectví (upozorňují na předběžný nástin této problematiky ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka 16, 1975, str. 139–152).

Značného počtu rozptýlených pramenů využil J. Kořalka k zachycení snah o založení archeologicko-historického spolku v Táboře roku 1865, iniciativního postojů tábořských vysokoškoláků v šedesátých letech 19. století (srov. analogické tendence spolku Blaník – Středočeský sborník historický 10, 1975, str. 71–83), vzrůstajícího vlastivědného zájmu učitelů na Táborsku a organizace populárně naučné činnosti v Táboře. Z detailního vylíčení souvislostí vlastního vzniku tábořského muzea roku 1878 a prvních let jeho existence až do zveřejnění sbírek v roce 1884 si zaslouží zvláštní pozornost vyhodnocení sociální struktury dárců a střetání vyhraněných muzejnických koncepcí s pokusy o vytváření bezbřehé snůšky starožitností, často i problematické ceny. Převaze gymnaziálních profesorů mezi zakladateli muzea lze přičítat konečné vítězství historicko-archeologického zájmu nad ostatními tendencemi.

Kořalkova kniha se vyznačuje detailní znalostí pramenů i širokého historického pozadí sledovaného tématu. Jen zřídka lze upozornit na nepřesný údaj (např. někdejší Kamberk, o němž se zmiňuje na str. 78, je již dávno přejmenován na Zlaté Hory). Čtivá monografie zpracovává vznik tábořského muzea v šíři, jakou se nemůže pochlubit žádný z našich mimopražských muzejních ústavů, a zároveň představuje cenný příspěvek k poznání českých kulturních dějin druhé poloviny minulého století.

Jaroslav Pánek

Alexandr I. Nėdorezov, Ve společném boji. Účast sovětských občanů na protifašistickém boji Čechů a Slováků. Praha 1973, Horizont, 120 str.

Sovětský historik A. I. Nėdorezov se již řadu let zabývá novodobou historií Čechů a Slováků, především nejnovějším obdobím druhé světové války a vytváření socialistického Československa. V této práci, přeložené z ruského rukopisu a vydané poprvé česky, se autor zaměřil na zkoumání účasti sovětských občanů v protifašistickém boji na území Československa v letech 1942–1945, přičemž hlavní pozornost věnoval bojům velkých i menších partyzánských jednotek v závěrečném roce války. V této souvislosti Nėdorezov zpřístupnil velké množství cenných údajů a informací ze stranického archivu Ústavu dějin strany ÚV Komunistické strany Ukrajiny v Kyjevě, kde jsou mj. uloženy archivní dokumenty z činnosti Ukrajinského štábu partyzánského hnutí; některé z těchto údajů se týkají jižních Čech a přímo Táborska.

Od počátku své práce sleduje A. I. Nėdorezov tři hlavní cesty a způsoby příchodu sovětských občanů do partyzánských oddílů v českých zemích a na Slovensku. Až do poloviny roku 1944 to byli převážně bývalí sovětsí váleční zajatci nebo sovětsí občané zavlčení na práci do Německa. Přestože německé úřady výslovně zakázaly vytvářet tábory nucených prací pro sovětské občany na území protektorátu a dovolovaly je pouze pro odtržené pohraniční území tzv. sudetské župy, směřovali sovětsí občané na útek z těchto táborů vždy do českého a moravského vnitrozemí. V řadě případů se stali zakladateli prvních partyzánských skupin, protože neměli výběr ve formách ilegální činnosti a museli se orientovat na ozbrojený boj. Od roku 1942 tak působili sovětsí občané, v některých případech sovětsí důstojníci, v partyzánských skupinách na Podbrdsku, Semilsku, v Podještědí, na Ostravsku i v Hostýnských vrších. Tito sovětsí občané svou pouhou přítomností přispívali k aktivizaci odbojového hnutí a napomáhali růstu partyzánského boje.

Druhá část sovětských občanů, přímých organizátorů partyzánského hnutí, byla do Československa vysílána v letech 1944–1945 na základě sovětsko-československého ujednání z prosince 1943 o vytvoření československé paradestní brigády v SSSR. Především na území Slovenska byli vysazováni zkušení sovětsí partyzánsí velitelé, instruktoři, minéři, radiotelegrafisté, ženisté, lékaři i štábní pracovníci. Sovětské zkušenosti byly využívány při organizaci partyzánských oddílů i brigád, v otevřených bojích i při diverzní činnosti. Nėdorezov se v této souvislosti podrobně zabývá přípravami a průběhem Slovenského národního povstání, přesunem partyzánských jednotek ze Slovenska na Moravu a později do Čech, vždy za aktivní účasti sovětských velitelů a organizátorů. Třetím způsobem pak byl přesun celých partyzánských skupin a oddílů podle rozkazu Ukrajinského štábu partyzánského hnutí z území Sovětského svazu a Polska na Slovensko i do českých zemí. Tyto skupiny a oddíly měly zpravidla internacionální složení; vedle sovětských občanů v nich bok po boku bojovali Poláci, Češi, Slováci i příslušníci dalších národů. Dobrému shrnutí A. I. Nėdorezova chybí být i jen pokus o číselné vyjádření pomoci sovětských občanů partyzánskému hnutí v Československu. Jisté by to nebyla čísla úplná, ale přesto by byla užitečná a nepochybně přesvědčivá, vřdyť se jednalo o tisíce osob.

Na základě hlášení sovětských partyzánských velitelů a štábu přináší Nėdorezov některé nové údaje o činnosti partyzánské skupiny Mistr Jan Hus, která seskočila v prostoru Čáslavi v noci 27. října 1944 a v několika týdnech se stala neaktiv-

nější partyzánskou jednotkou v Čechách; jednou z jejích akcí bylo vyhození železničního mostu a nákladního vlaku na trati Pelhřimov–Tábor 12. prosince 1944. Pro Tábořsko mělo největší význam zformování organizátorského partyzánského oddílu při válečné radě 4. ukrajinského frontu od 8. ledna 1945 pod velením zkušeného sovětského partyzána I. I. Ivanova. V ukrajinském stranickém archivu, fond 161, se dochovala nejen zpráva o vysazení tohoto partyzánského oddílu, nazvaného Za Prahu, v noci z 25. na 26. března 1945, ale také celá řada dalších zpráv z dubna a května 1945 o existenci partyzánského oddílu Táborité, o zakládání nových oddílů Lesu zdar (3. dubna), Žižka (20. dubna), Gottwald (22. dubna) a Koypak (30. dubna). K 24. dubnu 1945 měla skupina partyzánských oddílů Za Prahu více než 1500 osob, z toho 90 Rusů, 45 Ukrajinců a 80 příslušníků jiných národností. Jednotlivá citovaná hlášení velitele oddílu Za Prahu dokumentují významnou bojovou i politickou činnost tohoto oddílu v širší oblasti Tábořska v přípravách Květnového povstání českého lidu.

Květa Kořalková

SEZNAM ZKRATEK

- AČ — Archiv český
AMS — Archiv města Soběslavi
AMT — Archiv města Tábora
ANM — Archiv Národního muzea v Praze
AÖG — Archiv für österreichische Geschichte
AR — Archeologické rozhledy
AUC—HUCP — Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis
AUC—Phil. et Hist. — Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica
CJM — Codex juris municipalis
ČAVU — Česká akademie věd a umění
ČČH — Český časopis historický
ČČM — Časopis Českého muzea, Časopis Muzea Království českého
ČD — České dějiny
ČKD — Časopis katolického duchovenstva
ČL — Český lid
ČM — České místodržitelství
ČMM — Časopis Matice moravské
ČNM — Časopis Národního muzea
ČSAV — Československá akademie věd
ČSČH — Československý časopis historický
ČSPS — Časopis Společnosti přátel starožitností
FRB — Fontes rerum Bohemicarum
HT — Husitský Tábor
JSH — Jihočeský sborník historický
KJ — Kostnické jiskry
KR — Křesťanská revue
KVA — Karel Václav Adámek
LA PNP — Literární archiv Památníku národního písemnictví
MB — Mediaevalia Bohemica
MHRH — Muzeum husitského revolučního hnutí
OA — Okresní archiv
OŮ — Okresní úřad
PAM — Památky archeologické a místopisné
SAP — Sborník archivních prací
SH — Sborník historický
SOA — Státní oblastní archiv
SPDP — Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy
SSH — Středočeský sborník historický
SŮA — Státní ústřední archiv v Praze
ThPř KR — Theologická příloha Křesťanské revue
ÚČSD — Ústav československých a světových dějin
Výběr HKČB — Výběr prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích